

“กาดเมืองเชียงตุง”: ความหลากหลายและพลวัติพันธุ์บนเวทีเศรษฐกิจ

โดย

นางสาวดุจฤดี คงสุวรรณ

ดุจฤดีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาสหวิทยาการ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

“กาดเมืองเชียงตุง”: ความหลากหลายและพลวัติชาติพันธุ์บนเวทีเศรษฐกิจ

โดย

นางสาวดุจฤดี คงสุวรรณ

ดุจฤดีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาสหวิทยาการ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

“KENG TUNG MARKET”: THE ETHNIC PLURALITY
AND DYNAMISM IN THE ECONOMIC ARENA

BY

MISS DUJLUEDEE KONGSUWAN

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY
IN INTEGRATED SCIENCE
COLLEGE OF INTERDISCIPLINARY STUDIES
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2017
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ

ดุชนิพนธ์

ของ

นางสาวดุจดี คงสุวรรณ

เรื่อง

“กาดเมืองเชียงตุง”: ความหลากหลายและพลวัตชาติพันธุ์บนเวทีเศรษฐกิจ

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ

เมื่อ วันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2561

ประธานกรรมการสอบดุชนิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร. สิทธิพล เครือรัฐติกาล)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาดุชนิพนธ์หลัก

(ศาสตราจารย์ ดร. เสมอชัย พูลสุวรรณ)

กรรมการสอบดุชนิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วัชร สิ้นธุระมา)

กรรมการสอบดุชนิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ดำรงพล อินทร์จันทร์)

กรรมการสอบดุชนิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เกษม เพ็ญนิรันดร์)

คณบดี

(รองศาสตราจารย์ ดร. เดชา สังขวรรณ)

หัวข้อดัชนีนิพนธ์	“กาดเมืองเชียงตุง”: ความหลากหลายและพลวัต
ชื่อผู้เขียน	ชาติพันธุ์บนเวทีเศรษฐกิจ
ชื่อปริญญา	นางสาวจุฑา คังสุวรรณ
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สหวิทยาการ)
	สหวิทยาการ
	วิทยาลัยสหวิทยาการ
	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์	ศาสตราจารย์ ดร.เสมอชัย พูลสุวรรณ
ปีการศึกษา	2560

บทคัดย่อ

ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการวิจัยภาคสนาม ซึ่งการศึกษาครั้งนี้พยายามทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวิถีเศรษฐกิจกับพหุชาติพันธุ์ของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” หนึ่งในถิ่นฐานเก่าแก่ของคนไตทางภาคตะวันออกของรัฐบาล สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา โดยมีลักษณะทางกายภาพที่เกิดขึ้นเป็นรูปแบบเครือข่ายเรียกว่าระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ซึ่งได้ผ่านช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านที่ซับซ้อน นำไปสู่การเกิดพลวัตโดยตำแหน่งเมืองเชียงตุงตั้งอยู่ ณ จุดเชื่อมต่อหลักของเส้นทางการค้าภายในของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบนกับจีน

เมืองเชียงตุงนับแต่อดีตเป็นพื้นที่ซึ่งมีความมั่งคั่งในเชิงกลยุทธ์เป็นศูนย์กลางการคมนาคมและชุมทางการค้า โดยมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ได้แก่จีน ไทโหลง ลื้อ หลอย จีนฮ่อ อาข่า พม่า อินเดียซึ่งประกอบกันเป็นเครือข่ายที่มีความชำนาญเฉพาะด้านในกระบวนการผลิตสินค้าที่แตกต่างกัน ทั้งในแง่ของการผลิต การจัดหาสินค้า รูปแบบการขนส่งสินค้า ซึ่งปัจจัยสนับสนุน จนนำมาซึ่งความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

ชนชาติพันธุ์เหล่านี้ถูกแบ่งช่วงชั้นทางสังคมภายใต้การปกครองของระบบเจ้าฟ้า โดยมีกลุ่มชาติพันธุ์หลักคือจีน ที่ถือว่าตนอยู่ในสถานะสูงของสังคม ภายใต้ความชอบธรรมของการร่วมเชื้อวงศ์ที่สัมพันธ์กับระบบเจ้าฟ้า ระบบสังคมดังกล่าวดำรงอยู่จนถึงสมัยอาณานิคม กล่าวคือตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 จนถึงครึ่งปีแรกของศตวรรษที่ 20 เป็นช่วงที่สังคมพม่าถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอังกฤษ โดยผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอินเดีย ณ เวลานั้นเป็นช่วงเวลาของการล่าอาณานิคมโดยเครือจักรภพอังกฤษและมีนัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจเมืองเชียงตุง อันสัมพันธ์อยู่กับอุตสาหกรรมป่าไม้และแร่ธาตุ สถานการณ์เหล่านี้ได้ปูพื้นฐานเพิ่มพูนความมั่งคั่งและความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นของกลุ่มชนชั้นสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เกี่ยวข้องในการบริหารงานของรัฐและในวงศ์वारของเจ้าฟ้า ผลที่ตามมา

ประการหนึ่งจากปรากฏการณ์ดังกล่าวคือ การไหลบ่าของคนในบังคับอังกฤษเข้าสู่พื้นที่นี้ อาทิ อินเดีย พม่า ตอนใน เพื่อทำงานในภาคอุตสาหกรรม ท้ายที่สุดก็นำมาซึ่งการอยู่อาศัยอย่างถาวรในเมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวอินเดียซึ่งเป็นที่รับรู้ถึงการเป็นชนชาติพันธุ์ที่มีความสามารถในทางธุรกิจสูง จนนำมาซึ่งสถานภาพและบทบาททางสังคมที่เพิ่มสูงขึ้นในระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงใหม่” ในเวลาต่อมา

ระยะที่สองของระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงใหม่” เป็นผลสืบเนื่องจากระบบสังคมนิยมตามวิถีพม่า ที่ริเริ่มและดำเนินการอย่างแข็งขันภายใต้ระบอบการปกครองของรัฐบาลทหารโดยการนำของนายพลเนวิน จากช่วงต้นทศวรรษที่ 1960 ไปจนถึงปลายทศวรรษ 1980 ที่ดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจของประเทศด้วยการลดการพึ่งพาจากต่างประเทศ และเพิ่มบทบาททางการทหารในทุกภาคส่วนของการบริหารประเทศ ดังนั้นพม่าจึงกลายเป็นประเทศที่แยกตัวออกจากประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศอื่น ๆ ของโลก ในทางกลับกัน ได้นำมาซึ่งการขาดแคลนสินค้าที่จำเป็นต่อการบริโภคภายในประเทศ ท้ายที่สุดจึงเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดระบบตลาดมืดและการค้าสินค้าผิดกฎหมายบริเวณตลอดแนวชายแดนไทยและจีนอย่างต่อเนื่อง เมืองเชียงใหม่ซึ่งตั้งอยู่ในแนวชายแดนพม่า – ไทย จึงกลายเป็นศูนย์กระจายสินค้าสินค้าที่ผิดกฎหมายโดยเฉพาะจากประเทศไทย

นับตั้งแต่ระบบเจ้าฟ้าถูกยกเลิกไปใน ค.ศ. 1962 ช่วงชั้นทางสังคมภายในเมืองเชียงใหม่ก็เกิดการปรับเปลี่ยน จนส่งผลให้บทบาทและสถานะของชนลดลงตามไปด้วย ในขณะที่ชนชาติพันธุ์ส่วนน้อยบางกลุ่มกลับสามารถขยับสถานภาพและบทบาทของตนให้สูงขึ้นได้อย่างรวดเร็ว โดยสัมพันธ์อยู่กับการค้าชายแดนที่เปิดโอกาสแก่คนเหล่านี้มากขึ้น ทั้งยังได้รับการหนุนเสริมจากนโยบายภายใต้ระบอบการปกครองแบบชาตินิยมของรัฐบาลพม่าในอีกทางหนึ่งด้วย

หลังจากการล่มสลายของระบอบสังคมนิยมตามวิถีพม่าโดยเนวินใน ค.ศ. 1988 รัฐบาลสาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า ยังคงอยู่ภายใต้การปกครองของกองทัพเป็นหลัก แต่มีการเปิดประเทศและมีการพัฒนาความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศมากขึ้น โดยสังเกตได้จากนโยบายการค้าชายแดนไทย – เมียนมา ด้านด่านแม่สาย – ท่าขี้เหล็ก (ค.ศ. 1992) และจีน ผ่านโครงข่ายเส้นทางแนวเหนือ – ใต้ (Northern Corridor) เส้น R3B ซึ่งเชื่อมแม่สาย – เชียงตุง – เชียงรุ่ง (ค.ศ. 2003) นำไปสู่การค้าชายแดนเต็มรูปแบบ ทั้งยังเป็นช่องทางในการส่งเสริมให้เมืองเชียงใหม่เป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญของพม่า

การปรับตัวให้เข้ากับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงเกิดขึ้นในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นเพียงชนชาติพันธุ์ชายขอบในระบบเจ้าฟ้าและรัฐบาลทหาร จน ณ ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้สามารถปรับเปลี่ยนตัวเองได้เป็นอย่างดีในโลกเสรีนิยมใหม่ ด้วยกลยุทธ์ที่หลากหลายในการสร้างความมั่งคั่งและพัฒนาสถานะทางสังคมของตนให้หยดยืนได้อย่างมั่นคง ในบริบทของการค้าด้วยทรัพยากรวัฒนธรรมของพวกเขา

คำสำคัญ: ภาคเชียงใหม่, พหุชาติพันธุ์, ความเป็นชาติพันธุ์

Dissertation Title	“KENG TUNG MARKET”: THE ETHNIC PLURALITY AND DYNAMISM IN THE ECONOMIC ARENA
Author	Miss Dujluedee Kongsuwan
Degree	Doctor of Philosophy
Major Field/Faculty/University	Integrated Science College of Interdisciplinary Study Thammasat University
Dissertation Advisor	Professor Samerchai Poolsuwan, Ph.D.
Academic Years	2017

ABSTRACT

Based on documentary and field research, this study attempts to understand the relationship between the economic life and ethnic plurality of Keng Tung, one of the old Tai principalities located in the eastern part of the Shan State of Burma. Physically embodied in the network of market places in the area, collectively known as “Kad-Keng-Tung” (กาดเชียงตุง), the relationship has, over the course of time, been truly complicated and dynamic. Located at the main junction of various inland routes connecting Upper Southeast Asia and China, Keng Tung since the distant past had strategically gained its wealth through command of the trade traffics facilitated within such communication network. Actively engaging in the network were diverse ethnic peoples of the area: Khuen, Lue, Loi, Ho, Tai, Bamar, Indian, Chinesese, Ahakha, etc.; being of different specializations either in terms of production and supply of commodities or of their transportation in the trade circle, which in turn associated with their wealth, these ethnic peoples were socially stratified under the administration of the Keng Tung’s chieftains, known as “Chao-fa” (เจ้าฟ้า).

Under such, the Khuen to whom the royal clan of Chao-fa belonged ranked supreme. The mentioned system of social hierarchy had endured until the colonial period, from the second half of the 19th to the first half of the 20th centuries, during which Upper Burma was annexed to be a part of the British Empire

administered under the British Government of India. Brought about under the British colonialism and significantly affecting the Keng Tung economy was launching of the forest and mineral industries in the area; this had paved the way to increasing wealth and prosperity of the Khuen elites, particularly those involving in the state administration and the Chao-fa's circle. Another consequence of the phenomenon was a major influx of newcomers from India and other parts of Burma to work for the industries. Becoming permanent settlers of Keng Tung, these peoples, particularly the Indians famed for their business mind and capability, gradually has had their roles increasing in the economy of the area.

The second transitional phase of the Keng Tung Market's economy came with the "Burmese Road to Socialism", initiated and actively operated under the military governmental regime, led by General Ne Win, from the early 1960s to the late 1980s. It emphasized the economic development of the country under reducing foreign influence and increasing military role. Consequentially, Burma had become more and more isolated from its regional neighbors and as well the rest of the world. Increasing in turn, given the country's inefficiency of producing enough necessary goods to sustain its people, were the black markets and "underground" trafficking of such goods into the country along its borders with Thailand and China. Located near the Burma's frontier to Thailand, the town of Keng Tung became the distribution centre for trafficked goods, particularly those from Thailand. Since the abandonment of the ruling system of Chao-fa in 1962, the ethnic hierarchy of Keng Tung has been challenged, resulting in the diminished role and status of the Khuen people. Rising opportunistically were the roles of some minorities involving in the trans-border trafficking of goods and of the Burmese promoted under the nationalistic governmental regime.

Following the downfall of the Ne Win's regime in 1988, the governments of Burma, although still be much under the military's shadow, have increasingly opened the country towards more international relations and trading. Significant to the economy of Keng Tung under such was opening of the border points with Thailand (Tha Che Lek - Mae Sai) in 1992 and with China, Northern Corridor - R3B rout

(Keng Tung – Chiang Rung) in 2003. This has diminished trafficking of goods along the borders and promoted Keng Tung as one of the major tourist attractions of Burma.

Adapting well to the tourism industry have been various ethnic peoples of Keng Tung, formerly marginalized under the Chaofa's and military governmental regimes. They could now enjoy more liberation and employ a variety of strategies to build up their wealth and social status based on the commercialization of their cultural resources.

Keywords: Keng Tung Market, Ethnic Plurality, Ethnicity

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้ ด้วยการเอื้อเฟื้อข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ความร่วมมือและความกรุณาจากชาวภาคเมืองเชียงตุง สภาวัฒนธรรมประจำจังหวัดเชียงตุง อดีตผู้ค้าตลาดมืดเมืองเชียงตุง ประชาธิปไตยทุกคนที่ให้การสนับสนุน เอื้อเฟื้อคำตอบในทุกคำถามของผู้วิจัยตลอดระยะเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.เสมอชัย พูลสุวรรณ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่กรุณารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ภายในช่วงเวลาที่กระชั้น ทั้งยังสละเวลาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการทำงานมาโดยตลอด ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สิทธิพล เครือรัฐติกาล ประธานกรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัชร สันธูประมา กรรมการ ที่กรุณาให้มุมมองในการเขียนงานด้านประวัติศาสตร์แก่ผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดำรงพล อินทร์จันทร์ ในการให้ข้อเสนอแนะด้านชาติพันธุ์วิทยาในมุมมองของโลกเสรีนิยมใหม่แก่ผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษม เพ็ญภินันท์ ในการเปิดโลกทัศน์ทางมานุษยวิทยาเศรษฐกิจแก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณมิตรภาพอันงดงามจากเพื่อนรุ่น 11 สหวิทยาการ มธ. (ท่าพระจันทร์)

ขอขอบคุณมิตรภาพอันงดงามและความเข้าใจอันดีจากผู้ร่วมงานในสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รวมถึงบุคลากรสำนักวิชาสังคมศาสตร์ทุกคน ที่เป็นภาระช่วยงานในความรับผิดชอบของผู้วิจัยมาโดยตลอดระยะเวลาหกปีของการศึกษาในระดับดุษฎีบัณฑิต

ขอบคุณกำลังใจที่มีให้กันตลอดจาก “ลุง”

สุดท้าย...ขอขอบพระคุณ “แม่ยี่” ที่คอยเป็นกำลังใจในการทำงาน ในการดำเนินชีวิต ให้ลูกคนนี้มาโดยตลอด

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจ “สนามที่มีพลวัต” และสามารถนำไปต่อยอดการศึกษาได้ต่อไป

นางสาวจุฑาทิ คงสุวรรณ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(6)
สารบัญตาราง	(11)
สารบัญภาพ	(12)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	6
1.3 วิธีดำเนินการวิจัย	6
1.3.1 ขอบเขตการวิจัย	6
1.3.1.1 ด้านกลุ่มเป้าหมาย	6
1.3.1.2 ด้านเนื้อหา	7
1.3.1.3 ด้านพื้นที่	7
1.3.2 วิธีวิทยาการวิจัย	7
1.3.2.1 การเตรียมเข้าสู่สนาม	7
1.3.2.2 ผู้วิจัยกับ “การหาสนาม”	8
1.4 แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	11
1.4.1 แนวคิดระบบเศรษฐกิจและตลาดในทางมานุษยวิทยา	11
1.4.1.1 ระบบเศรษฐกิจ	11
1.4.1.2 ตลาด (Market)	14
1.4.2 แนวคิดเรื่องความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity)	17

1.4.2.1 การศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะเป็นรากเหง้าดั้งเดิม	19
1.4.2.2 การศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะเป็นเครื่องมือกำหนด ความสัมพันธ์ทางสังคม	20
1.4.2.3 การศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ การสร้างความหมาย	23
1.4.3 แนวคิดตลาดกับความเป็นชาติพันธุ์	27
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	29
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	30
 บทที่ 2 ปุ่มหลังระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง”	 31
2.1 ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมรัฐฉานและเมืองเชียงตุง	31
2.1.1 รัฐฉานหรือเมิงไต	32
2.1.2 เมืองเชียงตุง	34
2.1.2.1 การแบ่งเขตการปกครอง	36
2.1.2.2 ลักษณะสังคมและวัฒนธรรม	36
2.2 สังคม วัฒนธรรม การเมืองและระบบเศรษฐกิจการค้าสมัยก่อนอาณานิคม	39
2.2.1 เชียงตุงยุคล้านนา	39
2.2.2 เมืองเชียงตุงภายใต้อิทธิพลของพม่า	47
2.2.3 ศักดิ์เมืองเชียงตุง	48
2.3 สังคม วัฒนธรรม การเมืองและระบบเศรษฐกิจการค้ายุคอาณานิคม	51
2.3.1 เมืองเชียงตุงยุคสหราชอาณาจักร	54
2.4 สังคม วัฒนธรรม การเมืองและระบบเศรษฐกิจการค้ายุคระบบสังคมนิยม ตามวิถีพม่า	59
 บทที่ 3 ระบบเศรษฐกิจการค้าเมืองเชียงตุง	 66
3.1 เมืองเชียงตุงในบริบทการเป็นชุมทางการค้าภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน	67
3.1.1 ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ยุคก่อนอาณานิคม	67
3.1.1.1 พ่อค้าทางไกลกลุ่มต่าง ๆ ในภูมิภาค ฯ	75

3.1.1.2 ประเภทสินค้าในการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในภูมิภาค ฯ	78
3.1.2 ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ยุคอาณานิคม	83
3.2 ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ยุคสังคมนิยมตามวิถีพม่า	86
3.3 ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” เดิม	92
 บทที่ 4 ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ปัจจุบัน	 101
4.1 ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ปัจจุบัน	101
4.2 มาตรการเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน	115
4.2.1 กฎระเบียบทางการค้าของสหภาพพม่า	115
4.2.1.1 มาตรการนำเข้า	115
4.2.1.2 มาตรการส่งออก	115
4.2.1.3 การใช้ประโยชน์จากที่ดิน (Land Utilization)	116
4.2.2 บริบทการค้าชายแดนไทย – พม่า	117
4.2.3 โครงข่ายเส้นทางแนวเหนือ-ใต้ (Northern Corridor) หรือ R3	123
4.2.4 นโยบายด้านท่องเที่ยวบ้านพี่เมืองน้อง	126
 บทที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง”	 130
5.1 กลุ่มชาติพันธุ์จีน	132
5.2 กลุ่มชาติพันธุ์ไตโหลง	145
5.3 กลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ	161
5.4 กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าหรืออีก้อ	165
5.5 กลุ่มชาติพันธุ์จีน	169
5.6 กลุ่มชาติพันธุ์อินเดียอพยพหรือชาวพม่าเชื้อสายอินเดียหรือกะลา	175
5.7 กลุ่มชาติพันธุ์พม่า	178
5.8 กลุ่มชาติพันธุ์หลอย (ปลั่ง/ลัวะ/ละว้า)	190
5.9 ประเด็นพิจารณาความเป็นชาติพันธุ์	197
 บทที่ 6 พลวัตของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ในบริบทการค้าและ ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์	 202

6.1 พลวัตระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงตุง” ตั้งแต่ยุคก่อนอาณานิคมจนถึงปัจจุบัน	203
6.1.1 ระยะที่ 1 ระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงตุง” ในบริบทของการชุมทางการค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน	203
6.1.2 ระยะที่ 2 ช่วงหลังอาณานิคม (ระบบสังคมนิยมตามวิถีพม่า)	205
6.1.3 ระยะที่ 3 ช่วงหลังสิ้นสุดยุคสังคมนิยมตามวิถีพม่า	208
6.2 ความเป็นชาติพันธุ์ที่สัมพันธ์อยู่กับระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงตุง” ในเชิงมานุษยวิทยา	210
รายการอ้างอิง	219
ภาคผนวก	233
ประวัติผู้เขียน	236

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 รูปแบบการค้าทางไกลกับความเป็นชาติพันธุ์	81
4.1 สถิติสินค้านำเข้า-ส่งออก ด้านด้านศุลกากรแม่สาย	119

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 แผนที่รัฐฉานในคริสต์ศตวรรษที่ 20	33
2.2 แสดงที่ตั้งเมืองเชียงตุง	35
2.3 แผนที่เมืองเชียงตุง	38
2.4 ประตูป่าแดง (สภาพปัจจุบัน)	39
2.5 ประตูหนองผา (สภาพปัจจุบัน)	39
2.6 ประเพณีบูชาฟ้าดิน “แก๊นก่อ่ง – ล่องกบ” ในวันสังฆารล่อง วันที่ 13 เมษายน 2018	43
2.7 อาณาเขตของประเทศไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง	56
3.1 แผนที่แสดงเส้นทางการค้าระหว่างจินตอนใต้ – เอเชียตะวันออกเฉียงใต้	72
3.2 แสดงแผนภูมิลักษณะการหมุนเวียนระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง”	97
3.3 สถานที่ต่าง ๆ ในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง”	99
4.1 รถทอราจี	103
4.2 จุดจอดรถด้านนอกกาด	103
4.3 อาคารประเภทที่ 1 ภายในบริเวณกาด	105
4.4 อาคารประเภทที่ 2 ภายในบริเวณกาด	105
4.5 อาคารประเภทที่ 3 ภายในบริเวณกาด	105
4.6 ช่องทางเดินหลักในกาด ช่วงสายจะอนุญาตให้ขายของแบบแบกะดิน	106
4.7 พื้นที่โดยรอบด้านนอกรั้วกาดเมืองเชียงตุง	106
4.8 พ่อค้า แม่ขาย บนรถไถด์ ๆ (รถพุ่มพวง)	107
4.9 แผนที่กาดเมืองเชียงตุง	109
4.10 แสดงตู้รับแลกเงิน	110
4.11 เหรียญเงินเงินตราสกุลต่าง ๆ	110
4.12 แสดงโครงข่ายเส้นทางแนวเหนือ-ใต้ (Northern Corridor) R3A และ R3B	125
4.13 ชุมชนชาติพันธุ์ระหว่างทางจากจังหวัดท่าขี้เหล็กสู่เมืองเชียงตุง	128
5.1 ลัวะตีกลอง	133
5.2 ล่องกบริมแม่น้ำชีน	133
5.3 การแต่งกายของผู้หญิงขึ้นแบบดั้งเดิม	134

5.4	ผู้หญิงจีนในชุดแต่งกายแบบปัจจุบันช่วงเทศกาลแวนกลอง	134
5.5	แม่เฒ่าชาวจีนในชุดแต่งกายแบบปัจจุบัน	134
5.6	อาหารจีน มักขายร่วมอยู่กับอาหารกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในโซนขายอาหารชาติพันธุ์	135
5.7	ร้านขายผ้าเครื่องแต่งกายพื้นเมือง	141
5.8	ชิ้นกลุ่มชาติพันธุ์คะฉิ่น ลาหู่ ปะหล่องและลาหู่ (จากซ้ายไปขวา)	141
5.9	กลุ่มแม่ค้าชาวจีนจากหมู่บ้านรอบนอก	143
5.10	“เครื่องเงินมูลินตะ” บ้านจอมมน เมืองเชียงตุง	144
5.11	งานหัตถกรรมจำพวกจักสานไม้ไผ่จากบ้านหนองกุ่ม	147
5.12	ถั่วเน่าจากบ้านเตาห้วย	147
5.13	ถั่วเน่าแช่ป (ถั่วเน่าแผ่น) เครื่องปรุงสำคัญของชาวไตโหลง (พบได้ในอีกหลายกลุ่ม ทั้งจีน ปะโอและอาข่า แต่จะมีเครื่องปรุงที่แตกต่างกันไป โดยจะมีถั่วเหลืองเป็นเครื่องปรุงหลัก)	148
5.14	ประเภทกิจการค้าต่าง ๆ ของชาวไตโหลง (จากซ้ายไปขวาและบนลงล่าง) ร้านภาชนะดินเผา ผู้รับแลกเงิน ขายพริกและเครื่องเทศ ธัญพืช ร้านขายยา แผนปัจจุบัน ผ้าห่มจากจีน แผงโซลาร์ช่วย	151
5.15	ประเภทกิจการค้าเครื่องใช้โลหะและร้านค้าทองของชาวไตโหลง	152
5.16	ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	153
5.17	เสื้อผ้าสำเร็จรูปนำเข้าจากอินโดนีเซียและสิงคโปร์ที่สั่งตรงมาขายภาคเมือง เชียงตุง	153
5.18	ร้านอาหารเช้าแบบต่าง ๆ ในภาคเมืองเมืองเชียงตุง	155
5.19	ร้าน (ตู้) รับแลกเงินที่ส่วนใหญ่ดำเนินกิจการโดยคนไตโหลงและคนจีน	157
5.20	เหรียญเงินโบราณที่มีกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงมาขายที่ร้าน ร้านตั้งราคาขายไว้ที่ เหรียญละ 4 หมื่นจี้ด (ประมาณ 500 บาท)	158
5.21	กิจการค้าของชาวไตโหลง	159
5.22	แม่ค้าชาวไตโหลงนำสาหร่ายตากแห้งทำเป็นแผ่นกลม ๆ แอ้ปริงต่อ เครื่อง ประกอบพิธีช่วงสงกรานต์ ถั่วแขก	160
5.23	กิจการขายภาชนะอะลูมิเนียมชาวไตลื้อ	163
5.24	(จากซ้ายไปขวา) ด้านหน้า ด้านหลังของโรงแรม Nong Tung Hotel และร้าน whole sale	164
5.25	ชาวไตลื้อในภาคเมืองเมืองเชียงตุงพร้อมกับสินค้า	164

5.26	การแต่งกายของผู้หญิงชาวอาข่า (ซ่าย) มาจับจ่ายซื้อของก่อนสงกรานต์ แม่เผ่าอาข่าขายสตอร์เบอร์รี่จากสวน (ขวา)	166
5.27	สินค้าที่ชาวอาข่านำมาขายในภาคเมืองเชียงตุงปัจจุบัน	169
5.28	ร้านค้ารอบ ๆ ภาคเมืองเชียงตุงที่มีชาวจีนเป็นเจ้าของกิจการ (บนซ้าย) ร้าน ขายเครื่องใช้ราคาเดียว 6,000 จ๊าด (บน-ล่าง) ร้านอุปกรณ์โทรศัพท์มือถือ/ เครื่องเสียง	173
5.29	แสดงลักษณะกิจการที่มีชาวพม่าเชื้อสายอินเดียนเป็นเจ้าของกิจการ	176
5.30	แสดงลักษณะกิจการที่มีชาวพม่าเชื้อสายอินเดียนเป็นเจ้าของกิจการ (2)	177
5.31	เด็กหญิงชาวพม่า	178
5.32	ดนตรีของพม่าประกอบด้วย (มุ่มซ้ายบน) พิณหรือซอเงาะ และ (ตั้งพื้น ด้านล่าง) ระนาดพม่าหรือปัดตะลา	179
5.33	ศาลเพนต์ที่มีประจำทุกบ้าน	180
5.34	บ้านเรือนชาวพม่าและนกฮูกที่ชาวพม่าถือเป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่ง หู ตาแหลมคม โดยเฉพาะทางการค้าขาย	180
5.35	กลุ่มแม่ค้าชาวพม่านำเข้าจากพม่าตอนใน	181
5.36	แสดงสินค้าจากพม่าตอนในที่ขายอยู่ในภาคเมืองเชียงตุง	184
5.37	(บน) สินค้าและจุดขนถ่ายสินค้าจากพม่าตอนใน ด้านหลังภาคเมืองเชียงตุง (กลาง) รถระหว่างขนถ่ายสินค้าจากพม่าตอนใน (ล่าง) ถนนเอเชียหมายเลข 2 (AH2) เดินทางไปตองยี	185
5.38	สถานีรถไฟเชียงตุงเชื่อมสู่ตองยี แต่ปัจจุบันเลิกใช้งานแล้ว เพราะเกิดภูเขา ถล่มระหว่างเส้นทางเมื่อ 3 ปีก่อน จนถึงปัจจุบันยังไม่มีโครงการซ่อมแซม	186
5.39	แม่ค้าหาบเร่ผลไม้ท้องถิ่นแปรรูปจากเมืองพุกาม	189
5.40	หอยในพิธีการตักลงบูชาผีเมืองในช่วงวันสังขารล่อง (13 เมษายน) และส่ง ขุนสังขาร (14 เมษายน)	191
5.41	บ้านป่าม่าน เขตเมืองใหม่ เมืองเชียงตุง	194
5.42	ธุรกิจการรับซื้อของป่าส่งเมืองโดยพ่อค้าคนกลางชาวหอย	195
5.43	พ่อค้า แม่ขาย กับริถไธต์ ๆ (รถพุ่มพวง)	196
5.44	คนหอยขายผัก ผลไม้เมืองหนาวและชา	197

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหาวิจัย

การผลิต การค้าและแลกเปลี่ยนสินค้าในสังคมมนุษย์ทุกที่นั้นมีมาเป็นเวลานาน อาทิ เส้นทางการค้าโบราณหรือการค้าวัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย¹ จนเมื่ออิทธิพลของลัทธิอาณานิคมตะวันตกที่แผ่เข้ามาในเอเชียอาคเนย์ ทำให้เกิดการขีดเส้นแบ่งพรมแดนระหว่างรัฐต่าง ๆ ในภูมิภาคแถบนี้ ประเทศมหาอำนาจต้องการขยายอำนาจเข้าควบคุม “พื้นที่” หรือดินแดนในอาณานิคมของตน อีกทั้งกำกับดูแลการใช้ทรัพยากรมีค่า เช่น ไม้สักและฝิ่น และการเข้ามามีบทบาทสำคัญในการค้าโดยอาศัยการดำเนินการผ่านธุรกิจเอกชน เช่น บริษัทอีสต์อินเดียคอมพานี บอมเบย์เบอร์มาและบริษัทอีสต์เอเซียติก เป็นต้น และหากนับย้อนไปถึงยุคก่อนอาณานิคม ดินแดนเหล่านี้ก็ถูกกำหนดโดยสหสัมพันธ์ของพลังอำนาจทางด้านเศรษฐกิจและการค้าที่เชื่อมโยงท้องถิ่นเข้ากับระบบเศรษฐกิจโลก ผู้คนและชุมชนถูกตัดแบ่งขอย่อยออกเป็นดินแดนในบังคับของอังกฤษและฝรั่งเศส เพื่อความสะดวกในการควบคุมพื้นที่และการดักดวงทรัพยากร แรงงาน และผลผลิตอื่น ๆ กลับไปหล่อเลี้ยงความมั่งคั่งร่ำรวยของประเทศมหาอำนาจ เกิดระบบเศรษฐกิจแบบพหุนิยมที่อยู่ภายใต้เงื้อมมือของมหาอำนาจ เผด็จการทหารและรัฐราชการที่สร้างข้อกฎหมาย รีดเก็บภาษีและจัดสรรความมั่งคั่ง ด้วยการให้สัมปทานและสถานะได้เปรียบแก่พวกพ้องหรือกลุ่มธุรกิจการเมืองที่คอยฟังฟังรัฐ ขาดซึ่งการคำนึงถึงผลประโยชน์ของท้องถิ่นและชนชาติพันธุ์อื่น ๆ ยศ สันตสมบัติและคณะ² กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างตลาดของการเมืองวัฒนธรรมภูมิภาคท่ามกลางบริบทแห่งความเลือนไหลและหลากหลายในลักษณะนี้ว่ามีถึง 5 เป็นรูปแบบดังนี้เป็นการค้าหรือการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชน การค้ามนุษย์ ตลาดค้าของหนีภาษี การค้ายาเสพติดและการลักลอบขนแรงงานต่างด้าวข้ามพรมแดน

¹ ชูลีธี ชูชาติ, *พ่อค้าวัวต่าง : ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย* (พ.ศ. 2398-2503) : รายงานการวิจัย (เชียงใหม่ : ศูนย์ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น, 2545).

² ยศ สันตสมบัติและคณะ, *อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองเชิงวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทยภาคเหนือ* (Power, Space and Ethnic Identities : Cultural Politics of Nation - State in Northern Thai Society) (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550).

เมืองเชียงตุงในฐานะเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญด้านการเมือง ยุทธศาสตร์และการค้าของ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบนนับแต่สมัยรัฐจาริต เป็นเหตุให้ผู้คนต่างเชื้อสายเหล่ากอมี ปฏิสัมพันธ์กันมาโดยตลอดและมีสถานะสลับซับซ้อนเปลี่ยนเป็นเมืองในอาณัติของไทยและพม่าเรื่อยมา ผู้วิจัยจัดแบ่งพัฒนาการของเมืองเชียงตุงตามช่วงเวลาของประวัติศาสตร์การเมืองกว้าง ๆ ได้เป็น 3 ช่วงเวลา กล่าวคือ (1) ช่วงก่อนสงครามนิยมตามวิถีพม่า (ก่อน ค.ศ. 1962) แบ่งเป็น 3 ช่วงย่อยคือ ก่อน อาณานิคมและสมัยอาณานิคม ซึ่งเป็นช่วงของการค้าขายทางไกลโดยคาราวานสัตว์ต่างของพ่อค้า จีนฮ่อ ไตโหลง ชิ่นและไทวบนบน “เส้นทางสายทองคำ”³ ตั้งแต่เดิมอันส่งให้สถานะเมืองเชียงตุงทำ หน้าที่เป็นศูนย์กลางการค้าในภูมิภาคระดับรอง (จากล้านนา) เป็นเมืองชุมทางที่มีพ่อค้าจีนฮ่อนำ ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ เครื่องถ้วยจีน พรหมผ้าฝ้ายชนิดหนามาแลกเปลี่ยนกับของป่าและสินค้าท้องถิ่น⁴ ที่ ล้วนมีความสำคัญต่อการอุปโภคบริโภคของผู้คนในแถบนี้ จนเมื่ออังกฤษเข้ามาในสมัยอาณานิคม เพื่อ เปิดเส้นทางการค้าจากมะละแหม่ง – เชียงใหม่ – เชียงตุง – เชียงรุ่ง – จีน ประจวบกับการขนส่ง ด้วยรถไฟจากกรุงเทพ ฯ มายังเชียงใหม่สะดวกขึ้น ได้ส่งผลอีกประการหนึ่งต่อระบบเศรษฐกิจการค้า ในภูมิภาคทั้งในแง่ของผู้คน สินค้าและเส้นทาง⁵ และหลังอาณานิคมคือนับแต่ ค.ศ. 1948 เป็นต้นมา เมืองเชียงตุง รัฐฉานอันเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองของพม่าหลังได้รับเอกราชจากอังกฤษก็ตกอยู่ใน อาณัติของพม่าภายใต้ข้อตกลง “สนธิสัญญาปางโหลง” ที่ทำที่สุดแล้วรัฐบาลพม่าไม่ปฏิบัติตาม เงื่อนไข จนทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในเวลาต่อมา ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับที่ภาค เศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างเชียงตุงกับเมืองอื่น ๆ ได้ชะงักงันพร้อม ๆ กับการหายไปของ การค้าทางไกลและการเข้ามาของประเทศต่าง ๆ ทั้งญี่ปุ่นและการเป็นสหราชอาณาจักรเดิม จนเข้าสู่ช่วงที่ (2) คือสงครามนิยมตามวิถีพม่า (ค.ศ. 1962-1988) เป็นช่วงที่กองทัพแห่งชาติของพม่าเข้ามามีบทบาท นำทางการเมืองและได้หันเหจากประชาธิปไตยพหุพรรค สู่ระบอบการเมืองเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ตามวิถีพม่า เป็นช่วงเวลาปิดประเทศและดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างระแวดระวัง และพยายาม สร้างเอกภาพภายในด้วยอุดมการณ์สังคมนิยม ภายใต้การยึดอำนาจการปกครองจากนายกรัฐมนตรีน

³ Holt Samuel Hallett, *A thousand miles on an elephant in the Shan state* (Toronto: W. Blackwood, 1890), 109.

⁴ ลิลเลียน จอห์นสัน เคอร์ติส, *ชาวลาวทางตอนเหนือของประเทศสยาม*, แปลโดย ชรัตน์ สิงห์เทศา กุล (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2543), 157.

⁵ ศศิภัทร์ เทียงมิตร, “กาดหลวงเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่ : ศึกษาเปรียบเทียบ พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบของระบบเศรษฐกิจโลกหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึง ปัจจุบัน,” (เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545), 17- 19.

อนุและประกาศใช้นโยบาย “ระบอบสังคมนิยมวิถีพม่า” โดยนายพล เนวิน นับเป็นช่วงที่เกิดความขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคทำให้กิจการตลาดมืดเฟื่องฟู เกิดการทะลักเข้าของสินค้าจากประเทศจีนและไทย ด้านหนึ่งส่งผลต่อเนื่องถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชียงตุงกับเมืองอื่น ๆ ได้พลอยหยุดชะงักไปด้วย ในที่สุดรัฐสังคมนิยมพม่าก็ต้องพบกับปัญหานานัปการ จนเกิดจลาจลขึ้นในปี ค.ศ. 1988 นำไปสู่ช่วงที่ (3) คือหลังสิ้นสุดสังคมนิยมตามวิถีพม่า (ค.ศ. 1988 เป็นต้นมา) เป็นช่วงที่มีการกำหนดทิศทางการเมืองใหม่ เพื่อเอื้อให้กองทัพยังคงสามารถนำการเมืองได้ต่อไป ด้วยการยกเลิกเศรษฐกิจสังคมนิยมและยุบพรรคแนวทางสังคมนิยม แล้วหันมาใช้เศรษฐกิจกลไกตลาด จัดให้มีการเลือกตั้งแบบพหุพรรคเพื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ พร้อมกับเร่งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสร้างเอกภาพโดยหันไปเจรจากับกองกำลังชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่อต้านรัฐบาล ในช่วงนี้เองที่รัฐพม่าถูกกดดันทางการเมืองจากโลกตะวันตกอย่างต่อเนื่อง จนต้องหันมาขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยในวิถีการเมืองแบบพม่า ซึ่งการประกาศใช้กฎหมายการลงทุนต่างชาติพร้อมเปิดสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านนับเป็นจุดเริ่มต้นของ “การค้าชายแดนไทย – พม่า ด้านแม่สาย – ท่าขี้เหล็ก” ใน ค.ศ. 1992 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญช่วงหนึ่งของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความขัดแย้งทางการเมืองทั้งภายในและระหว่างประเทศสังคมนิยมในภูมิภาคนี้เริ่มคลี่คลาย จนสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือทางการค้าระหว่างประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประจวบกับสถานการณ์ในพม่าที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ ล้วนเอื้อให้เกิดการเปิดเสรีทางการค้าและพึ่งพาการลงทุนจากภายนอกมากขึ้นในโลกยุคปัจจุบัน ที่ส่งผลโดยตรงต่อตลาดนัดหมุนเวียนในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ที่สัมพันธ์อยู่กับการพึ่งพาอุตสาหกรรมระดับครัวเรือนและการผลิตภายในชุมชน จนกาดเองก็ต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย อันนำไปสู่พลวัตของกาด ซึ่งสัมพันธ์ต่อไปยังกลุ่มชาติพันธุ์ที่ล้วนมีความชำนาญเฉพาะด้านในกระบวนการผลิตสินค้าเฉพาะประเภทเพื่อป้อนเข้าสู่ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” มาแต่อดีต

จากข้อมูลการสืบค้นด้านสถานการณ์ทางการเมืองและกิจกรรมทางเศรษฐกิจข้างต้น ผู้วิจัยนำไปอภิปรายร่วมกับแนวคิดที่ว่าด้วยระบบเศรษฐกิจและตลาดในเชิงมานุษยวิทยาที่กล่าวถึงตลาดว่า เป็นพื้นที่ศูนย์กลางทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในตลาดถือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ เรื่องราวของตลาดทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างคน ความคิด ความเชื่อและวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนที่มีการดิ้นรน ต่อสู้ ต่อรองและแสวงหาทางเลือก เป็นพื้นที่แห่งการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เป็นที่ซึ่งมีการพบปะสังสรรค์ระหว่างผู้คนต่างวัย ต่างวัฒนธรรม ต่างสถานภาพและนำมาซึ่งการปฏิสัมพันธ์ทาง

สังคมระหว่างกันภายใต้ความต่างเหล่านั้น⁶ ด้วยกรอบแนวคิดทางมานุษยวิทยาเศรษฐกิจ ซึ่งเห็นว่า ตลาดเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ล้วนหล่อหลอมมาจาก วัฒนธรรม ดังนั้นการศึกษาระบบเศรษฐกิจจึงต้องศึกษาเงื่อนไขทางวัฒนธรรม เพราะตลาดคือพื้นที่ แห่งสังคมพลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีการเคลื่อนไหวของสินค้า ผู้คนและการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้และความคิดต่าง ๆ เนื่องจากเป็นสถานที่แห่งเดียวที่ประชาชน แพทย์ทุกคนชั้นมีส่วนร่วมในการใช้สอย ตลาดจึงสะท้อนให้เห็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและกายภาพ ที่ผสมผสานกันอยู่ รวมทั้งวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงทำเลที่ตั้งของพื้นที่ด้วย⁷

ด้วยความสำคัญของตลาดในมิติสังคมและวัฒนธรรมข้างต้น ซึ่งสัมพันธ์กับประเด็น ผู้วิจัยมีความสนใจจะพิจารณา ผู้วิจัยเลือกศึกษาพลวัตของระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงตุง” นับเนื่อง ตั้งแต่ยุคก่อนอาณานิคมถึงปัจจุบัน ในสถานะของการเป็น “พื้นที่” ซึ่งผู้คนเชียงตุงและเมืองโดยรอบ

⁶ ดำรงพล อินทร์จันทร์, “ตลาดขายของของมอญพลัดถิ่น.” อ้างถึงใน ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด, บรรณาธิการโดย สมรักษ์ ชัยสิงห์กานนท์ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2549), 207–262; Alfred Gell, 1982, อ้างถึงใน สมรักษ์ ชัยสิงห์กานนท์, 2550, 3–5: สมรักษ์ ชัยสิงห์กานนท์, ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2550), 3–7: ประสิทธิ์ ลิปรีชา, “การค้า พื้นที่และอัตลักษณ์ม้งดอยปู่,” ใน *อำนาจ พื้นที่และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย*, บรรณาธิการโดย ยศ สันตสมบัติ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2551), 119–169.; ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์, *อ่าวข่าวในทิวเขา* การค้ากับการเป็นชาติพันธุ์ (เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554); กาญจนา เหล่าโชคชัยกุล, “ตลาด...ตลาด: บทบทวนเบื้องต้นว่าด้วยเรื่องของตลาดและปรากฏการณ์ตลาดในสังคมร่วมสมัย (Market...Market: A Primary Review and Phenomenon of Market in Contemporary Society),” ใน *วารสารรวมบทความนักวิจัยสถาบันไทยคดีศึกษา ในวาระ 42 ปี กองทุนวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเภททุนวิจัยทั่วไป ประจำปีงบประมาณ, 2554*, 263 – 289: เก็ดถวา บุญปรากการ, *ผู้ค้าข้ามแดนไทย-มาเลเซีย และพื้นที่ชีวิตในตลาดปาดังเบซาร์* (เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2559); อภิรัฐ คำวัง, “พลักษณ์ พาหุรัด: พ่อค้าชาวปัญจาบในสังคมไทย (Plural society in Phahurat: The Punjabi merchants in Thai Society),” ใน *หนังสือรวมบทความวิชาการ “การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม,”* (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559), 71–93.

⁷ เกียรติ จิระกุล และคณะ, *ตลาดในกรุงเทพมหานคร: การขยายตัวและพัฒนาการ* (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), 1.

มาปฏิสัมพันธ์กันแต่ครั้งอดีต ด้วยเงื่อนไขเฉพาะของพื้นที่ร่วมกัน นั่นคือ “กิจกรรมทางเศรษฐกิจ” ทั้งในทางตรงและทางอ้อม เพื่อท้ายที่สุดผู้วิจัยจะนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้นไปทำความเข้าใจ “ความเป็นชาติพันธุ์” ผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเมืองและภาคเมืองเชียงตุง ด้วยเพราะ “ความเป็นชาติพันธุ์” เป็นสถานภาพทางสังคมอย่างหนึ่งที่ไม่หยุดนิ่ง มีการปรับเปลี่ยนและการผลิตใหม่ โดยขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมวัฒนธรรมและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่เคลื่อนไหว แนวทางที่ใช้ศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ ในที่นี้ผู้วิจัยใช้แนวทางการมองความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะการเป็นเครื่องมือสำหรับกำหนดความสัมพันธ์ทางสังคม (Instrumentalist Approach) และการตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสร้างความหมาย (Constructivist Theories)⁸ โดยจะศึกษาการแสดงออกผ่านการปรับตัวระหว่างกันภายในระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงตุง” ภายใต้สถานการณ์ของเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในช่วงเวลาที่ศึกษา ในด้านรูปแบบการค้าขาย สินค้าที่นำมาแลกเปลี่ยนซื้อขาย การคมนาคม เครือข่ายของการค้า วิธีการค้าขาย/เงื่อนไข การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ว่ามีรายละเอียดเป็นอย่างไร การปรับเปลี่ยนไปตามบริบทแวดล้อมหรือไม่ อย่างไร รวมไปถึงสืบค้นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ด้วยวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา แล้วจึงวิเคราะห์ผลการศึกษาด้วยกรอบแนวคิดความเป็นชาติพันธุ์ร่วมกับแนวคิดระบบเศรษฐกิจและตลาดในเชิงมานุษยวิทยา เพื่อนำไปสู่ประเด็นอภิปรายหน้าที่การเป็นตลาดท้องถิ่นและตลาดเพื่อการท่องเที่ยวของภาคเมืองเชียงตุงต่อไป

ผู้วิจัยใช้การสืบค้นเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้รู้เกี่ยวกับระบบการค้าทางไกลและ/หรือขบวนการรวานว้าวต่าง และพ่อค้าแม่ค้าในช่วงการค้าระบบตลาดมีด รวมถึงผู้รู้ด้านอื่น ๆ ในพื้นที่ศึกษา อาทิ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงตุง ประธานกรมศาสนา ร่วมกับการศึกษาภาคสนาม “ภาคเมืองเชียงตุง” ภายใต้บริบทของการเป็นศูนย์กลางทางการค้ามาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังจะกล่าวต่อไป

⁸ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และ ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, “ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ข้ามยุคสมัยกับการศึกษาในสังคมไทย” ใน *ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์* (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การจำกัดมหาชน), 2547), 1-126.

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาพลวัตรระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงใหม่” ตั้งแต่ยุคก่อนอาณานิคมจนถึงปัจจุบัน

1.2.2 เพื่อศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ที่สัมพันธ์อยู่กับระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงใหม่” ในเชิงมานุษยวิทยา

1.3 วิธีดำเนินการวิจัย

ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงความเป็นชาติพันธุ์ในพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยจะทำการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดในภาคสนาม (ภาคเมืองเชียงใหม่) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญดังที่ระบุไว้ก่อนหน้านี้ และเอกสารงานวิจัยที่กล่าวถึงปมหลังทางการค้าที่เมืองเชียงใหม่เป็นชุมทางการค้าของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบนตั้งแต่ยุคจารีต เรื่อยมาจนถึงบทบาทของระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงใหม่” ปัจจุบัน ภายใต้รายละเอียดของวิธีการดำเนินการวิจัยต่อไปนี้

1.3.1 ขอบเขตการวิจัย

ในที่นี้ผู้วิจัยจำกัดกล่าวถึงขอบเขตการวิจัยใน 3 ด้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.3.1.1 ด้านกลุ่มเป้าหมาย

(1) ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการค้าโบราณทั้งด้านเส้นทางคมนาคม วิธีการ/รูปแบบการเดินทาง ประเภทสินค้าที่มีการแลกเปลี่ยนค้าขายและกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีบทบาทด้านการค้าในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ตอนบน

(2) งานศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของผู้คน และ/หรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน⁹ ใน “ภาคเมืองเชียงใหม่” ณ ปัจจุบัน

(3) ผู้รู้เกี่ยวกับระบบการค้าทางไกลและ/หรือขบวนการวานวูต่าง และผู้ค้าในช่วงการค้าระบบตลาดมืด อดีตพ่อค้าแม่ขายในระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงใหม่” ตามที่มีปรากฏบทบาทอยู่ในเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงผู้รู้ด้านอื่น ๆ ในพื้นที่ศึกษา อาทิ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ประธานกรมศาสนา พระสงฆ์ เป็นต้น

⁹ ในฐานะ “คนขายกับคนขาย / คนจ่ายตลาดกับคนขาย / คนจ่ายตลาดกับคนจ่ายตลาด”

1.3.1.2 ด้านเนื้อหา

(1) ปุ่มหลังทางประวัติศาสตร์ สังคม ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจและการเมืองของเชียงใหม่ ภายใต้บริบทการเป็นเมืองชุมทางการค้าโบราณของภูมิภาค ฯ จนถึงปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นพื้นฐานการทำความเข้าใจระบบตลาด “กาดเมืองเชียงใหม่” ดังนี้

1. ปรากฏการณ์ทางการค้าที่สัมพันธ์อยู่กับผู้คน/กลุ่มชาติพันธุ์ในเส้นทางการค้า/รูปแบบ/วิธีการเดินทาง/ประเภทสินค้าเพื่อค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างกัน

2. บทบาทของการมีอยู่หรือการเกิดขึ้นของ “กาดเมืองเชียงใหม่” ในบริบทของการเป็นเครือข่ายทางการค้าโบราณในภูมิภาค ฯ

(2) พลวัตของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงใหม่” ที่สัมพันธ์อยู่กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (สินค้า – ผู้คน – เส้นทาง)

(3) “ความเป็นชาติพันธุ์” ที่ปรากฏในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงใหม่” ปัจจุบัน

1.3.1.3 ด้านพื้นที่

กาดเมืองเชียงใหม่และชุมชนซึ่งเป็นส่วนสำคัญของสายพานการผลิตสินค้าเพื่อนำเข้าระบบตลาด “กาดเมืองเชียงใหม่” ตามที่ปรากฏในเอกสารที่สืบค้น อาทิ กาดจัวบ้านยางคำ บ้านยางกวง บ้านจอมคำ บ้านจอมมน บ้านป่าม่าน กาดฟ้า กาดเต่า กาดถ้าย กาดบ้านกานาโหลง จังหวัดเชียงใหม่ เขตภูฐาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

1.3.2 วิธีวิทยาการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้แบ่งวิธีวิทยาการวิจัยเป็น 4 ช่วง กล่าวคือ

1.3.2.1 การเตรียมเข้าสู่สนาม

(1) ผู้วิจัยวางแผนการวิจัยเบื้องต้นด้วยการสืบค้นข้อมูลบริบทพื้นที่ศึกษาในภาพรวมของจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ สังคม ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจและการเมืองของเชียงใหม่ จากนั้นจึงกำหนดพื้นที่ให้สอดคล้องกับประเด็นสืบค้นของงานศึกษา

(2) ผู้วิจัยศึกษาพัฒนาการด้านกายภาพ โครงสร้าง กิจกรรมทางเศรษฐกิจและการเข้ามาของผู้คน/กลุ่มชาติพันธุ์ที่ประกอบกันขึ้นจนเกิดเป็น “กาดเมืองเชียงใหม่” เช่นปัจจุบัน

ข้อ (1) และ (2) ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการดำเนินงานในขั้นตอนต่อไป

1.3.2.2 ผู้วิจัยกับ “การหาสนาม”

(1) การค้นหาสนาม ในระหว่างการดำเนินการวิจัยระยะนี้ ผู้วิจัยสำรวจภาคสนาม (เมืองเชียงใหม่และภาคเมืองเชียงใหม่) เพื่อสังเกตปรากฏการณ์จริงด้วย

1. วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม พร้อม ๆ ไปด้วย
2. การพูดคุยกับผู้คนที่เข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างกันภายใน “สนาม” ผู้วิจัยสำรวจบริบทของสนามทั้งสองพื้นที่ (เมืองเชียงใหม่และภาคเมืองเชียงใหม่) ทั้งนี้เพื่อเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมต่าง ๆ ประกอบกันอันจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนวิจัย เพื่อให้ทราบข้อเท็จจริง ณ สถานการณ์จริง ควบคู่ไปกับ

3. วิถีชีวิตเชิงชาติพันธุ์วรรณา (เบื้องต้น) เมื่อผู้วิจัยลงภาคสนามเป็นระยะเวลาหนึ่ง จากนั้นจึงได้ทำการกำหนด “สนาม” ให้แน่ชัดขึ้น

(2) ผู้วิจัย “สำรวจสนาม” (Pre - research) เพื่อทำความรู้จักและคุ้นชินกับสนามก่อนการพัฒนาโครงการวิจัย (proposal) ตามประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการสืบค้น กล่าวคือหลังจากที่ผู้วิจัย “เจอสนาม” และได้ “เข้าสู่สนาม” โดยเริ่มจากการทำความคุ้นเคยกับสนาม ที่สุดแล้วพบว่า “ภาคเมืองเชียงใหม่” เป็นสนามซึ่งมีลักษณะเฉพาะในแง่ของกิจกรรมที่นำพาผู้คน (ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความหลากหลายทางสังคม สถานภาพและวัฒนธรรม) ให้ต้องมาปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างกันภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ผู้วิจัยทำเก็บข้อมูลเบื้องต้น ด้วยการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมพร้อม ๆ กับการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เพื่อให้ทราบถึงบริบทด้านต่าง ๆ ของ “ภาคเมืองเชียงใหม่” อาทิ ประวัติความเป็นมาเป็นไปของพื้นที่ศึกษา กายภาพ โครงสร้างกิจกรรมและองค์ประกอบผู้คนที่เข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างกันภายใน “ภาคเมืองเชียงใหม่” จนนำมาซึ่งการกำหนดขอบเขตเนื้อหาการวิจัย (ดู หัวข้อ 1.3.1) จากนั้นผู้วิจัยจึงได้วางแผนการทำงานสนามในขั้นตอนต่อไป

(3) งานในสนาม สำหรับนักวิจัย นอกจากเหนือจาก “สนาม” แล้ว องค์ประกอบสำคัญของการวิจัยอีกส่วนหนึ่งก็คือกลุ่มเป้าหมาย อันจะเป็นผู้นำพาผู้วิจัยไปสู่คำตอบที่ต้องการสืบค้นได้ในที่สุด ในที่นี้ผู้วิจัยไม่มีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่ตายตัว ทั้งนี้เป็นเพราะแม้ว่าสนามของผู้วิจัยจะมีลักษณะกิจกรรมเฉพาะอย่าง กล่าวคือ ผู้คนที่เข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างกันนั้นล้วนมาด้วยเป้าหมายเพื่อการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าสำหรับอุปโภคบริโภคเป็นสำคัญ หากแต่ก็ไม่อาจเจาะจงกลุ่มเป้าหมายแบบตายตัวได้เสียทีเดียว ทั้งนี้ด้วยเพราะ “กายภาพของสนาม” นั้น “เปิด” สำหรับ “คนทุกคน” ดังนั้นเบื้องต้นผู้วิจัยจะกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ด้วยกรอบกว้าง ๆ นั่นคือ ต้องเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างกันใน “ภาคเมืองเชียงใหม่” ทั้งนี้กลุ่มเป้าหมายอาจมีสถานะเป็นผู้ขายหรือผู้ซื้อ รวมไปถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่รับรู้เกี่ยวกับการค้า

ทางไกลและ/หรือขบวนการร่วมนสินค้า และเป็นผู้ที่เคยร่วมอยู่ในระบบการค้าตลาดมืดด้วย จากนั้นผู้วิจัยจะปรับใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่¹⁰ (Snowball Sampling) ที่เป็นการสืบค้นผู้ให้ข้อมูลคนต่อไป ผ่านการแนะนำของผู้ให้ข้อมูลคนที่ได้เก็บข้อมูลไปแล้วก่อนหน้านี้

และด้วยเพราะผู้วิจัยสนใจในปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนด้วยตนเอง หรือผู้คนที่บริบทด้านกายภาพ โครงสร้างและกิจกรรมของพื้นที่ ในที่นี้ผู้วิจัยจึงเลือกเครื่องมือการศึกษาชุมชน 7 ด้านของโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์¹¹ มาปรับใช้ให้สอดคล้องกับประเด็นสืบค้นของงานวิจัย โดยจัดแบ่งเครื่องมือเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. การศึกษาด้านกายภาพ โครงสร้างและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จะใช้ (ก) การทำแผนที่เดินดิน (ข) ศึกษาประวัติ “กาดเมืองเชียงตุง” (ค) โครงสร้าง /องค์ประกอบของ “ผู้คน” (ง) จัดทำปฏิทิน/ตารางกิจกรรม “กาดเมืองเชียงตุง”

และ 2. การศึกษาเกี่ยวกับผู้คนและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันด้วย (จ) วิธีการศึกษาประวัติชีวิตของผู้ให้ข้อมูล (ฉ) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญกับคนอื่น ๆ ที่ถูกกล่าวถึง และ (ช) ศึกษามิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนใน “กาดเมืองเชียงตุง” ณ ปัจจุบัน ร่วมกับการพิจารณาไปถึงพลวัตของกาดเมืองเชียงตุงภายใต้กรอบเวลาการศึกษาที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ในสนามท่ามกลางสถานการณ์ของเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ว่าส่งผลอย่างไรต่อรูปแบบการค้าขาย ประเภทสินค้าที่ทำการแลกเปลี่ยนค้าขาย การคมนาคม เครือข่ายของการค้า วิธีการค้าขาย/เงื่อนไข การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนภายใน ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” และมีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิมหรือไม่อย่างไร ปัจจัยอะไรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นเมื่อใด

ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือการวิจัยข้างต้นร่วมกับวิธีวิทยาการวิจัย ดังนี้ การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกิดในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ณ ปัจจุบันโดยไม่มีการสร้างสถานการณ์ เพื่อการค้นหาคำเท็จจริงหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่

¹⁰ ฉัตรศิริ ปิยะพิมลสิทธิ์, “การสุ่มตัวอย่าง (Sampling),” สืบค้นเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2558, <http://www.watpon.com/Elearning/res22.htm>

¹¹ ปรับปรุงจาก ขนวน ทองธนสุกาญจน์, *คู่มือการทำงานชุมชนของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเพื่อพัฒนางานกองทุนสสข.ขององค์กรภาคี องค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาล ชุมชนและเครือข่ายบริการสุขภาพ*, (2553): โกมาตร จึงเสถียร-ทรัพย์, *วิถีชุมชน : คู่มือการเรียนรู้ ที่ทำให้ชุมชนง่ายได้ผลและสนุก*, (สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2545).

เกิดขึ้นอยู่แล้วจากสนาม¹² ควบคู่วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เจาะลึกและการ (เข้าร่วม) สนทนากลุ่มแบบไม่เป็นทางการ¹³ ผู้วิจัยได้รับรูปแบบการสนทนากลุ่มให้เป็นไปตามธรรมชาติ พร้อม ๆ กับบันทึกเสียงการสนทนาไปด้วย เพื่อนำมาใช้เป็นส่วนช่วยตรวจสอบความถูกต้อง รวมถึงช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนอื่น ๆ ที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม อาทิ ช่วยทบทวนความเข้าใจต่อเหตุการณ์ ช่วยหาคำอธิบายร่วมกันเพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อมูลส่วนที่อาจตกหล่นจากการสังเกตหรือสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายก่อนหน้านี้¹⁴ และใช้การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography Research Method) ระหว่างอยู่ในสนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะนำตัวเองเข้าไปสัมผัสปรากฏการณ์การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนในพื้นที่ศึกษา ด้วยความพยายามเข้าใจถึงวิถีอธิบายปรากฏการณ์แบบคนใน (insider) โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตโดยละเอียดถึงพฤติกรรม วิถีชีวิต ทำความเข้าใจ รับฟังการกล่าวถึง การแสดงทัศนคติ ตลอดจนค่านิยมระหว่างกันของผู้คนภายในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง”¹⁵

ทั้งนี้วิธีวิทยาการวิจัยทั้งหมดที่กล่าวมานั้นจะทำให้เห็นภาพรวมของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนทุกมิติได้ และจะนำไปสู่การอธิบายพลวัตของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” และความเป็นชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

(4) ภายหลังกลับจากการศึกษาภาคสนาม ผู้วิจัยทำการตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งบางครั้งผู้วิจัยได้ทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างอยู่ในสนามก็

¹² “การวิจัยเชิงสำรวจ,” สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2559, http://hq.prd.go.th/plan/ewt_dl_link.php?nid=2284

¹³ การวิจัยครั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดด้านความมั่นคงตามนโยบายบริหารราชการแผ่นดินของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาที่ไม่อนุญาตให้มีการจัดกิจกรรมใด ๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อในเรื่องดังกล่าว ผู้วิจัยไม่สามารถใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลแบบสนทนากลุ่มอย่างเคร่งครัดตามหลักวิชาการวิจัยได้ ด้วยเหตุนี้จึงได้ปรับรูปแบบเป็น “การ (เข้าร่วม) สนทนากลุ่มแบบไม่เป็นทางการ” ขึ้น โดยการเข้าร่วมสนทนาในร้านชาของกาดเมืองเชียงตุง เพราะจะเป็นที่ซึ่งผู้คนมารวมตัวกันตลอดระยะเวลาที่มีการติดตลาดตั้งแต่เช้าจนตลาดวาย

¹⁴ ขนิษฐา นันทบุตร และคณะ, “คู่มือการพัฒนาทักษะการวิจัยชุมชนด้วยการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน,” (มปท: มปป, มปป), 11.

¹⁵ ชาย โพธิ์สีดา, *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ* (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2548), 34.

ได้ ในขั้นตอนของการ “กลับจากสนาม” ผู้วิจัยจึงทำการสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยโดยเน้นการบรรยายเชิงพรรณนาเป็นหลัก

อย่างไรก็ดีก่อนการวิเคราะห์ ดีความและสรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation) อันเป็นการแสวงหาความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูล โดยจะทำการตรวจสอบจากแหล่งที่แตกต่างกัน¹⁶ ดังนี้ (ก) ด้านเอกสาร ซึ่งเป็นข้อมูลเรื่องเดียวกัน หากแต่ต่างแหล่งที่มา (ข) ด้านบุคคล เป็นการสอบถามข้อมูลในเรื่องเดียวกันจากคนหลายคน หลากสถานภาพและบทบาททางสังคมในพื้นที่ศึกษา (ค) ด้านแนวคิดและทฤษฎี และ (ง) งานสนามโดยตัวผู้วิจัยเอง¹⁷

1.4 แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

1.4.1 แนวคิดเรื่องระบบเศรษฐกิจและตลาดในทางมานุษยวิทยา¹⁸

1.4.1.1 ระบบเศรษฐกิจ

ตามคำนิยาม “เศรษฐกิจ” หมายถึงการจัดการหรือการจัดระเบียบให้กับทรัพยากรทางวัตถุของมนุษย์ สินค้าและบริการต่าง ๆ เป็นสถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการผลิตและการจำหน่ายแจกทรัพยากรของมนุษย์ในสังคมให้ปรากฏออกมาในรูปของกิจกรรมหรือการกระทำที่เกี่ยวกับการผลิต การแจกกระจายและการบริโภคโภคทรัพย์ที่มีความจำเป็นต่อการใช้ชีวิตร่วมกันของมนุษย์ในสังคม นับเป็นการจัดระเบียบสังคมรูปแบบหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมมนุษย์มาช้านาน รูปแบบของเศรษฐกิจไม่ได้มีเพียงเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเท่านั้น หากแต่รวมเอารูปแบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม การแบ่งปันช่วยเหลือกันของสมาชิกในครัวเรือน น้ำใจที่แสดงออกมาในรูปแบบของการช่วยเหลือระหว่างเพื่อนฝูงญาติพี่น้องก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบทางเศรษฐกิจที่ปรากฏหรือมีอยู่ในสังคมของมนุษย์ไว้ด้วย

¹⁶ สุภางค์ จันทวานิช, “พฤติกรรมรวมหมู่,” ใน *สังคมและวัฒนธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 9 (สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), 31-33.

¹⁷ สมิตร์ สุวรรณ, “การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ,” ศูนย์การเรียนรู้ทางการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ วช., (สืบค้นเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2559), http://www.priv.nrct.go.th/ewt_dl.php?nid=900.

¹⁸ “Markets (Anthropology),” accessed June 12, 2018, <http://what-when-how.com/social-and-cultural-anthropology/markets-anthropology>.

นั่นความหมายว่า “การกระทำทางเศรษฐกิจ” ถือเป็น “การกระทำทางสังคม” รูปแบบหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ระบบเศรษฐกิจจึงเป็น “ระบบสังคมแบบย่อย” นั่นเอง มนุษย์สร้างสถาบันทางเศรษฐกิจขึ้นมาเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ที่ต้องใช้ชีวิตร่วมกันเป็นสังคม ระบบเศรษฐกิจหรือสถาบันทางเศรษฐกิจ คือ องค์รวมของบรรทัดฐานต่าง ๆ ที่คอยทำหน้าที่ชี้นำหรือกำหนดการแสวงหา การครอบครอง ตลอดจนการแบ่งสัณปันส่วนทรัพยากรในสังคม เพื่อให้สมาชิกของสังคมมีชีวิตรอดและสามารถดำรงรักษาสภาพการใช้ชีวิตร่วมกันเป็นสังคมได้ต่อไป¹⁹

การศึกษามานุษยวิทยาเศรษฐกิจจึงเน้นเรื่องการผลิตและเป็นประเด็นสำหรับการถกเถียงทางทฤษฎีในสองแง่มุม กล่าวคือ

(1) แนวคิดแบบฟอร์มอลลิสต์ (formalist) ที่นำมาใช้ในทางมานุษยวิทยา เพื่อที่จะอธิบายระบบกลไกราคาในสังคมชนเผ่า ซึ่งยังไม่มีเงินตราหรืออาจมีบ้างแต่เพียงเล็กน้อย แนวคิดเรื่องทุน การให้สินเชื่อกและผลกำไร รวมถึงความหมายทางเทคนิค เช่น ดัชนีผกผันและการตัดสินใจทางการค้า ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายพฤติกรรมที่มีเหตุผลของมนุษย์ เพื่อทำให้ตนเองได้ประโยชน์สูงสุด

(2) แนวคิดแบบซบสแตนต์วิสต์ (substantivist) ปฏิเสธแบบแผนการวิเคราะห์ที่เกิดจากระบบทุนนิยมและเงินตรา ดังที่ คาร์ล โพลันยี กล่าวว่าคุณลักษณะของการแสวงหาผลประโยชน์มิได้มาจากการตัดสินใจส่วนตัว หากแต่มาจากกฎระเบียบของสังคม ทั้งนี้โพลันยีได้แยกความแตกต่างของการแลกเปลี่ยนไว้เพื่อใช้ทำความเข้าใจว่า พฤติกรรมทางเศรษฐกิจมิได้เกิดขึ้นตามลำพัง หากแต่เกิดในสถาบันสำหรับการแลกเปลี่ยนที่ถูกสร้างขึ้น อาทิ ครีวเรือน สถาบันศาสนาและการเมือง โดยแบ่งการแลกเปลี่ยนได้ 3 ประเภท กล่าวคือ

1. การแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งมีความเท่าเทียมกัน เรียกว่า “reciprocity”

2. การแจกจ่ายทรัพยากรแบบช่วงชั้น (redistribution) ซึ่งทรัพยากรจะถูกส่งไปให้ศูนย์กลาง จากนั้นศูนย์กลางก็จะแจกจ่ายทรัพยากรออกไป ผู้มีอำนาจในการแจกจ่าย เช่น ผู้ชายที่อาวุโสที่สุดในบ้าน หรือการส่งส่วยให้กับผู้ปกครองในโรมหรือจีน

¹⁹ ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์. “ระบบเศรษฐกิจ”. ใน *แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม*. คณะอาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, บรรณาธิการ. (เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548), 93 – 103.

3. ระบบตลาดที่การแลกเปลี่ยนขึ้นอยู่กับกลไกราคา²⁰

ซึ่งพฤติกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้นำไปสู่การอธิบายเรื่องแจกจ่ายสินค้าและบริการ (Distribution of Goods and Service) ที่เกิดขึ้นตั้งแต่สังคมดั้งเดิม เริ่มต้นในระดับกรรมวิธีการผลิตอาหารที่มากเกินความต้องการในการยังชีพแล้ว และสามารถกำหนดได้ว่าผลิตมากน้อยเพียงใด ส่วนเกินที่ได้จะนำมาแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งที่ไม่ได้ผลิตเอง มีวิธีการแตกต่างกันออกไปสามารถแบ่งการแลกเปลี่ยนออกได้หลาย ดังนี้ (ก) การแลกเปลี่ยนสิ่งของ (Barter) เป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของหรือผลิตผลกันในระหว่างคนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกัน เป็นการแลกเปลี่ยนในระดับง่ายไม่มีกลไกซับซ้อน เริ่มแรกกระทำกันภายในวงแคบแล้วค่อย ๆ ขยายกว้างออกไปและซับซ้อนขึ้นจนพัฒนาไปสู่ระบบตลาดในขั้นต่อไป (ข) การพึ่งพาอาศัยกัน (Reciprocity) คือ การให้และการรับโดยไม่มีเงินตราเข้ามาเกี่ยวข้อง การให้และการรับเป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของและบริการด้วยน้ำใจ ทั้งในแบบไม่หวังผลกำไร ไปจนถึงการแสวงผลกำไรและผลประโยชน์ ประกอบด้วย 4 ประเภทคือการให้ของโดยไม่หวังผลตอบแทน (Generalized Reciprocity) การให้โดยหวังผลตอบแทน (Balanced Reciprocity) การแลกเปลี่ยนของขวัญ (Gift Exchange) และการช่วยเหลือแบบเก็งกำไร (Negative Reciprocity) (ค) ระบบปันส่วน (Redistribution) เป็นระบบการเฉลี่ยผลผลิตให้สมาชิกในสังคมทุกคนได้มีใช้กันมีใช้กันทั่วถึง ใครผลิตอะไรก็นำมารวมเป็นส่วนกลางแล้วแจกจ่ายไปในจำนวนเท่า ๆ กับระบบปันส่วนแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ แบ่งปันผลผลิตส่วนกลางตามอัตราส่วนเท่าที่บุคคลได้ลงแรงไป ใครทำมากได้มากใครทำน้อยได้น้อย พบในสังคมที่ใช้ระบบเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์ เพราะสังคมมีประชากรหนาแน่นมากและมีเทคโนโลยีต่ำ ไม่มีทรัพยากร มีทรัพยากรไม่เพียงพอเลี้ยงคน รัฐจึงต้องใช้วิธีปันส่วนผลิตผลให้สมาชิกได้กินมีใช้ทั่วกันเพื่อป้องกันการเอาเปรียบ ต่อมาจึงค่อย ๆ พัฒนาขึ้นเป็นการเก็บภาษีอากรจากผลผลิตและผลงานของประชาชน ใครได้ผลตอบแทนจากการทำงานมากหรือว่ามีโอกาสทางเศรษฐกิจดีกว่าก็ถูกรัฐเก็บภาษีมากกว่า ใครทำได้น้อยก็เก็บภาษีน้อยและเอาภาษีนี้นำมาจ่ายคือให้ประชาชนเท่า ๆ กัน ในรูปของรัฐบริหารหรือสาธารณูปโภคต่าง ๆ และ (ง) การค้าขาย (Trading) เป็นการแลกเปลี่ยนผลิตผลและการบริการเพื่อให้สิ่งของเหล่านั้นกระจายไปถึงมือผู้บริโภคในวงกว้างโดยทั่วถึงกัน โดยผ่านระบบค้าขายต้องผ่านสื่อกลางคือเงินตรา (Money) ที่แท้จริง ภายใต้องค์ประกอบของการค้าขายดังนี้ คือผลิตผลและสิ่งของที่ต้องการแลกเปลี่ยน เงินตรา

²⁰ โรเบิร์ต เอช. วินธอร์ป, *Dictionary of Concepts in Cultural Anthropology* (New York: Greenwood Press, 1991), 87-89 แปลโดย นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561, http://smc.ssk.ac.th/intranet/sac.or.th/Subdetail/old_anthronews/anthronews_Economics/Economics.html

ซึ่งเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนซื้อขาย ราคาซึ่งกำหนดค่าของสินค้าและบริการ แรงงานค่าจ้าง กำไร และขาดทุน การขนส่ง ตลาดและการตลาด²¹

1.4.1.2 ตลาด (Market)

คำว่า “ตลาด” ใช้เพื่ออธิบายความหมายที่ต่างกันทั้งในแง่ทฤษฎีและประเด็นการวิจัยทางมานุษยวิทยา กล่าวคือ คำว่า “Market” อาจหมายถึงสถานที่ที่มีการจับจ่าย หมายถึงแนวคิดทางการตลาด หรือหมายถึงการซื้อขายสินค้าทั่วไปก็ได้ ในทางมานุษยวิทยา “ตลาด” อาจหมายถึง สถานที่ซื้อขายวัตถุสิ่งของระหว่างมนุษย์ หรือหมายถึงสถานที่ที่เกิดขึ้นอย่างมีเวลาจำกัด มีขอบเขตพื้นที่ที่ชัดเจน สถานที่ที่เป็นตลาดจะใช้สำหรับการติดต่อซื้อขายสินค้าของคนกลุ่มต่าง ๆ คือพื้นที่สำหรับการแข่งขันระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายจำนวนมาก การแข่งขันที่เข้มข้นนี้ทำให้ผู้ขายสินค้าต้องผลิตสินค้าที่ดีกว่าคนอื่น ๆ เพื่อให้ขายได้มากกว่าคนอื่น ๆ

คาร์ล โพลันยีได้แยกประเภทของตลาดและระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าออกเป็นประเภทต่าง ๆ แนวคิดของเขาถูกนำไปใช้โดยพอล โบแฮนนันและจอร์จ ดัลตัน²² ในการอธิบายชนิดของการค้าขายในแอฟริกา ตั้งแต่ชนิดที่ไม่มีระบบตลาดซึ่งชาวบ้านจะนำสินค้ามาแลกเปลี่ยนหรือแบ่งปันกันโดยไม่มีการแสวงหากำไร ไปจนถึงระบบตลาดที่ต้องอาศัยพื้นที่ค้าขายและมีแนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหากำไรเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

งานศึกษาตลาดในเชิงมานุษยวิทยา เช่น การศึกษาตลาดในสังคมชาวนาของจี ดับบลิว สกินเนอร์ ทำให้เกิดทฤษฎีพื้นที่ส่วนกลาง (central-place) เป็นการศึกษาถึงโครงสร้างหน้าที่ของระบบตลาดในเขตชนบทของจีน สะท้อนให้เห็นภาพทางภูมิศาสตร์ที่ใช้เป็นพื้นที่ของตลาด และในช่วงทศวรรษที่ 70 การศึกษาของคาร์ล สมิธ ก็อธิบายว่าทฤษฎีพื้นที่ส่วนกลางของสกินเนอร์นั้น ช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมการค้าขายที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจที่ซับซ้อน การศึกษาของสมิธเรื่องหน้าที่ทางพื้นที่เองก็ชี้ให้เห็นว่า พื้นที่ของตลาดคือพื้นที่ที่สำคัญมากที่สุด ช่วยทำให้เห็นว่าชนบทเกี่ยวข้องและเชื่อมต่อกับเมืองอย่างไร และช่วยนำไปสู่การนิยามระบบตลาดแบบเมืองหรือชนบท ตลาดถาวรหรือชั่วคราว ด้วยเพราะทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับเรื่องสังคม การเมืองและพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ รูปแบบของตลาดที่ใช้วิเคราะห์ตามทฤษฎีนี้เป็นตลาดแบบชาวนา

²¹ นิยพรรณ วรรณศิริ, *มานุษยวิทยาเศรษฐกิจ*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สหมิตรออฟเซต, 2536), 64-74.

²² อ้างจาก นฤพนธ์ ตังวิเศษ จาก David Levinson and Melvin Ember(eds.), *Encyclopedia of Cultural Anthropology* (New York: Henry Holt and Company, 1996), 728-732.

ซึ่งมีสินค้าในภาคเกษตรกรรมและบางชนิดมาจากอุตสาหกรรม ที่สามารถนำทฤษฎีพื้นที่ส่วนกลางนี้ไปใช้อธิบายรูปแบบตลาดอื่น ๆ ของโลกได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ทฤษฎีพื้นที่ส่วนกลางสามารถนำไปอธิบายตลาดในฐานะที่เป็นพื้นที่ที่ช่วยให้เกิดโครงสร้างทางสังคม นั่นเอง

สำหรับเจ และ พอล อเล็กซานเดอร์ซึ่งศึกษาการตลาดและการค้าระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ในชวา ได้สรุปว่าตลาดเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม เช่นเดียวกับสตีเฟ่น กัดแมนซึ่งอธิบายพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ว่าหล่อหลอมมาจากวัฒนธรรม และมองว่าการศึกษาระบบเศรษฐกิจต้องคำนึงถึงเงื่อนไขทางวัฒนธรรมด้วย ทั้งนี้วัฒนธรรมมิใช่ด้านตรงข้ามของเศรษฐศาสตร์ แต่วัฒนธรรมจะช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมทางการตลาด วัฒนธรรมและเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่ตอบสนองซึ่งกันและกัน นั่นคือ พฤติกรรมการค้าขายในตลาดทุกชนิดเป็นสิ่งที่หล่อหลอมมาจากวัฒนธรรม²³

จากหลักฐานการศึกษาเรื่องระบบเศรษฐกิจในทุก ๆ สังคมล้วนสนับสนุนว่าตลาดเป็นพื้นที่ศูนย์กลางทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นพื้นที่แห่งการอ้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ²⁴ อีกทั้งยังเป็นแหล่งที่ถูกใช้เพื่อการสื่อสาร ประกาศเผยแพร่ข่าวสารในชุมชนและระหว่างประชาชนกับรัฐ แหล่งแสดงมหรสพ ปาที่ วรรณกรรมและมุขปาฐะต่าง ๆ รวมไปถึงการเป็นพื้นที่สำหรับพบปะสังสรรค์ของผู้คนหลากหลายวัย นำไปสู่การไปมาหาสู่และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนต่างวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันตลาดอาจเป็นพื้นที่ซึ่งปรากฏความสัมพันธ์เชิงอำนาจขึ้นด้วย กล่าวคือ การเป็นพื้นที่ตรงกลางที่อำนาจทางการเมืองส่งผ่านค่านิยมของรัฐไปยังประชาชน ในรูปของการจัดระเบียบพื้นที่ การจัดวางสินค้าภายใต้กฎระเบียบของตลาดซึ่งรัฐเป็นผู้บริหาร การตรวจสอบคุณภาพสินค้า การกำหนดราคากลางของสินค้าและการเก็บภาษีหรือค่าเช่าแผง ควบคู่ไปกับการเป็นพื้นที่แห่งการต่อรองและการต่อต้านซึ่งอำนาจรัฐด้วยการนิโทษ การแลกเปลี่ยนข่าวสาร การแสดงออกอย่างอิสระของผู้คนที่มาจับจ่ายซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันไปในขณะเดียวกัน นั่นเอง²⁵ ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมภายในตลาดถือได้ว่าเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ อันเป็นการศึกษาเรื่องราวของตลาดในเชิงวัฒนธรรมที่ทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างคน ความคิด ความเชื่อและวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับตลาดที่

²³ เรื่องเดียวกัน, 728-732.

²⁴ ดำรงพล อินทร์จันทร์, “ตลาดขายของของมอญลัดถิ่น,” ใน *ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด*, บรรณาธิการโดย สมรักษ์ ชัยสิงห์กานนท์ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2549), 207 - 262.

²⁵ สมรักษ์ ชัยสิงห์กานนท์, *ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด* (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2550), 3 - 7.

มีทั้งการดำรงต่อสู้ ต่อรองและแสวงหาทางเลือก ดังปรากฏในงานศึกษาหลายชิ้น อาทิ ตลาดกับชีวิตในสังคมไทย ตลาดนัดมหาวิทยาลัยมหิดลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ วัฒนธรรมการจับจ่ายและสังคมในตลาดสดแบ๊วควา ฮานอย ประเทศเวียดนาม ตลาดขายขอบมอญพลัดถิ่นวัดวังแก้วเวการามอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ตลาดสินค้ามือสอง²⁶ ตลาดไนท์บาร์ซาร์²⁷ บ้านมั่ง ดอยปู่ย จังหวัดเชียงใหม่²⁸ หรือวิถีแม่ค้าข้ามแดนในตลาดปาดังเบซาร์ที่ได้บอกเล่าชีวิตประจำวันตั้งแต่การข้ามแดนเพื่อเยี่ยมญาติ ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้า การดำเนินกิจกรรมทางการค้า การต่อรองกับกฎระเบียบของรัฐ-ชาติและหลักการของศาสนา (อิสลาม) การบริโภคสินค้า (เสื้อผ้า) การให้ความหมายในการสวมใส่เสื้อผ้าและการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม²⁹ ตลาดโดห์ราย (Dhorai) เขตบัสตาร์ (Bastar) รัฐมัตสยา-ประเทศ ในงานศึกษาของอัลเฟรด เกลล์³⁰ ซึ่งเล่าถึงชีวิตชีวาในตลาด ที่ผู้คนพากันแต่งตัวอย่างสวยงาม นุ่งสาหรี่สวย ๆ ใส่เสื้อใหม่ ผ้าโพกหัวใหม่ ใส่เครื่องประดับ รวกับการมาตลาดเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่ง และตลาดแห่งนี้ยังสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในแบบที่ไม่ได้เกิดในชีวิตประจำวัน ตลาดเป็นที่จัดงานแต่งงาน การประชุมเรื่องระหว่างหมู่บ้าน งานพิธี งานแสดง การต่อรองค่าสินสอดหรือกระทำการคืนของเมื่อหย่า ผู้หญิงจากชนเผ่าต่าง ๆ ที่มีธรรมเนียมไม่ให้ผู้หญิงออกจากบ้าน ก็ใช้การมาตลาดเพื่อมาซื้อขายของเป็นเหตุผลในการอ้างเพื่อออกจากบ้านในการให้ได้มาเจอญาติพี่น้องและเพื่อนฝูง

ข้างต้นเป็นงานศึกษาตลาดในฐานะการเป็นพื้นที่แห่งการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีการเคลื่อนไหวของสินค้า ผู้คนและการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติ

²⁶ เรื่องเดียวกัน.

²⁷ ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์, *อ่าวข่าวไนท์บาร์ซาร์ การค้ากับการเป็นชาติพันธุ์* (เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554).

²⁸ ประสิทธิ์ ลิปรีชา, “การค้า พื้นที่และอัตลักษณ์ม้งดอยปู่ย,” ใน *อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย*, บรรณาธิการโดย ยศ สันตสมบัติ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2551), 119-169.

²⁹ เกตติวรา บุญปรากฏ, *ผู้ค้าข้ามแดนไทย-มาเลเซีย และพื้นที่ชีวิตในตลาดปาดังเบซาร์* (เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2559).

³⁰ Alfred Gell, (1982) อ้างถึงใน สมรักษ์ ชัยสิงกานนท์, *ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด* (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2549), 3 – 5.

พันธุ์ เป็นการนำเสนอภาพของตลาดที่เป็นมากกว่าความหมายของ “ตลาด” แบบทั่วไป³¹ หากแต่ในอีกทางหนึ่งตลาดก็เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้และความคิดต่าง ๆ เนื่องจากเป็นสถานที่แห่งเดียวที่ประชาชนแทบทุกคนชั้นมีส่วนร่วมในการใช้สอย ตลาดจึงสามารถสะท้อนให้เห็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและกายภาพที่ผสมผสานกันอยู่ รวมทั้งวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงทำเลที่ตั้งของกิจกรรมในพื้นที่³²

ด้วยความสำคัญของการศึกษาตลาดในมิติสังคมและวัฒนธรรม³³ ทั้งหลายข้างต้น ซึ่งสัมพันธ์กับประเด็นผู้วิจัยมีความสนใจจะพิจารณา ผู้วิจัยเลือกศึกษาระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ในสถานะของการเป็น “พื้นที่” ที่ผู้คนในจังหวัดเชียงตุงและเมืองต่าง ๆ โดยรอบ ซึ่งมีทั้งความเหมือนและความต่างทางวัฒนธรรมมาปฏิสัมพันธ์กัน ด้วยเงื่อนไขเฉพาะของพื้นที่ร่วมกัน นั่นคือ “กิจกรรมทางเศรษฐกิจ” ทั้งในทางตรง (การแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าสำหรับอุปโภค บริโภค) และในทางอ้อม (การใช้กิจกรรม “การจ่ายตลาด” เพื่อเป็นสื่อกลางนำไปสู่กิจกรรมอื่น)³⁴ มาช้านานจนกระทั่งปัจจุบัน ร่วมกับแนวคิดที่อธิบายถึงความเป็นชาติพันธุ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.4.2 แนวคิดเรื่องความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity)

การศึกษากระบวนการแสดงความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน ที่นำไปสู่การเปิดพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ความเป็นชาติพันธุ์มีลักษณะเป็นสถานภาพทางสังคมอย่างหนึ่งที่ไม่ว่าที่ หากแต่สามารถเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ ทางโครงสร้างของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ความหมายได้มาจากการมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกัน อันนำไปสู่กระบวนการในการสร้างความหมายในการจะแยกแยะกลุ่ม

³¹ ตลาด หมายถึง ที่ชุมนุมเพื่อซื้อขายของต่าง ๆ เป็นประจำ/เป็นครั้งคราวหรือตามวันที่กำหนด การเป็นสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งหรือหลายสถานที่ที่ตั้งอยู่ใกล้กันในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง ที่มีทำเลเหมาะสมเป็นองค์ประกอบของพื้นที่ชุมชนในด้านเป็นย่านศูนย์กลาง มีหน้าที่ใช้สอยเพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเป็นประจำ ดู สารานุกรมวัฒนธรรม ภาคกลาง, 2542, 2213.

³² เกียรติ จิระกุล และคณะ, ตลาดในกรุงเทพมหานคร: การขยายตัวและพัฒนาการ (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525).

³³ สารานุกรมวัฒนธรรม ภาคกลาง (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), 239 - 242.

³⁴ สมรักษ์ ชัยสิงห์กานนท์, ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด. และ เก็ดถวา บุญปรากฏ, ผู้ค้าข้ามแดนไทย-มาเลเซีย และพื้นที่ชีวิตในตลาดปาดังเบซาร์ (เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2559).

ชาติพันธุ์ต่าง ๆ ออกจากกัน เพื่อประโยชน์ของการแสดงควมมีตัวตนทางชาติพันธุ์และการสร้างความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หรือเรียกว่าเป็น การเปิดพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ นั่นเอง ดังนั้นเพื่อการทำ ความเข้าใจใน ประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องข้างต้น ในที่นี้ผู้วิจัยจักนำเสนอรายละเอียดของแนวคิด ดังนี้

ทวิช จตุวรพฤษ³⁵ กล่าวถึงความเป็นชาติพันธุ์ว่าหมายถึง จิตสำนึกทาง ประวัติศาสตร์ที่สร้างขึ้นจากสถานะที่เกิดขึ้นจากการขัดแย้งเชิงโครงสร้าง โดยมีการสร้างตัวตนให้มี ลักษณะเฉพาะเพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์กับคนอื่นที่เกี่ยวข้องว่าเขาเป็นใคร แตกต่างจากคนอื่น อย่างไร เพื่อยืนยันถึงการมีอำนาจในการควบคุมหรือกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง ดังนั้นความเป็น ชาติพันธุ์จึงไม่ได้พิจารณาจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่มักจะมองเฉพาะด้านที่ตายตัว ได้แก่ เครื่องแต่งกาย ภาษา การอยู่ร่วมดินแดนเดียวกัน หรือการมีลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมบางอย่าง แต่ จะพิจารณาจากการตีความประวัติศาสตร์ที่แท้จริงของเผ่าพันธุ์ ซึ่งปรากฏอยู่ในตำนาน นิทานและ เพลงพื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งความเป็นชาติพันธุ์นี้เป็นหลักการหรือแนวความคิดในการจัดองค์กรทาง สังคมอันสลับซับซ้อน เนื่องจากได้ผ่านกระบวนการปรับเปลี่ยนหรือสร้างเครื่องมือในการนิยามปัญหา และตีความประวัติศาสตร์ของตนเองมาโดยตลอดว่ามีความพ้องหรือต่างกับกลุ่มอื่นอย่างไรบ้าง การที่ กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจะอยู่รอดเป็นกลุ่มก้อน จะต้องมึลักษณะบางอย่างที่แตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างชัดเจน การสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์จึงต้องกระทำผ่านกระบวนการสร้างใหม่เพื่อทดแทนส่วนที่เสื่อมสลาย หรือต้องทำการเสริมอำนาจให้กับส่วนที่อ่อนพลั้งลง เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาที่ส่งผลกระทบในระดับ โครงสร้างตัวตนของความเป็นชาติพันธุ์ ดังนั้นตัวตนของความเป็นชาติพันธุ์จึงไม่หยุดนิ่ง ซึ่งการ ปรับเปลี่ยนหรือการผลิตใหม่นี้อาจจะมีประสิทธิภาพมากบ้างน้อยบ้าง ได้รับการเสริมแรงบ้าง ถูกกลืนหรือลดทอนบ้าง ก็ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมวัฒนธรรมและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่ เคลื่อนไหว

ตั้งแต่ ค.ศ.1890 เป็นต้นมา นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันคือ ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) ได้ค้นพบจากการวิจัยจำนวนมากว่าสายพันธุ์ทางชีววิทยากับวัฒนธรรมและภาษาไม่ จำเป็นจะสอดคล้องต้องกันเสมอไป และเสนอให้แยกประเด็นของเชื้อชาติตามสีผิวออกจากภาษาและ วัฒนธรรม พร้อม ๆ กับต่อต้านลัทธิเหยียดสีผิว จนกระทั่งช่วง 1950 ความคิดของโบแอสก็เป็นที่ ยอมรับอย่างกว้างขวางในอเมริกา และตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา นักมานุษยวิทยาส่วน

³⁵ ทวิช จตุวรพฤษ, *เสียงจากคนชายขอบ*, บรรณาธิการโดย ชยันต์ วรรธนะภูติ (กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541), 38-39. ซึ่งอ้างอิงทัศนะของ Nicolas Tabb (1989) ไว้ในข้อเขียนดังกล่าว

ใหญ่ก็ยืนยันตรงกันว่า การจัดลำดับเชื้อชาติตามลักษณะทางชีวภาพ อาทิ สีผิว สีตานั้นเป็นไปได้จนกระทั่งช่วง ค.ศ. 1970 นักมานุษยวิทยาจึงหันมาเน้นการศึกษาเกี่ยวกับ “ความเป็นชาติพันธุ์” (Ethnicity) เพราะเป็นกระบวนการแสดงความเป็นตัวตนของวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน พร้อม ๆ กันนั้นนักมานุษยวิทยาตะวันตกก็เสนอให้เรียกกลุ่มชนที่แสดงความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” (Ethnic Groups) แทน “ชนเผ่า” (Tribe) ที่แฝงไว้ด้วยแนวความคิดอคติทางชาติพันธุ์ที่มีฐานคิดจากแนวคิดวิวัฒนาการ ที่จัดให้ชนเผ่าเป็นกลุ่มชนในสังคมแบบบุพกาลดั้งเดิม ในความหมายที่ล้าหลังและแฝงนัยในเชิงดูถูกดูแคลนไว้ด้วย เพราะเป็นขั้นตอนแรกของวิวัฒนาการของสังคมที่ยังไม่มีรัฐ ก่อนที่จะก้าวไปสู่สังคมนิคมแบบจารีตและสังคมทันสมัยในที่สุด³⁶

การหันมาสนใจศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ของนักมานุษยวิทยาช่วงหลัง ค.ศ. 1970 เป็นต้นมานั้น สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมยุคหลังอาณานิคม โดยเฉพาะในประเทศอุตสาหกรรม ที่กลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในทางการเมือง มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมีความเป็นพหุสังคมมากขึ้น จึงเกิดแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ในการอธิบายความเป็นชาติพันธุ์มากขึ้น โดยพยายามจะอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ อาทิ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง กระบวนการก่อรูปของการแสดงความเป็นตัวตน (Identity Formation) ความขัดแย้งทางสังคม ความสัมพันธ์ทางการเหยียดสีผิว การสร้างรัฐชาติและการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม จนทำให้เกิดแนวทางในการศึกษาและความเข้าใจการแสดงความเป็นชาติพันธุ์แตกต่างกันอย่างน้อย 3 แนวทางด้วยกัน กล่าวคือ การศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะเป็นรากเหง้าดั้งเดิม (Primordialist View) การศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะเป็นเครื่องมือสำหรับกำหนดความสัมพันธ์ทางสังคม (Instrumentalist Approach) และการศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสร้างความหมาย (Constructivist Theories) ตามรายละเอียดต่อไปนี้

1.4.2.1 การศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะเป็นรากเหง้าดั้งเดิม

การศึกษาชาติพันธุ์แนวนี้ จะมีพื้นฐานการทำความเข้าใจความหมายของชาติพันธุ์ในลักษณะที่เรียกว่า “สารัตถะนิยม” หมายถึง ความคิดที่กล่าวถึงชาติพันธุ์ว่าเป็นหน่วยทางสังคมที่มีรากเหง้ามาแต่ดั้งเดิมและเป็นลักษณะที่จริงแท้ สามารถเห็นจริงได้โดยไม่ต้องพิสูจน์ ยิ่งไปกว่านั้นยังเห็นด้วยว่าหน่วยทางสังคมเช่นนี้มีความมั่นคงและยั่งยืน อาจจะเปลี่ยนแปลงได้เฉพาะ

³⁶ อานันท์ กาญจนพันธุ์, *ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2548), 225–230.

ลักษณะภายนอก แต่แก่นแท้ของลักษณะดั้งเดิมจะไม่เปลี่ยนแปลง ความเข้าใจในความเป็นชาติพันธุ์
เช่นนี้แบ่งเป็นกลุ่มย่อยได้ 2 กลุ่ม คือ

(1) มองความเป็นชาติพันธุ์ในแง่ของชีววิทยา ซึ่งได้อิทธิพลจาก
แนวความคิดแบบวิวัฒนาการ ซึ่งทำให้มองว่าความเป็นชาติพันธุ์ถูกกำหนดโดยกรรมพันธุ์และปัจจัย
ทางภูมิศาสตร์ ภายใต้พื้นฐานความคิดว่า ความเป็นชาติพันธุ์นั้นมีต้นกำเนิดที่แน่นอนในพื้นที่แห่งหนึ่ง
ที่มีลักษณะบริสุทธิ์ผุดผ่องและได้สืบทอดกันมาผ่านทางกรรมพันธุ์ ตั้งแต่ยุคแรกเริ่มในวิวัฒนาการของ
มนุษย์ที่สามารถพิสูจน์ได้จากลักษณะทางพันธุกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น DNA หรือลักษณะของโครง
กระดูก เพราะมีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจนกลายเป็นกรรมพันธุ์ การยึดถือ
ในความบริสุทธิ์ของกรรมพันธุ์ร่วมกันในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ถือเป็นสัญลักษณ์ดั้งเดิมของมนุษย์
เพราะมีส่วนอย่างสำคัญในการช่วยจดจำผู้เป็นญาติ ซึ่งจำเป็นต่อการอยู่รอดของชีวิตในระยะเริ่มแรก
ของสังคมมนุษย์ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือช่วยเหลือกันในกลุ่มญาติพี่น้อง ดังนั้นความเข้าใจเช่นนี้จึง
เท่ากับมองว่าความเป็นชาติพันธุ์นั้นเป็นส่วนขยายของกลุ่มเครือญาตินั่นเอง

และ (2) มองจากแง่มุมที่เป็นผลของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ซึ่งตั้งอยู่
บนรากฐานของความเข้าใจที่แตกต่างเกี่ยวกับธรรมชาติและสังคมของมนุษย์ เป็นแนวคิดที่
แพร่หลายในหมู่นักมานุษยวิทยาโดยเฉพาะชาวรัสเซีย ที่ยึดมั่นอยู่กับความคิดแบบโรแมนติกเกี่ยวกับ
ชาวบ้าน (Volk) ในฐานะเป็นหน่วยรวมของสายเลือดกับผืนดิน เพราะยึดถือในความคิดที่ว่าชาวบ้าน
ในชุมชนเดียวกันเป็นญาติพี่น้องกัน จนทำให้มองชาติพันธุ์ว่าเป็นกลุ่มคนที่พูดภาษาเดียวกันและ
ยอมรับในต้นกำเนิดร่วมกัน อีกทั้งยังรักษาประเพณีและวิถีชีวิตที่แตกต่างจากกลุ่มอื่นได้ด้วยการมีข้อ
ห้ามตามจารีตต่าง ๆ จึงมักจะถูกวิพากษ์วิจารณ์เสมอ ๆ ว่าเป็นการสนับสนุนความคิดชาตินิยมแบบ
คลั่งชาติและนำไปสู่ลัทธิเหยียดสีผิวในที่สุด

1.4.2.2 การศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะเป็นเครื่องมือกำหนด ความสัมพันธ์ทางสังคม

แนวคิดกลุ่มนี้จะมองความเป็นชาติพันธุ์เสมือนหนึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับ
กำหนดความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่ขัดแย้ง ทำให้มองความเป็นชาติพันธุ์ในเชิง
หน้าที่ต่าง ๆ อย่างหลากหลาย บ้างก็มองว่าเป็นลักษณะทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วในสังคมหนึ่ง ทั้งใน
รูปของภาษาและศาสนา ถูกนำมาเป็นพื้นฐานในการสร้างความเป็นตัวตนของกลุ่มชน เพื่อใช้เป็น
เงื่อนไขในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน โดยเฉพาะในการต่อสู้ทางการเมือง บ้างก็มอง
ว่าเป็นผลผลิตของมายาคติทางการเมือง ซึ่งผู้นำสร้างขึ้นมาสืบหาอำนาจและผลประโยชน์ ถ้า
มองในแง่นี้กลุ่มชาติพันธุ์ก็มีลักษณะคล้าย ๆ กับกลุ่มผลประโยชน์อย่างไม่เป็นทางการ ที่เกิดจากการ
มีคุณสมบัติทางวัฒนธรรมบางอย่างร่วมกัน เช่น ลัทธิความเชื่อทางศาสนา เป็นต้น นั่นคือมองว่า

ความเป็นชาติพันธุ์มีลักษณะเป็นสถานภาพทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ได้ดำรงอยู่อย่างคงที่ หากแต่สามารถเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ ทางโครงสร้างของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ ในแง่นี้ลักษณะทางชาติพันธุ์จะไม่มี ความหมายในตัวเอง เพราะจะเข้าใจความหมายได้ ก็ต่อเมื่อมีความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน

ผลงานศึกษาสำคัญชิ้นหนึ่งตามแนวทางนี้ก็คือ หนังสือเรื่อง *Political Systems of Highland Burma* (1954) ของเอ็ดมันด์ ลีช (Edmund Leach)³⁷ งานศึกษานี้พบว่า ในดินแดนของชาวไทใหญ่ที่ตั้งอยู่ในรัฐฉานของพม่า นั้น มีกลุ่มคนที่เรียกตัวเองว่า “คนไท” แต่พูดภาษาอื่นมากมาย เช่น ชาวไทใหญ่บางกลุ่มก็พูดภาษาคะฉิ่น กลุ่มคนไทเหล่านี้มีคุณลักษณะบางอย่างที่ทำให้พวกเขาถือตัวเองว่าเป็น “คนไท” ที่สำคัญก็คือ การดำรงชีพอยู่ภายใต้ระบบนิเวศแบบการทำนาในที่ราบลุ่ม การนับถือพุทธศาสนาและเป็นส่วนหนึ่งของระบบรัฐไทใหญ่ ขณะที่กลุ่มคนที่พูดภาษาไทยหลาย ๆ กลุ่มกลับไม่ถือว่าตัวเองเป็น “คนไท” เพราะไม่มีคุณลักษณะร่วมกันครบถ้วนเช่นชาวคะฉิ่นข้างต้น ด้วยเหตุนี้เอ็ดมันด์ ลีช จึงเสนอสมมุติฐานว่า “ลักษณะทางชาติพันธุ์นั้นเป็นเพียงสถานภาพทางสังคม ที่ผูกติดอยู่กับลักษณะของระบบนิเวศแบบหนึ่ง มากกว่าผูกติดอยู่กับภาษาพูดหรือชาติกำเนิดทางพันธุกรรม”

นอกจากนี้เอ็ดมันด์ ลีช ยังพบอีกว่าชาวไทและชาวคะฉิ่นในรัฐฉานมีความสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลาในประวัติศาสตร์ ทั้งในด้านของการแต่งงานระหว่างกลุ่มชน การค้าขายแลกเปลี่ยน การผสมผสานวัฒนธรรมและความเชื่อต่าง ๆ แต่ในบางช่วงเวลาก็มีความขัดแย้งและต้องสู้รบกัน ในบางห้วง ไทชาวใหญ่ก็ถูกจับตัวไปเป็นทาสของชาวคะฉิ่นอยู่เป็นเวลานาน จนหันไปพูดภาษาคะฉิ่นแทน ในขณะที่ชาวคะฉิ่นที่แต่งงานกับคนไทและลงมาอยู่ในที่ราบลุ่มก็หันมาพูดภาษาไทย ด้วยเหตุนี้เอ็ดมันด์ ลีช จึงสรุปว่า “ในความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกันนี้เอง ที่กลุ่มชนต่าง ๆ พยายามตอกย้ำลักษณะทางชาติพันธุ์ของตน เพื่อเป็นเครื่องมือในการแยกแยะความแตกต่างระหว่างกันและกัน ตามนัยดังกล่าว คน ๆ หนึ่งอาจมีสถานภาพทางสังคมได้หลายอย่างในขณะเดียวกันขึ้นอยู่กับว่าความสัมพันธ์กับใคร แสดงว่าลักษณะทางชาติพันธุ์นั้นเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา”

³⁷ Leach, *Political systems of highland Burma: A study of Kachin social structure*, G. Bell & Son Ltd., Harvard University Press, 1954; preprinted, 1964; (London: The Athlone Press, 1970).

เช่นเดียวกับการศึกษาของคันสแตดเลอร์³⁸ (Kunstadter) เสนอว่า ความเป็นชาติพันธุ์น่าจะเป็นการนำเสนอตัวตนในลักษณะของการคิดถึงตัวเองผ่านเพื่อนบ้าน และการพยายามอ้างความเป็นตัวตนในสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม แทนที่จะเป็นการพิจารณาชาติพันธุ์อย่างกระจ่างว่าเป็นกลุ่มใดอย่างแน่นอนตายตัว งานชิ้นนี้ได้ตั้งคำถามว่า ใครคือชนเผ่า ชนกลุ่มน้อย ชนกลุ่มใหญ่ผู้ครอบงำ อะไรคือธรรมชาติของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเหล่านี้ และความสัมพันธ์เหล่านี้ได้รับผลกระทบโดยกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย สถานการณ์การเมืองภายในชาติและประเด็นข้อถกเถียงในระดับสากลอย่างไร

ในงานศึกษาของสุมิตร ปิติพัฒน์และเสมอชัย พูลสุวรรณ³⁹ ที่เกี่ยวกับสำนักทางชาติพันธุ์ของไทยใหญ่ในพม่าพบว่า การปรับเปลี่ยนสำนักชาติพันธุ์ดังกล่าวเกิดจากความ จังใจ มีทิศทางแน่นอนเพื่อที่จะยกสถานะทางสังคมของกลุ่มตนให้สูงขึ้น โดยที่กลุ่มซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกันนั้นมีสถานะทางสังคมไม่เท่าเทียมกันมาก่อน ความเป็นชาติพันธุ์ (ของไทยใหญ่) จึงพิจารณาได้ในแง่นี้ ว่ามิใช่เป็นสิ่งที่ผูกติดแน่นกับกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างเฉพาะเจาะจงเสมอไป หากเป็นสำนักที่สามารถถูกสร้างขึ้นใหม่ได้ เพื่อรองรับวัตถุประสงค์ทางการเมืองและสังคมบางอย่าง⁴⁰

การปรับตัวในเชิงอำนาจของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ จึงอยู่ในทิศทางที่กลืนตัวเองให้เป็นไท⁴¹ ด้วยการตีความเช่นนี้เราจึงอาจพิจารณาได้ว่า ความเป็น “ฉาน” หรือ “ไทใหญ่” เป็นกระบวนการในเชิงอุดมการณ์เพื่อปลูกหรือสร้างจิตสำนึกทางชาติพันธุ์เฉพาะตัวขึ้นมาภายใต้กระแสปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง

³⁸ Peter Kunstadter, Ed., *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations*, (Published for the Princeton Center of International Studies by Princeton University Press, Princeton, N.J., 1967).

³⁹ สุมิตร ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ, *ชุมชนและการสืบทอดวัฒนธรรมของไทยใหญ่ในประเทศไทยพม่า* (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542), 8.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, 10.

1.4.2.3 การศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสร้าง

ความหมาย

เป็นแนวคิดที่เห็นจะเป็นการปฏิเสธความคิดที่ยึดมั่นอยู่กับแก่นแท้อย่างไม่เปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิง (1.4.2.1) เพราะไม่เชื่อว่าชาติพันธุ์เป็นหน่วยทางสังคมที่มีอยู่แล้วตั้งแต่ดั้งเดิม แต่กลับเห็นเป็นเพียงความสนใจความเข้าใจหรือรูปแบบขององค์กรทางสังคม ที่ถูกสร้างความหมายขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง เพื่อจัดการแยกแยะผู้คนด้วยลักษณะทั่ว ๆ ไปที่แสดงความมีตัวตน ซึ่งกำหนดด้วยภูมิหลังบางอย่าง ตามบริบททางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตามนัยดังกล่าว การศึกษาในแนวทางนี้จะหันมาทำความเข้าใจกับความหมายของชาติพันธุ์ ในลักษณะที่เป็นกระบวนการสร้างความหมาย ซึ่งกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ ขึ้นมาแทนที่แนวการศึกษาเริ่มจากงานศึกษาของเฟร็ดเดอริก บาร์ธ (Frederik Barth) ในหนังสือเรื่อง *Ethnic Groups and Boundaries : The Social Organization of Culture Difference* (1969)⁴² ซึ่งเสนอว่า “กลุ่มชาติพันธุ์ไม่สามารถศึกษาได้อย่างโดด ๆ แต่ต้องดูจากความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นมา และยังปฏิเสธด้วยว่าความเป็นชาติพันธุ์ไม่ใช่แก่นแท้ของวัฒนธรรม แต่เป็นเพียงรูปแบบที่สามารถนำเอาเนื้อหาต่าง ๆ อาทิ ภาษา ศาสนา เครื่องแต่งกาย นิสัยในการบริโภคและอื่น ๆ มาบรรจุไว้ได้ เพื่อแยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างกลุ่มเท่านั้น”⁴³

ดังนั้นความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์ ตามแนวการศึกษานี้จึงมีนัยเป็นปรากฏการณ์ที่ลื่นไหล ขึ้นอยู่กับการสร้างความหมาย ภายใต้บริบทและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ในงานศึกษาเดียวกัน บาร์ธยังได้กล่าวถึงการศึกษารื่องพรแดนในทางมานุษยวิทยาว่าประกอบด้วยอย่างน้อยสามลักษณะ กล่าวคือ (ก) พรแดนทางสังคม (social boundaries) อันหมายถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ การรวมกลุ่มและการจัดองค์กรทางสังคม (ข) พรแดนทางวัฒนธรรม (cultural boundaries) หมายถึงเส้นแบ่งกันระบบสัญลักษณ์และการใช้ความหมายทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละกลุ่ม และ (ค) ดินแดน (Territory) หมายถึงพรแดนทางกายภาพและการเมือง แม้ทางการศึกษาจะแบ่งแยกพรแดนออกเป็นสามลักษณะ หากแต่ก็มีใช้การแบ่งแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด ยังคงมีการทับซ้อนกันอยู่ระหว่างพื้นที่ทางสังคม (social space) พื้นที่ทางวัฒนธรรม

⁴² Frederik Barth, *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference* (Oslo: Universitetsforlaget, 1969).

⁴³ Ibid.

(cultural space) กับพื้นที่ทางกายภาพและการเมือง (geopolitical space)⁴⁴ บาร์ทศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ พรหมแดนทางชาติพันธุ์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จนพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นสิ่งสร้างทางสังคม (socially constructed) และประกอบขึ้นจากปัจเจกบุคคลที่พยายามแสดงตัวตนว่าเขาเป็นใคร โดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็น “ยุทธวิธี” ในการจัดวางตนเอง ในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงตามไปตามบริบทเงื่อนไขและสถานการณ์ต่าง ๆ ในบางครั้งผู้คนอาจก้าวข้ามพรหมแดนทางวัฒนธรรม หากการกระทำดังกล่าวเอื้อประโยชน์หรือช่วยให้เกิดความเปรียบเทียบกับ ดังนั้นพรหมแดนและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงมีนัยสำคัญตราบเท่าที่ยังคงประสิทธิภาพในการเอื้อประโยชน์ ในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดองค์กรและประสานความสัมพันธ์ทางสังคม บาร์ทเสนอว่าเราไม่อาจนิยามความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์แบบแก่นสารนิยมได้ดั้งเดิม โดยการระบุถึงลักษณะบางประการ อาทิ ภาษาหรือเครื่องแต่งกาย ในรูปแบบที่แน่นอนตายตัวอีกต่อไป เพราะสมาชิกของชุมชนอาจเลือกใช้คุณลักษณะบางอย่างในการแสดงตัวตนกับคนกลุ่มหนึ่ง แต่กลับเลือกเน้นคุณลักษณะอีกอย่างหนึ่งในการแสดงตัวตนกับคนอีกกลุ่ม ซึ่งบ่อยครั้งเราไม่อาจคาดเดา “การเลือกใช้” สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้ล่วงหน้า

ด้วยเหตุนี้เองบาร์ทจึงเสนอว่า เราควรมองกลุ่มชาติพันธุ์ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดองค์กรทางสังคมหรือการจัดประเภท ซึ่งสมาชิกแต่ละคนตีความหมายและแสดงตัวตนไปพร้อมกับการตีความหมายของการแสดงตัวตนของคนอื่น ๆ ตราบใดที่ปัจเจกบุคคลยังคงต้องการเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และพร้อมที่จะได้รับการปฏิบัติเยี่ยงสมาชิกของคนกลุ่มนั้น ก็ย่อมหมายความว่าบุคคลผู้นั้นได้แสดงความยึดมั่นผูกพันกับอัตลักษณ์ชุดหนึ่ง

ตามทัศนะของบาร์ท พรหมแดนทางชาติพันธุ์กลายมาเป็นประเด็นหลักของการศึกษาวิจัยทางมานุษยวิทยา ในแง่มุมต่อไปนี้ (ก) พรหมแดนเหล่านี้ได้รับการเสริมสร้างและผลิตซ้ำอย่างไร ท่ามกลางการเลื่อนไหลแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาของความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรหมแดน (ข) อะไรคือกฎเกณฑ์ที่ควบคุมพฤติกรรมภายในและระหว่างพรหมแดนทางชาติพันธุ์ที่เกื้อหนุนให้พรหมแดนดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ได้ นับเป็นการเปิดพรหมแดนความรู้ของการศึกษาความเป็นชาติพันธุ์แบบเดิมที่มองวัฒนธรรมอย่างหยุดนิ่ง สู่การให้ความสำคัญกับพรหมแดนทางชาติพันธุ์อย่างมีพลวัต มิใช่เน้นแต่เฉพาะคุณลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปิดล้อมกลุ่มเอาไว้อย่างหยุดนิ่งตายตัว⁴⁵

⁴⁴ ยศ สันตสมบัติ, อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองเชิงวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทยภาคเหนือ (*Power, Space and Ethnic Identities : Cultural Politics of Nation - State in Northern Thai Society*) (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550).

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

จากการศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ไทยของชาลส์ เอฟ คายส์ (Charles F. Keyes) เรื่อง *Who Are The Tai : Reflection on the Invention of Identity* (1995) ที่อธิบายว่า “ความเป็นชาติพันธุ์ไทยร่วมกันนั้น ไม่ได้วางอยู่บนพื้นฐานของภาษาและวัฒนธรรมร่วมกันเท่านั้น หากแต่เกิดขึ้นมาภายใต้กระบวนการทางการเมืองของการสร้างรัฐประชาชาติสมัยใหม่ ในฐานะที่เป็นชุมชนในจินตนาการ (Imagined Community) หมายถึงหน่วยทางการเมืองที่สร้างขึ้นมาด้วยการให้ความหมายใหม่ ในรูปของสัญลักษณ์ร่วมกัน”⁴⁶

ดังนั้น จากนัยการอธิบายของชาลส์ เอฟ คายส์ แสดงว่าความเป็นชาติพันธุ์ไทย รัฐไทยนั้นเป็นเรื่องสมมุติหรือเป็นเพียงการจินตนาการขึ้นมา ในกระบวนการสร้างรัฐไทย ไม่ใช่แก่นแท้ตายตัว เพราะเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นั่นเอง

เช่นเดียวกับที่คายส์⁴⁷ (Keyes) พบในการศึกษาความเป็นชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ไทลื้อในแถบจีน ลาวและไทยเช่นกัน โดยคายส์ชี้ว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไม่ได้เชื่อมโยงกับลักษณะของภาษาและวัฒนธรรมแบบสากล หากแต่ชาวไทลื้อในแต่ละชนชาติ มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ซ้อนเหลื่อมกันอยู่ การจะสรุปว่าชาวไทลื้อเป็นใครนั้น เป็นการแสวงหาข้อสรุปที่ยากยิ่ง ทั้งนี้ เป็นเพราะความเป็นชาติพันธุ์นั้นเป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนกันได้ อีกทั้งยังเป็นเรื่องของการตีความ การจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อจึงขึ้นอยู่กับบริบท เงื่อนไขและสถานการณ์ ด้วยเพราะความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่ตัดแปลงได้ เป็นเรื่องราวของการต่อรองและการต่อสู้ช่วงชิงความหมาย

นอกจากนี้ในงานศึกษาอีกชิ้นหนึ่งของคายส์⁴⁸ (Keyes) ที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับการกำหนดความเป็นชาติพันธุ์ในชาวกะเหรี่ยงบริเวณชายแดนไทย-พม่า ซึ่งพบว่ามีผลสำคัญต่อการศึกษอัตลักษณ์และความเป็นชาติพันธุ์ เนื่องจากอัตลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยงไม่ได้เกิดขึ้นบนฐานของชีวภาพหรือเชื้อชาติที่สามารถกำหนดเป็นลักษณะตายตัวได้ หากแต่ในทางตรงกันข้าม ความเป็นชาติพันธุ์เป็นประเด็นทางสังคม วัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการเชื่อมโยงตัวตนกับคนอื่น ๆ และวัฒนธรรมอื่นที่แตกต่างออกไป อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นที่มาของ

⁴⁶ วสันต์ ปัญญาแก้ว, “ชาลส์ เอฟ คายส์ กับทิศทางใหม่ในไทศึกษา : Charles F. Keyes and the New Direction in Tai Studies,” *วารสารสังคมศาสตร์* 19, ฉ.1 (2550): 231 - 275.

⁴⁷ Charles F. Keyes., *Who Are the Lue Revisited? Ethnic Identity in Laos, Thailand, and China* (Cambridge, Massachussetts: Massachussetts Institute of Technology, 1992).

⁴⁸ Charles F. Keyes., *Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma*. (Philadelphia: Institute for the Study of Human Issues, 1979).

ลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยงอาจเป็นญาติสนิทกันทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่กะเหรี่ยงแท้ก็ได้ ในบริบทอันหลากหลายนี้ ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มกะเหรี่ยงและระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ถูกสร้างขึ้นในบริบททางเศรษฐกิจระดับชาติ พัฒนาการทางการเมืองและสถานการณ์ที่เลื่อนไหลไปมาตลอดเวลา

ด้วยเหตุที่กลุ่มชาติพันธุ์เป็นสิ่งสร้างทางสังคมและประกอบขึ้นจากปัจเจกบุคคลที่พยายามแสดงตัวตนว่าเขาเป็นใคร โดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็น “ยุทธวิธี” ในการจัดวางตนเองในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทเงื่อนไขและสถานการณ์ต่าง ๆ ในบางครั้ง ผู้คนอาจก้าวข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรม หากการกระทำดังกล่าวเอื้อประโยชน์หรือช่วยให้เกิดความได้เปรียบ พรมแดนและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงมีนัยสำคัญตราบเท่าที่ยังคงประสิทธิภาพในการเอื้อประโยชน์ในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดองค์กรและประสานความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองตามแนวชายแดนระหว่างรัฐชาตินั้นตกอึดุมไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรมระหว่างชนกลุ่มต่าง ๆ ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมและการค้าระหว่างชนกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มิได้ถูกกำหนดโดยนโยบายของรัฐชาติแต่เพียงอย่างเดียว ในทางตรงกันข้าม กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ตามแนวชายแดนนี้มี “ตัวตน” และองค์ทางเศรษฐกิจและการเมืองของตนเอง มีพรมแดนทางวัฒนธรรมของตนเอง และความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มต่าง ๆ นั้นเป็นผลผลิตของปฏิสัมพันธ์และการเจรจาต่อรองที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตามบริบทและเงื่อนไขที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา นำไปสู่โลกวิชาการด้านชาติพันธุ์ปัจจุบันในประเด็นวิเคราะห์ที่หลากหลาย อาทิ ชาติพันธุ์กับสายสัมพันธ์ข้ามรัฐ ชาติพันธุ์กับสื่อใหม่ ชาติพันธุ์กับการสร้างภาพตัวแทน ชาติพันธุ์ เรือร่นร่างและความงาม คนต่างรุ่นในกลุ่มชาติพันธุ์และชาติพันธุ์กับการท่องเที่ยว อันเป็นประเด็นซึ่งสะท้อนให้เห็นการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในโลกเสรีนิยมใหม่ โดยเฉพาะการสร้างและการปรุงแต่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ดังนั้น ชีวิตของชนชาติพันธุ์ในโลกยุคใหม่จึงเป็นเรื่องของปากท้องและการดิ้นรนเอาชีวิตรอดในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มีการแข่งขันสูงและเป็นเรื่องของการทำให้ตัวเองประสบความสำเร็จ ได้รับการยอมรับและมีศักดิ์ศรีทัดเทียมกับกลุ่มคนอื่น ๆ⁴⁹

ในที่นี้ผู้วิจัยสนใจประเด็น “ความเป็นชาติพันธุ์ในบริบทของการท่องเที่ยว” ด้วยเพราะการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์กำลังเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย จนนำมาซึ่งงาน อาชีพและรายได้ให้กับคนท้องถิ่น ในขณะที่นักท่องเที่ยวมองว่าวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นเรื่อง

⁴⁹ นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. “อำนาจเสรีนิยมใหม่ชีวิตชาติพันธุ์”. ใน *ชาติพันธุ์ได้อ่านาง เสี่ยงแห่งชาติพันธุ์ในโลกเสรีนิยมใหม่*. นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, พิเชฐ สายพันธ์, สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) , 2558), 13 – 39.

ที่น่าเรียนรู้ น่าค้นหา เสมือนการผจญภัยไปในดินแดนที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน ดังที่ทวิช จตุวรพฤกษ์⁵⁰ ได้อธิบายไว้ว่า การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ปรากฏขึ้นควบคู่กับการขยายตัวของวัฒนธรรมบริโภคนิยม ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ในปางมะผ้าซึ่งเขาศึกษา ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การผลิตและซื้อขายของที่ระลึกในฐานะสินค้าทางชาติพันธุ์จึงไม่ใช่เป็นเพียงการทำสิ่งของออกมาขายเท่านั้น หากแต่เป็นการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในรูปแบบสินค้า ซึ่งเป็นยุทธวิธีการนำเสนอตนเองที่เลื่อนไหลและปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไข สถานการณ์และผลประโยชน์ที่ไม่หยุดนิ่ง ส่งผลให้พรมแดนชาติพันธุ์ของชนกลุ่มต่าง ๆ พร่าเลือนและผุพัง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เคยเป็นสิ่งที่ใช้แบ่งแยกตนเองออกจากคนอื่น กลับกลายเป็นการหุบยืม ฉกฉวยสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ ก่อให้เกิดการสร้างพรมแดนทางชาติพันธุ์ใหม่ขึ้นมา ซึ่งในที่นี่ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดเหล่านี้มาปรับใช้กับการศึกษาระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ต่อไป

1.4.3 แนวคิดตลาดกับความเป็นชาติพันธุ์

“ตลาด” ใช้เพื่ออธิบายถึงสถานที่ที่มีการจับจ่าย แลกเปลี่ยน ซื้อของและเป็นสถานที่ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพทางภูมิศาสตร์ที่ใช้เป็นพื้นที่ของตลาด มีความสำคัญมากในการช่วยให้เข้าใจส่วนต่าง ๆ ของสังคมนั้น ๆ โดยรวม อาทิ ภูมิประเทศ สภาพอากาศ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ธรรมเนียมการบริโภค การเมือง โครงสร้างทางสังคม แหล่งกระจายข่าวสาร ตลาดจึงเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมตามทัศนะของพอล อเล็กซานเดอร์และสตีเฟน กัดแมนใช้อธิบายพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์⁵¹ ทั้งยังเป็นพื้นที่แห่งการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ⁵² ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

⁵⁰ ทวิช จตุวรพฤกษ์, “อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และกระบวนการกลายเป็นสินค้า : การเมืองวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว,” ใน *อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย* (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548), 171- 222.

⁵¹ แพลและเรียบเรียงโดย นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ จาก David Levinson and Melvin Ember(eds.), *Encyclopedia of Cultural Anthropology* (New York: Henry Holt and Company), 728-732.

⁵² ดำรงพล อินทร์จันทร์, “ตลาดขายของของมอญพลัดถิ่น,” ใน *ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด, บรรณาธิการโดย สมรักษ์ ชัยสิงگانนท์* (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2549), 207 – 262.

งานศึกษาของนักมานุษยวิทยาที่สนใจตลาดกับความเป็นชาติพันธุ์ เช่น งานศึกษาของอัลวาเรซและคอลลิเออร์⁵³ เป็นการศึกษาคนขับรถบรรทุกชาวเม็กซิกัน ที่มีหน้าที่ขับรถขนส่งข้ามพรมแดนระหว่างรัฐคาลิฟอร์เนียกับเม็กซิโก ซึ่งมองว่าแนวคิดเรื่องชายแดนไม่ได้มีความหมายแต่เพียงพื้นที่ทางกายภาพหรือเป็นรอยต่อของพรมแดนระหว่างรัฐเท่านั้น หากแต่ชายแดนยังเป็นพื้นที่ซึ่งเราสามารถพบเห็นได้ทุกหนแห่งที่วัฒนธรรมหลายวัฒนธรรมดำรงอยู่ร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยแต่ละวัฒนธรรมยังคงรักษาอัตลักษณ์ของตนเองเอาไว้ได้ ทั้งสองพบว่า “ตลาดชายส่ง” กลายมาเป็นพื้นที่ชายแดนที่ซึ่งวัฒนธรรมแองโกลแซกซันของชาวอเมริกันผิวขาวกับวัฒนธรรมการค้าของเม็กซิกันมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด ตลาดชายส่งจึงกลายมาเป็นชายแดนที่อยู่ห่างไกลจากพรมแดนของรัฐชาติ และมีนัยบ่งถึงการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรม

หรือในกรณีของชาวอาฮาไนท์บาร์ซาร์ “ความเป็นชาติพันธุ์” หรือการเป็น “ชาวเขา” เป็นจุดขายที่ช่วยสร้างอำนาจต่อรองให้กับชาวอาฮา ในแง่ของการยึดครองพื้นที่การค้าไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าเช่า เพราะชาวอาฮาและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ทราบดีว่า พวกเขาเป็น “จุดขาย” ที่สร้างสีสันให้กับไนท์บาร์ซาร์จนกลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในปัจจุบัน พ่อค้าชาวอาหารายหนึ่งถึงกลับเสนอว่า หากไม่มีพวกเขาอยู่ “ไนท์บาร์ซาร์ก็ไม่ใช่ไนท์บาร์ซาร์แล้ว” ในบริบทเช่นนี้ คนพลัดถิ่นผู้ด้อยอำนาจ ด้อยสิทธิ ไร้เสียง ท่ามกลางความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐและนายทุนเมื่อพวกเขาอยู่ในหมู่บ้านบนภูดอย กลับกลายมาเป็นกลุ่มชนที่มีอำนาจต่อรองเพิ่มขึ้นในตลาดการค้าและการท่องเที่ยวกลางเมืองเชียงใหม่ แม้ว่า “ความเป็นชาติพันธุ์” จะเป็นจุดขายที่ช่วยสร้างอำนาจต่อรองให้กับชาวอาฮา แต่ก็ยังมีได้หมายความว่าชาวอาฮาจะนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองในฐานะเป็นชาวเขาอยู่ตลอดเวลา ในทางตรงกันข้าม ความเป็นชาติพันธุ์ถูกสร้างและเลือกใช้ในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละบริบทและเงื่อนไขที่เกิดขึ้น กรณีที่เห็นได้ชัดเจน คือเรื่องของการแต่งกาย ชาวอาฮาไนท์บาร์ซาร์เริ่มมีการนิยามความหมายของตัวตนและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในลักษณะที่แตกต่างและหลากหลายตามบริบทเงื่อนไข การแข่งขันกันผลิตสินค้าทางวัฒนธรรมเริ่มมีการพลิกแพลง มีการแข่งขันกันสูงและมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น⁵⁴ ซึ่งความพยายามของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

⁵³ โรเบิร์ต เอช. วินธอร์ป. *Dictionary of Concepts in Cultural Anthropology*. New York: Greenwood Press, 1991, 87-89 แปลโดย นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561. http://smc.ssk.ac.th/intranet/sac.or.th/Subdetail/old_anthronews/anthronews_Economics/Economics.html

⁵⁴ ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์, *อาฮาไนท์บาร์ซาร์ การค้ากับการเป็นชาติพันธุ์* (เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554).

ในการ “เปิดพื้นที่” เพื่อนำเสนออัตลักษณ์ผ่านการผลิตสินค้าเพื่อขายนักท่องเที่ยวมีอย่างน้อย 3 วิธีด้วยกัน⁵⁵ วิธีการแรก เป็นการนำเอาสัญลักษณ์หรือความหมายออกจากบริบทเดิมเพื่อนำไปเปลี่ยนสินค้าทางวัฒนธรรม เช่น ดึงเอาลายผ้าที่เคยประดับบนแขนเสื้อของผู้หญิง หรือลายพินหมากที่เคยอยู่บนย่ามของผู้ชายหรือสัญลักษณ์อื่น ๆ ที่บ่งบอกความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองมาใส่ในผลิตภัณฑ์เพื่อขายให้กับนักท่องเที่ยว วิธีการที่สอง คือ การไปถักทอเอาสัญลักษณ์ของชนกลุ่มอื่น ๆ ทั้งลวดลายสีสันทันและรูปแบบ มาใส่ในผลิตภัณฑ์ของตน และวิธีการที่สาม คือการดัดแปลงและสร้างผลิตภัณฑ์ของตนเอง เช่น แผ่นรองแก้ว ปลอกหมอน กระเป๋าหรือผ้าคลุมเตียง เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีมูลค่ามากขึ้น โดยทำเพื่อขายนักท่องเที่ยว ทำส่งขายตลาดไนท์บาร์ชาร์ ตลาดวโรรสและสวนจตุจักร และในบริบทของการแข่งขันกันผลิตสินค้าชาติพันธุ์เพื่อขายนักท่องเที่ยวนี้เอง ที่ทำให้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ถูกนำเสนอผ่านตัวสินค้า เริ่มมีลักษณะผสมผสานหรือเป็นลูกผสมมากขึ้นจนบ่อยครั้งที่เราเริ่มแยกแยะไม่ออกว่าสินค้าชิ้นไหนเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใด เพราะมีการผสมผสานสัญลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนหลายกลุ่มอยู่ในสินค้าชิ้นเดียวกัน การแข่งขันกันผลิตสินค้าชาติพันธุ์ในบริบทของการท่องเที่ยว ยังทำให้ผู้หญิงซึ่งมักมีความสามารถในการผลิตสินค้าและการขายมากกว่าผู้ชาย สามารถปรับเปลี่ยนบทบาท สถานภาพทางเศรษฐกิจและมีอำนาจต่อรองในครัวเรือนมากขึ้น

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.5.1 “กาดเมืองเชียงตุง” หมายถึง “กาดหลวงเมืองเชียงตุง” ที่มีการแลกเปลี่ยนค้าขายเกิดเป็นประจำ ณ บริเวณ “หนองแล้ง” และ “หนองเย”

1.5.2 ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” หมายถึง กาดเมืองเชียงตุงและชุมชนซึ่งเป็นส่วนสำคัญของสายพานการผลิตสินค้าเพื่อนำเข้าระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ตามที่ปรากฏในเอกสารที่สืบค้น อาทิ กาดจัวบ้านยางคำ บ้านยางกวง บ้านจอมคำ บ้านจอมมน บ้านป่าม่าน กาดฟ้า กาดเต่า กาดถ้ำ กาดบ้านกานาโหลง จังหวัดเชียงตุง เขตรัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

1.5.3 เส้นทางการค้า หมายถึง เส้นทางที่ในเครือข่ายระบุว่าเป็นเส้นทางและจุดหยุดพักที่ใช้ในการขนส่งสินค้าไปยังตลาดที่อยู่ในดินแดนที่ไกลออกไปจากต้นแหล่งที่ผลิตสินค้า เส้นทางการค้าแต่ละเส้นทางก็จะประกอบด้วยถนนสายหลัก (Arterial road) ที่อาจจะมีเครือข่ายย่อย ๆ ที่ใช้เป็นเส้นทางการค้าและการคมนาคมมาบรรจบ ในที่นี้ศึกษาบทบาทระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ในสถานการณ์เป็นเมืองชุมทางการค้าโบราณของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ตอนบน

⁵⁵ ประสิทธิ์ ลิปรีชา, การค้า พื้นที่และอัตลักษณ์ม้งดอยปุย, 119-169.

1.5.4 ความเป็นชาติพันธุ์ หมายถึง กระบวนการในการสร้างความหมายในการจะแยกแยะกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ศึกษาแต่ละกลุ่มออกจากกัน ด้วยตัวตนและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ภายใต้บริบทของระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงใหม่”

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1.6.1 งานศึกษาทำให้ทราบถึงปัจจัย/ช่วงเวลา/รูปแบบและ “พลวัต” ของระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงใหม่” จากอดีตสู่ปัจจุบัน ที่ส่งผลให้เกิดการเลื่อนไหล/ปรับเปลี่ยนรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ของ “กิจกรรมทางเศรษฐกิจ”

1.6.2 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจ “ความเป็นชาติพันธุ์” ของผู้คนที่อยู่ใน “ตลาด” ที่มีบริบทเดียวกับ “ภาคเมืองเชียงใหม่” หรือนำไปปรับใช้กับพื้นที่ซึ่งต่างบริบทออกไป

1.6.3 เพื่อใช้ผลการศึกษาเป็นแนวทางในการจัดการ “พื้นที่แห่งการบูรณาการทางวัฒนธรรม” ด้วย “ปัจจัยร่วมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ”

1.6.4 เพื่อใช้ผลการศึกษาเป็นตัวแบบในการทำความเข้าใจและอธิบาย รายละเอียดของพื้นที่ ระยะทางและรูปแบบการคมนาคม เพื่อวิเคราะห์โอกาสทางการค้า /การลงทุนในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน ต่อไป

1.6.5 เพื่อใช้ประสบการณ์ซึ่งเป็นผลกระทบในเชิงลบที่พบในงานศึกษา เป็นส่วนช่วยในการวางนโยบายด้านการค้า/การลงทุน หรือการจัดการ “ตลาด” เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ด้านต่าง ๆ อาทิ การท่องเที่ยว การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ต่อไป

1.6.6 งานวิจัยทราบปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษา ผนวกการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องเช่นปัจจุบัน ที่สามารถนำไปใช้ในการศึกษาพื้นที่อื่นที่มีบริบทคล้ายคลึงต่อไป เพื่อประโยชน์ในการลดช่องว่างความหวาดระแวงที่มีต่อกัน นำไปสู่การกำหนดนโยบายที่เหมาะสมระหว่างประเทศสมาชิกในประชาคมอาเซียน รวมถึงเกิดรูปแบบและแนวทางการบริหารจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคต่อไป

บทที่ 2

ปูมหลัง “เมืองเชียงตุง”

ผู้วิจัยศึกษาพลวัตของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ตั้งแต่ยุคก่อนอาณานิคมถึงปัจจุบัน ในสถานะของการเป็น “พื้นที่” ซึ่งผู้คนเชียงตุงและเมืองโดยรอบมาปฏิสัมพันธ์กันด้วยเงื่อนไขเฉพาะของพื้นที่ นั่นคือ “กิจกรรมทางเศรษฐกิจ” ทั้งในทางตรงและทางอ้อม เพื่อท้ายที่สุดผู้วิจัยจะนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้นไปทำความเข้าใจ “ความเป็นชาติพันธุ์” ในพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยใช้แนวทางการมองความเป็นชาติพันธุ์ในสถานะการเป็นเครื่องมือสำหรับกำหนดความสัมพันธ์ทางสังคมและการตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสร้างความหมาย โดยจะศึกษาการแสดงออกผ่านการปรับตัวระหว่างกันภายในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ในด้านรูปแบบการค้าขาย สินค้าซึ่งแสดงถึงลักษณะเฉพาะทางชาติพันธุ์ที่นำมาใช้แลกเปลี่ยนซื้อขายกัน การคมนาคม เครือข่ายของการค้า วิธีการค้าขาย/เงื่อนไข การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน รวมถึงการปรับเปลี่ยนและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ผู้วิจัยใช้การสืบค้นเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้รู้เกี่ยวกับการค้าทางไกลและ/หรือขบวนคาราวาน และผู้ค้าในช่วงการค้าระบบตลาดมืด รวมถึงผู้รู้ด้านอื่น ๆ ในพื้นที่ศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัย

เนื้อหาในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอบริบทพื้นที่ศึกษา รายละเอียดของสังคม วัฒนธรรม การเมืองและระบบเศรษฐกิจการค้าของเมืองเชียงตุงตั้งแต่ก่อนอาณานิคมถึงหลังสิ้นสุดยุคสังคมนิยมตามวิถีพม่าเพื่อเป็นการปูพื้นฐานสำหรับการทำความเข้าใจในในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ก่อนนำไปสู่ผลการศึกษาภาคสนาม (กาดเมืองเชียงตุง) ในปัจจุบัน เพื่อวิเคราะห์พลวัตของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” และความเป็นชาติพันธุ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมรัฐฉานและเมืองเชียงตุง

สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (The Republic of the Union of Myanmar) เคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรหลายอาณาจักรในดินแดนสุวรรณภูมิมาตั้งแต่ค.ศ. 849 อาณาจักรที่สำคัญได้แก่ อาณาจักรพุกาม อาณาจักรอังวะ-หงสาวดีและอาณาจักรตองอู มีราชวงศ์อลองพญาเป็นราชวงศ์สุดท้าย ก่อนตกอยู่ภายใต้การยึดครองของอังกฤษในค.ศ. 1892 และได้รับเอกราชเมื่อวันที่ 4 มกราคม ค.ศ. 1948

ชนเผ่าที่เข้าครอบครองพม่าดั้งเดิมมีอยู่ 3 ชนเผ่า คือ มอญซึ่งอพยพจากทางตะวันออก เข้ามายังพม่าภาคใต้ มอญรับเอาอารยธรรมเขมรมาใช้ ชนเผ่าพม่า (Barmar/Burmans/Mramma) ซึ่งบ้างก็เรียกว่าพวกปยูหรือพยู (Pyu) อพยพจากจีน (ทิเบต) มาทางด้านเหนือ และชนเผ่าไท (Shan/Tai) ซึ่งอพยพมาจากภาคเหนือของไทย ประวัติศาสตร์ของพม่าจึงเป็นประวัติศาสตร์ของการ รบพุ่งและความขัดแย้ง ชนชาวพม่าเริ่มปรากฏตัวและมีบทบาทในภูมิภาคของตนในคริสต์ศตวรรษที่ 9 โดยการก่อตั้งอาณาจักรพุกาม (Bagan) ควบคุมลุ่มน้ำอิระวดี (Ayeyarwady) รวมถึงเส้นทางการค้า ระหว่าง จีน-อินเดีย ค.ศ. 1056 พระเจ้านุรุธกษัตริย์พุกามตีเมืองสะเทิม (Thaton) เมืองหลวงของ มอญ พม่าเริ่มรับเอาพุทธศาสนานิกายเถรวาทเข้ามา ทั้งนี้ด้วยเพราะการมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาช้านาน จึงส่งผลให้บริเวณนี้ประกอบด้วยผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ซึ่งมี ประวัติความเป็นมาต่าง ๆ กัน รวมถึงได้ผ่านการประสมกลมกลืน ปะทะสังสรรค์และปฏิสัมพันธ์ทาง วัฒนธรรมระหว่างกันมาแล้วอย่างสลับซับซ้อน⁵⁶ ในส่วนต่อไปผู้วิจัยจักเกริ่นถึงปมหลังด้านต่าง ๆ ของรัฐฉานและเมืองเชียงตุง ในฐานะการเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐสหภาพเมียนมา ดังนี้

2.1.1 รัฐฉานหรือเมิงไต

รัฐฉานเป็นรัฐชาติพันธุ์หนึ่งของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ติดต่อกับดินแดน อื่น ๆ ดังนี้ ด้านทิศเหนือ ติดกับ รัฐคะฉิ่น ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ติดกับแคว้นยูนนาน ประเทศ สาธารณรัฐประชาชนจีน ด้านทิศตะวันออก ติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาว ด้านทิศ ตะวันออกเฉียงใต้ ติดกับประเทศไทย ด้านทิศใต้ ติดกับรัฐคะยา และทิศตะวันตก ติดกับเมือง มัณฑะเลย์และภาคสะแกง

⁵⁶ สุมิตร ปิติพัฒน์และเสมอชัย พูลสุวรรณ, *ชุมชนและการสืบทอดวัฒนธรรมของไทยใหญ่ใน ประเทศสหภาพพม่า* (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542), 4.

ด้านการคมนาคม ในรัฐฉานสามารถเดินทางได้ 3 ทาง คือทางอากาศ ทางรถไฟ และทางรถยนต์ ถนนหลวงทุกสายส่วนมากจะสร้างขึ้นในสมัยอังกฤษเข้าปกครอง มีการซ่อมบำรุงทางคมนาคมไม่มากเท่าใดนัก ในฤดูแล้งสามารถสัญจรได้สะดวก แต่หากในช่วงฤดูฝนอาจเสี่ยงต่ออันตรายอยู่บ้าง

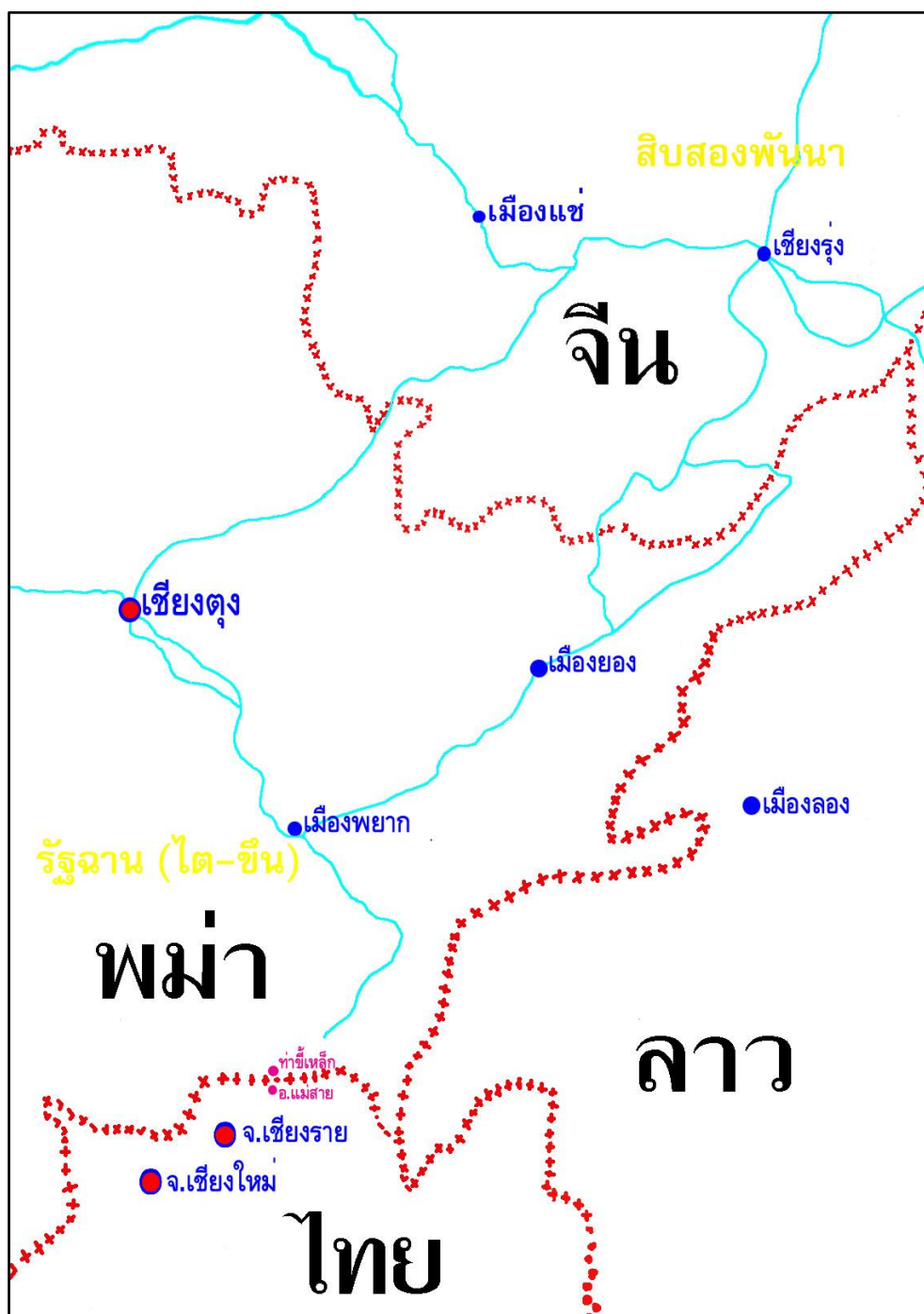
กลุ่มชาติพันธุ์ในรัฐฉาน นอกเหนือจากกลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลภาษาไตแล้ว รัฐฉานยังประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ อีก ดังนี้ปะหล่องหรือตะอาง (Paluang or Dara - ang) ปะโอหรือตองสุ (Pa-o or Taungsu) ว้า (Wa) คะฉิ่น (Kachin) ทนุ (Dhanu) อินตา (Intha) ลาหู่หรือมุเซอ (Lahu or Muser) อาข่าหรืออีก้อ (Akha or Ekaw) โกก้าง (Kokangnese) ปะต่องหรือคะยาน (Padaung or Kayan) ลีซูหรือลีซอ (Lisu or Lisaw) ยางคำ (Yang-Kam) ลีจู (Liju) คนจีน (Chinese) คนอินเดีย (Indian) และคนพม่า (Burmese or Burman)

2.1.2 เมืองเชียงตุง

เป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งของรัฐฉาน มีชื่อเรียกอีกหลายชื่อ เช่น เมืองขึ้นเชียงตุงคบุรี เขมรัฐ เมืองเขม เมืองขึ้นและเขมรัฐนครเชียงตุง

เมืองเชียงตุงมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ยุทธศาสตร์ การเมืองและการค้าข้ามพรมแดนที่โดดเด่นเพราะเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญ และเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของอาณาจักรล้านนาตอนเหนือตั้งแต่ยุครัตนโกสินทร์ ประกอบกับมีสภาพภูมิประเทศที่โดดเด่น กล่าวคือมีความสูงจากระดับน้ำทะเล 2,700 ฟุต ตัวเมืองมีลักษณะเป็นแอ่งกระทะ มีภูเขาล้อมรอบ ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำ 2 สาย คือแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาละวิน โดยมีแม่น้ำเจินหรือชินไหลผ่านตัวเมืองและไหลไปบรรจบกับแม่น้ำโขง ลักษณะของเมืองแต่เดิมมีหนองน้ำมากถึง 9 หนอง ที่ส่งผลให้เชียงตุงมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยน้ำ แม้ปัจจุบันหนองน้ำส่วนใหญ่ได้ถูกเปลี่ยนสภาพไปแล้ว ยังคงเหลือสภาพให้เห็นเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่เพียง 2 แห่งเท่านั้น คือ หนองตุงกับหนองยาง

เมืองเชียงตุงมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่น ๆ ดังนี้ ทิศเหนือติดกับสิบสองปันนาของจีน ทิศใต้ติดกับประเทศไทย ด้านอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ทิศตะวันออกติดกับเมืองยอง และทิศตะวันตกติดกับพม่า (ดูภาพที่ 2.2)

ภาพที่ 2.2 แสดงที่ตั้งเมืองเชียงตุง, รัตนพร เศรษฐกุล, “ศึกเชียงตุง : การเปิดแนวรบเหนือสุดแดนสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (Chiang Tung War: Opening of Military Activities in the Extreme North of Siam in the Reign of Rama IV),” <https://www.niu.edu/burma/Two%20Journeys/Histories/Keng-Tung-Wars.pdf> (สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2560).

2.1.2.1 การแบ่งเขตการปกครอง

ปัจจุบันเมืองเชียงตุงมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งของเขตปกครองรัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ครอบคลุมพื้นที่ 4 เมือง ได้แก่ เมืองเชียงตุง เมืองสาต เมืองยางและ เมืองซาง การปกครองของจังหวัดเชียงตุงมี 2 ระดับคือ ภาคพลเรือนมีผู้ว่าราชการจังหวัดดำรง ตำแหน่งสูงสุด และภาคทหารมีแม่ทัพภาคดำรงตำแหน่งสูงสุด

การปกครองระดับท้องถิ่น แบ่งออกเป็น 2 ระบบการปกครอง คือ การ ปกครองในเขตตัวเมืองและการปกครองรอบนอก เรียกว่า “โฮงฮ้อย” แต่ละโฮงฮ้อยจะมี “อุกะทะ” (เทียบเท่ากับตำแหน่งกำนัน) เป็นผู้ดูแล ทำหน้าที่รับรองเอกสารต่าง ๆ รวมถึงการติดต่อกับ หน่วยงานราชการในเมือง ในขณะที่ระดับหมู่บ้านจะมี “ปู่แก่” (ผู้ใหญ่บ้าน) ภาษาพม่าเรียกว่า “ตุจี” หรือ “กะจี” ดูแลความสงบเรียบร้อยและทำหน้าที่ประสานงานกับอุกะทะ (กำนัน)

เมืองเชียงตุง ประกอบด้วย 10 โฮงฮ้อย (รวม 141 หมู่บ้าน) แต่ละโฮงฮ้อย เรียกว่า “เอ็ง” หมายถึง อาณาบริเวณหรือเขตปกครอง ดังนี้ (1) เอ็งเมืองราบ หมู่บ้านในเขตปกครอง 10 หมู่บ้าน (2) เอ็งเมืองล่าง หมู่บ้านในเขตปกครอง 19 หมู่บ้าน (3) เอ็งเมืองแจ้ง หมู่บ้านในเขต ปกครอง 13 หมู่บ้าน (4) เอ็งยางลอ หมู่บ้านในเขตปกครอง 9 หมู่บ้าน (5) เอ็งดอนโหลง หมู่บ้านใน เขตปกครอง 10 หมู่บ้าน (6) เอ็งยางเกง หมู่บ้านในเขตปกครอง 7 หมู่บ้าน (7) เอ็งกาดท้าย หมู่บ้าน ในเขตปกครอง 20 หมู่บ้าน (8) เอ็งวัดขาว หมู่บ้านในเขตปกครอง 14 หมู่บ้าน (9) เอ็งกาดฟ้า หมู่บ้านในเขตปกครอง 31 หมู่บ้าน และ (10) เอ็งกาดเต่า หมู่บ้านในเขตปกครอง 18 หมู่บ้าน⁵⁷

2.1.2.2 ลักษณะสังคมและวัฒนธรรม

เมืองเชียงตุงเป็นสังคมของชาวไต ที่นับถือศาสนาพุทธ ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวจีน นอกจากนั้นก็ยังมีความเชื่อในไสยศาสตร์ ลี้ อ่าซ่า ล่าหู่ ปลั่ง (ไตหลอย/ปูลางหรือ ลัวะ) และด้วยความเป็นเมืองเก่าอายุมากกว่า 600 ปี จึงมีจารีตประเพณีที่สืบทอดถือเป็นวิถีปฏิบัติ สืบต่อกันมาของชาวเชียงตุง เรียกว่า “ฮิตสิบสอง กองสิบสี่และสิบห้าประเพณี” ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้⁵⁸

⁵⁷ รัญญลักษณ์ แซ่เลี้ยว และคณะ, การศึกษาภูมิปัญญาและศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาร์ และสปป.ลาว (A Study on Wisdoms and potential in Culture Tourism Management of Ethnic groups in Thailand – Myanmar and Lao Border Area (กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560), 30 - 31.

⁵⁸ เป็นการแปลจากหนังสือต้นฉบับภาษาไทจีนเรื่อง “เชียงตุง ฮิต 12 กอง 14” อ้างจาก รัญญลักษณ์ แซ่เลี้ยว และคณะ, การศึกษาภูมิปัญญาและศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิง

ฮิตสิบสอง “ฮิต” มาจากคำว่า “จาริต” หมายถึง สิ่งที่ชาวเชียงตุงถือปฏิบัติสืบต่อกันมา “สิบสอง” หมายถึง เดือนทั้งสิบสองเดือนในรอบหนึ่งปี ดังนั้น “ฮิตสิบสอง” จึงหมายถึง “จาริตประเพณีที่ถือปฏิบัติใน 12 เดือน” หรือ “ฮิตการงานประจำวัน 12 เดือนของชาวเชียงตุง

กองสิบสี่ หมายถึง ตำแหน่งสำคัญในระบบโครงสร้างของเมืองเชียงตุงในอดีต ที่ทำให้บ้านเมืองเจริญก้าวหน้า ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

และ ประเพณีสิบห้า⁵⁹ หมายถึงประเพณีสำคัญ ๆ ของเชียงตุงในรอบหนึ่งปี รวม 15 ประเพณี ได้แก่ (1) ประเพณีตักบาตรวัดพระเจ้าหลวง (2) ปอยขึ้นธาตุเมืองเชียงตุง (3) ประเพณีพระสงฆ์เข้าปริวาสกรรม (4) ประเพณีเลี้ยงหนองตุง (5) ปอยประเพณีตั้งธรรม (6) ตานธรรมน้ำอ้อย (7) ปอยเจ้าฟ้าขึ้นพระธาตุ (8) ปอยบุญบั้งไฟ (9) ปอยกรีทาพื้นบ้าน ประเพณีเลี้ยงกาต (10) ประเพณีสังขารปีใหม่ (11) ประเพณีขึ้นธาตุเจดีย์ (12) ประเพณีบวชพระ บวชเณร ปอยลูกแก้ว (13) ประเพณีเลี้ยงบ้านเลี้ยงเมือง เลี้ยงป่า (14) ประเพณีเข้าวัดสา (เข้าพรรษา) และ (15) ประเพณีออกวัดสา (ออกพรรษา)

เดิมเมืองเชียงตุงถือเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญและเมืองการค้าของอาณาจักรล้านนา ประกอบด้วยลักษณะที่โดดเด่น กล่าวคือ เมืองเชียงตุงเป็นเมืองที่มี 3 จอม 7 เชียง 9 หนอง 12 ประตุ ดังรายละเอียด (ดู ภาพที่ 2.3) ดังนี้

(ก) 3 จอม (เนินเขา) ประกอบด้วย จอมคำ จอมมนและจอมสัก

(ข) 7 เชียง (บ้าน) ประกอบด้วย เชียงงาม เชียงจัน เชียงลาน เชียงข่ม เชียงอิง เชียงยี่นและเชียงจัน

(ค) 9 หนอง (หนองน้ำ) ประกอบด้วย หนองตุง หนองเย หนองยาง หนองไค้ หนองท่าช้าง หนองแก้ว หนองป่อง หนองผาและหนองเข้

และ (ง) 12 ประตุ ซึ่งบ่งบอกลักษณะของเมืองเชียงตุงว่ามีขนาดใหญ่โต ประกอบด้วย ประตุป่าแดง ประตุเชียงลาน ประตุงามฟ้า ประตุหนองผา ประตุแจ้งเมือง ประตุยางคำ ประตุหนองเหล็ก ประตุน้ำบ่ออ้อย ประตุยางปิง ประตุไถ่ไม้ ประตุผายังและประตุมาน

วัฒนธรรมของหมู่บ้านชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาร์ และสปป.ลาว (A Study on Wisdoms and potential in Culture Tourism Management of Ethnic groups in Thailand – Myanmar and Lao Border Area (กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560), 30 - 31.

⁵⁹ ลง แสงล้ง, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, เชียงตุง รัฐฉาน, 11 เมษายน 2558.

Ref. code: 25605524300034HOX

ภาพที่ 2.4 ประตูป่าแดง (สภาพปัจจุบัน)

ภาพที่ 2.5 ประตูหนองผา (สภาพปัจจุบัน)

2.2 สังคม วัฒนธรรม การเมืองและระบบเศรษฐกิจการค้าสมัยก่อนอาณานิคม

2.2.1 เชียงตุงยุคล้านนา

ความเป็นมาของเมืองเชียงตุงเริ่มตั้งแต่พระยามังรายขยายดินแดน เพื่อป้องกันภัยสงครามจากจีนทางทิศเหนือ เมื่อขึ้นครองราชย์พระองค์ได้สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับเมืองหริภุญไชย ด้วยเหตุผลทางการเมือง พระองค์ได้ตีเมืองน้อยใหญ่ที่ต้องการจะแยกตัวออกเป็นอิสระ เพื่อสร้างเอกภาพและต้องการกองกำลังที่ใหญ่ขึ้นเพื่อต่อต้านอำนาจราชวงศ์หยวนของจีน ในค.ศ. 1262 พระยามังรายได้ทรงสร้างเมืองเชียงราย ซึ่งแสดงถึงการประกาศความยิ่งใหญ่ของพระองค์และมีความประสงค์ที่จะรวบรวมอาณาจักรทางเหนือขึ้น พระองค์จึงรวบรวมเมืองน้อยใหญ่เพื่อขยายอาณาจักร ในขณะนั้นเมืองเชียงตุงมีพวกลัวะหรือละว้าอาศัยอยู่ พระยามังรายจึงมีพระราชดำริที่จะยึดเมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นเมืองที่มีชัยภูมิที่ดีทั้งด้านการเมืองและการค้าให้มาอยู่ในการปกครองของพระองค์ จึงให้ขุนคชขุนลังยกทัพเข้าตี แต่ไม่สำเร็จ พระยามังรายจึงให้มังคุดและมังคเียน⁶⁰ สองพี่น้องซึ่งเป็นชาวลัวะแต่งกลอุบายเข้าไปอยู่กับชาวลัวะในเมืองเชียงตุง ชาวลัวะในเชียงตุงได้ให้ทั้งสองคนอาศัยอยู่ในเมืองเชียงตุงเพราะเห็นว่ามังคุดและมังคเียนนั้นเป็นชาวลัวะเช่นกัน จากนั้นอีก 3 ปี มังคุดและมังคเียนได้ส่งหนังสือแจ้งทางพระยามังรายให้ยกทัพเข้าตีเมืองเชียงตุงและสามารถจับตัวมายอยผู้ปกครองเมืองเชียงตุงไว้ได้ และได้ทรงขับไล่ชาวลัวะทั้งหลายให้ขึ้นไปตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเชิงดอยเพื่อไม่ให้สามารถเดินทางลงมายังเมืองเชียงตุงอีกต่อไป หรือถ้าจะเดินทางลงมายังเมืองเชียงตุง เมื่อได้ยินเสียงกบเสียงเขียดร้องก็ขอให้เจ็บไข้ได้ป่วยและมีอันเป็นไปต่าง ๆ นา ๆ ดังนั้นชาวลัวะจึง

⁶⁰ สงวน โชติรัตน์, *ตำนานเมืองเหนือ*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2552), 260.

กลายเป็นชาวป่าชาวเขานับตั้งแต่นั้นมา⁶¹ จนเมื่อยึดครองเมืองเชียงตุงได้แล้ว พระยามังรายจึงดำริให้สร้างเมืองเชียงตุงขึ้นใหม่บริเวณพื้นที่เดิมใน ค.ศ. 1267⁶² และพระราชทานนามว่า “เมืองเชียงตุง” หรือ “เชียงตุงคบุรี”⁶³ ทั้งนี้มีตำนานเล่าขานถึงความเป็นมาของชื่อเมืองเชียงตุงค่อนข้างหลากหลาย อาทิ (ก) ตำนานพื้นเมืองของเมืองเชียงตุงได้กล่าวว่า มีฤๅษีองค์หนึ่งนามว่า “ตุงคฤๅษี” ได้ทอดน้ำออกจากหนองน้ำใหญ่อันเป็นบริเวณที่สร้างเมืองเชียงตุงและสร้างเมืองขึ้นจนสำเร็จ จึงมีการเรียกเมืองที่สร้างขึ้นใหม่นั้นว่า “ตุงคบุรี” ตามชื่อของฤๅษี (ข) ในเมืองเชียงตุงมีหนองน้ำอยู่ทั้งหมด 9 หนอง แต่หนองน้ำที่อยู่ศูนย์กลางของเมืองคือหนองตุง จึงนำชื่อหนองมาตั้งเป็นชื่อเมือง (ค) แม่น้ำสายสำคัญของเมืองเชียงตุงที่ชื่อว่าแม่น้ำซัน ได้ไหลผิวดินโดยไหลจากทิศใต้ขึ้นไปทางเหนือจึงตั้งเป็นชื่อ “เมืองซัน” เพราะแม่น้ำซันไหลผิวดินดินนั่นเอง และ (ง) ในระยะที่พม่าสามารถตีเมืองเชียงตุงได้ และพระเจ้าบุเรงนองให้พระนามใหม่แก่เจ้าบุญนำว่า “รัตนภูมิ-นพรัตนราชเอกราช”⁶⁴ อันมีความหมายว่า เจ้าผู้ครองนครเขมรรัฐพระองค์แรกจึงเป็นที่มาของชื่อ “เมืองเขมหรือเขมรฐนคร”

การสร้างเมืองเชียงตุงของพระยามังรายทำให้เชียงตุงเปลี่ยนสภาพจากเมืองของพวกลัวะกลายเป็นเมืองหน้าด่านที่มีความสำคัญทางด้านการเมือง ยุทธศาสตร์และการค้า เชียงตุงในยุคล้านนาปกครองจึงมีการส่งเชื้อพระวงศ์มาปกครองเรื่อยมา ก่อนตกเป็นเมืองในอาณัติของพม่า

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าเชียงตุงได้ถูกสร้างขึ้นโดยพระยามังราย ด้วยเหตุผลประการแรก คือ ทางการเมือง เพื่อที่จะให้เชียงตุงเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญในทางทิศเหนือของอาณาจักรล้านนา เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ เชียงตุงเป็นเมืองที่สร้างอยู่ทางเส้นทางการค้ามาตั้งแต่โบราณ หลักจากสามารถยึดครองเมืองเชียงตุงได้แล้ว พระยามังรายได้ให้มังคมและมังเคียนปกครองเมืองเชียงตุงจนกระทั่งเสียชีวิต จากนั้นเชียงตุงจึงอยู่ใต้การปกครองของราชวงศ์มังรายโดยสมบูรณ์ เจ้าน้ำท่วมเป็นเชื้อพระวงศ์พระองค์แรกที่เดินทางขึ้นไปครองเชียงตุง พระองค์เป็นพระโอรสพระยาไชยสงครามที่มีความสามารถในการรบเป็นอย่างมาก สามารถยึดครองเชียงใหม่คืนมาจากเจ้าอว⁶⁵

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, 245.

⁶² เรื่องเดียวกัน, 246.

⁶³ แต่เอกสารบางแห่งก็เรียก “เมืองเขม” “เมืองเขมรัฐ” “เขมรฐนคร” “เมืองซัน” หรือ “เขตรัฐโชติตุงคบุรี” ดูเรื่องเดียวกัน, 261.

⁶⁴ วัดท่ากระดาน, *เขมรฐนครเชียงตุง* (เชียงใหม่: ดาวคอมกราฟิก, 2541), 69.

⁶⁵ “อว” ภาษาเหนือแปลว่า อาหารหรือน้ำ ที่เป็นผู้ชาย ส่วนคำว่า “อา” ใช้เรียกอาหารหรือน้ำที่เป็นผู้หญิง โดยลักษณะการเรียกนี้ไม่ว่าจะเป็นน้องของพ่อหรือน้องของแม่ก็ใช้ลักษณะในการเรียกเช่นเดียวกันนี้ โดยไม่แบ่งการเรียกดังเช่นคนภาคกลาง

คือ ขุนศรีที่ครองเมืองนายได้ยกทัพมาชิงเอาเมืองเชียงใหม่จากพระยาแสนญ เมื่อสามารถยึดครองเชียงใหม่ได้แล้ว พระยาไชยสงครามได้ให้เจ้าน้ำท่วมครองเมืองเชียงใหม่ แต่ครองราชย์เพียง 2 ปี พระยาไชยสงครามทรงไม่ไว้วางใจเจ้าน้ำท่วมเกรงว่าจะกบฏ จึงให้เจ้าน้ำท่วมมาครองเชียงตุง เนื่องด้วยเจ้าน้ำท่วมเป็นพระโอรสที่มีความสามารถในการรบมาก และเชียงตุงเป็นเมืองหน้าด่านที่มีความสำคัญทางเหนือของอาณาจักร ขณะครองเชียงตุง เจ้าน้ำท่วมได้แสดงความสามารถในการรบ โดยพระองค์สามารถรบด้านทัพของจีนฮ่อได้ เจ้าน้ำท่วมครองเชียงตุงจนกระทั่งถึงวักคต โดยมีโอรสพระนามว่าเจ้าน่าน⁶⁶ เป็นผู้ครองเมืองเชียงตุงต่อจากพระบิดา เจ้าน่านเป็นผู้ครองเมืองเชียงตุงที่มีความเก่งกล้าสามารถในการรบเช่นเดียวกับพระบิดา พระองค์สามารถรบชนะและสามารถสังหารแม่ทัพจีนฮ่อได้ทำให้กองทัพจีนฮ่อต้องถอยกลับไป เจ้าน่านครองเมืองเชียงตุงมาจนถึงวักคต⁶⁷

เจ้าผู้ครองเมืองในยุคต่อ ๆ มา ยังคงผูกพันกับล้านนา อาทิ ในสมัยพระยาผาญู แห่งล้านนา ได้ดำริให้เจ้าเจ็ดพันธุโอรสของพระองค์มาครองเชียงตุง ในขณะนั้น เจ้าเจ็ดพันธุมีพระชนมายุได้เพียง 10 ปี สมัยเจ้าเจ็ดพันธุมีการสร้างวัดขึ้นหลายวัดในเชียงตุง เช่น วัดพระแก้ว วัดหัวข่วง วัดฟ้ากว้างและวัดจอมทอง เป็นต้น โดยเป็นสาขาสวนดอก (นิกายรามัญ) หรือ “นิกายลังกาวงศ์” เจ้าเจ็ดพันธุถึงวักคตเพราะการถูกสังหารที่กาดตุง⁶⁸ โดยลาวยอม ข้าเก่าตั้งแต่สมัยพระองค์เป็นพระโอรสอยู่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีตำแหน่งหน้าที่ในการเก็บส่วยกาต ต่อมาได้ขอกินเมืองไล่ แต่พระองค์ไม่อนุญาต ทำให้ลาวยอมเกิดความโมโหเอามัดพวแกเจ้าเจ็ดพันธุที่กาดเมืองเชียงตุงจนถึงวักคต

เจ้าอ้ายอ่อนโอรสของเจ้าเจ็ดพันธุขึ้นครองราชย์แทนพระบิดา เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่กองทัพอยุธยายกทัพมารบกับล้านนา เจ้าอ้ายอ่อนยกทัพเชียงตุงเข้าสมทบกับทัพล้านนา แต่รบแพ้จึงถูกจับไปยังกรุงศรีอยุธยา เมืองเชียงตุงจึงอยู่ใต้อาณัติเจ้าแสนเหล็ก อนุชาเจ้าเจ็ดพันธุขึ้นครองเชียงตุงต่อจากเจ้าอ้ายอ่อน ในสมัยนี้มีเหตุการณ์สำคัญ คือ ทางจีนส่งบรรณาการมาให้เชียงตุงเพื่อเป็นมิตรไมตรีพร้อมกับยกตำแหน่งแสงฟูเซอ และยกเลิกการส่งส่วยบรรณาการที่เชียงตุงต้องส่งไปให้จีนอีกด้วย เมื่อเจ้าแสนเหล็กถึงวักคต เจ้ายี่คำอนุชาของพระองค์ขึ้นครองเมืองเชียงตุงต่อ ให้พระนามใหม่ว่าพระยา

⁶⁶ วัดท่ากระดาน, เขมรินทร์นครเชียงตุง, 73.

⁶⁷ เจ้าสามหมื่นห้วย เจ้าอ้ายลก และเจ้าใส่น้ำ ทั้ง 3 พระองค์จะเป็นขุนนางผู้ใหญ่ที่ได้มาปกครองเมืองเชียงตุงเท่านั้น จึงไม่มีประวัติเป็นที่แน่นอนและไม่ได้บันทึกไว้ในที่สุด พระนามที่น่าหน้าด้วยคำว่าเจ้าน่าจะเป็นการให้เกียรติในฐานะผู้ที่เคยปกครองเชียงตุง ดูใน สรัสวดี อ๋องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*, พิมพ์ครั้งที่ 7, ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเติม (นนทบุรี: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2553), 228.

⁶⁸ กาดตุง หมายถึง กาดเมืองเชียงตุง

แก้ว ในปีที่พระองค์ขึ้นครองราชย์นั้นเกิดฝนแล้ง พระยาแก้ว (เจ้ายี่คำ) ดำริให้ก่อเจดีย์ทรายเพื่อบูชาฟ้าดินในวันสังขารล่อง⁶⁹ ชาวเชียงตุงทุกชนชั้นต่างออกมาบูชาและอาราธนาพระสงฆ์มาสวดมนต์พุทธวงศา จากนั้นฝนได้ตกลงมา พระยาแก้วเห็นดังนั้นก็ปีติยินดีเป็นอย่างยิ่งจึงได้กล่าวเอาไว้ว่า ขอให้มีการบูชาฟ้าดินเป็นประจำทุกปี ก่อเจดีย์ทรายในวันสังขารล่องหรือวันพญาวัน ซึ่งกลายมาเป็นประเพณีจวบจนปัจจุบัน⁷⁰ นับเป็นหนึ่งในบทบาทสำคัญของชาวพลอยที่มีต่อเมืองเชียงตุงจนถึงปัจจุบัน

⁶⁹ วันสังขารล่องหรือวันพญาวันเป็นวันที่ปีเก่าจะจากไปตรงกับในปัจจุบันนี้คือวันที่ 13 เมษายนของทุกปี วันที่ 14 เมษายนคือวันเนา ไม่ควรพูดจาปราศรัยที่ไม่เป็นมงคล และวันที่ 15 เมษายน คือ วันปีใหม่ซึ่งเป็นทำเนียมของล้านนา ทั้งหมดนี้อยู่ในเหตุการณ์สงครามของชาวไทย ปัจจุบันนี้บริเวณจังหวัดทางภาคเหนือของไทยซึ่งเคยอยู่ในดินแดนของล้านนามาก่อนก็ยังคงใช้ทำเนืมนี้นมาถึงปัจจุบัน

⁷⁰ พิธีกรรมความเชื่อระดับหมู่บ้าน มีดังนี้ (1) ปอยเวสสันดรประเพณีหรือตั้งธรรมประเพณี สุดลั้งคะกลางใจศีล (2) ประเพณีส่งเคราะห์บ้าน (3) ประเพณีสงกรานต์ หรือปอยสังขารปีใหม่ พิธีกรรมเริ่มจาก วันสังขารล่อง (ชาวจีนเรียก “วันสังขารไป”) หรือวันมหาสงกรานต์ วันเนา (วันเนาหรือ วันเนา) เป็นวันถัดจากวันสังขารล่อง และ วันพญาวัน ถือเป็นวันเถลิงศกเริ่มต้นจุลศักราชใหม่ ส่วนใน วันปากปี ช่วงเช้าชาวบ้านจะนำตะแหหลวง น้ำส้มป่อย เม็ดหินเม็ดทรายใส่ตะกร้าไปรวมกันที่วัด เพื่อทำพิธีตรงกลางวิหารวัด พระสงฆ์จะสวดมนต์และพรมน้ำมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคล หลังจากเสร็จพิธีชาวบ้านจะนำตะแหหลวงไปแขวนไว้หน้าประตูบ้าน และปาหินทรายรอบ ๆ บ้านเป็นการขับไล่สิ่งอัปมงคลต่าง ๆ ตะแหหลวงบางส่วนจะนำไปปักไว้ตามคันนา เพื่อป้องกันแมลงศัตรูพืช และเพื่อให้ได้ผลผลิตดีมีคุณภาพ จากนั้นช่วงบ่ายชาวบ้านจะไปร่วมงานประเพณี “แก่นก่องชัย” ณ กาดเก่า วันล่องกบ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเฉลิมฉลองเล่นน้ำสงกรานต์และไปร่วมประเพณีล่องกบบริเวณริมแม่น้ำชีน เพื่อทำพิธีขอฝนและความอุดมสมบูรณ์, พระยีนวล สิริวัฒนโณ, สัมภาษณ์โดย ดุจดดี คงสุวรรณ, วัดยางขวาย เืองเมืองล้ง เมืองเชียงตุง, 12 เมษายน 2558.

ภาพที่ 2.6 ประเพณีบูชาฟ้าดิน “แก้มก้อง – ล่องกบ” โดยชาวหลอยในวันสังขารล่อง วันที่ 13 เมษายน 2018

พระยาแก้วครองราชย์ได้ 15 ปีก็ทิวงคตและไม่มีโอรสสืบต่อราชสมบัติ เมืองเชียงตุงจึงได้เจ้าสามน้องหล้า มาครองเมืองแทนพระยาแก้ว ในสมัยนี้มีพระราชดำริให้ก่อกำแพงเมืองแบบก่ออิฐถือปูน สร้างป้อม ขุดคูเมืองขึ้น เจ้าสามน้องหล้าอยู่ครองเมืองได้ 25 ปีได้ทิวงคต เจ้าสามศรีครองราชย์ต่อจากพระบิดา มีการสถาปนาพระพุทธศาสนานิกายวัดป่าแดงหรือ “นิกายลังกาวงศ์ใหม่” ขึ้น เจ้าสามศรีครองราชย์ได้ 15 ปีจึงทิวงคต

เจ้าพระยาอ้ายเลาคำหาขึ้นครองราชย์ต่อจากเจ้าสามศรี พระเจ้าติโลกราชได้มอบเครื่องสูงและเครื่องราชาภิเษกกับช้าง 2 ช้าง แก่เจ้าพระยาอ้ายเลาคำหา โดยมีพระนามใหม่ว่า “จันทพูนธรรษา” ทรงครองราชย์ได้ 18 ปี จากนั้นพระยาเลา (เจ้าพระยาอาทิตย์ตตราชา) โอรสของเจ้าพระยาอ้ายเลาคำหาได้ครองราชย์ต่อมานาน 34 ปี จากนั้นเจ้าสายคอได้ครองราชย์ แต่พระองค์เป็นผู้ที่มีอุปนิสัยชอบล่าสัตว์ ไม่สนใจในกิจบ้านเมือง ออกประพาสล่าสัตว์ไม่ว่างเว้น ทำให้ชาวบ้านไม่พอใจการกระทำของเจ้าสายคอ จึงได้ล้อมจับเจ้าสายคอและนำตัวไปประหารที่กาดตุง และยกเจ้าใส่พรหม (ลูกเจ้าพระยาเลา ผู้เป็นอนุชาเจ้าสายคอ) ขึ้นครองเมือง เหตุการณ์ในบ้านเมืองกำลังสงบระหว่างที่เจ้าใส่พรหมได้

ครองเชียงตุง หากแต่เจ้าสามเชียงคอง⁷¹ ผู้เป็นน้องไม่พอใจและได้ขอกำลังเพิ่มจากล้านนา เพื่อทำการยึดครองเมืองเชียงตุง พระยายมอดเชียงรายแห่งล้านนาจึงได้ให้ไพร่พลรวมช้างม้า 140,000 แก่เจ้าสามเชียงคอง เมื่อได้ทัพใหญ่จากล้านนาแล้วจึงสามารถตีเมืองเชียงตุงแตก หากแต่ไม่สามารถครองเชียงตุงได้ เพราะราษฎรรวมตัวขับไล่โดยการสู้รบแบบกองโจร อีกทั้งฟ้าคำแลบ เจ้าเมืองแสนหวิงได้นำไพร่พลมาช่วยขับไล่ทัพล้านนาด้วย เจ้าสามเชียงคองสู้ไม่ได้จึงหนีกลับไปยังเชียงใหม่ ท้ายที่สุดจึงกลับไปครองเมืองพยากดังเดิม เจ้าคำหม้อเอรของพระยาเลาขึ้นครองเมืองแทน แต่ครองเมืองได้เพียง 1 เดือนกับอีก 7 วัน ชาวเชียงตุงได้ทำการขับไล่เจ้าคำหม้อ และให้เจ้าท้าวคำฟูหรือพระยาแก้วจึงครองบ้านเมืองแทน

ในช่วงนั้นเป็นช่วงบ้านเมืองอ่อนแอ ฟ้าคำแลบซึ่งเป็นเจ้าฟ้าแห่งแสนหวิงยกทัพมาตั้งค่าย สุดท้ายเจ้าท้าวคำฟูจึงได้ยกเมืองเพียง เป็นเมืองบริวารของเชียงตุงทางทิศตะวันตกให้ฟ้าคำแลบเป็นบรรณาการ เพื่อป้องกันภัยที่จะเกิดกับเชียงตุง ต่อมาเมืองบริวารของเชียงตุง ได้แก่เมืองหลวย เมืองยาง ได้แข็งข้อต่อเชียงตุง ทำให้เชียงตุงต้องยกพลไปปราบอยู่เนือง ๆ เจ้าท้าวคำฟูหรือพระยาแก้วยอดฟ้าปนา⁷² ทรงเป็นกษัตริย์เชียงตุงที่ได้ทำนุบำรุงศาสนา ทั้งยังเจริญสัมพันธไมตรีกับพระเจ้าบุเรงนองด้านการศาสนาอีกด้วย จนเมื่อพระยาแก้วทิวคตจึงได้มีการตั้งพระเมรุที่กาตตุง และถือว่าพระยาแก้วเป็นกษัตริย์พระองค์สุดท้ายของเชียงตุงช่วงยุคล้านนา จากนั้นจึงเริ่มเป็นยุคที่พม่าเข้ามามีบทบาทในอาณาจักรล้านนารวมถึงเชียงตุงด้วย⁷³

ด้านระบบเศรษฐกิจการค้ายุคนี้ พบว่าด้วยสภาพภูมิศาสตร์ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบันที่ต่อเนื่องลงมาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของดินแดนตอนบนขึ้นไปตั้งแต่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของจีนหลายเมือง อันเป็นที่ตั้งของกลุ่มเมืองใหญ่-น้อย นับตั้งแต่ มณฑลกวางตุ้ง มณฑลกลวงสี รวมถึงมณฑลเจียวจื่อ (เวียดนามเหนือ) เมืองเดียนเบียนฟู เมืองทาลอง (ฮานอย) ต่อเนื่องลงมายังดินแดนด้านล่าง อย่างเมืองหลวงพระบาง (ล้านช้าง) เชียงขวาง เมืองงอย และไล่เรียงมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ได้แก่ มณฑลยูนนานที่มีเมืองคุนหมิง ครอบคลุมลงมาที่เมือง

⁷¹ เจ้าสามเชียงคองเป็นหนึ่งในแม่ทัพของเชียงใหม่ เดิมทีครองเมืองพยาก ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างเชียงแสนและเชียงตุง ดูใน สรัสวดี อ๋องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2544), 228.

⁷² ทวี สว่างปัญญางกูร, *ตำนานเมืองเชียงตุง The Jengtung state chronicle*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (เชียงใหม่: แผนกอนุรักษ์และเผยแพร่วรรณกรรมล้านนา ธรรมสถาน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527), 51.

⁷³ สรัสวดี อ๋องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2544), 189.

เชียงตุง เมืองเชียงรุ่ง เมืองยอง ต่อเนื่องลงมาถึงเมืองอีกกลุ่มที่อยู่ทางตะวันตกของล้านนาคือ อัสสัม พุกาม อังวะ เมืองมิด เมืองนาย เมืองเมา เมืองปัน เมืองลิ และรวมถึงกลุ่มเมืองที่ประกอบกันขึ้นเป็น รัฐไทยวนหรืออาณาจักรล้านนาในสมัยพญามังราย อาทิ เมืองฝาง เมืองพร้าว เมืองเชียงแสน เมือง เชียงของ เมืองเชียงคำ เมืองเทิง เมืองเชียงราย เมืองพะเยา เมืองลำปาง เมืองลำพูน (พิงครัฐ) และ เมืองแพร่และเมืองน่าน ภาพรวมนี้ทำให้เห็นการเชื่อมโยงกันของรัฐหรือหน่วยการเมืองของสังคม เพื่อนบ้านที่อยู่ตอนบนขึ้นไปตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 14 เป็นอย่างน้อย เพราะระบบนิเวศทาง ภูมิศาสตร์กำหนดให้กลุ่มสังคมเหล่านี้มีวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อและความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่ ล้วนนำมาสู่ระบบการเมือง วัฒนธรรม รวมถึงวิถีทางของระบบเศรษฐกิจที่ดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกัน⁷⁴ และวิถีทางของระบบเศรษฐกิจรูปแบบหนึ่งที่กลุ่มสังคมบริเวณนี้มีต่อกันมาตั้งแต่ ก่อนหน้าช่วงเวลาที่พญามังรายจะสร้างเมืองเชียงรายในลุ่มแม่น้ำกกก็คือ “ระบบการค้าขาย”

การค้าขายแลกเปลี่ยนของสังคมบนภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบนนี้เท่าที่ ปรากฏหลักฐาน โดยมีจีนซึ่งเป็นรัฐใหญ่ที่ตั้งอยู่ตอนเหนือของกลุ่มบ้านเมืองในภาคพื้นทวีปเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ตอนบนเป็นผู้มีอิทธิพลทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรม รวมทั้งอิทธิพลทางการค้าขาย⁷⁵ ทั้งในลักษณะการค้าในฐานะเอกชนและการค้าภายใต้ระบบบรรณาการ เพราะนอกจาก เหตุผลทางภูมิประเทศที่ทำให้จีนกับเมืองหรือรัฐต่าง ๆ ในย่านนี้มาอยู่ในแนวระนาบเดียวกันและมี รอยต่อเชื่อมโยงกันได้ง่ายแล้ว จีนในระยะนั้นยังเปรียบเสมือนมหาอำนาจทางบูรพาทิศ ดังเช่นการ เป็นผู้คุมเส้นทางการค้าระหว่างโลกตะวันออกกับโลกตะวันตกตั้งแต่โบราณที่ชื่อ “เส้นทางสายไหม”⁷⁶ เป็นต้น

ต่อมาในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 หนานเจาถูกจีนมองโกลผนวกในค.ศ. 1254 รวมทั้งกลุ่มชุมชนและบ้านเมืองอื่น ๆ ทั้งที่เป็นเมืองบริวารของหนานเจาและที่ดำรงตนอย่างอิสระ ใน บริเวณภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบนซึ่งอยู่ตอนล่างของอาณาจักรจีน เวลาเดียวกันราช สำนักจีนได้มีการรื้อฟื้นเส้นทางการค้าสายไหมพร้อม ๆ กับการขยายเส้นทางการค้าให้มากขึ้น

⁷⁴ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “สถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย,” ใน *การศึกษาประวัติศาสตร์ และวรรณกรรมของกลุ่มชนชาติไทย*, บรรณาธิการโดย สรัสวดี อ๋องสกุล และ โยชิยุกิ มาซุฮารุ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2002), 52.

⁷⁵ ดู Wen – Chin Chang, *Beyond Borders: Stories of Yunnanese Chinese Migrants of Burma* (Ithaca, New York: Cornell University Press, 2014), 1 - 18.

⁷⁶ “เส้นทางสายไหม” (Silk Route) ถูกบุกเบิกขึ้นในสมัยพระเจ้าฮั่นอู่ตี้ (หลิวเซ่อ) ฮองเต้ องค์ที่ 5 ของราชวงศ์ฮั่น (พ.ศ.763) และหยุดชะงักไปในช่วงคริสต์ศตวรรษ 7-12

โดยเฉพาะการหาทางออกทางทะเล ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายเพิ่มผลผลิตทั้งหัตถกรรมและการเกษตร ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่ง (ค.ศ. 959-1279) ประกอบกับการค้าทางทะเลของจีนที่โดดเด่นมาพร้อมกับย้าย ศูนย์กลางอำนาจมาอยู่ตอนใต้ (นานกิง) ในราว ค.ศ. 1126-1127⁷⁷ อันเป็นช่วงที่จีนต้องการสินค้า จากตอนในภาคพื้นทวีปก็มากขึ้นด้วย โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์จากป่า อาทิ งาช้าง เครื่องเทศ เครื่องหอม ยางหอม ผ้าฝ้าย กายาน ไม้หอม ครั่ง⁷⁸ ส่งผลให้ราชสำนักจีนในราชวงศ์ถังคือ หยวน (มองโกล) (ค.ศ. 1279-1368) เห็นความสำคัญในด้านการค้า ซึ่งเป็นเหตุผลให้จีนมองโกล พยายามขยายอำนาจ ลงมาทางตั้งแต่ลุ่มแม่น้ำแดง แม่น้ำดำ แม่น้ำโขงจดแม่น้ำสาละวินและแม่น้ำอิรวดี ซึ่งเป็นเส้นทาง และแหล่งการค้าเดิม ทั้งที่เป็นทางใหม่และเส้นทางที่ถูกเปิดไว้ในสมัยหนานเจารุ่งเรือง การขยาย อำนาจและเส้นทางการของจีนมองโกล จึงเป็นเหตุของการโยกย้ายถิ่นฐานอีกระลอกหนึ่งของชนเผ่า ชาตัพันธุ์ไทในบริเวณภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคก่อนเข้าคริสต์ศตวรรษที่ 14

ด้วยสภาพทางกายภาพของทำเลที่ตั้งของกลุ่มบ้านเมืองใหญ่-น้อยในแถบภาคพื้นทวีป เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบนที่อยู่ในระนาบเดียวกันดังกล่าวแล้ว การเคลื่อนไหวทางการเมืองและ การค้าของกลุ่มเมืองบริเวณนี้ซึ่งดำเนินมาอย่างต่อเนื่องนับแต่อดีต ยังคงส่งผลและดำเนินต่อมาแม้ ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 14 ซึ่งเป็นช่วงที่พญามังรายรวมผู้คนและตั้งบ้านเมืองในบริเวณที่ราบลุ่ม แม่น้ำโขง-กก-อิง และสภาพการค้าในบริเวณนี้ขยายตัวมากขึ้นตามการเติบโตของกลุ่มสังคมที่ ประกอบด้วยจำนวนพลเมืองที่มากขึ้น

รวมทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการผลิตที่มีการส่งผ่านจากรัฐหรือเมืองที่มี มากกว่าไปสู่กลุ่มบ้านเมืองที่เล็กกว่าหรือมีประสิทธิภาพในการผลิตด้อยกว่า ประกอบกับการที่ตลาด จีนและตลาดโพ้นทะเลต้องการสินค้าบางประเภทที่มีอยู่มากมายในภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียง ใต้ตอนบน โดยเฉพาะสินค้าประเภทของป่านับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา จึงเป็นการเพิ่ม ความคึกคักของการค้าขายแลกเปลี่ยนในบริเวณกลุ่มเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14 การค้าสินค้าป่าประเภทต่าง ๆ ในกลุ่มเมืองเป็นไปอย่างคึกคัก เพราะทั้งรัฐใหญ่อย่างจีน อยุธยา และเมาะตะมะมีความต้องการสินค้ากลุ่มนี้ค่อนข้างมาก ส่งผลให้ขบวนพ่อค้าและสินค้าจากหลาย

⁷⁷ ลัดดาวัลย์ แซ่เตียว, 200 ปีพม่าในล้านนา (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545), 20.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน. อ้างจาก G.F.Hudson, "The Medieval Trade of China," *Islam and the Trade of Asia*, A Colloquium, D.S.Richards (ed) (London : Bruno Cassier Oxford, 1970), 163-164.

แหล่งหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบนนี้มาโดยตลอด⁷⁹ ตลอดเส้นทางมีเมืองหลัก ๆ ของภูมิภาค ๆ อาทิ เชียงตุง เชียงราย เชียงใหม่จึงปรากฏสถานที่รวบรวมและผ่องถ่ายสินค้าจากหลายทิศทางเพื่อส่งไปยังปลายทางเช่น ยูนนาน เมาะตะมะ ลาว เป็นต้น ทั้งยังเป็นแหล่งชุมนุมพ่อค้าทางไกลจำนวนมากที่มาจากต่างเมือง ที่ล้นแล้วแต่เป็นชนหลายเผ่าหลากหลายภาษาทั้งมาน เม็ง ฮ่อ กุลาและเงี้ยว จากเมืองพุกาม เช่น อังวะ ยูนนาน กลุ่มเมือง ไทใหญ่ เมืองเมาะตะมะพะโค ล้านช้างและอยุธยา⁸⁰

การค้าทางไกลในอดีตนอกจากจะเกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าท้องถิ่นเพื่อการบริโภคแล้วยังพบอีกว่าเป็นสิ่งที่สร้างผลประโยชน์ให้กับรัฐหรือชนชั้นปกครองได้อย่างมหาศาล จนนำไปสู่การจัดการดูแลสินค้าป่าทั้งหมดด้วยการกำหนดให้เป็นสินค้าผูกขาด สิทธิในการค้าขายถูกผูกขาดโดยรัฐซึ่งต้องแบ่งผลประโยชน์แก่ผู้ปกครอง เจ้านายและขุนนางในรูปส่วยภาษีตามอัตรากำหนด ส่วนกลุ่มอื่น ๆ ก็ล้วนแต่ใช้ตำแหน่งแห่งที่ของตนเป็นสู่ทางการทำมาหากินตามแต่จะหาช่องทางใช้ได้⁸¹ จากการค้าขายโดยเฉพาะการค้าขายทางไกล

2.2.2 เมืองเชียงตุงภายใต้อิทธิพลของพม่า

ภายหลังหลังจากที่อังกฤษยึดหัวเมืองชายทะเลของพม่าได้แล้ว จึงได้เริ่มการสำรวจเส้นทางการค้าผ่านรัฐไทขึ้นไปยังชายแดนจีน ทำการส่งข้าราชการอังกฤษไปยังล้านนา เชียงตุงและเชียงรุ่งเป็นครั้งแรกเพื่อเปิดเส้นทางการค้าสู่ตลาดจีน เป็นเหตุให้เมืองเชียงตุงมีบทบาททางการค้าเพิ่มขึ้น เป็นที่สนใจของชาติตะวันตกที่ต้องการจะเข้าสู่ตลาดจีน มีการเดินทางสำรวจเส้นทางและบ้านเมืองตั้งแต่มะละแหม่งขึ้นมาโดยข้าราชการอังกฤษ จนพบว่าเชียงตุงเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ ประจวบกับช่วงเวลา “การเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ของเจ้านายล้านนาที่ได้แรงหนุนเสริมให้ล้านนาขยายอำนาจออกไปให้กว้างขวางที่สุด นั้นเป็นช่วงที่พม่ากำลังอ่อนแออย่างหนักเพราะปัญหาการเมืองภายใน การณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับเมืองเชียงตุงคือการทำสงครามเพื่อรวบรวมกำลังคนจากเมืองเชียงตุง เมืองสาต เมืองลือสิบสองปันนา เมืองม้า เมืองลา เมืองกอก เมืองกา เมืองซาก เมืองนุงโดยเมืองจากล้านนาตะวันตกใน ค.ศ. 1802

⁷⁹ ขวิศา ศิริ, “การค้าของอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550), 98-101.

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, 105 - 110.

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, 110 - 111.

แม้ว่าเมืองเชียงตุงจะถูกโจมตีและกวาดต้อนผู้คนออกมาเป็นจำนวนมาก หากแต่เมืองเชียงตุงกลับไม่ได้กลายเป็นเมืองร้าง เพราะการไม่เข้ามาสวามิภักดิ์กับสยามของเจ้ามหาชนานันนั่นเอง ด้วยเพราะต้องการฟื้นฟูบ้านเมืองของตนมากกว่าการต้องไปอยู่กับเชียงใหม่ เพราะเกรงจะสิ้นชาติสิ้นเผ่าพันธุ์ไปเสีย จึงยอมสวามิภักดิ์ต่อพม่า เป็นเหตุให้เชียงใหม่เริ่มหวาดระแวงว่าหากเชียงตุงมั่นคงได้จะเป็นเหตุให้ผู้คนที่ได้กวาดต้อนมาจากเมืองต่าง ๆ ในอาณัติของเชียงตุงอพยพกลับไปบ้านเมืองของตน ทำให้สูญเสียกำลังคนของล้านนาในที่สุด อย่างไรก็ตามก็ประสบความสำเร็จในการยึดครองเชียงตุงของพม่า ทำให้สยามตื่นตัวเกรงพม่าจะขยายอำนาจเข้าสู่ล้านนา เชียงใหม่จึงรับคำสั่งจากสยามให้คอยดูแลสอดส่องความเคลื่อนไหวของพม่าในทุกด้านทุกทาง ทั้งยังห้ามมิให้มีการติดต่อค้าขายระหว่างกัน ซึ่งเป็นเหตุให้ฝ่ายเชียงตุงวิตกในข้อกำหนดหลังนี้เป็นอย่างมาก จนเป็นเหตุให้เจ้าฟ้ามหาชนานันได้ส่งคณะสงฆ์และฆราวาสมายังเชียงใหม่เพื่อขอเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างเชียงตุงและเชียงใหม่ใน ค.ศ. 1822 และมีความพยายามอย่างยิ่งที่จะขอให้เปิดเส้นทางการค้าผ่านไปยังเมืองท่ามะละแหม่ง แต่ไม่สำเร็จ จนเจ้าฟ้าเชียงตุงได้ขอให้อังกฤษช่วยกดดันสยามเพื่อยอมเปิดเส้นทางการค้าทางเหนือให้

2.2.3 คิกเมืองเชียงตุง

นอกจากข้อมูลเกี่ยวกับสังคม การเมือง วัฒนธรรมและการค้าดังที่กล่าวไปแล้ว อีกหนึ่งสถานการณ์ของเมืองเชียงตุงที่สำคัญและสัมพันธ์อยู่กับสยามประเทศและล้านนาในช่วงสมัยก่อนอาณานิคมคือ “คิกเชียงตุง” ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจักได้นำเสนอในส่วนต่อไปนี้เพื่อประโยชน์ในการอภิปรายระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” และความเป็นชาติพันธุ์ในลำดับต่อไป

จุดเริ่มของคิกเชียงตุงครั้งแรกใน ค.ศ. 1849-1850 ระหว่างเจ้าฟ้ามหาชนานันผู้ครองเมืองเชียงตุง กับ เจ้าหลวงพุทธวงศ์เจ้าหลวงเชียงใหม่และสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จนครั้งที่สองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน ค.ศ. 1853-1854

ตามทัศนะของรัตนพร เศรษฐกุล⁸² อาจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ ชี้ว่าการอ้างถึงสาเหตุของสงครามเชียงตุงว่าเกิดจากการที่สยามต้องการช่วยเหลือเจ้านายสิบสองปันนาที่หนีมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ที่เมืองหลวงพระบางและเมืองหลวงภูคาซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองน่าน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า การจะยึดครองสิบสองปันนาได้จะต้องยึดครองเชียงตุงให้ได้เสียก่อน ด้วยเหตุนี้จึงโปรดให้เกณฑ์ทัพหัวเมืองล้านนาไปตีเมืองเชียงตุงใน ค.ศ. 1849 นั้นมีข้อโต้แย้งว่า หากสยาม

⁸² รัตนพร เศรษฐกุล, *คิกเชียงตุง : การเปิดแนวรบเหนือสุดแดนสยาม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. (Chiang Tung War: Opening of Military Activities in the Extreme North of Siam in the Reign of Rama IV) (มปท: มปป, มปป.).

ต้องการสืบทอดปณานิจแล้ว ก็สามารถจะยึดครองสืบทอดปณานิจจากเส้นทางอื่นและควบคุมโดยศูนย์อำนาจชายแดนอื่น ๆ ของสยามได้โดยไม่ต้องยึดครองเชียงตุงเลยก็ได้ ด้วยเหตุนี้การยกกองทัพไปตีเมืองเชียงตุงถึงสองครั้งสองคราย่อมมีเหตุประการอื่น เพราะสยามเองก็เห็นเป็นโอกาสที่เชียงใหม่อยู่ใกล้เชียงตุงจึงพยายามขยายอำนาจออกไปให้ไกลที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยใช้ประเทศราชล้านนาเป็นเครื่องมือ สยามไม่ต้องขึ้นมามีการจัดการกับเชียงตุงด้วยตนเอง

ซึ่งนำไปสู่ข้อสนับสนุนถึงเหตุแห่งศึกศึกษาเชียงตุงว่าคือความพยายามของสยามในการป้องกันอันตรายจากพม่าที่จะขยายเข้ามาสู่ล้านนาเมืองประเทศราช ที่แม้เป็นประเด็นท้องถิ่น หากแต่ก็เป็นการแสดงแสนยานุภาพทางทหารตอบโต้พม่าและขยายอำนาจไปยังหัวเมืองประเทศราชทางเหนือ และล้านช้าง ทั้งยังมองต่อไปถึงอังกฤษที่ทำให้พม่าเสียหัวเมืองชายทะเลทางใต้ ทรงเกรงว่าอังกฤษอาจจะเข้ามาช่วงชิงสิทธิ์และอำนาจของสยามเหนือดินแดนประเทศราช จึงเป็นเหตุให้ตัดสินใจในการศึกเชียงตุงโดยการใช้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์อำนาจย่อย เพื่อขยายอำนาจของสยามออกไปยังรัฐไทใหญ่อื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเชียงตุง เพราะหากยึดเชียงตุงได้ ก็จะได้ศูนย์อำนาจย่อยที่จะขยายอำนาจสยามออกไปสู่รัฐไทใหญ่ที่เหลือ หากเชียงตุงสวามิภักดิ์ต่อสยามจะทำให้พรมแดนด้านที่ติดต่อกับรัฐไทใหญ่ปลอดภัยจากการรุกรานของพม่า การศึกเชียงตุงจึงเป็นความพยายามที่จะสร้างศูนย์อำนาจย่อยที่จะขยายพระราชอาณาเขตออกไปให้กว้างขวางและควบคุมเมืองชายแดนอย่างมีประสิทธิภาพ ศึกเชียงตุงไม่ได้มีสาเหตุจากความขัดแย้งระหว่างสยามและพม่าเท่านั้น หากแต่เกิดจากความไม่สมดุลแห่งอำนาจรัฐในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง สถานการณ์แวดล้อมและการคุกคามของพม่าไม่ได้เป็นเหตุจูงใจเพียงประการเดียวในการโจมตีเชียงตุง สยามทำศึกเชียงตุงเพราะการยึดครองเชียงตุงจะเป็นประโยชน์ต่อการเมืองและเศรษฐกิจของสยาม ใช้การยึดเชียงตุงเป็นการตัดกำลังพม่า

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงความสำคัญของเชียงตุงทางด้านยุทธศาสตร์ การเมืองและการค้าทางไกล จึงอาจมองได้ว่าผู้มีส่วนร่วมที่มากกว่าแค่ต้องการใช้เมืองเชียงตุงเป็นบันไดสู่การยึดครองสืบทอดปณานิจเป็นแน่ ด้วยเพราะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของเชียงตุงมีส่วนกำหนดบทบาททางการเมืองและรูปแบบเศรษฐกิจของเชียงตุง นั่นเอง (ดูภูมิศาสตร์วัฒนธรรมเชียงตุงในส่วนก่อนหน้า)

ด้วยทำเลที่ตั้งนี้เองที่ส่งผลให้อาณาจักรใหญ่รอบด้านล้วนต้องการครอบครองเมืองเชียงตุงจึงเป็นเหตุให้เชียงตุงต้องส่งบรรณาการให้อาณาจักรเหล่านี้เพื่อป้องกันตัวเอง นอกเหนือจากการสร้างกำแพงเพื่อป้องกันภัยจากการรุกรานในอีกทางหนึ่ง

เพราะการได้ครอบครองเมืองเชียงตุงย่อมหมายถึงทำให้พม่าควบคุมสืบทอดปณานิจไว้ได้ซึ่งส่งผลทั้งการเมืองและการค้า เพราะเส้นทางจากสืบทอดปณานิจถึงเชียงตุงเป็นเส้นทางการค้าคาราวานของพ่อค้าจีนจากยูนนาน ผลประโยชน์จากการค้าในรูปแบบต่าง ๆ เป็นรายได้ทั้งของเจ้านายเชียงตุงและพม่าเอง

ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เชียงตุงมีอำนาจในการปกครองตนเองค่อนข้างมาก เป็นเพราะที่ตั้งของเชียงตุงซึ่งอยู่ห่างไกลจากเมืองหลวงของพม่าจนยากที่จะควบคุมได้ พม่าส่งขุนนางมาประจำที่เมืองเชียงตุงเพื่อดูแลการเก็บภาษีการค้าและสอดส่องดูแลความเคลื่อนไหวของเชียงตุงรวมทั้งรัฐไทใหญ่อื่น ๆ ที่สวามิภักดิ์ต่อพม่า

เชียงตุงจึงเป็นเมืองในรัฐไทใหญ่ที่สำคัญเพราะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเจ้าเมืองไทใหญ่อื่น ๆ มีจำนวนประชากรมาก มีเมืองบริวารที่สำคัญหลายเมือง คือ เมืองยอง เมืองเลน เมืองสาต และเมืองปู ทั้งยังเป็นรัฐมั่งคั่งจากการค้าขาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าข้ามพรมแดนระหว่างจีนกับรัฐไทในเส้นทางการค้าจากยูนนานผ่านเชียงตุงมายังรัฐไททางใต้ เจ้านายเชียงตุงทุกระดับทำการค้ามาก บ้างน้อยบ้างและรายได้จากการค้าเป็นหลัก โดยที่ส่วนหนึ่งของรายได้ถูกส่งไปราชสำนักพม่าด้วย

แม้การศึกษาเชียงตุงจะเกิดความล้มเหลวด้วยสาเหตุหลายประการดังกล่าวข้างต้น อย่างไรก็ตามการศึกษาเชียงตุงก็ถือเป็นเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองแถบลุ่มน้ำโขง เพราะเชียงตุงมีความสำคัญทางการเมืองและเศรษฐกิจ เมื่อไม่สามารถยึดครองเชียงตุงให้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติสยามได้ สยามก็ยังเล็งเห็นโอกาสทางการค้าหากมีการเปิดเส้นทางการคมนาคมไปถึงเชียงตุง เมื่อเส้นทางรถไฟสายเหนือมาถึงสถานีเด่นชัย จังหวัดแพร่ ใน ค.ศ. 1912 การสร้างและปรับปรุงถนนหนทางจากสถานีรถไฟไปยังตัวเมือง เพื่อให้การขนส่งสินค้าสะดวกยิ่งขึ้น เพื่อส่งเสริมการค้าระหว่างชายแดนจีน พม่าและไทย ซึ่งมีเมืองการค้าสำคัญคือยูนนาน เชียงตุงและเชียงราย โดยเดินทางต่อจากสถานีรถไฟที่ลำปาง ตามที่เจ้าพระยาวงศานุประพันธ์ได้แสดงวิสัยทัศน์ไว้ จนกาลต่อมาปรากฏเป็นรูปธรรมในโครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจและอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำซึ่งบังเกิดประโยชน์หลายประการ เช่น การปกครอง การค้าขาย การเพาะปลูก เป็นต้น

ท้ายที่สุดจึงเกิดเป็นความพยายามอีกครั้งในการผนวกเชียงตุงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยรัฐบาลไทยส่งทหาร ตำรวจ ข้าราชการพลเรือน และประชาชนไทยจำนวนมากเข้าไปปฏิบัติงานในเชียงตุง หรือที่เรียกว่า “สหรัฐไทยเดิม” ระหว่าง ค.ศ. 1942-1945 มีการจัดการบริหารราชการ ตั้งศาลพิจารณาตัดสินคดีความและจัดหน่วยการปกครองเป็นอำเภอ เช่น อำเภอเมืองเชียงตุง เมืองพยาก เมืองยอง เมืองเลน เมืองโก เมืองขาก เมืองแปง เมืองสาตและเมืองหาง มีตำรวจทำหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยและมีโรงเรียนสอนภาษาไทย ซึ่งจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

2.3 สังคม วัฒนธรรม การเมืองและระบบเศรษฐกิจการค้าอาณานิคม

ภายหลังจากการทำสงครามระหว่างกันถึง 3 ครั้งของพม่ากับอังกฤษ จนท้ายที่สุด อังกฤษได้รับชัยชนะเข้ายึดครองส่วนต่าง ๆ ของพม่าได้จึงยึดพม่าเป็นอาณานิคมและรวมพม่าเข้ากับ อินเดีย โดยเนรเทศพระเจ้าธีบอหรือสีปอ (Thibaw) กษัตริย์พม่าไปอยู่ที่อินเดีย หลังจากนั้นพม่าก็ไม่ มีกษัตริย์ขึ้นปกครองอีกเลย พม่าถูกปกครองโดยอังกฤษตั้งแต่ ค.ศ. 1892 เมืองเชียงตุงเองก็ตกอยู่ใต้ อาณานิคมอังกฤษด้วยเช่นกัน อังกฤษเข้ามาในฐานะที่ต้องการให้ยอมรับว่าเป็นเจ้าอาณานิคมและยุบ พม่าลงเป็นมณฑลหนึ่งของอินเดีย โดยควบคุมนโยบายใหญ่ ๆ เช่น การคลัง การต่างประเทศ รัฐบาล พื้นเมืองดูแลเพียงการศึกษา สาธารณสุขและป่าไม้เท่านั้น มีการนำกฎเกณฑ์การปกครองและ กฎหมายที่ใช้กับชาวอินเดียมาใช้กับพม่า นำระบบการปกครองแบบรัฐบาล 2 ระดับเข้ามาใช้ คือ รัฐบาลของเมืองแม่คืออังกฤษและรัฐบาลของชนพื้นเมือง จัดระบบการเก็บภาษีแบบเดียวกันหมดและ ให้ปฏิบัติตามคำสั่งของอังกฤษ ยุบสถาบันพระมหากษัตริย์ ขับไล่พระเจ้าธีบอและพระบรมวงศานุวงศ์ ไปอยู่ที่อินเดีย ส่งผลให้สถาบันศาสนาที่อุปถัมภ์โดยกษัตริย์ล่มไปด้วย⁸³ ในยุคที่อังกฤษปกครองพม่า นั้น อังกฤษปกครองโดยประนีประนอม รูปแบบการปกครองของเป็นไปในลักษณะที่อังกฤษไม่ได้เข้า มาปกครองและบริหารกิจการภายในพม่าโดยตรง (Indirect Rule) เพียงแต่อังกฤษส่งคนในบังคับเข้า ปกครองดินแดนต่าง ๆ ในพม่าและให้ชาวพม่าเป็นข้าราชการและได้มีส่วนร่วมในปกครองด้วย ซึ่งก็ รวมถึงการปกครองในรัฐฉานที่มีผู้ครองเมืองเป็นเจ้าฟ้าทั้งหลายที่ต่างก็มีเจ้าผู้ครองเมืองประจำแต่ละ เมือง ที่เรียกว่า “เมียวซา” (ผู้กินเมือง)⁸⁴ อังกฤษเริ่มแพร่อิทธิพลเข้าสู่เชียงตุง เมืองสำคัญขนาดใหญ่ ที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน และเชียงตุงก็ตกอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษใน ค.ศ. 1892 เป็นต้นมา อังกฤษส่งเจ้าพนักงานซึ่งเป็นคนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเข้ามากำกับ การเมืองเชียงตุงในสมัยเจ้ากองคำฟู โดยให้ตั้งบ้านพักอยู่บนดอยเหมยซึ่งห่างจากตัวเมืองเชียงตุง ออกมาทางตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 20 ไมล์

การเข้ามาประจำอยู่เชียงตุงของอังกฤษไม่เข้มงวดนัก เจ้าฟ้าเชียงตุงยังมีอิสระในการ ปกครองบ้านเมือง สามารถดูแลกิจการและให้สิทธิผลประโยชน์จากทรัพยากรและแรงงานตามปกติ ในขณะที่อังกฤษเองนั้นก็เล็งเห็นประโยชน์จากคุณค่าทรัพยากรที่มีอยู่มหาศาลในรัฐฉาน จึงได้เข้า ดำเนินธุรกิจด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะกิจการเหมืองแร่ อังกฤษนำเงินรูปีจาก

⁸³ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *พม่า : ประวัติศาสตร์และการเมือง*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาวชิราวุธ- ธรรมศาสตร์, 2544).

⁸⁴ บ.บุญคำ, *เที่ยวเมืองเชียงตุงและแคว้นสาละวิน*, 232.

อินเดียเข้ามาใช้ทั่วไป ทั้งการแลกเปลี่ยน ซื้อขายและการเก็บภาษีอากร นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจทั่วไปในรัฐฉาน อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการเข้ามาของอังกฤษจะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจในรัฐฉานและเชียงตุง หากแต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับชนชั้นปกครอง เช่น เจ้าฟ้า ข้าหลวงในบังคับอังกฤษโดยตรง บุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์มหาศาลจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงแต่อย่างใด ในขณะที่ประชาชนธรรมดาสามัญนั้นกลับไม่ได้รับผลประโยชน์ใด ๆ จากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในสมัยเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลง อังกฤษได้มีการยกเว้นการส่งส่วยเป็นเวลากว่า 5 ปี

ขณะเดียวกันนั้นเจ้าฟ้าก็ยังมีรายได้เป็นกอบเป็นกำจากส่วนที่เมืองบิรวารโดยชอบที่ยังคงส่งให้เจ้าฟ้าทุก ๆ ครึ่งปี รวมไปถึงการเก็บภาษีอากรและกิจการภายในด้วย และเหตุนี้เองเจ้าฟ้าเชียงตุง จึงเป็นหนึ่งในบรรดาเจ้าฟ้าวรชานที่มีฐานะร่ำรวยมาก อาทิ เจ้านางแว่นทิพย์⁸⁵ ที่มักจะเดินทางไปติดต่อกับข้าราชที่เชียงรายอยู่ทุกปีและลงไปไกลถึงกรุงเทพฯ ในบางครั้ง⁸⁶ เจ้าฟ้าเองก็ใส่ใจทำนุบำรุงพัฒนาบ้านเมือง เช่น มีการซ่อมแซมสร้างถนนหนทางคมนาคมภายในเชียงตุง ทำให้การเดินทางในเชียงตุงสะดวกสบายขึ้น มีการการทำนุบำรุงพุทธศาสนาเป็นอย่างดี วัดวาอารามได้รับการซ่อมแซมและบูรณปฏิสังขรณ์มากมาย และทั้งมีการสร้างหอคำหรือหอหลวงของเจ้าฟ้าตามแบบสถาปัตยกรรมแบบอังกฤษและอินเดียขึ้นใหม่อีกด้วย เชียงตุงในสมัยของเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลงจึงนับว่าเป็นช่วงบ้านเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก

ส่วนที่สัมพันธ์กับเมืองเชียงตุงคือการให้อำนวยความสะดวกในทางการค้าและการเข้าถึงทรัพยากรแร่ธาตุและป่าไม้ เป็นเพราะรัฐฉานนั้นเต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นที่ต้องการของประเทศเจ้าอาณานิคม ทั้งยังได้นำเงินรูปีจากอินเดียเข้ามาใช้ในการแลกเปลี่ยนซื้อขายและการเก็บภาษีอากร ส่วนหนึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจทั่วไป โดยการให้คนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเข้ามาทำการเมืองเชียงตุง ยกเลิกการปกครองในหมู่บ้านแบบเก่าที่เคยผูกขาดโดยชนชั้นสูงในหมู่บ้าน มีการแต่งตั้งหัวหน้าหมู่บ้านแบบหมุนเวียนกัน เพื่อยกระดับการเก็บภาษีให้สูงขึ้น จนเกิดความขัดแย้งระหว่างประชาชนและผู้ปกครองที่มาจากต่างหมู่บ้าน การอนุญาตให้ชาว

⁸⁵ เจ้านางแว่นทิพย์เป็นเชษฐภคินีของเจ้าฟ้าเชียงตุงในสมัยนั้นก็คือเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลง ได้อภิเษกกับเจ้าฟ้าเมืองเชียงรุ่ง ตามบันทึกของหมอดอดด์กล่าวไว้ว่านางชอบทำการค้าขาย และมักจะเดินทางไปมาระหว่างเชียงรุ่งเชียงตุงอยู่เป็นประจำ

⁸⁶ ยอร์ช ยังฮัสแบนด์, พันแปดร้อยไมล์ จากพม่าสู่สยาม: ปฏิบัติราชการลับในเมืองเชียงตุง, แปลโดย สุทธิศักดิ์ ปาลโพธิ์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ริเวอร์ บุ๊คส์ จำกัด, 2559). (งานของผู้แต่งพิมพ์เมื่อ 2460).

อินเดียเข้ามาทำงานในพม่าจนเกิดการแย่งงาน ชาวอินเดียกลายเป็นนายทุนเงินกู้และเจ้าของที่ดินรายใหญ่

ในขณะที่เจ้าฟ้าเชียงใหม่ยังคงมีอิสระดูแลกิจการและได้สิทธิประโยชน์จากทรัพยากรแรงงานตามปกติ รวมถึงยังยกเลิกการส่งส่วยให้พม่า ด้วยเหตุนี้ฐานะของเจ้าฟ้าจึงมั่นคงขึ้นเรื่อย ๆ จนชั้นปกครองสามารถใช้แรงงานไพร่ชั้นดีเป็นช่างฝีมือในการผลิตหัตถกรรมและอุตสาหกรรมได้ หัตถกรรมที่ผลิตโดยช่างฝีมือเหล่านี้ถือเป็นสินค้าหัตถกรรมที่มีมูลค่า ด้วยเหตุนี้เจ้านายเหล่านี้จึงเรียกเกณฑ์แรงงานไพร่ชั้นดีเหล่านี้มาผลิตหัตถกรรมเป็นสินค้าโดยไม่ต้องเสียค่าจ้างแรงงานหรือค่าวัสดุ⁸⁷

อย่างไรก็ดี แม้อังกฤษจะให้เกียรติปกป้องเจ้าฟ้าชนชาติพันธุ์ เช่น ไทใหญ่ ทั้งยังจัดการด้านทหารให้ หากแต่ทางด้านเศรษฐกิจกลับพบว่า ระบบเศรษฐกิจในสมัยอาณานิคมเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยม จากเดิมที่อิงอยู่กับ “เศรษฐกิจแบบยังชีพ” มาสู่ “เศรษฐกิจแบบการตลาด” มากยิ่งขึ้น แรงงานราคาถูกจากบางส่วนของอินเดียและจีน การพัฒนาเศรษฐกิจและการขยายตัวของการลงทุนจากจักรวรรดิอังกฤษ รวมถึงการทวีปบาททางการค้าของกลุ่มพ่อค้าชาวจีนและอินเดีย ได้ส่งผลให้เกิดการสะสมทุนของนายทุนชาวจีนและอินเดียที่มีโอกาสครอบครองกิจการขนาดเล็กตามที่ได้รับ การอุปถัมภ์ ในขณะที่คนท้องถิ่นส่วนใหญ่กลับตกอยู่ในภาวะของการถูกครอบงำ อันเป็นสาเหตุสำคัญที่สร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างบรรดานายทุนเหล่านี้กับชาวพื้นเมือง ที่ต่อมาได้กลายเป็นประเด็นปัญหาสำคัญในช่วงปลายอาณานิคม⁸⁸

จนเมื่อเข้าสู่ยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1939 ในเขตทวีปยุโรป พร้อมกับ ความหวังของ ชาวพม่าที่จะกอบกู้เอกราชจากอังกฤษ บรรดานักศึกษาชาวพม่าและนักการเมืองได้พากันรวบรวมและจัดกองทัพส่วนตัวในการต่อต้านอังกฤษ โดยได้รับความร่วมมือจากชาวญี่ปุ่นซึ่งเป็นสมาชิกขององค์กรตำรวจลับของญี่ปุ่นที่ปฏิบัติการในพม่า จัดตั้งกองทัพโดยได้รับการสนับสนุนจากประชาชนชาวพม่าเป็นอย่างดี เมื่อกองทัพญี่ปุ่นได้เคลื่อนเข้ามาสู่พม่า กองทัพพม่าก็ช่วยญี่ปุ่นรบจนสามารถขับไล่ทหารอังกฤษออกจากพม่าได้ เมื่อญี่ปุ่นยึดครองพม่าส่วนใหญ่แล้วก็แต่งตั้งให้ ดร.บามอ (Dr.Bamaw) ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีและแต่งตั้งให้อูองซานเป็นผู้บัญชาการกองทัพพม่า

⁸⁷ Holt Samuel Hallett, A thousand miles on an elephant in the Shan states, 103.

⁸⁸ ปานแพร เซาว์นประยูร, “บทบาทของพุทธศาสนาต่อกระบวนการผลิตซ้ำทางอัตลักษณ์ของชาวไทยใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ = Roles of buddhism on the reconstruction process of shan identity in Amphoe Mueang, Chiang Mai,” (เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550), 46.

2.3.1 เมืองเชียงตุงยุคสหราชอาณาจักร

ระหว่างที่สงครามโลกครั้งที่ 2 กำลังดำเนินอยู่นั้น กองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาทำสงครามในพม่าและในช่วงแรก ๆ มีชัยชนะเหนืออังกฤษอย่างรวดเร็ว ทำให้สถานการณ์ของอังกฤษไม่ค่อยสู้ดี จึงจำเป็นต้องถอนกองกำลังออกจากพม่าไป แต่ก่อนที่อังกฤษจะถอนกำลังออกไปจากพม่า อังกฤษได้มอบพื้นที่และภารกิจในการต้านทานกองทัพญี่ปุ่นในสหราชอาณาจักร ให้กับกองทัพจีนฝ่ายก๊กมินตั๋งภายใต้การนำของจอมพล เจียงไคเช็คซึ่งเป็นฝ่ายสัมพันธมิตรดูแลต่อ และได้มอบให้กองพลที่ 93 เป็นหน่วยรับผิดชอบต่อ กองพลที่ 93 ได้เคลื่อนพลจากเมืองเชียงรุ้ง – เมืองลอง – เมืองยู้ – เมืองยอง โดยตั้งกองบัญชาการอยู่ที่เมืองเชียงตุง โดยจีนเองก็เป็นประเทศคู่สงครามกับญี่ปุ่นมาตั้งแต่ในอดีตแล้ว

วันที่ 14 มกราคม ค.ศ. 1942 กองทัพพม่าบางส่วนก็เริ่มถอนกำลังกลับเข้าสู่ประเทศไทย รวมระยะเวลาที่ปฏิบัติการในพื้นที่สหราชอาณาจักร เท่ากับ 8 เดือน 6 วัน เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ช่วงเดือนธันวาคม ค.ศ. 1941

ในส่วนซึ่งสัมพันธ์กับเมืองเชียงตุงในช่วงต่อเนื่องกับการเข้ามาของญี่ปุ่น คือ ช่วงสหราชอาณาจักร คือ ช่วงที่ดินแดนทางภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่รัฐฉาน รัฐกะยาจนไปถึงครึ่งใต้ของเมืองมณฑลเลยในประเทศพม่า มีสถานะเป็นเสมือนจังหวัดของประเทศไทย โดยการที่ไทยนำทหารเข้ายึดดินแดนดังกล่าวจากก๊กมินตั๋งและกองทัพอังกฤษ ในวันที่ 25 มกราคม 1942 และไทยได้ส่งคืนดินแดนแก่สหประชาชาติ ในวันที่ 1 มกราคม 1946 นั่นคือเมืองเชียงตุงและรัฐกะยาอยู่ภายใต้การปกครองของไทยตลอดสงครามโลกครั้งที่สองภายหลังจากยึดได้จากกองทหารจีนคณะชาติ นั่นเอง

ในการรับรู้ของรัฐบาลไทยสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม สหราชอาณาจักรหรือแคว้นสหราชอาณาจักรใหญ่คือดินแดนที่มีชนชาติไทอาศัยอยู่ และในอดีตอาณาจักรล้านนาเคยแผ่อิทธิพลไปครอบครอง ก่อนหน้านี้นี้ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยพยายามขยายอำนาจเข้าเมืองเชียงตุงแต่ไม่ประสบความสำเร็จ ก่อนที่เชียงตุงจะตกเป็นของพม่าและเป็นส่วนหนึ่งของอังกฤษตั้งแต่ ค.ศ. 1892 กระทั่งสงครามโลกครั้งที่สองญี่ปุ่นขอให้รัฐบาลไทยสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ยกกำลังทหารขึ้นไปยึดดินแดนส่วนนี้จากทหารจีนก๊กมินตั๋งของจอมพลเจียงไคเช็คและกองทัพอังกฤษ เมื่อวันที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1942 จนวันที่ 22 มกราคม ค.ศ. 1943 กองบัญชาการทหารสูงสุดได้เปลี่ยนชื่อจาก “แคว้นสหราชอาณาจักรใหญ่” เป็น “สหราชอาณาจักร” อย่างเป็นทางการ ระหว่างที่กองทหารก๊กมินตั๋งยึดครองเชียงตุงตามข้อตกลงกับอังกฤษนั้น ได้อาศัยวัดเชียงยืนเป็นที่พักอาศัยของทหารส่วนหนึ่ง เป็นช่วงที่การส่งกำลังบำรุงของรัฐบาล (เจียง ไค เช็ค) ย่ำแย่อย่างมาก ในการเข้ายึดเมืองเชียงตุงครั้งนั้น ไทยไม่ได้ทำ

เพียงเพื่อขับไล่กองทหารก็กมิตั้งออกไปเท่านั้น หากแต่มุ่งจะผนวกและกลืนเชียงตุงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของไทยด้วย เพื่อดำเนินการตามอุดมการณ์เมื่อครั้งศึกเชียงตุง

เชียงตุงเป็นแคว้นที่ใหญ่ที่สุดในรัฐชาน มีอำนาจเหนือเมืองต่าง ๆ อีกมากมาย เมือง หากแต่การยึดเมืองเชียงตุงและตั้งเป็นสหรัษฎไทยเดิม กลับต้องอยู่ใต้อาณัติของเจ้าหลวงเชียงใหม่ทั้งสิ้น จึงเท่ากับลดอำนาจของเจ้าฟ้าเชียงตุงลง อาจเป็นเหตุให้เจ้านายเชียงตุงไม่พอใจ การยึดเชียงตุงเป็นไปตามสัญญาที่ผูกพันกับญี่ปุ่น เพราะใน ค.ศ. 1942 ไทยเป็นพันธมิตรร่วมกับญี่ปุ่น เมื่ออังกฤษถูกญี่ปุ่นตีถอยร่นไปจากพม่า อังกฤษได้มอบหมายให้จีนคณะชาติขยายกำลังลงมาควบคุมรัฐชาน เพราะพื้นที่รัฐชานเคยเป็นเส้นทางลำเลียงอาวุธและความช่วยเหลือของฝ่ายสัมพันธมิตรขึ้นไป บ่อนรัฐบาลจีนคณะชาติที่จุงกิง ญี่ปุ่นจึงต้องการให้ไทยยึดเชียงตุงไว้เพื่อตัดเส้นทาง เป็นสัญลักษณ์เท่านั้น ไม่มีประโยชน์แก่สงครามของญี่ปุ่น ด้านไทยเองที่ต้องส่งทหารไปยึดตามคำขอของพันธมิตรก็ถือเป็นโอกาสที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะขยายดินแดนของไทยให้ไปชิดฝั่งแม่น้ำสาละวิน เพื่อเป็นพรมแดนธรรมชาติในอีกทางหนึ่งจึงมีความสำคัญทางทหารอย่างมาก

ภาพที่ 2.7 อาณาเขตของประเทศไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561, Kingdom of Thailand in World War II map.png.

โดยสามารถลำดับเหตุการณ์ในช่วงดังกล่าวได้ดังนี้ ในวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1943 มีการส่งมอบพื้นที่จำนวน 12 เมือง เพื่อไทยจักได้ผนวกดินแดนแคว้นสหรัฐไทยใหญ่และรัฐเมืองพาน (เมืองป๋น) เป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยและประกาศจัดตั้งเป็นอำเภอ 12 อำเภอ (อำเภอเมืองเชียงตุง เมืองยอง เมือง พายาก เมืองยู้ เมืองซิง เมืองมะ เมืองยาง เมืองซาก เมืองเลน เมืองโก เมืองสาดและเมืองหาง) ของจังหวัดสหรัฐไทยเดิม

วันที่ 9 กรกฎาคม ค.ศ. 1943 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สถาปนาเจ้าฟ้าสิริสุวรรณราช ยสสรพรหมลือ เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงตุง และได้ให้เจ้าขุนแสงเป็นตำแหน่งเจ้าฟ้าเมืองสีป้อ โดยมีพลตรีผิน ชุณหะวัณ รองแม่ทัพกองทัพบกฯ เป็นข้าหลวงทหารประจำรัฐไทยใหญ่เพียงคนเดียว โดยมีสำนักงานอยู่ที่เมืองเชียงตุง จัดการปกครองสหรัฐไทยเดิมเสมือนเป็นจังหวัดหนึ่ง ให้นายตำรวจซึ่งเป็นหัวหน้าสถานีตำรวจทำหน้าที่เป็นนายอำเภอ และตั้งศาลากลางสหรัฐไทยเดิมขึ้นที่เมืองเชียงตุง เช่นเดียวกับรัฐเมืองพาน (เมืองป๋น) ทางด้านตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน ถูกจัดการปกครองแบบทหารกำหนดให้เป็นอำเภอเมืองพาน โดยให้หัวหน้าสถานีตำรวจเป็นนายอำเภอ อยู่ในบังคับบัญชาของตำรวจสนามเชียงใหม่และทัพพายัพ

ด้านการศาล รัฐบาลไทยได้ตั้งศาลขึ้น 3 แห่งที่เมืองเชียงตุง เมืองสาดและเมืองหาง โดยมีตราประจำศาลสหรัฐไทยเดิม เป็นดวงตรารูปวงกลม ศูนย์กลางกว้าง 5 เซนติเมตร ตรงกลางเป็นตราแผ่นดิน เบื้องล่างมีอักษรชื่อศาลตามชื่อเมือง (คือ ศาลเมืองเชียงตุง ศาลเมืองสาดและศาลเมืองหาง) ส่วนทางอรรถคดีของอำเภอเมืองพานให้ขึ้นกับศาลเมืองหางของสหรัฐไทยเดิม

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของเมืองภายใต้การปกครองของไทย พบว่ามีการจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาไทยขึ้นทุกอำเภอ ห้ามข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนใช้อ่านาสรรสร้างความสะดวก รวดเร็วแก่ราษฎร เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง มีการเรียนการสอนภาษาไทยและหลายคนถึงขั้นอ่านออกเขียนได้ ยกเลิกวัฒนธรรมดั้งเดิมทั้งหมดและให้ปฏิบัติตามรัฐนิยม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนี้มีผลกระทบอย่างมากจนถึงปัจจุบัน

บุญสิงห์ บุญคำ⁸⁹ มีตำแหน่งเป็นศึกษาธิการของ “สหรัฐไทยเดิม” หรือเชียงตุง ณ ขณะนั้น เล่าถึงสภาพสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจของเมืองเชียงตุงผ่านงานเขียน ไว้ดังนี้ เจ้าฟ้าเชียงตุง ยังคงมีส่วนร่วมกันตัดสินใจทางการเมืองมาแต่ต้นในอันที่จะอยู่ร่วมกับสหภาพพม่า ภายใต้เงื่อนไขที่พม่าต้องให้สิทธิการปกครองตนเองแก่แคว้นต่าง ๆ ของรัฐฉาน รัฐบาลไทยได้ตั้งรัฐบาลทหารขึ้นที่สหรัฐไทยเดิม โดยมีนายทหารเป็นตัวแทนอำนาจของรัฐบาลกรุงเทพ ฯ เรียกว่า “ข้าหลวงทหาร” ในการปกครองดูแลโดยมีข้าราชการพลเรือนและตำรวจเข้าไปร่วมภายใต้การกำกับของฝ่าย

⁸⁹ บ. บุญคำ, *เที่ยวเมืองเชียงตุงและแคว้นสาละวิน* (พิษณุโลก: โรงพิมพ์รัตนสุพรรณ, 2499).

ทหารด้วย สหรัฐไทยเดิมไม่ได้สังกัดกระทรวงมหาดไทย หากแต่ขึ้นตรงต่อผู้บัญชาการทหารสูงสุด ภายใต้การปกครองของรัฐบาลทหาร

ทางการไทยภายหลังยึดเชียงตุงแล้ว ก็ได้ยกย่องชนชั้นปกครองและญาติวงศ์ชั้นมีตำแหน่งในราชการไทย อาทิ เจ้าบุญอุบาทย์เป็นที่ปรึกษานายอำเภอเมืองเชียงตุง เจ้าพรหมลือเป็นที่ปรึกษาของ “ข้าหลวงทหาร” เป็นผู้พิพากษา เป็นผู้ดูแลฝ่ายโยธา เป็นต้น ดังนั้นนโยบายจึงไม่ต่างจากนโยบายที่รัฐบาลอาณานิคมอังกฤษใช้กับแคว้นต่าง ๆ ในรัฐฉาน คือ การสนับสนุนของเจ้าฟ้าและญาติวงศ์

จนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงเมื่อสหรัฐอเมริกาตัดสินใจส่งเครื่องบินไปทิ้งระเบิดปรมาณูที่เมืองฮิโรชิมาและเมืองนางาซากิ ประเทศญี่ปุ่น ในวันที่ 6 และ 9 สิงหาคม ค.ศ. 1945 ซึ่งเหตุการณ์ที่ทำให้ประเทศญี่ปุ่นเสียหายเป็นอย่างมาก จนต้องยุติการรบอย่างสิ้นเชิงในวันที่ 14 สิงหาคม ค.ศ. 1945 และประกาศยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างไม่มีเงื่อนไขในวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ. 1945 ทำให้สงครามมหาเอเชียบูรพาที่ยืดเยื้อมาเกือบ 4 ปี ยุติลงในวันดังกล่าว

ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายแพ้สงคราม ไทยจึงส่งมอบเชียงตุง รัฐกะยาและรัฐเมืองพานให้กับสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 22 กันยายน ค.ศ. 1946 รัฐบาลไทยสมัยนายควง อภัยวงศ์ ได้คืนดินแดนส่วนนี้ให้กับสหประชาชาติ เจ้าฟ้าสิริสุวรรณราช ยสสรพรหมลือและครอบครัวได้ติดตามกองทัพไทยเข้ามาพำนักในเชียงใหม่ จนกระทั่งพิราลัยใน ค.ศ. 1955 ซึ่งหลังจากนี้อังกฤษได้เข้ามามีบทบาทในการผนวกดินแดนนี้เข้ากับประเทศพม่าในเวลาต่อมา

ระหว่างนี้เองที่ทำให้พม่าพบว่า ญี่ปุ่นนั้นไม่ได้มีความจริงใจต่อชาวพม่าอย่างแท้จริง และยังพบว่าพยายามคุมอำนาจการปกครองของพม่า จึงมีการก่อตั้งองค์กรลับขึ้นชื่อว่า “สันนิบาตเสรีชนต่อต้านฟาสซิสต์” (Anti-Fascist People’s Freedom League – AFPFL) เพื่อเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มการเมืองกลุ่มต่าง ๆ ทำการขับไล่ญี่ปุ่นออกไปจากพม่า⁹⁰ เมื่อขับไล่ญี่ปุ่นออกจากพม่าได้แล้ว อังกฤษได้กลับมาปกครองพม่าอีกครั้ง แต่ในครั้งนี้นักการเมืองปัญญาชนและประชาชนชาวพม่า เริ่มคำนึงถึงการปลดปล่อยประเทศให้เป็นอิสระจากการปกครองของอังกฤษอย่างแท้จริง นายพลอู อองซาน จึงได้ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการต่อต้านอังกฤษโดยนำพรรคสันนิบาตเสรีชนต่อต้านฟาสซิสต์ (AFPFL) ทำการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อความเป็นเอกราชของพม่า เชิญชวนให้ชนกลุ่มน้อยที่มีการจัดตั้งองค์กรทางการเมืองของตน เช่น กะเหรี่ยงทำการจัดตั้งสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง เจ้าฟ้าไทใหญ่จัดตั้งสภาเจ้าฟ้ารัฐฉาน ในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1947

⁹⁰ พรพิมล ตรีโชติ, “มิติชาติพันธุ์ในความสัมพันธ์ไทย-พม่า,” *มติชนสุดสัปดาห์*, 21 พฤศจิกายน 2538, 25.

และกำหนดให้เป็นวันชาติไทใหญ่ เกิดการทำความร่วมมือกับรัฐบาลพม่าเพื่อรวมตัวเป็นประเทศพม่า ภายใต้โครงสร้างของสหพันธรัฐ รัฐบาลพม่าได้ทำการจัดการประชุมกับผู้นำชนกลุ่มน้อยในเดือน กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1947 ที่เมืองปางโหลง (Panglong Conference) ในรัฐฉาน โดยมีเจ้าฟ้าจากรัฐฉาน เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 34 คนผู้แทนจากคะฉิ่นและคะยาห์เข้าร่วมด้วย การทำสัญญาครั้งนี้คือ “ข้อตกลงปางโหลง” เป็นมติจากที่ประชุมระหว่างผู้นำฝ่ายพม่าและผู้นำกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีใจความสรุปได้ คือชาวพม่าและชนกลุ่มน้อยจะอยู่ร่วมกันในรูปแบบสหภาพ (Union) รัฐฉานมีสิทธิจะถอนตัวจากสหภาพหลังอยู่รวมภายในสหภาพครบ 10 ปี รวมไปถึงรัฐคะยาห์ รัฐคะฉิ่นและชินก็จะได้รับสิทธิ นั้นเช่นกัน จนในที่สุดรัฐบาลพม่าประกาศอิสรภาพเมื่อวันที่ 4 มกราคม ค.ศ. 1948 นับเป็นการสิ้นสุด ยุคอาณานิคมในพม่า

ตลอดช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นอยู่ในพม่าและสหรัไทยเดิม ณ เวลานั้นถึงแม้ว่าจะเป็นช่วงเวลา แค่ 3 ปี ก็ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจพอสมควร ตั้งแต่ในวันที่ 1 สิงหาคม ค.ศ. 1942 รัฐบาลซึ่งตั้งขึ้นภายใต้การปกครองแบบทหารของญี่ปุ่น ได้ดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อฟื้นฟูสภาพการณ์อันเลวร้ายภายในประเทศอันเนื่องด้วยภาวะสงคราม แต่กระนั้นก็มีอาจ ดำเนินการข้ามพ้นนโยบายของบริษัทนายทุนญี่ปุ่นไปได้ ดังนั้นนโยบายทั้งหลายตามที่ได้กล่าวไปจึง กลายเป็นเพียงนโยบายเพื่อฝันไปเสีย เศรษฐกิจในสมัยญี่ปุ่นปกครองนั้น มีการกำหนดแผนการพัฒนา ต่าง ๆ ทั้งด้านการเกษตร การปศุสัตว์ การทำไม้และขุดเจาะขุดน้ำมันแร่ธาตุ รวมถึงโครงการด้านการเงิน การคลัง การธนาคารที่มีการออกธนบัตรญี่ปุ่น โดยไม่มีการรับรองมูลค่าและขาดการควบคุม ปริมาณจนก่อให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ มีการจัดการนโยบายสินค้านำเข้า สินค้าส่งออก อุตสาหกรรม ทรัพยากรและการกระจายสินค้า ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาเครื่องจักรกล การขาดแคลนน้ำมันและการไม่มี วัตถุดิบ ที่ส่งผลทำให้สินค้าอุปโภคบริโภคขาดแคลนอย่างหนัก ส่วนแผนงานด้านการเกษตรนั้นมีการ ลดค่าเช่าที่ทำกินให้กับชาวนา ดังนั้นค่าครองชีพจึงสูงขึ้นหลายเท่าตัว เป็นเหตุให้ความเป็นอยู่ฝืดเคือง อย่างหนัก กล่าวได้ว่าเศรษฐกิจในสมัยญี่ปุ่นปกครองนั้น แม้จะมีการวางนโยบายต่าง ๆ ไว้ก็ตาม หากแต่ก็ไม่ใช่ประโยชน์ต่อประชาชนพม่า

2.4 สังคม วัฒนธรรม การเมืองและระบบเศรษฐกิจการค้ายุคระบบสังคมนิยมตามวิถีพม่า

เมื่อประชาชนชาวพม่าไม่ต้องการอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษอีกต่อไป เป็น เพราะได้รับการพัฒนาด้านการศึกษามากขึ้น ประชาชนมีความรู้มากขึ้น จึงร่วมกันต่อต้านอังกฤษด้วย วิธีการต่าง ๆ จนนำไปสู่จุดเริ่มต้นของการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและเอกราชต่อไป โดยนักศึกษาชาว

พม่าที่ชื่อกลุ่มว่า “ตะขิ่น”⁹¹ ซึ่งมีผู้นำกลุ่มคือตะขิ่นองซานและตะขิ่นนูเพื่อเจรจากับทางอังกฤษ ภายหลังมีการก่อตั้งองค์กรชาตินิยม “สันนิบาตเสรีภาพต่อต้านฟาสซิสต์แห่งมวลชน” (Anti-Fascist People’s Freedom League : AFPFL) และร่วมมือกับอังกฤษ ทำให้หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงคราม อังกฤษจึงเข้ามาปกครองพม่าอีกครั้ง นายพลองซานได้พยายามเจรจากับอังกฤษ และผู้นำชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ทั่วประเทศ ด้วยการจัดทำ “สนธิสัญญาปางโหลง” (Panglong Agreement) เพื่อสร้างแนวทางการอยู่ร่วมกันเป็นประเทศพม่า ภายใต้ข้อตกลงว่า “ชนกลุ่มน้อยจะทำงานร่วมกับรัฐบาลชั่วคราวของพม่า เพื่อเตรียมรับมอบเอกราชจากพม่าอีกต่อหนึ่ง โดยกำหนดให้รัฐต่าง ๆ ของชนกลุ่มน้อยรวมอยู่กับพม่าเป็นเวลาสิบปี หลังจากนั้นถ้ายังต้องการแยกตัวออกไปตั้งเป็นรัฐอิสระ ก็สามารถทำได้ตามปรารถนา” ซึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นเหตุให้นายพลองซานถูกลอบสังหารในวันที่ 19 กรกฎาคม ค.ศ. 1947 โดยนายอุซอ อติตนาयरัฐมนตรีของพม่า ถูกกล่าวหาว่าอยู่เบื้องหลังการฆาตกรรมและถูกตัดสินประหารชีวิตในเวลาต่อมา

ท้ายที่สุดพม่าได้รับเอกราชเมื่อวันที่ 4 มกราคม ค.ศ. 1948 โดยมีอูโนเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกของพม่า ภายหลังรัฐบาลอูโนได้ละทิ้งหลักการของสนธิสัญญาปางโหลง จนนำไปสู่การลิดรอนหรือจำกัดสิทธิในการปกครองตนเองของชนกลุ่มน้อย ทำลายเอกลักษณ์ของชนกลุ่มน้อยและรัฐชาติพันธุ์ต่าง ๆ การบังคับชนกลุ่มน้อยเรียนภาษาพม่าและการอธิบายประวัติศาสตร์ตามทัศนะของพม่า⁹² เป็นต้น พร้อม ๆ กับการประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำของพม่าสืบเนื่องจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่พม่าเสียหายอย่างหนัก ประจวบกับที่รัฐบาลอูโนมีนโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยม ทำให้เกิดปัญหาระหว่างนายทุนกับชนชั้นกรรมกร ทำให้หลังจากการประกาศเอกราชเป็นเหตุนำไปสู่ความแตกแยกทางการเมืองของกลุ่มชนชาติพันธุ์ทั้งหลาย จนต้องให้นายพลเนวินซึ่งปกครองประเทศอย่างเข้มงวดเข้ามา

⁹¹ ตะขิ่น (THAKIN) กลุ่มตะขิ่นก่อตั้งโดยนักศึกษาชาวพม่า นำโดยองซาน อูโนและเนวิน จุดประสงค์คือ เพื่อรณรงค์ให้อังกฤษแก้ไขการปกครองในพม่า แยกพม่าออกจากอินเดียและให้ชาวพม่ามีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง เป็นขบวนการของนักศึกษาของมหาวิทยาลัยย่างกุ้งที่ก่อตั้งโดยอังกฤษเอง ซึ่งมีหลักสูตรการเรียนการสอนเป็นแบบตะวันตก ทำให้นักศึกษาได้รับความรู้แบบตะวันตก โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องเสรีนิยมและสังคมนิยม ทำให้นักศึกษาเปรียบเทียบการปกครองของอังกฤษในเวลานั้น คนพม่าไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง คำว่า “ตะขิ่น” แปลว่า “นาย” (Master) เป็นคำที่อังกฤษบังคับให้ชาวพม่าเรียกตนเองว่า “นาย” อันเป็นความรู้สึกขมขื่นจิตใจของนักศึกษาชาวพม่า ที่ไม่พอใจต่อการปกครองของชาวอังกฤษ ในมหาวิทยาลัยย่างกุ้งมีการตั้งสโมสรนักศึกษาและตั้งกลุ่มตะขิ่นเพื่อเตือนความเจ็บช้ำที่อังกฤษบังคับตน

⁹² ภูมิ พิทยา, “ปัญหาชนชาติและศาสนา,” *มติชนสุดสัปดาห์*, 3 ส.ค. - 9 ส.ค. 2550.

บริหารประเทศระยะหนึ่ง แต่นายพลเนวินก็สามารถปรับปรุงบ้านเมืองและระบบราชการให้ดีขึ้น ทั้งยังสามารถแก้ปัญหาของประเทศได้ทั้งในเรื่องการเมืองและเศรษฐกิจ จนเมื่อนาย อุนุกลับเข้ามารับตำแหน่งอีกครั้ง การบริหารประเทศก็กลับสู่ความล้มเหลวอีกครั้ง จนในที่สุดจึงถูกทำการรัฐประหาร โดยนายพลเนวินและได้กลับขึ้นมาบริหารประเทศอย่างยาวนานถึง 26 ปี โดยใช้ระบอบสังคมนิยม และประกาศสถาปนา “สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า” (Socialist Republic of the Union Burma) ขึ้น โดยมีตัวเขาเป็นนายกรัฐมนตรีและประธานพรรคสังคมนิยมพม่า (BSPP) นายพลเนวิน เป็นผู้นำที่ทำให้พม่าถอยหลังเข้าคลองและทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ยิ่งหนักจนยากที่จะแก้ไข นับได้ว่าเป็นยุคหายนะของพม่าโดยแท้ รัฐบาลนายพลเนวิน ได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจที่เรียกว่า “สังคมนิยมตามวิถีพม่า” (Burmese Way to Socialism) มาใช้ ซึ่งสืบเนื่องจากรัฐบาลคณะปฏิวัติ ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบประชาธิปไตยมาเป็นสังคมนิยม ในวันที่ 30 เมษายน ค.ศ. 1962 สถาปนาปฏิวัติ⁹³ จึงได้จัดพิมพ์เอกสารออกเผยแพร่ ที่เรียกว่า “วิถีพม่าสู่สังคมนิยม” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายสาเหตุที่สภาปฏิวัติต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองของพม่าไปสู่ระบบสังคมนิยม ในเอกสารได้ระบุวิธีการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจการเมืองพม่าโดยการช่วยเหลือตนเอง เป็นการผสมผสานแนวคิดตามหลักมาร์กซิสต์ ลัทธิสังคมนิยม ศาสนาพุทธและประเพณีดั้งเดิมของพม่า เพื่อเป็นการสร้างความ ขอบธรรมแก่ระเบียบใหม่ที่กองทัพสร้างขึ้นโดยผ่านเครื่องมือ คือพรรค โครงการสังคมนิยมพม่า เอกสารดังกล่าวสะท้อนทัศนะของทหารที่มองเอกราชของประเทศ การเมือง และวัฒนธรรม ขณะเดียวกันก็เน้นความเป็นพม่าอย่างมาก เป็นการแสดงอุดมการณ์ของการปฏิวัติของทหารและถือได้ว่าเอกสารดังกล่าวเป็นพิมพ์เขียวของแผนการดำเนินงานของทหารในเวลาต่อมา⁹⁴

สาระสำคัญของเอกสาร คือเพื่ออธิบายถึงเหตุผลที่ต้องการเปลี่ยนไปสู่ระบบสังคมนิยม ก็คือ มนุษย์ไม่สามารถหลุดพ้นจากความชั่วร้ายของสังคมไปได้ トラบใดที่ความเลวร้ายของระบบเศรษฐกิจยังคงมีผู้ที่เอารัดเอาเปรียบขูดรีดบุคคลอื่นอยู่ สภาปฏิวัติเชื่อว่าการจะหลุดพ้นจากความชั่วร้ายดังกล่าวได้ ก็ต่อเมื่อยุติการขูดรีดนั้นลง และจัดตั้งระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมที่ตั้งอยู่บน

⁹³ สภาปฏิวัติ ประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นนายทหารระดับสูงทั้งหมด 17 คน มีนายพลเนวินเป็นประธาน สภาปฏิวัติเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล สภาปฏิวัติได้กำหนดให้ประธานสภาปฏิวัติเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย ทั้งอำนาจบริหาร อำนาจตุลาการและอำนาจนิติบัญญัติ คำสั่งสภาปฏิวัติจะมีลำดับชั้นของกฎหมายเทียบเท่ากับพระราชบัญญัติ (Act หรือ Law) เป็นคำสั่งที่ใช้บังคับได้เช่นเดียวกับกฎหมาย ประธานสภาเป็นทั้งประธานาธิบดีและนายกรัฐมนตรี

⁹⁴ Silverstein, Josef, *Burma: Military Rule and the Politics of Stagnation* (London: Cornell University Press, 1977), 81.

พื้นฐานของความเป็นธรรมขึ้น ก็จะทำให้มนุษย์ทุกคนไม่ว่าเชื้อชาติใดศาสนาใดจะปลดปล่อยจากความเลวร้ายของสังคมทั้งหมดได้

ในการจัดระบบเศรษฐกิจนั้นทุกคนจะมีส่วนร่วมในการทำงาน และมีส่วนแบ่งในผลประโยชน์ที่มาจากความเป็นเจ้าของร่วมกัน และเพื่อให้การดำเนินการตามแผนของสังคมนิยมรัฐจะต้องทำการโอนปัจจัยการผลิตเข้ามาเป็นของรัฐ ทุกคนจะต้องทำงานตามความสามารถของตนและได้รับส่วนแบ่งอย่างยุติธรรมตามความสามารถของตน

สำหรับการจัดระเบียบสังคมเพื่อเปลี่ยนไปสู่ความเป็นสังคมนิยม เอกสารระบุว่า ในการสถาปนารัฐประชาธิปไตยสังคมนิยมขึ้นได้นั้น ก็ด้วยการสร้างความสำคัญในทางเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมแทนที่ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ทั้งนี้เพราะเท่าที่ผ่านมาระบอบประชาธิปไตยไม่สามารถพัฒนาประเทศให้เป็นสังคมนิยมที่แท้จริงได้ ทั้งยังมีจุดอ่อนอยู่มาก

ส่วนในด้านความเป็นเอกภาพของรัฐ สถาปนาไว้ได้ระบุว่า ในระบบสังคมนิยมตามวิถีพม่า นั้น กลุ่มเชื้อชาติและศาสนาต่าง ๆ จะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สถาปนาไว้จะขจัดความแตกต่างของกลุ่มชนทั้งหลายและให้สวัสดิการอย่างเท่าเทียมกัน เหมือนดังหลักการที่นายพลอองซานได้เคยเสนอไว้ต่อประชาชนพม่า

ในด้านบริการสังคมจะเน้นการจัดการศึกษาที่ให้ความเสมอภาคแก่วิถีการดำรงชีวิต โดยจะกระจายการศึกษาระดับพื้นฐานไปสู่ประชาชนอย่างทั่วถึง และส่งเสริมให้ผู้มีสติปัญญาได้รับการศึกษาในระดับสูงต่อไป

ด้านการให้บริการด้านสาธารณสุข วัฒนธรรมและอื่น ๆ จะมุ่งเน้นให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองไปในทิศทางอันเป็นสัดส่วนที่ตรงไปสู่ความสำเร็จของความเป็นสังคมนิยม ส่วนทางด้านศาสนานั้น จะยอมรับสิทธิของประชาชนทุกคนที่จะนับถือและปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาได้อย่างเสรี

ทั้งนี้การที่จะก้าวไปสู่เป้าหมายของระบบสังคมนิยมตามวิถีพม่าได้นั้น จะต้องเน้นความร่วมมืออย่างแข็งขันของชาวนา ผู้ใช้แรงงานซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ โดยสถาปนาไว้จะเป็นผู้นำทางให้มวลชนก้าวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลง⁹⁵ ด้วยมาตรการสำคัญได้แก่ การยึดกิจการเอกชนและกิจการต่างชาติทั้งหมดเป็นของรัฐ การเน้นเศรษฐกิจพึ่งตนเอง ลดการติดต่อกับต่างชาติกับต่างประเทศ จนเกือบจะกลายเป็นการปิดประเทศ ทั้งยังมีมาตรการการเงินการคลังที่แปลก เช่น การออกธนบัตรใบละ 90 จ๊าด 45 จ๊าด 35 จ๊าด 25 จ๊าด จากนั้นก็ประกาศยกเลิกธนบัตรเหล่านี้ โดยไม่มีการรับแลกคืน ส่งผลให้ระบบเงินตราพม่าไม่เป็นที่น่าเชื่อถืออีกต่อไป นอกจากนั้นยังทำการโอนความ

⁹⁵ Revolutionary Council. The Burmese Way to Socialism. (Online)

มั่งคั่งจากนายทุนต่างชาติมาสู่รัฐในฐานะผู้ควบคุมทุน การปรับเปลี่ยนโครงสร้างและนโยบายทางเศรษฐกิจ รวมถึงปัญหาสำคัญทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับแบบแผนทางการเมือง

การบริหารประเทศของ นายพลเนวิน ทำให้พม่าที่เคยเป็นประเทศที่มีระดับการพัฒนาค่อนข้างสูงในเอเชียกลายเป็นประเทศที่ยากจนล้าหลัง จนถูกสหประชาชาติประกาศให้เป็นหนึ่งในประเทศที่ด้อยพัฒนาที่สุดของโลก รัฐบาลพยายามเผยแพร่วัฒนธรรมพม่าและปิดกั้นวัฒนธรรมชนกลุ่มน้อย กำหนดมาตรการกีดกันชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ เช่น กำหนดให้การรับนักศึกษาของมหาวิทยาลัยและการรับผู้ที่จบการศึกษาเข้าทำงานต้องให้โอกาสคนพม่าก่อน การรับสมาชิกของพรรครัฐบาลซึ่งเป็นพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวจะรับเฉพาะคนพม่า การรับนักเรียนนายร้อยทหารและการเกณฑ์ทหารจะรับเฉพาะคนพม่า เพื่อให้กองทัพเป็นของชาวพม่าเท่านั้น เป็นต้น การกระทำของรัฐบาลนายพลเนวิน ก่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบโต้รุนแรงจากชนกลุ่มน้อยแทบทุกกลุ่ม ชนกลุ่มน้อยต่างจัดตั้งกองกำลังของตน จับอาวุธขึ้นมาสู้รบกับรัฐบาล จนทำให้รัฐบาลพม่าต้องทุ่มงบประมาณมหาศาลในการขยายกองทัพและซื้ออาวุธเพื่อทำการปราบปรามจนไม่มีโอกาสพัฒนาประเทศ รัฐต้องสูญเสียรายได้จากการเก็บภาษีอากร ทรัพยากรถูกทำลาย และเกิดปัญหาร้ายแรงคือการผลิตและค้ายาเสพติดนำไปสู่การใช้กำลังปราบปราม หากแต่ยิ่งปราบก็ยิ่งเกิดการต่อต้าน สงครามกลางเมืองระหว่างรัฐบาลพม่ากับกองกำลังชนกลุ่มน้อยจึงดำเนินไปตลอด

ในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1982-1985 พม่าได้เผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจทั้งนี้เพราะรายได้จากการส่งออกลดลง เงินตราต่างประเทศลดลงเหลืออยู่เพียง 34 ล้านดอลลาร์สหรัฐ⁹⁶ ความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่องจาก ค.ศ. 1987 จนถึง ค.ศ. 1988 นั้น ทำให้ประชาชนประท้วงมาตรการต่าง ๆ ที่รัฐบาลนำมาใช้ ซึ่งการประท้วงของชาวพม่าดังกล่าวได้ขยายตัวเป็นการเรียกร้องประชาธิปไตยด้วย⁹⁷ ซึ่งก็คือวาระสุดท้ายของรัฐบาลนายพลเนวินใน ค.ศ. 1988 เมื่อรัฐบาลใช้กำลังทหารปราบปรามขบวนประท้วงรัฐบาลครั้งใหญ่ในกรุงย่างกุ้ง แต่เหตุการณ์ยังไม่สงบ นายพลเนวิน จึงลาออกในเดือนกรกฎาคม รัฐบาลใหม่ไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ การประท้วงกลับลุกลามจากย่างกุ้งไปยังมณฑลและเมืองอื่น ๆ คณะทหารที่เรียกตัวเองว่า “คณะกรรมการฟื้นฟูกฎหมายและระเบียบแห่งชาติ” หรือสลอร์ค (SLORC) จึงฉวยโอกาสทำรัฐประหารยึดอำนาจในเดือนกันยายน และทำการปกครองประเทศต่อมา กระทั่งจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปใน ค.ศ. 1990 ผลการเลือกตั้งครั้งนั้นทำให้พรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตยโดยนางอองซาน ซูจี ซึ่งเป็นหัวหน้าได้รับชัยชนะ ในขณะที่คณะทหารกลับไม่ยอมรับผลการเลือกตั้งครั้งนั้นและไม่ยอมมอบอำนาจในการบริหาร

⁹⁶ พรพิมล ตรีโชติ, มิติชาติพันธุ์ในความสัมพันธ์ไทย-พม่า, 51.

⁹⁷ พรพิมล ตรีโชติ, ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า, 34-35.

ประเทศให้ ทั้งยังสั่งห้ามพรคนทำการเคลื่อนไหวกทางเมืองและกักบริเวณนางองซาน ซูจี ไว้ที่บ้านพัก

อย่างไรก็ดีรัฐบาลทหารสโลว์ได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจที่เปิดกว้างกว่านายพลเนวิน อาทิ การประกาศใช้กฎหมายส่งเสริมการลงทุนเพื่อรองรับทุนต่างชาติ ส่งเสริมการท่องเที่ยวและการค้าต่างประเทศ หากแต่การพัฒนาของพม่ายังคงค่อนข้างเชื่องช้า เป็นเพราะระบบสาธารณูปโภคที่ล้าหลัง ความไม่โปร่งใสของระบบราชการและการถูกคว่ำบาตรจากประเทศตะวันตกซึ่งเป็นผลมาจากการปกครองโดยระบอบเผด็จการทหาร ที่เต็มไปด้วยการละเมิดสิทธิมนุษยชน จนในที่สุดรัฐบาลทหารจำเป็นต้องได้ทุ่มเทงบประมาณจำนวนมากเพื่อพัฒนารัฐชาติพันธุ์ ตั้งแต่การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสื่อสาร ปรับปรุงการศึกษาและการสาธารณสุข ส่งเสริมให้เพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและปศุสัตว์ ตลอดจนส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตชายแดนที่ติดกับจีนและไทย เป็นต้น

สถานการณ์ในช่วงหลังจากได้รับเอกราชจากอังกฤษแล้ว จึงส่งผลกระทบโดยตรงต่อกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และเมืองเชียงตุงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ กล่าวคือ ภายใต้การดำเนินนโยบายระบบสังคมนิยมตามวิถีพม่า ที่รัฐบาลพม่าเรียกเก็บผลผลิตที่เข้าสู่ส่วนกลางมากกว่าที่จะนำมาใช้เพื่อประโยชน์ในท้องถิ่น เกิดการบังคับขูดรีดให้ประชาชนขายผลผลิตให้กับรัฐในอัตราที่ถูกมาก ทั้งยังไม่สามารถกระจายสินค้าอุปโภคบริโภคพื้นฐานออกสู่ระบบประชาชนอย่างทั่วถึง ทำให้เกิดการขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภค ส่งผลให้ประชาชนหันมาพึ่งพิงสินค้าจากตลาดมืดบริเวณชายแดนเขตติดต่อระหว่างรัฐฉานกับประเทศไทยและจีน อำนาจของรัฐบาลพม่าเข้ามามีอิทธิพลในรัฐฉาน มีการยึดกิจการต่าง ๆ ที่เคยดำเนินการโดยบริษัทอังกฤษ รวมทั้งทรัพย์สินที่ดินทำกิน กิจการใด ๆ ที่เคยทำเงินให้กับคนท้องถิ่นถูกยึดมาเป็นของรัฐบาลทหารพม่า เจ้าฟ้าและชนชั้นปกครองถูกกดดันให้พ้นจากตำแหน่งผู้ครองเมือง จนต้องลี้ภัยไปอยู่ต่างบ้านต่างเมือง

“สังคมนิยมตามวิถีพม่า” สร้างความชะงักงันให้กับเศรษฐกิจพม่าในด้านการส่งออกสินค้าออกที่ตกต่ำมาก พม่าเปลี่ยนสภาพจากประเทศที่ผลิตข้าวมากที่สุดในโลกเป็นเพียงระดับพอมิพอกินภายในประเทศเท่านั้น การค้าและอุตสาหกรรมด้านอื่น ๆ อยู่ในสภาพหยุดชะงักเกือบทั้งหมด สินค้าอุปโภคบริโภคเป็นสิ่งที่หายาก⁹⁸ นโยบายปิดประเทศพร้อมกับการประกาศปิดพรมแดนห้ามมีการติดต่อค้าขายบริเวณชายแดน ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางการค้าในระบบกับประเทศไทยให้ยิ่งลดน้อยลงไปอีก หากแต่ความขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคในประเทศพม่า ทำให้การค้านอกระบบกลับแพร่สะพัดมากยิ่งขึ้น จากผลกระทบของการปิดประเทศและการดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจโดยรัฐเป็นหลัก ส่งผลให้ปริมาณผลผลิตการเกษตรและการลงทุนอื่น ๆ ชบเซาลงมาก ทำให้

⁹⁸ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, พม่า: อดีตและปัจจุบัน, 86-87.

การค้าอกระบบแถบบริเวณชายแดนไทย-พม่า เจริญรุ่งเรืองเพราะพม่าขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคแทบทุกชนิด⁹⁹ ดังนั้นตลอดทศวรรษที่ 1960 – 1980 คือช่วงยุคนโยบายของรัฐบาลกลางพม่า มีผลต่อประชาชนชาวพม่าในภูมิภาคต่าง ๆ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะด้วยระบบดังกล่าวทำให้เกิดความต้องการสินค้าอย่างมหาศาลเข้าประเทศเพื่อตอบสนองความต้องการอุปโภคบริโภค อีกด้านหนึ่งการที่พม่าปฏิบัติต่อคนกลุ่มน้อย ประชาชนในรัฐชาติพันธุ์ต่าง ๆ เยี่ยงกบฏของชาติโดยการปราบปรามมองชนชาติพันธุ์เสมือนหนึ่งศัตรูของอาณาจักรที่ต้องทำลายล้างให้หมดสิ้น สร้างความเกลียดชังระหว่างกัน ท้ายที่สุดมันนำมาซึ่งการอ้างสิทธิ์ในการเป็น “เจ้าของพื้นที่” ตลอดแนวชายแดนทำการนำเข้าสินค้าที่ภายในประเทศเกิดความต้องการ ในรูปแบบตลาดมืด¹⁰⁰ ซึ่งจักได้กล่าวโดยละเอียดในส่วนต่อไป

จากสถานการณ์ด้านสังคม วัฒนธรรม การเมืองและเศรษฐกิจของเมืองเชียงตุง ผู้วิจัยสามารถนำเสนอในรูปแบบผังพัฒนาการตั้งแต่ยุคก่อนอาณานิคมจนถึงยุคระบอบสังคมนิยมตามวิถีพม่าดังปรากฏในภาคผนวก

ข้อมูลในส่วนต่อไปผู้วิจัยจักนำเสนอรายละเอียดของระบบเศรษฐกิจการค้า โดยมุ่งเน้นไปที่เมืองและระบบตลาดภาคเมืองเชียงตุง ในบริบทการเป็นศูนย์กลางการค้าในภูมิภาค ๆ อันประกอบด้วยพ่อค้าทางไกลกลุ่มต่าง ๆ และประเภทสินค้าที่มาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในภูมิภาค ๆ

⁹⁹ ศุภกาญจน์ พงศ์ยี่หล้า, “บทบาทของกลุ่มธุรกิจไทยในการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์ไทย-พม่า 1988-ปัจจุบัน,” (กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), 77-78.

¹⁰⁰ รพีพรรณ จักรสาน, *พ่อค้าจีนและเครือข่ายการค้าชายแดนแม่สอด : จากยุคตลาดมืดสู่ยุคเริ่มต้นเขตเศรษฐกิจพิเศษ* (เชียงใหม่ : ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557).

บทที่ 3

ระบบเศรษฐกิจการค้าเมืองเชียงตุง

“เมืองเชียงตุง” เขตรัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของระบบเศรษฐกิจภายในควบคู่ไปกับการเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจระหว่างเมืองเข้าด้วยกัน ด้วยลักษณะของภูมิประเทศในแถบภาคพื้นทวีปตอนบนของภูมิภาคนี้ ที่มีลักษณะพื้นที่ปิดไม่มีทางออกสู่ทะเล ทำให้เกิดความจำเป็นในการร่วมมือติดต่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อพึ่งพาอาศัยผลผลิตและทรัพยากรที่ปรากฏเป็นลักษณะเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น มาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน เดิมการค้าที่เกิดขึ้นมีพ่อค้าคาราวานเดินทางทำการค้าขายระหว่างเมือง ซึ่งกระทำกันในหลายระดับ พ่อค้าวัวต่างที่เป็นพ่อค้าชาวนาจะทำหน้าที่กระจายสินค้าซึ่งเป็นผลผลิตจากเมืองไปสู่รอบนอก การค้าของพ่อค้าเหล่านี้จึงเป็นการช่วยกระจายผลผลิตและสินค้าที่ขาดแคลนไปสู่ชุมชนอย่างทั่วถึง แต่การค้าของพ่อค้าวัวต่างก็มีขีดจำกัดเพราะสถานะภาพของการเป็นไพร่ที่ต้องสังกัดกับมูลนายที่ให้มีพันธะยึดติดอยู่กับระบบไพร่ที่ต้องคอยส่งส่วยและถูกเรียกใช้เกณฑ์แรงงานโดยมูลนายทุกปี ทำให้ไม่สามารถขยายกิจการค้าให้ใหญ่โตและกว้างขวางออกไปได้ พ่อค้าวัวต่างจะทำการค้าขายช่วงเวลานอกเหนือจากฤดูทำนาและเก็บเกี่ยวผลผลิต ส่วนการค้าทางไกลระหว่างเมืองเชียงตุงกับเมืองอื่น ๆ นั้นกระทำโดยพ่อค้าชาวไตโหลง ขึ้นจากรัฐฉานและพ่อค้าจีนฮ่อจากยูนนาน ที่เดินทางทำการค้าทางไกลภายในภูมิภาคนี้ โดยใช้เส้นทางบกภายในภูมิภาคเป็นตัวเชื่อมโยงเศรษฐกิจของทั้งสองเมืองเข้าด้วยกัน พ่อค้าทางไกลพวกนี้จะทำหน้าที่รวบรวมสินค้าประเภทสินค้าของป่า ซึ่งเป็นสินค้าขายออกสำคัญของเชียงตุงส่งผ่านไปสู่เมืองท่าที่ติดต่อค้าขายกับเมืองต่าง ๆ โดยตรงและมีเครือข่ายการค้ากว้างขวาง ดังเช่นที่ปรากฏว่าพ่อค้าจีนฮ่อและพ่อค้าไตโหลงจะเดินทางค้าขายต่อไปยังเมืองมะละแหม่ง ซึ่งเป็นเมืองที่สำคัญของพม่า และนอกจากนี้ยังมีเส้นทางการค้า ทางน้ำกับกรุงเทพฯ และเส้นทางการค้ากับเชียงของและเมืองอื่น ๆ ของล้านช้าง¹⁰¹ เป็นที่น่าสังเกตว่าพ่อค้าจีนนั้น สามารถเดินทางทำการค้าได้ไกลถึงเชียงใหม่ (ล้านนา) ที่มีหลักฐานว่ามีพ่อค้าจากเชียงตุงเดินทางไปค้าขายจำนวนมาก ในขณะที่ไม่ค่อยปรากฏว่ามีพ่อค้าวัวต่างในล้านนาเดินทางไกลไปค้าขายถึงเชียงตุง ไม่ปรากฏหลักฐานบ่งชี้ชัดเจนว่าพ่อค้าจีนเหล่านี้มีภาระผูกพันระหว่างกับระบบไพร่ในรัฐฉานเชียงตุงมากน้อยเท่าใด แต่อาจตั้งข้อสันนิษฐานได้ว่าพ่อค้าเหล่านี้จะได้รับสิทธิพิเศษในการส่งส่วย

¹⁰¹ รัตนพร เศรษฐกุล, ศึกเชียงตุง : การเปิดแนวรบเหนือสุดแดนสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (Chiang Tung War: Opening of Military Activities in the Extreme North of Siam in the Reign of Rama IV), 4

และการถูกเรียกให้เกณฑ์แรงงานที่แตกต่างจากไพร่ทั่วไป เช่น อาจจะกระบวนวิธีการผ่อนผันในระบบการส่งส่วยที่ไม่ต้องกำหนดเวลาตายตัว แต่เจ้าขุนมูลนายก็ยังได้รับส่วยครบถ้วน หรืออาจมีการงดเว้นการเรียกใช้เกณฑ์แรงงานจากไพร่เป็นพ่อค้าทางไกลและเรียกเก็บส่วยเป็นภาษีที่ได้จากการค้าขายแทนเป็นต้น¹⁰²

ชนชั้นปกครองเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการค้าขายในตลาด การปกครองแบบศักดินาในอดีตส่งเสริมให้ชนชั้นปกครองมีสิทธิและอำนาจในการควบคุมกำลังคน และทรัพยากรของเมืองโดยชอบธรรม ภายใต้การสนับสนุนจากคติความเชื่อท้องถิ่นและพุทธศาสนา ทำให้ชนชั้นปกครองเป็นผู้กุมอำนาจอยู่เหนือระบบเศรษฐกิจภายในชุมชน และสามารถกอบโกยผลประโยชน์ได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยจากการเรียกเก็บส่วยภาษีและเกณฑ์แรงงานจากไพร่ฟ้าประชาชน และชนชั้นปกครองก็เป็นผู้ควบคุมการค้าทางไกล ที่มีพ่อค้าทางไกลทำการค้าอีกทอดหนึ่ง จึงเห็นได้ว่าชนชั้นปกครองในระบบศักดินานั้น เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรและระบบเศรษฐกิจของเมืองอย่างไม่ต้องดิ้นรนขวานขวายมากนัก ซึ่งในกรณีนี้เจ้านายชนชั้นปกครองในเมืองเชียงตุงเป็นผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจของเมืองไว้แต่เพียงผู้เดียว

3.1 เมืองเชียงตุงในบริบทการเป็นชุมทางการค้าภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน

3.1.1 ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ยุคก่อนอาณานิคม

ระบบเศรษฐกิจของเมืองเชียงตุง มีการทำเกษตรกรรมเป็นหลักและเป็นพื้นฐานของการเลี้ยงชีพ ควบคู่ไปกับการค้าขาย กลุ่มพ่อค้าชาวจีนที่เดินทางมาแบบกองคาราวานและเดินทางไปยังดินแดนต่าง ๆ ทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลาง โดยมีพ่อค้าชาวพื้นเมืองทำหน้าที่นำสินค้าจากถิ่นที่อยู่อาศัยที่มีการเดินทางยากลำบากมาขายต่อกับพ่อค้าจากแดนไกล โดยนำออกมาขายยัง

¹⁰² โยชิยุกิ มาซุฮาร่า ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องพ่อค้าในวิทยานิพนธ์เรื่องระบบเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ไว้ว่า ในยุคทองของอาณาจักรล้านช้างได้มีกลุ่มคนทางสังคมที่เรียกว่าเป็นพ่อค้าซึ่งไม่ได้สังกัดอยู่ในชุมชนขุนนาง แต่มีบทบาทสำคัญในการติดต่อค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเสนอแนวสมมุติฐานไว้ว่า คนกลุ่มนี้ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นพ่อค้าสมบูรณ์ ซึ่งคงจะมีสถานะภาพแตกต่างจากไพร่ทั่วไป หรืออาจได้รับการยึดหยุ่นในการส่งส่วยและเรียกเกณฑ์แรงงานต่างระบบไพร่ พระเจ้าขุนมูลนายที่เป็นต้นสังกัด ก็อาจจะได้รับผลประโยชน์จากการค้าขายต่างประเทศของพ่อค้าเหล่านี้้อยู่เช่นกัน ดู โยชิยุกิ มาซุฮาร่า, สถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์ไท, 106.

ตลาดที่มีการค้าขายแลกเปลี่ยนกัน สินค้าที่พ่อค้าชาวจีนและพ่อค้าพื้นเมืองนำมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน ส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าขาดแคลนและเป็นที่ต้องการของพื้นที่ต่าง ๆ พ่อค้าชาวจีนเดินทางมาจากยูนนานโดยใช้พ่อและม้าเป็นพาหนะในการขนส่งสินค้า เมื่อการค้าขายตัวมากขึ้น จึงมีการใช้โคต่างในการบรรทุกสินค้า การใช้โคขนส่งสินค้าของชาวพื้นเมืองนี้บ่งบอกถึงการทำเกษตรกรรม เพราะชาวพื้นเมืองจะใช้โคในการทำเกษตรกรรม เมื่อเดินทางมาแลกเปลี่ยนสินค้าก็จะใช้พาหนะที่มีอยู่ในท้องถิ่นและใช้ในการทำการเกษตรกรรมอยู่แล้ว โดยมากจะเรียกพ่อค้าเหล่านี้ว่าพ่อค้าโคต่าง¹⁰³ พ่อต่าง ม้าต่าง ซึ่งหมายถึงการเทียมเกวียนสัตว์เหล่านี้เป็นพาหนะในการเดินทางค้าขาย

ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลตามมานับแต่อดีตทำให้เชียงตุงผูกขาดการเป็นเมืองศูนย์กลางด้านการค้าทางไกลหรือการค้าคาราวาน (Caravan Trade Route) ของพ่อค้าฮ่อหรือจีนยูนนาน ซึ่งมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่เมืองคุนหมิง (ยูนนาน) - ซื่อเหม่า - เชียงรุ่ง - เมืองฮาย - เมืองปาน - เชียงลอ - เมืองลา - เชียงตุง - เมืองพยาก - แม่สาย - เชียงราย - แม่สรวย - เวียงป่าเป้า - ดอยสะเก็ด - เชียงใหม่ - ลำปาง - ตาก - มะละแหม่ง ในขณะที่ขบวนของพ่อค้าฮ่อจะแยกเป็นอีกสายหนึ่งคือที่แม่สรวย เพื่อแยกเข้าอำเภอฝาง ไปเชียงใหม่และต่อไปยังเมืองตากและมะละแหม่งเช่นเดียวกัน สินค้าที่พ่อค้าฮ่อนำมาขายทางไกล ได้แก่ ชา หม้อทองเหลือง ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์และของใช้เบ็ดเตล็ด ในขณะที่สินค้าจากเมืองไทยที่ต้องการของพ่อค้าฮ่อ คือ ฝ้าย ยางรักและที่ขาดไม่ได้คือของป่าจากเชียงตุงเพื่อเอาไปขายต่อที่เมืองจีน

นอกจากบทบาทของพ่อค้าจีนฮ่อแล้ว ยังพบว่าพ่อค้าไตโหลงต่างก็มีบทบาทสำคัญในการค้าในบริเวณนี้เช่นกัน โดยใช้กองกำลังคาราวานวัวต่างบรรทุกสินค้าจากเชียงตุงไปขายยังเมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือที่เรียกกันว่า “พ่อค้าวัวต่าง” และยังต้องการสินค้าจากภาคเหนือไปอาทิ ปลาแห้ง ฝ้ายดิบ เกลือและสินค้าอุตสาหกรรมกลับไป อย่างไรก็ตามกลับพบว่าพ่อค้าวัวต่างของล้านนากลับไม่มีบทบาทในดินแดนรัฐฉาน เชียงตุงหรือแม้กระทั่งยูนนาน เนื่องจากไม่ชำนาญเส้นทางและไม่มีทักษะดังกล่าว ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้เศรษฐกิจการค้าของเชียงตุงคุ้นเคยกับการค้าทางไกลใน

¹⁰³ ชวิศา ศิริ, “การค้าของอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550), 126.

อดีต และได้วิวัฒนาการมาเป็นระบบตลาดนัดหมุนเวียน รวมไปถึงการพึ่งพาอุตสาหกรรมครัวเรือน เนื่องจากสภาพพื้นที่ทางการเกษตรมีน้อยเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา¹⁰⁴

ในการกล่าวถึงเครือข่ายการค้าหรือเส้นทางการขนส่งและแลกเปลี่ยนสินค้า นับตั้งแต่ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 14 จึงใช้หัวเมืองที่มีบทบาทเป็นชุมทางการติดต่อในแต่ละทิศทาง เป็นจุดสังเกตหลัก โดยเฉพาะเส้นทางที่มีเมืองเชียงตุง¹⁰⁵ เมืองลา เมืองต้าหลี่และเชียงรุ่ง เป็นเส้นทางที่คนเดินทางใช้กันมาก ด้วยเหตุผลว่าเชียงตุงมีความสำคัญทางเศรษฐกิจมากกว่าเมืองยอง เพราะโดยสภาพเมืองภูมินิเวศของเมืองยองเป็นเมืองในหุบเขา แต่ก็มีพื้นที่ราบลุ่มลำนํ้ายองเพาะปลูกได้เพียงพอเลี้ยงประชากร การค้าขายจึงเป็นส่วนเสริมด้วยการเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างเมืองใหญ่โดยรอบทั้งชาวล้านนาและชาวฮ่อกับชาวพื้นเมืองที่อยู่บนดอย เช่น ลัวะ ที่นำของป่าลงมาจำหน่าย เมืองเชียงตุงจึงเป็นชุมทางการค้าขายที่ใหญ่กว่า การเคลื่อนไหวของผู้คนและสินค้าหลากหลายกว่า การรับสินค้าป่าจากเมืองยองจึงเป็นการเพิ่มสินค้าอีกทางหนึ่งของเชียงตุงก่อนเดินทางต่อไปยังเมืองอื่น ๆ โดยมีการระบุถึงเส้นทางนี้ว่ามีความสำคัญถึงกับเรียกว่า “ทางสายทองคำ”¹⁰⁶ เพราะเป็นเส้นทางสายที่เริ่มจากต้นทางคือ ยูนนาน – เชียงตุง – เชียงราย – เชียงใหม่ ปลายทางที่มะละแหม่ง ซึ่งเป็นเส้นทางการค้าสำคัญมาแต่สมัยโบราณ พ่อค้าฮ่อจะเดินทางมาทุกปี สินค้าที่ผ่านมาทางนี้มีมูลค่าสูงมาก ดังพบว่ากองคาราวานของพ่อค้าฮ่อ ขบวนหนึ่งมีม้าหรือพ่อบรรทุกสินค้าจำนวน 45 ตัว มีพ่อค้าฮ่อและผู้ช่วย 23 คน บางขบวนมีพ่อ 60 ตัว บรรทุกสินค้ามีมูลค่าประมาณ 12,000 - 15,000 ดอลลาร์¹⁰⁷ อีกทั้งจากเมืองเชียงใหม่ หากใช้เส้นทางกลับโดยผ่านตัวเมืองเทิง ก็สามารถเดินข้ามเนินเขาเตี้ย ๆ ในทางตะวันตกไปสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำลาวอันเป็นที่ตั้งของเมืองเวียงชัย จากนั้นสามารถข้ามแม่น้ำลาวเข้าไปยังเมืองเชียงรายได้ และจากเชียงรายได้ยังสามารถต่อไปยังเชียงแสน – แม่สาย (เวียงฟางคำ) และต่อขึ้นไปยังเชียงตุง เชียงรุ่งได้ดังกล่าวข้างต้นได้อีกทางหนึ่ง

¹⁰⁴ ประทีป ฉายลี, “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจเมืองเชียงตุง” (เอกสารประกอบการบรรยาย วิชาภูมิศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป).

¹⁰⁵ แม่สายมีระยะห่างจากเชียงตุง 168 กิโลเมตร ไปทางเหนือของแม่สาย อ้างจาก สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, 189.

¹⁰⁶ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, 192 อ้างถึงใน Archibald R. Colquhoun, *Amongst the Shans* (London: Field & Tuer, 1885), 300.

¹⁰⁷ Holt S. Hallett, *A Thousand Mile on Elephant in the Shan State*, 172.

ส่วนด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน เป็นเส้นทางสำคัญที่พ่อค้าชาวต่างชาติดาไลและพ่อค้าพ่อต่าง มาต่างชาวจีนฮ่อจากทางตอนบนใช้เดินทางค้าขายต่อไปยังมะละแหม่ง เมาะตะมะ โดยเริ่มจาก ยูนนาน - เชียงตุง - เชียงราย - เชียงใหม่ - ระแหง (ตากปัจจุบัน) - เมาะตะมะ¹⁰⁸ โดยก่อนจะถึงระแหง พ่อค้าทางไกลเหล่านั้นจะผ่านเข้ามาทางเชียงดาวที่บ้านระแหง (ปัจจุบันเป็นอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่) ตัดเข้าตอนเหนือของแม่ฮ่องสอน (เขตอำเภอปางมะผ้าปัจจุบัน) มีเส้นทางลงมาถึงพื้นที่อำเภอปาย (ปัจจุบัน) เข้าสู่แม่แจ่ม ขุนยวมลงมาตามลำน้ำขุนยวม เข้าแม่ลาน้อย เมืองสะเรียง สบเมย ก่อนเข้าระแหง (ตาก) เส้นทางนี้ปัจจุบันเป็นเส้นทางจากเชียงดาวเข้าลงมาถึงจังหวัดตาก หรือเมื่อออกจากปายเข้าแม่แจ่มลงสู่เมืองฮอด จากนั้นจึงเข้าสู่แม่ลาน้อยและแม่สะเรียง และลงไปสบเมยกับระแหง (ตาก) เป็นเส้นทางที่ยังใช้อยู่จนทุกวันนี้¹⁰⁹

เส้นทางและเครือข่ายการค้าของภูมิภาค ๆ ล้วนมีปัจจัยทางสภาพทางภูมิประเทศ อาทิ ลักษณะการไหลของแม่น้ำซึ่งเกิดจากเทือกเขาสูงสายใหญ่-น้อย มักจะมาบรรจบกันในเขตที่ราบระหว่างหุบเขา เส้นทางน้ำที่เกิดขึ้นนี้เป็นการกำหนดเส้นทางสัญจรของผู้คนโดยใช้สายน้ำเป็นแนวเส้นทาง ทั้งในรูปแบบของการเดินทางบก และล่องลำน้ำสลับกันไป ด้วยว่าลำน้ำในเขตที่สูงดังเช่นในเขตล้านนามีเกาะแก่ง โขดหิน ระหว่างเส้นทางน้ำ มิได้ลำน้ำราบเรียบตลอดสายดังเช่นแม่น้ำในพื้นที่ราบกว้างขวาง โขดหินและเกาะแก่งที่เกิดตามลำน้ำมักจะเกิดเมื่อลำน้ำไหลผ่านที่สูง โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นต้นน้ำเทือกเขา การใช้ลำน้ำเป็นแนวทางการสัญจรจะทำให้ผู้คนสัญจรได้พบกับเมืองหรือชุมชนในบริเวณแอ่งต่าง ๆ ที่น้ำมาบรรจบกันหรือบริเวณแอ่งแม่น้ำไหลผ่านเสมอ นั้นเพราะธรรมชาติของการตั้งบ้านเรือนของผู้คนที่ดำเนินมาแต่โบราณก็คือการเลือกทำเลในที่ราบลุ่มแม่น้ำเป็นตัวกำหนด ส่งผลให้เกิดเมืองเครือข่ายและเมืองชุมทางสัญจรในหลายแห่งทั่วภูมิภาค

ขนาดของเมืองในช่วงเวลานี้จึงขึ้นอยู่กับจำนวนของตลาดในเมืองนั้น ๆ นั่นเอง กล่าวคือการมีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากย่อมหมายถึงการค้าขายที่จะขยายตัวตาม ผู้ปกครองเมืองจะได้รับผลประโยชน์จากภาษีอากรในลักษณะต่าง ๆ และรายได้จากสินค้าที่ทำกำไรให้กับ

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, 172.

¹⁰⁹ ศรีศักร วัลลิโภดม, *ประวัติศาสตร์โบราณคดีของล้านนาประเทศ*, 228: Hans Penth, A *Brief History of Lanna* (no.p, Silkworm Books, 2544), 108: สายันต์ ไพเราะญจิตร และคณะ, *เมืองและแหล่งชุมชนโบราณในล้านนาคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย*, บรรณาธิการโดย ประโชติ สันขุนกิจ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี, 2539), 237 อ้างถึงใน ขวดี ศิริ, *การค้าของอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22*, 157 - 161.

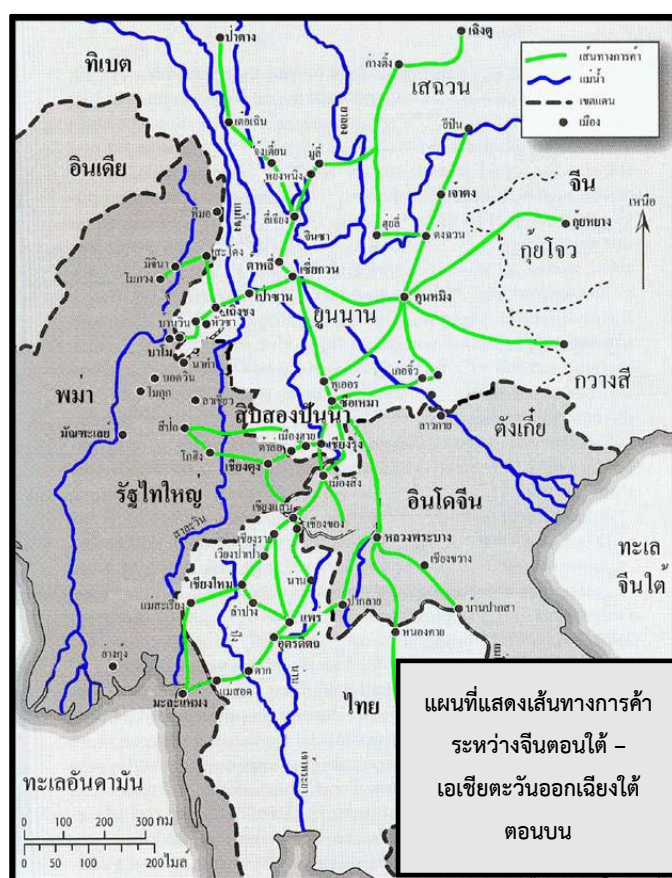
ผู้ปกครองเมือง คือ สินค้าผูกขาดจำพวกของป่า อันเป็นสินค้าต้องห้าม ราษฎรต้องนำมาส่งส่วยให้กับผู้ปกครองหรือเจ้าเมือง โดยผู้ปกครองเท่านั้นที่จะสามารถค้าขายได้สินค้าของป่า อาทิ น้ำยางรัก น้ำผึ้ง งาช้าง นอแรด ครั่งและสีเสียด สินค้าเหล่านี้จะถูกส่งไปขายให้กับพ่อค้าต่างแดนอย่างเสรี

นอกจากประเด็นเกี่ยวกับเส้นทางการขนส่งและสถานที่สำหรับการแลกเปลี่ยนข้างต้นแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่โดดเด่นสำหรับการค้าขายทางไกลที่สัมพันธ์อยู่กับความเป็นชาติพันธุ์และระบบนิเวศคือ วิธีการเดินทางที่ใช้ในการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนต่อชุมชนแบบดั้งเดิมที่เรียกว่า “พ่อค้าวัวต่าง พ่อต่างหรือม้าต่าง” ซึ่งหมายถึง “การเทียมเกวียนสัตว์พาหนะเหล่านี้เพื่อบรรทุกสินค้าสำหรับการค้าขายทางไกล” มี 5 ลักษณะดังนี้ (1) ช้าง ใช้สำหรับบรรทุกสิ่งของหรือคน (เฉพาะเจ้านาย) (2) ม้า หากใช้บรรทุกสิ่งของเรียกว่า “ม้าต่าง” นิยมในกลุ่มพ่อค้าจีนฮ่อจากยูนนาน อาจมีลาและพ่อรวมอยู่ในกองคาราวานนี้ด้วย ด้วยคุณสมบัติเฉพาะตัวที่เอื้อกับภูมิประเทศของสัตว์ทั้งสามประเภท และพบในกลุ่มไทลื้อบ้างแต่จำนวนไม่มากเท่าพ่อค้าจีนฮ่อ (3) เกวียน ใช้เฉพาะบางหมู่บ้านที่มีภูมิประเทศเหมาะสม (4) เรือ เช่นเดียวกับเกวียนที่ขึ้นอยู่กับภูมิประเทศ และ (5) วัว (โค) ที่ใช้บรรทุกสิ่งของเรียก “วัว/โคต่าง” เจ้าของที่ควบคุมคาราวานสินค้าโดยวัว เรียกว่า “พ่อค้าวัว/โคต่าง” เป็นที่นิยมในกลุ่มไตโหลงและล้านนา¹¹⁰ ตามที่ปรากฏในรายงานวิจัยโดยชูสิทธิ์ ชูชาติ¹¹¹ กล่าวถึงเหตุผลหลัก 4 ประการในการใช้วัวต่างของพ่อค้ากลุ่มนี้ ซึ่งประกอบด้วย (1) สภาพทางภูมิศาสตร์ ดินแดนตอนบนของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์อันเป็นถิ่นอาศัยหลักของพ่อค้าไทใหญ่และล้านนานั้น มีลักษณะเป็นที่ราบแคบ ๆ ระหว่างหุบเขาสูงชัน ที่มีแม่น้ำสายสั้น ๆ ไหลผ่าน ทำให้ยากแก่การพัฒนาด้านถนนหนทาง การเดินทางส่วนใหญ่ของผู้คนเป็นการเดินเท้าและหากต้องลำเลียงสิ่งของก็จะใช้การบรรทุกบนหลังวัว ทั้งนี้เป็นเพราะวัวเป็นสัตว์เลี้ยงที่มีทุกบ้านในความเป็นสังคมเกษตรกรรม และเป็นสัตว์ต่างที่สามารถเดินบนเส้นทางที่ทุรกันดาร ทางแคบ ๆ หรือปีนป่ายภูเขาสูงได้อย่างชำนาญ นอกจากนี้วัวยังเป็นสัตว์ที่มีความอดทนต่อทุกสภาพแวดล้อมไม่ว่าจะแห้งแล้งหรือชุ่มชื้น (2) รูปแบบการจัดระเบียบทางสังคมที่ขึ้นอยู่กับระบบไพร่และต้องมีการส่งส่วยให้รัฐในรูปแบบผลผลิตส่วนเกินแบบต่าง ๆ (surplus) ในสังคมเกษตรกรรม วัวจึงเป็นสัตว์พาหนะที่เหมาะสมกับจำนวนของผลผลิตส่วนเกินเหล่านั้น (3) ระบบเศรษฐกิจที่เกิดความต้องการและจำเป็นในการบริโภคสินค้าบางประเภทในบางชุมชน เช่น เกลือ เครื่องใช้ที่ผลิตจากโลหะและปลาแห้ง จึงมีความจำเป็นที่ต้องเกิดการลำเลียงสินค้านี้ระหว่างกัน และ (4) วัฒนธรรมในชุมชนเกษตรกรรมที่ต้องอาศัยวัวและ

¹¹⁰ ชูสิทธิ์ ชูชาติ, พ่อค้าวัวต่าง : ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2503) : รายงานการวิจัย, (2).

¹¹¹ เรื่องเดียวกัน, 4 – 13.

ควายเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการไถนาหรือการลากเกวียนสำหรับบรรทุกข้าวของระหว่างเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ การเป็นสังคมเกษตรกรรมเป็นหลักนี้เองที่ส่งผลให้เกิดเป็นการใช้วัวต่างสินค้าขึ้นในหมู่ชาวพื้นเมือง ที่เมื่อว่างจากงานเกษตรจึงออกมาแลกเปลี่ยนค้าขายด้วยสัตว์พาหนะที่มีอยู่ในท้องถิ่น จนมีการเรียกพ่อค้าเหล่านี้ว่าพ่อค้าวัวต่าง¹¹² นอกจากนี้ในบางขบวนการร่ายงานยังอาจพบการใช้ม้าเป็นพาหนะร่วมในการขนส่งสินค้าด้วยเมื่อการค้าขายตัวมากขึ้น

ภาพที่ 3.1 แผนที่แสดงเส้นทางการค้าระหว่างจีนตอนใต้ – เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. รัตนพร เศรษฐกุล, “ศึกเชียงตุง : การเปิดแนวรบเหนือสุดแดนสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (Chiang Tung War: Opening of Military Activities in the Extreme North of Siam in the Reign of Rama IV),” สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2560. <https://www.niu.edu/burma/Two%20Journeys/Histories/Keng-Tung-Wars.pdf>

¹¹² ขวีสรา ศิริ, การค้าของอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22, 126.

จะเห็นได้ว่าเชียงตุงมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจแบบธรรมชาติ ที่มีการเกษตรเป็นพื้นฐานในการยังชีพของพลเมือง ในขณะเดียวกันก็มีกิจกรรมค้าขายควบคู่กันไป ในอดีตนั้นกลุ่มพ่อค้าคาราวานมีบทบาทเป็นผู้ทำหน้าที่เชื่อมโยงความต่อเนื่องของเศรษฐกิจระหว่างเมืองเข้าด้วยกัน พ่อค้าเหล่านี้จะนำเอาสินค้าจากท้องถื่นของตนมุ่งหน้าเดินทางยังชุมชนต่าง ๆ เพื่อทำการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและผลผลิตที่ขาดแคลนและเป็นที่ต้องการในท้องถื่นของตน พ่อค้าเหล่านี้จะทำหน้าที่กระจายผลผลิตไปสู่ชุมชนต่าง ๆ ทั้งภายในท้องถื่นและชุมชนที่อยู่ห่างไกลออกไป กลุ่มพ่อค้าที่มีบทบาทในภูมิภาคนี้ในอดีตได้แก่พ่อค้าจีนฮ่อ พ่อค้าไตโหลงและจีนจากรัฐไทใหญ่ และพ่อค้าวัวต่ง ซึ่งเป็นชาวนาพื้นเมือง พ่อค้าจีนฮ่อเป็นกลุ่มที่ทำการค้าในระยะทางไกลจะนำสินค้าบรรทุกมาบนหลังม้า ลาหรือพ่อลงมาจากยูนนาน ดินแดนสิบสองปันนา ดินแดนทางตอนใต้ของจีนแล้วแวะพักตามชุมชนทางการค้าต่าง ๆ พ่อค้าจีนฮ่อจะบรรทุกขี้ผึ้ง ผ้าไหม ขนสัตว์ เครื่องใช้ทองเหลือง ชะมดเข็ดและฝิ่นมาขายในล้านนาปีละครั้ง จากนั้นจะซื้อฝ้าย เกลือและหมากกลับไป พ่อค้าไตโหลงและจีนจะเดินทางค้าขายระหว่างยูนนาน พม่าและล้านนา โดยใช้วัวต่งเป็นคาราวานขนาดใหญ่ พ่อค้ากลุ่มนี้ส่วนใหญ่มากจากรัฐฉานจะนำสินค้า เช่น ขี้ผึ้ง น้ำผึ้ง เมี่ยง หนังสือสัตว์ หมาก พริกแห้ง ฝ้าย มาขายในล้านนา¹¹³ ในรายงานการเดินทางของโฮลท์ เอส ฮอลล์เลตต์ (Holt s. Hallett) บันทึกไว้ว่า¹¹⁴ มีพ่อค้าคาราวานสัตว์ต่างกว่า 7,000 - 8,000 ตัว บรรทุกสินค้าเดินทางมาจากเชียงตุงไปเข้ามาในเชียงใหม่ทุกปี และไม่มีพ่อค้ากลุ่มใดที่จะมีคาราวานวัวต่งบรรทุกสินค้าขนาดใหญ่เท่ากับพ่อค้าเชียงตุงอีกแล้ว

พ่อค้าไตโหลงจากรัฐฉานส่วนใหญ่จะเดินทางต่อไปถึงเมืองมะละแหม่งเมืองท่าสำคัญของพม่า ส่วนพ่อค้าวัวต่งล้านนาจะใช้วัวบรรทุกสินค้าเดินทางค้าขายในระยะใกล้ พ่อค้าวัวต่งมักจะเป็นพ่อค้าชาวนาที่ว่างเว้นจากฤดูทำนาและนำผลผลิตส่วนเกินออกเดินทางจากหมู่บ้านไปขายแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าอื่นเพื่อนำกลับสู่ชุมชนของตน พ่อค้ากลุ่มนี้จะรวมกับเป็นขบวนวัวต่งประมาณ 50 - 60 ตัว บรรทุกผลผลิตที่ผลิตได้ในชุมชน เช่น ข้าว เมี่ยง ยาเส้นและครั่ง นำมาขายให้แก่พ่อค้าในเมืองและจะซื้อสินค้าที่ในหมู่บ้านขาดแคลนกลับไปขาย เช่น เกลือ ปลาแห้ง เครื่องใช้ทำด้วยเหล็ก สินค้าอุตสาหกรรม เช่น เสื้อผ้า ด้าย น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ เป็นต้น¹¹⁵ เส้นทางการค้าที่

¹¹³ ดู วราภรณ์ เรืองศรี, *คาราวานและพ่อค้าทางไกล : การก่อเกิดรัฐสมัยใหม่ในภาคเหนือของไทย และดินแดนตอนในของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้* (เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา, 2557).

¹¹⁴ William Clifton Dodd, *The Tai race, elder brother of the Chinese*, (Lowa: Torc Press, 1923), 226.

¹¹⁵ ชูสิทธิ์ ชูชาติ, *พ่อค้าวัวต่ง : ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย* (พ.ศ. 2398-2503), 33.

เหล่าคาราวานพ่อค้าทางไกล เช่น ไตโหลง ชิ่น จิ้นฮ่อ ใช้เส้นทางขนส่งกระจายสินค้าไปยังชุมชนต่าง ๆ นี้ ถือเป็นเส้นทางเศรษฐกิจสายสำคัญของภูมิภาคนี้¹¹⁶ ที่ในอดีตสามารถเดินทางได้ทางบกจาก เชียงใหม่ถึงเชียงราย จากเชียงรายจะเดินทางบนเส้นทางเดินเท้าลัดเลาะตามหุบเขาไปถึงเมืองโก เมืองพยากและเมืองเชียงตุง นอกจากทางบกแล้วยังสามารถเลือกเดินทางล่องเรือตามลำน้ำกกจาก เชียงรายสู่เชียงแสน แล้วเดินทางบกผ่านเชียงลาบ เมืองยองไปถึงเชียงตุง อีกเส้นทางหนึ่งเริ่มจาก เมืองน่าน เมืองภูคา เชียงของ เมืองสิง เชียงแขง เชียงลาบจนถึงเมืองเชียงตุง¹¹⁷ ในขณะที่เชียงตุงนั้น ทำหน้าที่เป็นชุมทางการค้าจุดแวะพักสินค้าของคาราวานสินค้าที่เดินทางไป-มาจากเชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน เชียงของ เชียงทอง หลวงพระบางและคาราวานสินค้าที่เดินทางต่อไปถึงยูนนาน และจีน ด้วยข้อจำกัดด้านภูมิประเทศและทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ในเชียงตุงนั้นส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ ราบแคบ ๆ ระหว่างหุบเขามีเนินสูงบ้างต่ำบ้าง หรือไม่ก็เป็นที่ลุ่มหนองบึง ทำให้การเพาะปลูกไม่ได้ผล มากนัก ชาวเชียงตุงจึงมีความเชี่ยวชาญในการค้าขายมากกว่าเป็นผู้ผลิต จะสังเกตได้จากในบรรดา พ่อค้ารัฐไทใหญ่นั้น พ่อค้าจากเชียงตุงมีจำนวนมากที่สุด อีกทั้งยังทำการค้าเก่งและขยันขันแข็ง¹¹⁸

ผู้มีบทบาทในระบบเศรษฐกิจการค้าของเชียงตุงในอดีตคือชนชั้นปกครอง เป็นผู้ที่ มีอำนาจเป็นเจ้าของที่ดินและแรงงานในอาณาจักร สามารถจัดสรรที่ดินและเรียกแรงงานไพร่พลใด ๆ ที่เกิดจากแผ่นดินได้ และสามารถเรียกใช้แรงงานจากไพร่และทาสได้ตามต้องการ เจ้านายสามารถ เรียกใช้แรงงานได้หลายรูปแบบ ทั้งด้านการผลิต การสงคราม ทำงานเพื่อกิจการสาธารณะต่าง ๆ รวมถึงการค้าขายด้วย สิทธิดังกล่าวทำให้ชนชั้นปกครองเป็นผู้มีบทบาทในการค้ามาก เพราะสามารถใช้อำนาจทางการเมืองแสวงหารายได้จากการค้าขายได้อย่างเต็มที่ สินค้าบางชนิดถูกผูกขาดโดย เจ้านาย เช่น การค้าของป่าสินค้าซึ่งเป็นสินค้าออกของล้านนาที่ใช้แรงไพร่พลนำของป่ามาเป็นส่วน¹¹⁹ ปรากฏหลักฐานว่าในยุคเจ้าฟ้าปกครองนครเชียงตุง ชาวบ้านแต่ละหลังจะต้องเสียเงินอาму (ภาษา พม่า) หรือช่อน (ภาษาไทยใหญ่) หมายถึงภาษีที่แต่ละหลังคาเรือนจะต้องเสียให้กับเจ้าฟ้า เรียกว่า

¹¹⁶ Holt Samuel Hallett, A thousand miles on an elephant in the Shan states, 109.

¹¹⁷ รัตนพร เศรษฐกุล, ศีกเชียงตุง : การเปิดแนวรบเหนือสุดแดนสยาม ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 3.

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 6.

¹¹⁹ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, 182.

“ขอน้ำ ขอนดิน” ปีละ 1 ครั้ง แต่จะขอยกเว้นสำหรับบางครัวเรือน อาทิ หมู่บ้านยางขาวจะมี 2 หลักระเรือน ที่เจ้าฟ้ามอบหมายหน้าที่ให้ดูแล “ชิง” ไม่ต้องเสียภาษีดังกล่าวนี้¹²⁰

ชนชั้นปกครองสามารถใช้แรงงานไพร่ชั้นดีเป็นช่างฝีมือในการผลิตหัตถกรรมและอุตสาหกรรมได้ หัตถกรรมที่ผลิตโดยช่างฝีมือเหล่านี้ถือเป็นสินค้าหัตถกรรมที่มีมูลค่า ด้วยเหตุนี้เจ้านายเหล่านี้จึงเรียกเกณฑ์แรงงานไพร่ชั้นดีเหล่านี้มาผลิตหัตถกรรมเป็นสินค้าโดยไม่ต้องเสียค่าจ้างแรงงานหรือค่าวัสดุ¹²¹

ข้อมูลในส่วนต่อไปผู้วิจัยจักนำเสนอรายละเอียดของระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงตุง” ซึ่งประกอบด้วยพ่อค้าทางไกลกลุ่มต่าง ๆ และประเภทสินค้าที่มาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในภูมิภาค ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1.1.1 พ่อค้าทางไกลกลุ่มต่าง ๆ ในภูมิภาค ๆ

การค้าขายแลกเปลี่ยนในอดีตคนกลุ่มหนึ่งที่มีอำนาจต่อรองในบริบทการค้าการขายก็คือ “กลุ่มพ่อค้าทางไกล” ซึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบนภายใต้ภูมิประเทศที่มีความหลากหลายนี้เอง จึงเป็นเสมือนหนึ่งพื้นที่ศูนย์รวมของกองคาราวานสินค้าของพ่อค้าทางไกลจากหลากหลายเมืองต่างภาษา ที่มาพร้อมกับสินค้าประจำถิ่นและกลับไปพร้อมสินค้าต่างถิ่น¹²² ดังต่อไปนี้

(1) พ่อค้าพ่อต่าง ลาต่าง ม้าต่างชาวจีนยูนนาน พ่อค้ากลุ่มนี้จะเดินทางค้าขายต่อเนื่องไปถึงบ้านเมืองต่าง ๆ ในแคว้นล้านนา หรือบางครั้งอาจไปไกลถึงเมาะละหม่ง พบว่าการเดินทางแบบกองคาราวานของพ่อค้ากลุ่มนี้ หมุนเวียนกันตระเวนค้าขายในภูมิภาคตลอดปี

¹²⁰ นายเหล็ก, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, บ้านยางขาว เอ็งเมืองล้ง เมืองเชียงตุง จังหวัดเชียงตุง, 15 เมษายน 2558.

¹²¹ Holt Samuel Hallett, *A thousand miles on an elephant in the Shan states*, 103.

¹²² เรื่องเดียวกัน, 122 – 127: Wen - Chin Chang, *Beyond Borders: Stories of Yunnanese Chinese Migrants of Burma*, 149 - 175. ; Hallett, Holt Samuel. *A thousand miles on an elephant in the Shan states* และ Dodd, William Clifton, *The Tai race, elder brother of the Chinese*; Michael Freeman and Selena Ahmed, *Tea Horse Road: China's ancient trade road to Tibet* (Bangkok: River Books, (2011).

โดยไม่ว่างเว้น ไม่ว่าจะเป็นฤดูฝนที่การเดินทางค่อนข้างยากลำบาก มีรายงานกล่าวถึงกองคาราวานพ่อต๋านี้ว่าบางช่วงมี 10 กว่าเที่ยวต่อปี¹²³

หากจะกล่าวถึงการเดินทางของพ่อค้าจีนฮ่อชาวยูนนานว่าด้วยการบรรทุกสินค้าบนพ่อ¹²⁴ นั้น จากงานศึกษาชีวิตพ่อค้าพ่อต๋านชาวจีนฮ่อจำนวน 4 คนของเวนชินซาง (Wen – Chin Chang) พบว่าการค้าทางไกลในรูปแบบคาราวานพ่อต๋านนั้น นอกจากจะเป็นรูปแบบหนึ่งของการค้าการขายเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนแล้ว ยังมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้ชายชาวยูนนานคนหนึ่งเลยทีเดียว จนถึงขั้นที่กล่าวว่า “has become a right of passage”¹²⁵ นั่นคือ มองว่าการค้าทางไกลของพ่อค้าจีนฮ่อชาวยูนนานคือ “พิธีกรรมการเลื่อนสถานภาพ” ของชีวิตลูกผู้ชายคนหนึ่งเลยทีเดียว ทั้งนี้เป็นเพราะการเดินทางของคาราวานนั้นเต็มไปด้วยอันตรายมากมายทั้งจากสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ โรคภัยไข้เจ็บและรวมไปถึงการเสี่ยงต่อการถูกปล้นสะดมระหว่างทางอีกด้วย ดังนั้นผู้นำในการเดินทางแต่ละครั้งจะต้องเป็นผู้มีความสามารถที่จะนำพาพ่อค้าและสัตว์พาหนะ ที่บางครั้งอาจมีมากถึงกว่าพันชีวิต ถึงที่หมายได้อย่างปลอดภัยที่สุด นอกจากนี้ทั้งพ่อค้าและสัตว์พาหนะในขบวนเองก็จะต้องมีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจเป็นทุนอยู่ก่อนด้วย¹²⁶

สินค้าที่พ่อค้าฮ่อนำเข้ามาแลกเปลี่ยนแบบซื้อมาขายไปตลอดเส้นทางจากยูนนานจนถึงปลายทางคือเมืองน้อยใหญ่ของล้านนา คือเครื่องใช้เหล็ก โลหะ¹²⁷ และเครื่องทองเหลือง¹²⁸ โดยเฉพาะสินค้าป่านาชนิด เช่น ชะมด ตลอดจน เครื่องทอง เครื่องเงิน สินค้าเกษตร

การเดินทางของพ่อค้าชาวจีนฮ่อ มีเส้นทางเดินด้วยกันหลายทาง กล่าวคือจากยูนนานจะเดินทางมายังเมืองเชียงตุง จากนั้นแยกไปเชียงใหม่ เชียงของ น่าน บางกลุ่มแยกไปทาง

¹²³ Wen – Chin Chang, *Beyond Borders: Stories of Yunnanese Chinese Migrants of Burma*, 149 – 175.

¹²⁴ พ่อเป็นสัตว์ที่ได้จากการผสมพันธุ์ระหว่างม้ากับลา มีคุณสมบัติเด่นทั้งสามารถเดินทางไกลได้เหมือนลาและความเร็วเหมือนม้า

¹²⁵ Wen – Chin Chang, *Beyond Borders: Stories of Yunnanese Chinese Migrants of Burma*, 150.

¹²⁶ Wen – Chin Chang. (2014), p. 149 - 175.

¹²⁷ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, “ความสำคัญของเกลือสินเธาว์ที่มีผลกระทบต่อชุมชนโบราณ : กรณีศึกษาบ้านบ่อหลวง ตำบลบ่อเกลือใต้ จังหวัดน่าน,” (สารนิพนธ์ ปริญญาบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, มปป.), 131.

¹²⁸ Holt Samuel Hallett, *A Thousand Mile on Elephant in the Shan State*, 280.

ฝางโดยใช้เส้นทางจากแยกแม่สรวาย เพื่อต่อไปยังปลายทางที่เชียงใหม่ และอาจต่อไปด้วยเส้นทางฮอดหรือลำปาง - วังขึ้น เป็นต้น

(2) พ่อค้าชาวพม่าและพุกาม กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีความชำนาญเรื่องการค้ามาก โดยส่วนใหญ่จะอยู่บนเส้นทางการค้าระหว่างจีนกับอินเดีย แต่เมื่อมีการปรับเปลี่ยนทางการเมืองภายในอาณาจักรจึงส่งผลถึงการค้าการขายด้วย แต่ปรากฏหลักฐานไม่ไกลถึงล้านนา พบว่าจะเป็นการค้าขายผ่านทางพ่อค้าไตโหลงอีกทอดหนึ่ง ด้วยเพราะความไม่ชำนาญในเส้นทางนั่นเอง

สินค้าที่พ่อค้ากลุ่มนี้นำมาแลกเปลี่ยนค้าขายส่วนใหญ่เป็นสินค้าฟุ่มเฟือยที่มาจากกลุ่มเมืองของพุกามเอง เช่น ทองคำ ทองเหลือง รวมถึงสินค้านำมาจากอินเดียและอาหรับอีกทอดหนึ่ง

(3) พ่อค้าวัวต่างชาวไตโหลง พ่อค้ากลุ่มนี้มาจากเมืองปัน เมืองนาย เมืองลิ และเชียงตุง ถือเป็นกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญในการค้าขายเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในสถานะของการเป็นพ่อค้าคนกลาง โดยพ่อค้าบางกลุ่มที่อยู่เมืองนายและเมืองปัน อาจใช้เส้นทางเพื่อค้าขายกับล้านนาผ่านทางท่าตอน เชียงดาว เวียงแหง ฝาง ขุนยวม สะเมิงหรือแม่ล่าน้อย โดยไม่ได้ใช้เส้นทางเมืองเชียงตุงก็เป็นได้¹²⁹ ด้วยเหตุผลทางภูมิประเทศเป็นสำคัญ

สินค้าที่พ่อค้าไตโหลงต่างมากับวัวเพื่อแลกเปลี่ยนค้าขายในล้านนามักจะเป็นของป่า ทาสและเกลือ¹³⁰ ที่รับมาจากเมืองบ่อแระในสิบสองปันนาและเมืองน่าน

(4) กลุ่มพ่อค้าลื้อ จีน ยอง กลุ่มพ่อค้าลื้อ จีน ยองจากเมืองเงิน (หลวงพระบาง) เมืองยอง (สิบสอง-ปันนา) และบางส่วนของกวางสีและล้านช้าง (หลวงพระบาง) กลุ่มนี้ส่วนมากจะใช้วัวต่าง ม้าต่างในการบรรทุกสินค้าประเภทข้าว พริกแห้ง ยาสูบ น้ำอ้อย เนื้อสัตว์ป่าตอกแห้ง อาทิ เนื้อแก้ง กวาง หรือของป่า จำพวก หนังกวางเพื่อมาแลกเปลี่ยนสิ่งของจำเป็นในการบริโภคโดยเฉพาะเกลือกลับไปยังชุมชนตัวเอง¹³¹ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มขมุ ลัวะ ที่นำของป่าเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ครั่ง ชะมด มาแลกเปลี่ยนของจำเป็นไปใช้ เป็นต้น¹³²

¹²⁹ ชูสิทธิ์ ชูชาติ, พ่อค้าวัวต่าง : ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ.2398 - 2503, 19.

¹³⁰ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, ความสำคัญของเกลือสินเธาว์ที่มีผลกระทบต่อชุมชนโบราณ : กรณีศึกษาบ้านบ่อหลวง ตำบลบ่อเกลือใต้กิ่งอำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน, 131.

¹³¹ เรื่องเดียวกัน, 131.

¹³² เรื่องเดียวกัน, 130.

(5) กลุ่มพ่อค้าลาวหลวงพระบางและเวียงจันทน์ พ่อค้ากลุ่มนี้เดินทางมายัง เชียงแสน เชียงราย พะเยาและน่าน ปลายทางเมืองเชียงใหม่เพื่อทำการแลกเปลี่ยนสินค้า อาทิ เกลือ ปลาสาม ปลาห้า ของป่าประเภท ครั่ง กายาน¹³³

(6) กลุ่มพ่อค้าจากทางใต้ พ่อค้ากลุ่มนี้ได้แก่ ชาวสุโขทัย ชาวอยุธยา ชาว มอญ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มพ่อค้าจากเมืองท่าหรือเมืองใกล้ชายฝั่ง ที่มาพร้อมกับสินค้าประเภทของ พุ่มเฟิอย เช่น ผ้า กระเจ๊กงา โดยจะแลกเปลี่ยนกับของป่า จำพวกหนังสัตว์ กายาน ไม้ฝาง ชะมดเรียง น้ำผึ้ง ข้าง ครั่ง สีเสียด จากทางตอนบนกลับไป

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นแล้วว่าเครือข่ายการค้าทางไกลของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์นั้น ค่อนข้างมีขอบเขตกว้างไกล รวมถึงศูนย์กลางทางการค้าก็ประกอบขึ้นที่หลายพื้นที่เช่นกัน ทั้งนี้เพื่อ ประโยชน์ของการกระจายความต้องการในการบริโภคของผู้คนได้อย่างทั่วถึง ในที่นี้ผู้วิจัยจึงได้รวม รวมประเภทสินค้าที่ปรากฏหลักฐานการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในภูมิภาคไว้เป็นเบื้องต้นสำหรับการ นำไปพิจารณาร่วมกับภูมิศาสตร์วัฒนธรรมของแต่ละสังคมและวัฒนธรรมต่อไป

3.1.1.2 ประเภทสินค้าในการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในภูมิภาค ฯ

(1) เครื่องเงิน¹³⁴ ถือเป็นงานฝีมือชั้นสูงที่พัฒนามาจากเครื่องจักสาน เชื่อกันว่ามีจุดเริ่มต้นจากเมืองจีนที่กลุ่มชนเผ่าในบริเวณตะวันตกเฉียงใต้และทางใต้ของจีน รับอิทธิพล แพร่หลายเข้าไปในภูมิภาค จนปรากฏการใช้อย่างชำนาญโดยกลุ่มชาวจีน เมืองเชียงตุง จนแพร่หลาย ผ่านการค้าทางไกลในเวลาต่อมา

¹³³ Holt Samuel Hallett, *A Thousand Mile on Elephant in the Shan State*, 280.

¹³⁴ เครื่องเงิน คือ ภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่แล้วเคลือบด้วยรักเขียนลวดลายประดับ ตกแต่ง ด้วยขาด ทองคำเปลวหรือเงินเปลวที่ผลิตขึ้น ชาวล้านนามักเรียกว่า “ครั่งฮักครั่งหาง” บ้าง “เครื่อง ฮักเครื่องหาง” หรือ “เครื่องฮักเครื่องคำ” (ทอง) บ้าง “ขันฮักขันคำ” บ้าง ทั้งนี้เป็นไปตามลักษณะ ภาชนะและการประดับตกแต่งว่าจะตกแต่งด้วยขาดหรือปิดทองคำเปลว และจะเรียกชื่อผลิตภัณฑ์แต่ ละชิ้นไปตามหน้าที่การใช้อย่างของภาชนะในครัวเรือน เช่น ขันดอก (สำหรับอาหารหรือใช้ในงาน พิธีกรรมใส่ดอกไม้ธูปเทียน) ขันหมาก (สำหรับหมากพลู) ขันโอ (ขันใบใหญ่) หีบผ้า แอ็บ อุง ปุง (คล้ายไหใบเล็กมีฝาปิด) เป็นต้น โดยเฉพาะเครื่องเงินเครื่องคำ (ทอง) นอกจากจะใช้สำหรับราชสำนักและ ชนชั้นสูงแล้ว ยังเป็นเครื่องใช้สนองกิจกรรมของสงฆ์และศาสนา อาทิ ประกับคัมภีร์โบราณ ฝาบาตร เจริงบาตร กล่องพระธรรม ดู “เครื่องเงิน: หัตถศิลป์แห่งภูมิปัญญา,” พิพิธภัณฑ์ธรรมศาสตร์เฉลิมพระ เกียรติ, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2561, <http://museum.soc anth.tu.ac.th/knowledge/past-exhibition>.

(2) เกลือ เป็นทรัพยากรธรรมชาติสำคัญต่อผู้คนในบริเวณภาคพื้นทวีปตอนบนมาตั้งแต่โบราณ ความเคลื่อนไหวทางการค้าขายในบริเวณภายในภูมิภาคส่วนนี้ เพราะบริเวณภาคพื้นทวีปตอนบนมีสภาพทางกายภาพส่วนใหญ่ประกอบด้วยเทือกเขาสูงซึ่งห่างไกลจากทะเล การหาแหล่งเกลือสินเธาว์ธรรมชาติเพื่อการดำเนินชีวิตรวมทั้งการบริโภคจึงเป็นเรื่องจำเป็น และแหล่งเกลือจึงกลายเป็นเรื่องสำคัญ เกลือสินเธาว์เป็นสินค้าสำคัญดำเนินมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 9 เป็นอย่างช้า¹³⁵ รวมทั้งทางตอนใต้ของสิบสองปันนาที่เชื่อมต่อกับตอนเหนือของหลวงพระบางซึ่งมีบ่อเกลือสินเธาว์ โดยเฉพาะที่เมืองบ่อหลวงและเมืองบ่อแร่ และยังอยู่ไม่ห่างจากแหล่งเกลือที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งในเขตล้านนาคือบ่อเกลือที่เมืองน่าน โดยลงมาตามลำน้ำแม่ทาที่มาบรรจบแม่น้ำโขงไม่ห่างจากเมืองเชียงของและน่านเท่าใดนัก¹³⁶

(3) ทองคำ ทองคำเป็นแร่ที่มีความสำคัญต่อกลุ่มสังคมในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบนหรือทางตะวันตกเฉียงใต้และทางใต้ของอาณาจักรจีนมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 8 – 9 เป็นอย่างน้อย สังคมบริเวณดังกล่าวนี้มีวิธีการทำเหมืองด้วยการขุดหลุมใหญ่ตามห้วยต่าง ๆ รอเวลาฝนตกน้ำท่วมหลุมจะพัดเอากรวดทรายลงมาหลุม วิธีนี้ได้ทองเป็นก้อนมากกว่าการร่อนตามลำน้ำ¹³⁷ นอกจากนี้ยังมีโลหะจำพวกเงิน สำริดและเหล็ก ซึ่งพบว่าจะเป็กลุ่มพ่อค้าที่มาจากเมืองตอนเหนือจรดยูนนานที่นำมาค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างกันภายในภูมิภาค ดังที่ปรากฏว่าคาราวานพ่อค้ายูนนานมักนำสินค้าประเภทเหล็ก เช่น หม้อ มาแลกกับเกลือจากเมืองน่าน ซึ่งกรณีชาวเมืองน่านที่ผลิตเกลือมีความต้องการใช้สินค้าประเภทนี้มาก

(4) ปลาตากแห้ง เพื่อจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอื่น ๆ ในเขตที่สูง

(5) ของป่า ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (5.1) สัตว์ป่าและผลิตผลที่ได้จากสัตว์ป่า ได้แก่ ข้าง เสือดาว เสือโคร่ง หมิดำ นกยูง นกก้าห้าสี เต่าหกขา งาช้าง ฟันช้าง นอแรด เขากวาง หนังกวาง เอ็นกวาง หนังเสือ เขาสัตว์และหนังสัตว์อื่น ๆ ปีกนกกระเต็น ขนนก รังนก ขี้ผึ้ง น้ำผึ้ง มูลค้างคาว ชะมดเขีต ชะมดเรียว และ (5.2) ประเภทพืชพรรณและสมุนไพร ได้แก่ ไม้ฝาง ไม้สัก ไม้แดง ไม้กฤษณา ไม้จันทน์หอม ไม้พะยูน ไม้ยาง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ตะเคียน ไม้ตะแบก ไม้ยางแดง

¹³⁵ ธิดา สาระยา, *กว่าจะเป็นคนไท* (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2553), 37.

¹³⁶ กรมศิลปากร, *เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ศิลปะ* (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2530), 58.

¹³⁷ ฝันฉั่ว, همان‌شو, همان‌شو : *เรื่องประกอบในพระราชพงศาวดารจีน เกี่ยวกับชนชาติที่อยู่ทางตอนใต้ของจีนก่อนสมัยสุโขทัย*, แปลโดย หลินเซียะวี่ และ พิสิฐ ศรีเพ็ญ (พระนคร: กรมศิลปากร, 2512), 66.

ไม้มะค่าโมง ไม้แสม เป็นต้น รวมทั้งหวาย รวก เถาวัลย์ เปลือกไม้โก่งกาง เปลือกสีเสียด เปลือกสน แก่นคูณ เปลือกสมุลแว้ง แก่นไม้มะเกลือ ไม้กระวานหอม ลูกกระวาน แก่นกรักชี น้ำมันสน ยางสน ยางรัก ยางขนุนนก หวาย เร่ว ครั่ง รง กายาน อบเชย การบูร กานพลู จันทน์ชะมด เม็ดกระเบา หอระदान สมอ ประดู่ ติปิไล ยาตำได้¹³⁸ ของป่าเหล่านี้ถือเป็นสินค้าที่มีมูลค่าและมีผลต่อการค้าขายทางไกลเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเป็นสินค้าที่ส่งเสริมความมั่งคั่งให้เกิดแต่ชนชั้นผู้นำ ในฐานะเป็นผู้ออกกฎระเบียบในการซื้อขาย

(6) สินค้าฟุ่มเฟือยอื่น ๆ จำพวกอัญมณีต่าง ๆ ผ้าโพกศีรษะ ซึ่งจีนเรียกว่า “หลงต้วน” ทำด้วยผ้าไหม กัมมะหยี่ ผ้าเหล่านี้ปักอย่างสวยงามและทอดด้วยเส้นทอง หรือมีผ้าเส้นที่มีลายพิเศษด้านนอก ผ้าไหม ผ้าแพร กระจกกรอบสำริด กระจกกรอบงาช้างส่วนผ้าชั้นในมีสีล้วนสวยงาม และทอผสมกับเส้นทอง¹³⁹ มีที่มาทั้งจากขุนนาง จีน

จากข้อมูล “ผู้คน – สินค้า – กิจกรรมทางเศรษฐกิจ” ในเส้นทางการค้าโบราณของภูมิภาค ฯ ข้างต้น ทำให้บริบทของเมืองเชียงตุงมีความสำคัญ เศรษฐกิจของเมืองเชียงตุงสัมพันธ์อยู่กับการเป็นเมืองหน้าด่านและระบบตลาดนัดหมุนเวียนที่พึ่งพาอุตสาหกรรมครัวเรือน ก่อปรกับการมีสภาพภูมิศาสตร์ที่โดดเด่น เชียงตุงจึงเป็นจุดแวะพักของคาราวาน ทั้งสินค้า ผู้คนและสัตว์ต่าง ผวนวกกับเมืองเชียงตุงที่สามารถทำการเกษตรกรรมได้แค่เพียงพอเลี้ยงชีพเท่านั้น ผู้คนเชียงตุงจึงต้องทำการค้าขายควบคู่ไปด้วย เรื่องราวที่สัมพันธ์กันระหว่างผู้คน เส้นทางการคมนาคม วิธีการเดินทางและสินค้าที่นำมาแลกเปลี่ยนค้าขาย จึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในเมืองและภาคเชียงตุงเรื่อยมาจนปัจจุบัน ซึ่งสามารถสรุปข้อมูลได้ตามตารางที่ 3.1

¹³⁸ เรื่องเดียวกัน, 15.

¹³⁹ ญัฐภักดิ์ จันทวิช, “เชียงแสนหรือล้านนาไทย,” สารานุกรมไทยฉบับเยาวชน, <http://guru.sanook.com/search>. (สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2551).

ตารางที่ 3.1 รูปแบบการค้าทางไกลกับความเป็นชาติพันธุ์

กลุ่ม ชาติพันธุ์	ระบบนิเวศ ในการตั้ง ถิ่นฐาน	รูปแบบ การ เดินทาง	เส้นทางการแลกเปลี่ยน	สินค้าที่แลกเปลี่ยน	
				ซื้อ	ขาย
จีนฮ่อ (จีนยูนนาน)	พื้นที่สูงของ มณฑลยูนนาน สิบสองปันนา	คาราวาน พ่อ, ลา และม้าต่าง	1. ยูนนาน (ท่าลั่ว) – ลาน้อย – เชียงตุง – เชียงราย – มะละ หม่ม 2. ยูนนาน (เมืองหลวง) – เมืองยอง – เชียงราย – มะละ หม่ม	ฝ้ายดิบ เกลือ ปลา แห้ง สินค้า โรงงาน	ผ้าไหม เครื่องถ้วย ชาจีน ผ้า ขนสัตว์ พรมผ้าฝ้าย หมวกฟาง กระเทียม ทองเหลือง มันฮ่อ ฝิ่น เมี่ยง/ชา
ไตหลวง	พื้นที่ราบ สลับภูเขาสูง ของรัฐฉาน	วัวต่าง	1. รัฐไทใหญ่ – เชียงตุง – เชียงราย – ระแหง – แม่สอ ด – มะละหม่ม – ย่างกุ้ง/มณฑล เลย 2. รัฐไทใหญ่ – เชียงตุง – เชียงราย – แม่สะเรียง (ข้าม แม่น้ำยวมและสาละวิน) – มะ ละหม่ม	ปลาแห้ง เกลือ เครื่องใช้ทำ จากโลหะ	ฝิ่น ข้าว เมี่ยง ยาเส้น ครึ่ง
โยน	พื้นที่ราบ สลับภูเขาสูง ของแคว้น แคว้นล้านนา		เมืองต่าง ๆ ในแคว้น ล้านนา – เชียงตุง		ข้าว เมี่ยง ยาเส้น ครึ่ง

ตารางที่ 3.1 รูปแบบการค้าทางไกลกับความเป็นชาติพันธุ์ (ต่อ)

กลุ่ม ชาติพันธุ์	ระบบนิเวศ ในการตั้ง ถิ่นฐาน	รูปแบบ การ เดินทาง	เส้นทางการแลกเปลี่ยน	สินค้าที่แลกเปลี่ยน	
				ซื้อ	ขาย
จีน	พื้นที่ราบ ระหว่างหุบ เขา สลับ ภูเขาสูง			ปลาแห้ง เกลือ เครื่องใช้ทำ จากโลหะ ผ้า ขนสัตว์ เสื้อ ขนสัตว์ ไหม ด้าย ผ้าฝ้าย ชนิดหนา ของใช้ ประเภท กระดิ่ง รองเท้า หม้อ เหล็ก หม้อ ทองเหลือง ผ้า ทอ สำเร็จรูป หมาก และ มะพร้าว	เครื่องเงิน ดาบ ดิน ทอง น้ำผึ้ง พริกเครื่อง ปั้นดิน เภา ยาสูบน้ำมัน มะเยา กระเทียม หอมแดง กระดาศสา เปลือกไม้ใช้ ย้อมผ้า ยาง ไม้ ผงทอง ครั่ง ทองแดง และฝ้าย ผืน ชาและของ ป่า
พม่า	ไม่ปรากฏ ข้อมูล	ไม่ปรากฏ ข้อมูล	ล้านนา - เชียงตุง - เชียงราย - แม่สะเรียง (แม่น้ำยวม/ สาละวิน) - มะละหม่ง - มณฑลเลย/ย่างกุ้ง)	ไม่ปรากฏข้อมูล	
อื่น ๆ เช่น หลอย, อาข่า	ภูเขาสูง		ชุมชน - เชียงตุง	สินค้าจำเป็น	ชาและของป่า

ที่มา: สังเคราะห์ข้อมูลจากการสืบค้นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยผู้วิจัย

3.1.2 ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ยุคอาณานิคม

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้เองที่อังกฤษได้ครอบครองรัฐฉานและเชียงตุง อังกฤษปกครอง เชียงตุงแบบหลวม ๆ กล่าวคือ เมื่ออังกฤษเข้ายึดพม่าแล้วได้แบ่งพม่าออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนที่เป็นพม่าแท้ ซึ่งใช้ระบบปกครองเดียวกับอินเดียในช่วงแรกและต่อมาก็ให้ขึ้นตรงกับอังกฤษโดยตรง กับส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ประกอบด้วยรัฐฉาน คะฉิ่น ฉิ่น ขยาและยะไข่ ซึ่งอังกฤษไม่ได้เข้ามาควบคุมดูแลอย่างเข้มงวดนัก จนภายหลังจึงได้ผนวกรัฐฉานเข้ากับพม่า อาจกล่าวได้ว่าในยุคที่อังกฤษปกครองพม่านั้น อังกฤษปกครองโดยประนีประนอม รูปแบบการปกครองของเป็นไปในลักษณะที่อังกฤษไม่ได้เข้ามาปกครองและบริหารกิจการภายในพม่าโดยตรง (Indirect Rule) เพียงแต่อังกฤษส่งคนในบังคับเข้าปกครองดินแดนต่าง ๆ ในพม่าและให้ชาวพม่าเป็นข้าราชการและได้มีส่วนร่วมในปกครองด้วย ซึ่งก็รวมถึงการปกครองในรัฐฉานที่มีผู้ครองเมืองเป็นเจ้าฟ้าทั้งหลายที่ต่างก็มีเจ้าผู้ครองเมืองประจำแต่ละเมือง ที่เรียกว่า “เมียวซา” (ผู้กินเมือง)¹⁴⁰ อังกฤษเริ่มแพร่อิทธิพลเข้าสู่เชียงตุง เมืองสำคัญขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน และเชียงตุงก็ตกอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษใน ค.ศ. 1892 เป็นต้นมา อังกฤษจึงส่งเจ้าพนักงานซึ่งเป็นคนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเข้ามากำกับเมืองเชียงตุงในสมัยเจ้ากองคำฟู โดยให้ตั้งบ้านพักอยู่บนดอยเหมยซึ่งห่างจากตัวเมืองเชียงตุงออกมาทางตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 20 ไมล์

การเข้ามาประจำอยู่เชียงตุงของอังกฤษไม่เข้มงวดนัก เจ้าฟ้าเชียงตุงยังมีอิสระในการปกครองบ้านเมือง สามารถดูแลกิจการและให้สิทธิผลประโยชน์จากทรัพยากรและแรงงานตามปกติ ในขณะที่อังกฤษเองนั้นก็เล็งเห็นประโยชน์จากคุณค่าทรัพยากรที่มีอยู่มหาศาลในรัฐฉาน จึงได้เข้าดำเนินธุรกิจด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะกิจการเหมืองแร่ อังกฤษนำเงินรูปีจากอินเดียเข้ามาใช้ทั่วไป ทั้งการแลกเปลี่ยน ซื้อขายและการเก็บภาษีอากร นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจทั่วไปในรัฐฉาน อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าการเข้ามาของอังกฤษจะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจในรัฐฉานและเชียงตุง หากแต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นส่วนใหญ่มุ่งเกิดขึ้นกับชนชั้นปกครอง เช่น เจ้าฟ้า ข้าหลวงในบังคับอังกฤษโดยตรง บุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์มหาศาลจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงแต่อย่างใด ในขณะที่ประชาชนธรรมดาสามัญนั้นกลับไม่ได้รับผลประโยชน์ใด ๆ จากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในสมัยเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลง อังกฤษได้มีการยกเว้นการส่งส่วยเป็นเวลากว่า 5 ปี

เจ้าก้อนแก้วอินแถลงเป็นคนฉลาดและเห็นการณ์ไกลกว่า จึงสามารถทำความเข้าใจให้แก่อังกฤษได้ภายในเวลาไม่ช้า ในสมัยที่ท่านผู้นี้ครองนครเชียงตุงได้รับการทะนุบำรุง

¹⁴⁰ บ. บุญคำ, เทียวเมืองเชียงตุงและแคว้นสาละวิน, 232.

ให้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ได้ตัดถนนหนทางใหม่ให้กว้างและเป็นระเบียบดีขึ้น ย้ายตลาดสดจากภาคทุ่งไปที่ป่าโละ (คือตลาดสดปัจจุบัน ซึ่งฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งระเบิดทำลายอย่างย่อยยับเมื่อ ค.ศ. 1944 แต่เวลานี้ได้ปรับปรุงสร้างขึ้นใหม่แล้ว) ท่านได้สร้างวัดหลายแห่ง อาทิ วัดหัวช่องสร้างใหม่และยกเป็นวัดหลวง สร้างวัดพระเจ้าหลวงเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อขนาดใหญ่ ซึ่งจำลองมาจากพระพุทธรูปเมืองมณฑล สร้างหอหลวงใหม่เป็นตึกขนาดใหญ่แบบอินเดียและใช้ช่างแขกอินเดียเป็นผู้ทำบ้านเรือนเจ้าแม่เจ้านางได้เปลี่ยนเป็นตึกแบบใหม่หมด สร้างที่อาบน้ำที่น้ำพร้อมนอกเมือง รวมความว่าสิ่งใดที่จะนำความเจริญมาสู่บ้านเมือง การติดต่อกับเพื่อนบ้านก็ให้ตัดถนนเป็นทางรถยนต์ติดต่อกับจังหวัดเชียงราย ทางตะวันตกก็มีทางรถยนต์ติดต่อกับตองก็ ยังได้ทำความสัมพันธ์กับเจ้านายพื้นเมืองทางเชียงใหม่และลำปางโดยการแต่งงานของลูกด้วย¹⁴¹

สิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อเมืองเชียงตุงอยู่ในปกครองของอังกฤษ คือมีการปักปันเขตแดนกันเป็นที่เรียบร้อยระหว่างเชียงรายกับเชียงตุงโดยถือเขตแม่น้ำสายเป็นเส้นเขตแดนธรรมชาติ แต่ต่อมาเมื่อฝ่ายไทยได้ทำทางสายลำปาง – เชียงราย ขึ้นไปจดเขตแดนที่แม่น้ำสายแล้ว จึงได้ทำความตกลงกับฝ่ายอังกฤษที่จะทำสะพานข้ามลำน้ำสายเพื่อให้ทางเชียงราย – เชียงตุงเชื่อมต่อกัน ทางอังกฤษตกลงให้ฝ่ายไทยเป็นผู้ทำ เสียค่าใช้จ่ายเท่าใดทางเชียงตุงจะช่วยครึ่งหนึ่ง การหล่อคอนกรีตทำตอม่อสะพาน จึงเป็นเหตุให้แม่น้ำสายเปลี่ยนทางเดินเข้าไปในเขตเชียงตุงกินเนื้อที่ประมาณ 4,000 ไร่ การปักปันเขตแดนจึงต้องทำกันใหม่ โดยถือตามสัญญาเดิมว่าเอาลำน้ำสายเป็นเส้นพรมแดน ไทยจึงได้ดินแดนเพิ่มขึ้นอีกเล็กน้อย การตกลงเปลี่ยนเส้นทางเขตแดนได้ทำกันเสร็จเรียบร้อยเมื่อ ค.ศ. 1941 ต่อจากนั้นมาการค้าระหว่างเชียงตุงกับเชียงรายเพิ่มปริมาณมากขึ้นเป็นลำดับ ราษฎรไปมาหาสู่กันมากขึ้น เพราะถนนหนทางไปมาสะดวก ทางฝ่ายรัฐบาลก็มีการเยี่ยมเยียนกันระหว่างข้าราชการไทยและอังกฤษ รัฐบาลอังกฤษเห็นความสำคัญของเส้นทางแม่น้ำสาย – เชียงตุง ที่เจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลงตัดไว้ด้วยทุนของเชียงตุงเอง จึงรับเอาเป็นทางหลวงของสหรัฐอเมริกาเมื่อ ค.ศ. 1940 และตั้งต้นบำรุงให้เป็นทางชั้น 1 ตั้งแต่นั้นมา¹⁴²

ขณะเดียวกันนั้นเจ้าฟ้าก็ยังมีรายได้เป็นกอบเป็นกำจากส่วยที่เมืองบริวารโดยชอบที่ยังคงส่งให้เจ้าฟ้าทุก ๆ ครั้งปี รวมไปถึงการเก็บภาษีอากรและกิจกรรมภายในด้วย และเหตุนี้เองเจ้า

¹⁴¹ บ. บุญคำ, เที้ยวเมืองเชียงตุงและแคว้นสาละวิน, 182 – 183.

¹⁴² เรื่องเดียวกัน, 182-183.

ฟ้าเชียงตุง จึงเป็นหนึ่งในบรรดาเจ้าฟ้ารัฐฉานที่มีฐานะร่ำรวยมาก อาทิ เจ้านางแว่นทิพย์¹⁴³ ที่มักจะเดินทางลงไปติดต่อค้าขายที่เชียงรายได้ทุกปีและลงไปไกลถึงกรุงเทพ ฯ ในบางครั้ง¹⁴⁴ เจ้าฟ้าเองก็ใส่ใจทำนุบำรุงพัฒนาบ้านเมือง เช่น มีการซ่อมแซมสร้างถนนหนทางคมนาคมภายในเชียงตุง ทำให้การเดินทางในเชียงตุงสะดวกสบายขึ้น มีการการทำนุบำรุงพุทธศาสนาเป็นอย่างดี วัดวาอารามได้รับการซ่อมแซมและบูรณปฏิสังขรณ์มากมาย และทั้งมีการสร้างหอคำหรือหอหลวงของเจ้าฟ้าตามแบบสถาปัตยกรรมแบบอังกฤษและอินเดียขึ้นใหม่อีกด้วย เชียงตุงในสมัยของเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลงจึงนับว่าเป็นช่วงบ้านเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก เป็นเพราะอังกฤษให้สิทธิเจ้าฟ้าปกครองเชียงตุงต่อไป โดยให้มีสิทธิและอำนาจเด็ดขาดในการปกครองตามจารีตประเพณีเดิมในระบบศักดินา อีกทั้งงดเว้นภาระของเจ้าฟ้า ในการส่งบรรณาการที่เคยกระทำเป็นประจำเป็นจารีตประเพณีให้แก่อาณาจักรพม่าลง ส่งผลให้เจ้าฟ้าเชียงตุงนั้นร่ำรวยยิ่งขึ้นอีก เพราะรายได้และผลประโยชน์ที่รับจากการเก็บส่วยจากหัวเมืองเล็ก ๆ และกิจการภายในก็ยังดำเนินการได้ตามปกติ สภาพทั่วไปของเชียงตุงในช่วงเวลานั้น นับว่ามีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ไม่น้อย เจ้าฟ้าได้ทำนุบำรุงบ้านเมืองให้ดีขึ้น โดยการปรับปรุงและสร้างสาธารณูปโภคภายในเมืองเชียงตุงให้ดีขึ้น เช่น ปรับปรุงซ่อมแซมถนนสายหลักในเมืองเชียงตุงหลายสาย ตัดถนนเป็นทางรถยนต์ติดต่อกับชายแดนแม่สาย – เชียงราย และถนนไปสู่เมืองตองยีให้ดียิ่งขึ้น มีการขยายขยายกาตเมืองเชียงตุงให้ใหญ่ขึ้น อีกทั้งยังมีการสร้างหอหลวงใหม่ขึ้นตามแบบสถาปัตยกรรมอังกฤษ - อินเดีย¹⁴⁵ ดังที่ได้แล้วโดยละเอียดข้างต้น สิ่งเหล่านี้แสดงถึงฐานะที่มั่งคั่งของเจ้าฟ้าได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ดีเงินรายได้ที่เพิ่มขึ้นมาอย่างมหาศาลนี้มีแนวโน้มว่าจะหมดไปกับการพนันและการจัดงานรื่นเริงต่าง ๆ ของเจ้าฟ้าเสียมาก ความร่ำรวยมั่งคั่งของเจ้าฟ้าในเชียงตุงและรัฐฉานก็ได้ส่งผลต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของเมืองเท่าไรนัก เพราะปรากฏว่าชาวนาและเกษตรกรในภาคการผลิตนั้นต้องกู้เงินและมีหนี้สินติดตัว โดยเจ้าหนี้เหล่านั้นมักจะเป็นนายทุนพ่อค้าต่างชาติ เช่น คนอินเดียซึ่งมีบทบาททางเศรษฐกิจในพม่าขณะนั้นเป็นผู้ปล่อยเงินกู้

ดังนั้นการเข้ามาของอังกฤษในรัฐฉานและเชียงตุงนั้นเป็นแต่เพียงในรูปแบบของการเข้ามาเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในรัฐฉาน โดยอังกฤษไม่ได้เข้ามาสร้างความเปลี่ยนแปลงทั้งในระบบการปกครองของเจ้าฟ้าและระบบเศรษฐกิจในชุมชนแต่อย่างใด

¹⁴³ เจ้านางแว่นทิพย์เป็นเชษฐภคินีของเจ้าฟ้าเชียงตุงในสมัยนั้นก็คือเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลง ได้อภิเษกกับเจ้าฟ้าเมืองเชียงรุ่ง ตามบันทึกของหมอดอดด์กล่าวไว้ว่า นางชอบทำการค้าขาย และมักจะเดินทางไปมาระหว่างเชียงรุ่งเชียงตุงอยู่เป็นประจำ

¹⁴⁴ ยอร์ช ยังฮัสแบนด์, พันแปดร้อยไมล์ จากพม่าสู่สยาม: ปฏิบัติราชการลับในเมืองเชียงตุง.

¹⁴⁵ บ. บุญคำ, เทียวเมืองเชียงตุงและแคว้นสาละวิน, 128.

กล่าวโดยสรุปจากข้อมูลข้างต้นได้ว่า การค้าขายที่เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปรากฏเป็นสองระดับ กล่าวคือ ระดับชาวบ้านค้าขายแลกเปลี่ยนกันเองเพื่อการยังชีพ โดยมีการแลกเปลี่ยนในสถานที่ขนาดย่อมที่หมุนเวียนไปตามวันเวลาที่นัดหมายกัน ที่เรียกว่า “กาด” ขนาดของกาดก็จะขึ้นอยู่กับขนาดของชุมชน ส่วนอีกระดับหนึ่งเป็นการค้าขายที่มีเจ้าเมืองของเมืองต่าง ๆ ทำหน้าที่ค้าขายแบบผูกขาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งของป่าและแร่ธาตุในช่วงแรกต่อมาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา การค้าขายระหว่างเมืองต่อเมืองและภูมิภาคต่อภูมิภาคขยายตัวมากขึ้น บทบาทของการค้าขายทางไกลจึงเกิดขึ้น นำไปสู่การขยายตัวของเมืองต่าง ๆ จนกลายเป็นเมืองชุมทางการค้าและการสัญจรไปมาของพ่อค้าและสินค้าทางไกลจนเกิดกลายเป็นกองคาราวานสินค้าทางไกลในที่สุด

3.2 ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ยุคสังคมนิยมตามวิถีพม่า

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง อังกฤษประกาศคืนเอกราชให้แก่พม่าใน ค.ศ. 1948 เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาทั้งด้านการเมือง การปกครองและภาวะเศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดขึ้นทั่วโลก รวมถึงปัญหาความแตกแยกภายในประเทศพม่า ทั้งภายในพรรคการเมืองและชนกลุ่มน้อยที่ต้องการแยกตัวออกเป็นอิสระจากพม่า ซึ่งเป็นปัญหายืดเยื้อมานานเป็นเพราะอังกฤษได้สร้างรอยร้าวไว้ลึกเกินเยียวยาได้ในช่วงเวลานั้น เป็นผลให้พม่าประสบความล้มเหลวในการบริหารประเทศ ส่งผลต่อเมืองเชียงตุงเช่นกัน เพราะเจ้าฟ้าเริ่มมีความขัดแย้งกับพม่าและแสดงออกอย่างชัดเจน เช่น ในกรณีที่เจ้าฟ้าขุนศึกเม็งรายปฏิเสธไม่ยอมรับตำแหน่งที่ทางการพม่าเสนอให้พร้อมกับเงินเดือน หรือกรณีที่เจ้าฟ้าไม่ยอมเซ็นเอกสารอนุญาตให้รถบรรทุกข้าวจากรัฐฉานเข้ามาขายในพม่าเพราะเอกสารนั้นไม่ได้เขียนด้วยภาษาไทยจีน รัฐพม่าภายใต้การนำของอู นุซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น มีอุดมการณ์นโยบายการปกครองแบบสังคมนิยมเจือปนอยู่บ้างแล้ว เมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งในพม่ารุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ รัฐบาลทหารพม่าภายใต้การนำของนายพลเนวิน จึงถือโอกาสทำรัฐประหารยึดอำนาจจากนายกรัฐมนตรีอู นุใน ค.ศ. 1962 และประกาศใช้นโยบาย “ระบบสังคมนิยมตามวิถีพม่า” และรวบเอารัฐฉานเข้าร่วมกับประเทศพม่า ทั้งยังเพิกเฉยต่อ “สัญญาปางโหลง” รัฐบาลทหารพม่ามีอำนาจเบ็ดเสร็จในกิจการทุกอย่างของประเทศและดำรงตนอยู่อย่างโดดเดี่ยว ปฏิเสธความช่วยเหลือใด ๆ จากต่างชาติ โดยการปิดตัวเองจากโลกภายนอกเป็นเวลานานเกือบ 30 ปี ทำให้เชียงตุงพลอยถูกปิดการติดต่อจากโลกภายนอกไปด้วย เมื่อระบบเจ้าฟ้าถูกยกเลิกลง ทหารก็เข้ามาควบคุมดูแลกิจการทุกอย่างภายในเชียงตุง

การปกครองภายใต้ระบอบสังคมนิยมแบบรัฐบาลทหารพม่าดังกล่าว นั้น สร้างภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจขึ้นในพม่าอย่างมาก ประชาชนพม่าตกอยู่ในสภาวะยากจนข้นแค้น ช้ำยังถูกขูดรีดผลผลิตและบังคับใช้แรงงานจากรัฐบาลพม่าอย่างไม่เห็นเป็นธรรม การผลิตทั้งในภาคเกษตรและอุตสาหกรรมอยู่ในสภาพหยุดนิ่ง สินค้าเครื่องใช้อุปโภคบริโภคขาดตลาด ทำให้เกิดภาวะการฉ้อโกงในตลาดมืดขึ้น สภาวะการฉ้อโกงนี้ทำให้เกิดการค่านอกระบบขึ้น สินค้าจากไทยและจีนถูกลักลอบขนผ่านชายแดนเข้าพม่าคิดเป็นมูลค่ามหาศาล ซึ่งนอกเหนือจากสินค้าอุปโภคบริโภคเหล่านี้แล้ว ยังไม่นับรวมถึงมูลค่าสินค้าผิดกฎหมาย ประเภทยาเสพติดและอาวุธสงคราม ที่กองกำลังของชนกลุ่มน้อยลักลอบขนข้ามแดนเพื่อช่องสุ่มกำไร ผลในการต่อสู้ทำสงครามเพื่ออิสรภาพกับรัฐบาลทหารพม่า ซึ่งสร้างปัญหาอย่างมากกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่นที่ประเทศไทยต้องแบกรับปัญหาเหล่านี้มาเป็นเวลานาน¹⁴⁶

“สังคมนิยมตามวิถีพม่า” สร้างความชะงักงันให้กับเศรษฐกิจพม่าในด้านการส่งออกสินค้าออกที่ตกต่ำมาก พม่าเปลี่ยนสภาพจากประเทศที่ผลิตข้าวมากที่สุดในโลกเป็นเพียงระดับพอมิพอกินภายในประเทศเท่านั้น การค้าและอุตสาหกรรมด้านอื่น ๆ อยู่ในสภาพหยุดชะงักเกือบทั้งหมด สินค้าอุปโภคบริโภคเป็นสิ่งที่หายาก¹⁴⁷ นโยบายปิดประเทศพร้อมกับการประกาศปิดพรมแดน ห้ามมีการติดต่อค้าขายบริเวณชายแดน ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางการค้าในระบบกับประเทศไทยให้ยิ่งลดน้อยลงไปอีก หากแต่ความขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคในประเทศพม่า ทำให้การค่านอกระบบกลับแพร่สะพัดมากยิ่งขึ้น จากผลกระทบของการปิดประเทศและการดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจโดยรัฐเป็นหลัก ส่งผลให้ปริมาณผลผลิตการเกษตรและการลงทุนอื่น ๆ ชบเซาลงมาก ทำให้การค่านอกระบบแถบบริเวณชายแดนไทย-พม่า เจริญรุ่งเรืองเพราะพม่าขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคแทบทุกชนิด¹⁴⁸

¹⁴⁶ อุดมการณ์ทางการเมืองของอู นู เป็นอุดมการณ์แบบพุทธสังคมนิยม (Buddhist Socialism) ที่พยายามตีความหมายและใช้หลักพุทธศาสนาประสานกับลัทธิมาร์กซิสต์ เพื่อเป็นการพยายามหาความสนับสนุนจากชาวพุทธ อีกด้านหนึ่งก็พยายามสร้างความทันสมัยด้วยการเป็นสังคมนิยมและในเวลาเดียวกันก็พยายามตัดกำลังฝ่ายสังคมนิยมและฝ่ายคอมมิวนิสต์ ที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับตนด้วย ดู ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, พม่า : ประวัติศาสตร์และการเมือง, 86.

¹⁴⁷ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, พม่า: อดีตและปัจจุบัน, 86-87.

¹⁴⁸ ศุภกาญจน์ พงศ์ยี่หล้า, “บทบาทของกลุ่มธุรกิจไทยในการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์ไทย-พม่า 1988-ปัจจุบัน,” (กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), 77-78.

ตลอดทศวรรษที่ 1960 – 1980 คือช่วงยุคที่นอกจากนโยบายของรัฐบาลกลางพม่าจะมีผลต่อประชาชนชาวพม่าในภูมิภาคต่าง ๆ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะด้วยระบบดังกล่าวทำให้เกิดความต้องการสินค้าอย่างมหาศาลเข้าประเทศเพื่อตอบสนองความต้องการอุปโภคบริโภค อีกด้านหนึ่งการที่พม่าปฏิบัติต่อคนกลุ่มน้อย ประชาชนในรัฐชาติพันธุ์ต่าง ๆ เยี่ยงกบฏของชาติโดยการปราบปรามมองชนชาติพันธุ์เสมือนหนึ่งศัตรูของอาณาจักรที่ต้องทำลายล้างให้หมดสิ้น สร้างความเกลียดชังระหว่างกัน ท้ายที่สุดมันนำมาซึ่งการอ้างสิทธิ์ในการเป็น “เจ้าของพื้นที่” ตลอดแนวชายแดนทำการนำเข้าสินค้าที่ภายในประเทศเกิดความต้องการ ในรูปแบบตลาดมืด¹⁴⁹ กล่าวคือ ตลาดที่มีการซื้อขายสินค้าในราคาที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เกิดจากผลการควบคุมสินค้าโดยรัฐบาล จนก่อให้เกิดการขาดแคลนหรืออุปสงค์ส่วนเกินขึ้น และเมื่อไม่สามารถควบคุมหรือควบคุมได้ไม่ทั่วถึง จะทำให้มีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนกันในราคาหรืออัตราที่สูงกว่ารัฐบาลกำหนดไว้ แต่การลักลอบค้าสินค้าอย่างผิดกฎหมายเหล่านี้กลับทำให้มีกำไรมากกว่าปกติหลายเท่าตัว ตัวอย่างในพื้นที่ศึกษาเขตเศรษฐกิจแม่สอด พบว่าคนจีนกลายเป็นนายทุนที่ร่ำรวยและขยายการลงทุน จนส่งผลให้เศรษฐกิจแม่สอดเติบโตขึ้นมาในภายหลังจนถึงปัจจุบัน เป็นเพราะคนที่ประสบความสำเร็จในการค้าขายในยุคตลาดมืด คือคนจีนที่สามารถสร้างเครือข่ายทางการค้าที่ช่วยให้การค้าในตลาดมืดดำเนินไปได้ด้วยดี จนยุคตลาดมืดสิ้นสุดลง กลุ่มผู้ค้าระบบตลาดมืดเดิมก็ใช้เครือข่ายเดิมที่ตนเคยมีนั้น เป็นฐานต่อยอดรวมไปกับนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า”¹⁵⁰ ของรัฐบาลไทย ซึ่งเป็นการส่งเสริมการค้ากับประเทศเพื่อน

¹⁴⁹ รพีพรรณ จักรสาน, *พ่อค้าจีนและเครือข่ายการค้าชายแดนแม่สอด : จากยุคตลาดมืดสู่ยุคเริ่มต้นเขตเศรษฐกิจพิเศษ* (เชียงใหม่ : ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557).

¹⁵⁰ นโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า คือ นโยบายต่างประเทศกับประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มอินโดจีนเป็นผลงานสำคัญของรัฐบาลในช่วงที่พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณบริหารประเทศ เป็นการเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า ซึ่งเป็นการทูตแนวใหม่ในขณะนั้น เป็นการส่งสัญญาณทางการทูตเพื่อให้ประเทศที่มีอุดมการณ์และระบอบการปกครองต่างกันให้สามารถหันมาร่วมมือกันในด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน เพื่อนำซึ่งสร้างสันติภาพในภูมิภาค อาทิ การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งของเขมร 4 ฝ่าย เพื่อให้ปัญหาสงครามกลางเมืองในกัมพูชายุติลง จนภายหลังนโยบายเป็นที่ยอมรับของนานาชาติและได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ และส่งผลดีต่อการค้าชายแดนซึ่งปกติและลักลอบค้าขายกันมานาน จนกลายเป็นการค้าที่ถูกกฎหมายและสร้างรายได้เข้าประเทศอย่างมหาศาล จนเป็นการผลักดันให้เกิดความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชียแปซิฟิก (APEC) การบรรลุข้อตกลงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งแรกในปี ค.ศ. 1989 นอกจากนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นของการประสานการพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมขนส่งทางบกประจำภูมิภาค อาทิ การพัฒนาระบบโครงข่ายถนนเชื่อม

บ้าน อาทิ ประเทศพม่าอย่างถูกกฎหมายให้ขยายตัวขึ้นมา ในขณะที่เดียวกันการค้า “นอกระบบ” ในพื้นที่ก็ดำเนินควบคู่กันไป ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เศรษฐกิจแม่สอดเติบโตรวดเร็วขึ้น¹⁵¹

ดังนั้นจากงานศึกษาจึงพบว่าการเกิดตลาดมืดตามแนวชายแดนไทย – พม่า ส่วนหนึ่งเกิดจากนโยบาย “สังคมนิยมตามวิถีพม่า” ที่ทำให้เกิดความต้องการสินค้าอย่างมหาศาลเข้าประเทศ อีกส่วนหนึ่งคือ การที่พม่าปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อยเช่นกบฏของชาติ รูปแบบการค้านอกระบบในตลาดมืดแถบชายแดนจะอาศัยการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างกัน ด้วยการเก็บภาษีสินค้าที่เดินทางผ่านบริเวณที่เป็นเขตอิทธิพลของตน การรับจ้างเป็นหน่วยอาสาคุ้มครองการรวานสินค้า เป็นลูกหาบแบกหามสินค้า ตลอดจนการสร้างสถานที่สำหรับกักตุนสินค้าที่ซื้อขายกันก่อนที่จะลำเลียงเข้าสู่ตลาดพม่าต่อไป สินค้าในตลาดมืด ได้แก่ สินค้าอุปโภคบริโภค เช่น กะปิ น้ำตาล ยารักษาโรค เครื่องสำอาง เครื่องใช้ครัวเรือน ผ้า วัสดุหาลา รวมถึงของใช้ฟุ่มเฟือย จำพวกโทรทัศน์ วิทยุ นาฬิกา เป็นต้น เนื่องจากเป็นสินค้าที่พม่าขาดแคลนสินค้าเหล่านี้อย่างรุนแรง

นอกจากการค้าส่งออกในตลาดมืดแล้ว พบว่ามีการนำเข้าสินค้าเข้ามาขายด้วย อาทิ งาม้าง นอแรด เขา หนังและวัวเนื้อกระทิง เขี้ยวและเนื้อหมูป่า เขี้ยวและกระดูกเสือ โดยจะนำหนังและเนื้อตากแห้งหมักเมื่อดองส่งไปขายในเมืองเพื่อแลกกับเงินทอง อาวุธ เครื่องเทศและข้าวสาร นอกจากนี้ยังมีของป่า เช่น น้ำผึ้ง หน่อไม้ เพชร หยก ทองคำ หอยมุก แร่ต่าง ๆ สมุนไพร หวาย เตย เข้ามาขายในตลาด เช่นที่พบในแม่ค้าตลาดมืดเมืองเชียงตุง ซึ่งมักนำสินค้าติดมาขายจากพม่าตอนในด้วย แต่เนื่องจากเป็นผู้ค้าที่มีทุนรอนไม่มากนัก สินค้าที่นำติดกลับมาส่วนใหญ่มักจะนำมาเท่าที่มีคนสั่ง เช่น หยก ชินเล็ก ๆ ต้นทุนไม่สูงมาก เมื่อนำติดตัวกลับมาขาย (ตามที่คนสั่ง) ก็ยังไม่เดือดร้อนมาก

ก่อนนี้เคยค้าขายเส้นมันตะเลย เอากำไลหยกจากที่โน่นไปขายแม่สาย

ใช้เส้นมันตะเลย - ทองยี่ - เชียงตุง - ทำชีให้เลิกไป แม่สาย ไป ๆ มา ๆ กับ

ระหว่าง 4 ประเทศ คือ สหภาพพม่า ประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามเข้าด้วยกัน ตามแผนพัฒนาแนวพื้นที่เศรษฐกิจตะวันออก – ตะวันตก อันจะเป็นการเปิดการพัฒนาเส้นทางคมนาคมสู่ประเทศอื่น ๆ เช่น จีน เกาหลี ญี่ปุ่น บังกลาเทศและอินเดียต่อไป ทั้งยังเป็นนโยบายที่เอื้อต่อการเปิดตลาดการค้าและการลงทุนใหม่ในตลาดอินโดจีนและตลาดจีนตอนใต้เพื่อเป็นการรองรับสินค้าส่งออกของไทยและกำหนดให้ประเทศไทยเป็นสปริงบอร์ดสู่ตลาดอินโดจีนและจีนตอนใต้ของนักลงทุนนานาชาติ พัฒนาสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ ดู อติสร หมวกพิมาย, “นโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า,” King Prajadhipok's Institute The Government Complex Commemorating (สืบค้นเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2561).

¹⁵¹ เรื่องเดียวกัน, 96 – 97.

รถโดยสาร นอกจากจะเอาหยกจากทางโน้นมาขายแล้ว ใครส่งอะไรจากทาง
นี้ก็รับ และมาซื้อของตามสั่ง เอาไปให้¹⁵²

อย่างไรก็ดีการปิดประเทศและการปิดด่านแม่สายตั้งแต่ ค.ศ. 1955 นั้นมิได้เป็น
อุปสรรคต่อการติดต่อระหว่างประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนของทั้งสองประเทศเพราะ
พรมแดนธรรมชาติที่เป็นภูเขา และลำน้ำที่ขวางกั้นไทย-พม่า นั้นมีความยาวกว่า 130 กิโลเมตร แม้
รัฐบาลจะสั่งปิดด่าน แต่ก็เสมือนปิดกันได้เพียงประตูด้านบนสะพานข้ามแม่สายสู่ท่าขี้เหล็กเท่านั้น
ผู้คนจากทั้งสองฝั่งก็ยังสามารถไปมาหาสู่กันเช่นเดิม รวมทั้งสินค้าต่าง ๆ ก็สามารถลักลอบขนส่งข้าม
พรมแดนได้อย่างสะดวกเช่นกัน สินค้าจากแม่สายสามารถลำเลียงขนส่งโดยรถบรรทุกไปสู่เชียงใหม่ได้
โดยง่าย แต่ถึงกระนั้นสภาพเศรษฐกิจทั่วไปในเชียงใหม่ก็เป็นเพียงการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น การทำ
ลงทุนธุรกิจขนาดใหญ่ นั้นแทบจะไม่ปรากฏ เพราะข้อจำกัดที่ทางรัฐบาลส่วนกลางกำหนดไว้ กิจกรรม
ขนาดใหญ่ นั้นส่วนเป็นของรัฐบาลทั้งสิ้น และรัฐบาลส่วนกลางเองก็ไม่ได้มีนโยบายเร่งรัดให้มีการ
พัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาคที่มีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่อย่างจริงจัง ทำให้สถานะเศรษฐกิจในเชียงใหม่
รวมถึงรัฐชาติพันธุ์ในแถบภูมิภาคนี้ไม่ได้รับการพัฒนา หรือเรียกได้ว่าแทบจะหยุดนิ่ง ระบบตลาด
“กาดเมืองเชียงใหม่” ที่เคยคึกคักไปด้วยพ่อค้าคาราวานทั้งภายในรัฐและพ่อค้าต่างถิ่นก็ซบเซาลง
เพราะปัญหาความขัดแย้งภายในท้องถิ่นที่ทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยในการเดินทาง อีกทั้งยังเรียก
เกณฑ์แรงงานไปเป็นลูกหาบในการขนอาวุธเพื่อทำการสงครามระหว่างชาติพันธุ์ พ่อค้าจีนฮ่อที่เคย
เดินทางจากยูนนานลงมาค้าขายก็มีจำนวนลดน้อยลง ตั้งแต่ช่วงที่จีนเกิดปัญหาภายในประเทศและสั่ง
ห้ามไม่ให้คนเดินทางออกนอกประเทศจนยกเลิกไปในที่สุด

การปกครองบ้านเมืองของรัฐบาลทหารพม่า ตั้งแต่ ค.ศ. 1962 ตามนโยบาย “สังคม
นิยมตามวิถีพม่า” ที่ปิดตัวเองจากการติดต่อจากโลกภายนอกหลังรัฐบาลส่วนกลางกุมอำนาจเบ็ดเสร็จใน
การบริหารประเทศไม่ยินยอมเปิดโอกาสให้ประชาชนพม่ารวมทั้งประชาชนในรัฐฉานได้มีส่วนร่วมใน
การปกครองตนเอง ประชาชนผู้วิพากษ์วิจารณ์การเมืองมักถูกเพ่งเล็งว่าเป็นฝ่ายต่อต้านรัฐบาล ข้อมูล
หรือหลักฐานเกี่ยวกับการบ้านการเมืองและราชการถูกทหารพม่าริบเก็บและทำลายทิ้ง เหลือแต่เพียง
ข้อมูลบางส่วนที่รัฐบาลในระบอบสังคมนิยมคัดสรรแล้วจนสามารถยินยอมเปิดเผยสู่สายตาโลก
ภายนอกได้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์กลางอำนาจที่ย่างกุ้ง ส่วนเรื่องราวในท้องถิ่นหรือรัฐใน
พื้นที่ห่างไกลออกไปจากศูนย์กลางนั้นแทบจะหาคำตอบไม่ได้เลย ดังนั้นการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับรัฐ
ฉานและเมืองเชียงใหม่ในช่วงภาวะตึงเครียดทางการเมืองเช่นนั้นจึงต้องอาศัยการสันนิษฐานและคาด

¹⁵² คุณป้าเจ้าของร้านหม้ออะลูมิเนียม, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงใหม่,
12 เมษายน 2561.

เดาจากการสังเกตการณ์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยรอบรัฐเหล่านั้นเท่านั้น รัฐบาลทหารพม่าดำเนินนโยบายสังคมนิยมตามแบบฉบับของตนเองอยู่ได้ช่วงหนึ่ง ก็พบว่าปัญหาความวุ่นวายและยุ่งยากทางเศรษฐกิจและการเมืองของพม่ากลับเข้าสู่ภาวะวิกฤตหนักยิ่งขึ้น เกิดการประท้วงอย่างรุนแรงของประชาชนและมีการปราบปรามอย่างนองเลือดในพม่าเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1988 เหล่าประชาชนต่างประณามความไร้มนุษยธรรมของรัฐบาลทหารพม่าและวิเคราะห์ว่าพม่าจะต้องประสบกับภาวะเศรษฐกิจถดถอยยิ่งกว่าเดิม ต่อมาในปีเดียวกันนั้นเองพม่าจึงประกาศใช้กฎหมายการลงทุนต่างชาติ (Foreign Investment Law) ออกมาใช้และได้ยกเลิกระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมตามแบบพม่า หันมาใช้ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด เปิดโอกาสให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนในประเทศอย่างค่อนข้างเสรี พร้อมกับเปิดมิติความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น จีนและไทย¹⁵³ เป็นที่มาของการเปิดการค้าชายแดนไทย – พม่า ทางด้านแม่สาย – ท้าขี้เหล็กต่อมาในค.ศ. 1982

ในขณะที่เชียงตุงตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองแบบสังคมนิยมตามวิถีพม่านั้น กิจกรรมทุกอย่างถูกยึดเป็นของรัฐบาลกลาง กลุ่มพ่อค้ามีข้อจำกัดทางการค้าอยู่มาก แต่ก็ยังสามารถทำการค้าได้ภายใต้ความควบคุมอย่างเข้มงวดของรัฐบาล พ่อค้าชาวจีนและพ่อค้าชาวอินเดียบางส่วนยังคงเป็นกลุ่มพ่อค้าที่สามารถครอบครองส่วนแบ่งการค้าในภาคเมืองเชียงตุงไว้ได้ดี ดังจะพบว่าอาคารร้านค้าห้องแถวในภาคเมืองเชียงตุงส่วนใหญ่ยังคงดำเนินกิจการโดยคนจีนและคนอินเดีย เพียงแต่สิทธิครอบครองพื้นที่และปริมาณการค้านั้นมีได้เป็นของพ่อค้าหรือประชาชน แต่ถือเป็นสิทธิขาดของรัฐบาลกลางที่สามารถเรียกเก็บค่าเช่า และกำหนดปริมาณการค้าตามที่รัฐกำหนดเท่านั้น ลักษณะการค้าภายใต้เงื่อนไขจำกัดเช่นนี้ทำให้ปริมาณการค้าไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ดังนั้น ช่วงการใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบใหม่ (ค.ศ. 1988) นับว่าส่งผลโดยตรงต่อบทบาทของ “ภาคเมืองเชียงตุง” จนถึงปัจจุบัน และยังส่งผลกระทบกับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านวิถีชีวิต เช่น การบังคับให้ชาวบ้านทำนาปีละ 2 ครั้ง เพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวให้กับกองทัพ เรียกว่า “ทำนารอ” หรือ “นาต่อ” ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงพฤษภาคม โดยจะปลูกข้าวเจ้าสายพันธุ์ที่มีอายุสั้นประมาณ 4 เดือน เนื่องจากคนพม่ากินข้าวเจ้า (ชาวจีนกินข้าวเหนียว) หรือการหันไปประกอบอาชีพค้าขายของชาวจีนมากขึ้น ดังเช่นที่พ่อเฒ่าชาวจีนท่านหนึ่งได้เล่าให้ฟังถึงการกลายเป็นพ่อค้าหาบเร่ข้าวของอุปโภคบริโภค ให้กับกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ ว่าจะซื้อสิ่งของจำเป็นแต่เป็นของต้องห้ามในเวลานั้นจากภาคเมืองเชียงตุง ที่ขายเพราะได้กำไร¹⁵⁴ เพื่อไปขายให้ชาวบ้านที่ถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารหรือลูกหาบให้ทหารพม่า ดังนี้

¹⁵³ พรมิล ตรีโชติ, มิติชาติพันธุ์ในความสัมพันธ์ไทย-พม่า, 31.

¹⁵⁴ เช่น ราคาต้นทุนของที่ซื้อราคา 1 บาท พ่อเฒ่าขาย 3 บาท ก็จะได้กำไร 2 บาท

พ่อจะไปซื้อข้าว ผัก ขนมน บุนหรีและยา จากกาดตุง แต่ของพวกนี้เค้าห้ามซื้อขายกันแบบเปิดเผย เป็นของต้องห้ามในช่วงนั้น จากนั้นพ่อก็เอาใส่ (บรรจุ) รถไปขายที่ม่อนสามเต้า พ่อขายอยู่ 5 - 6 ปี จนได้เงินเก็บมากพอก็เอาไปซื้อที่นา¹⁵⁵

3.3 ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” เดิม

เดิมที่กาดหลวงนี้ตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดเชียงจันทร์ บริเวณใกล้สุสานเจ้าฟ้าเชียงตุง โดยมีหัวตลาดอยู่ที่บริเวณวัดหัวกาดและท้ายตลาดอยู่ที่บริเวณวัดหัวข่วง ซึ่งอยู่ใกล้กับเวียงแก้วหอคำของเจ้าฟ้า ต่อมาเมื่อมีผู้คนมาค้าขายมากยิ่งขึ้นจึงย้ายมาสร้างตรงที่เรียกว่า “หนองแล้ง” และ “หนองเย” ซึ่งเป็นที่ตั้งของตลาดในปัจจุบัน ในตำนานมูลศาสนาฝ่ายวัดว่าแดงเชียงตุงกล่าวว่ามี “กาดน้อย” หรือตลาดขนาดเล็กอยู่ที่เชียงจันด้วย หมออดอดต์เดินทางจากเชียงใหม่ไปสอนศาสนาที่เมืองเชียงตุงใน ค.ศ. 1904 ได้บันทึกภาพของกาดเมืองเชียงตุงไว้อย่างน่าสนใจว่า

สิ่งที่น่าสนใจยิ่งในวิถีชีวิตในเมืองเชียงตุงนั่นก็คือ ตลาด “กาดหลวง” ในเมืองเชียงตุงนี้นับได้ว่า เป็นตลาดที่มีขนาดใหญ่ กาดหลวงนั้นจะมีขึ้นทุก ๆ 5 วัน ซึ่งเป็นธรรมเนียมแบบเดียวกันที่มีในจีน ถนนสายหลังของเมืองจะกลายเป็นตลาดไปโดยปริยาย ปรากฏร้านค้าและแผงลอยบ้าง แต่โดยส่วนใหญ่เหล่าพ่อค้าแม่ค้าจะนำสินค้ามาขายบริเวณถนนเสียมากกว่า ในเชียงตุงนั้นไม่ปรากฏว่ามีรถราเหมือนในกรุงเทพฯ ฯ หรืออย่างกุ่ม ไม่มีรถจักรยานหรือรถเข็น ล้อลากที่จะสร้างความวุ่นวายให้บรรดาแม่ค้า ล้อเกวียนเองนั้นก็จะไม่ถูกใช้บนถนนหนทางในวันที่มีการติดตลาด คาราวานพ่อค้าสัตว์ต่าง ทั้งลา ล่อและวัวจะอยู่ทางด้านนอกของตลาด และน้อยครั้งที่เห็นว่ามีคนขี่ม้าหรือช้างบุกกรุกเข้าไปในตลาด บรรดาคนขายของจึงสามารถปูเสื่อ นั่งตั้งเตี้ยขายของกับพื้นได้อย่างสบายใจ

มีผู้คนหลั่งไหลมาจากทั่วทุกสารทิศในเชียงตุง บ้างก็ไกลขนาดเดินเป็นวัน หรือ 2-3 วันจากนอกเมือง จากบนภูเขา ผู้คนเหล่านั้น มีทั้งคนไทยต่างสำเนียง ภาษา เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย ชาวเขาบนภูเขาที่ต่างแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า

¹⁵⁵ นายนวนน้อย, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, บ้านยางขวย เอ็งเมืองล้ง เมืองเชียงตุง, 15 เมษายน 2558.

สวยงาม รวมไปถึงคนพม่า จีน อินเดีย อังกฤษ หมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน หรือ
แม้กระทั่งคนยาก ทั้งหมดนี้รวมเป็นภาพงดงามของผู้คนในวันกาตของเชียงตุง¹⁵⁶

จากข้อความข้างต้นแม้ว่าระยะเวลาจะยาวนานร่วม 100 กว่าปี แต่ก็ให้ภาพที่ไม่
แตกต่างกับกาตเมืองเชียงตุงในปัจจุบันมากนัก จะมีก็เพียงสินค้าเท่านั้นที่เปลี่ยนไปบ้าง โดยปัจจุบัน
สินค้าจากพรมแดนไทยและจีนได้ล้นทะลักมากับการคมนาคมที่สะดวกสบาย เชื่อมต่อมาจากชายแดน
จีนที่เมืองเชียงรุ่งและชายแดนที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ในอดีตกาตเมืองเชียงตุงเป็นตลาดขนาดใหญ่ที่รวบรวมสินค้าประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีทั้ง
สินค้าเกษตรกรรมที่ผลิตในท้องถิ่นและสินค้าที่พ่อค้าสัตว์ต่างที่นำมาจากเมืองต่าง ๆ โดยสินค้า
เหล่านั้นมาจากทั้งหัวเมืองต่าง ๆ ในล้านนา เชียงรุ่งและมณฑลพายัพ เนื่องจากท้องที่เชียงตุงมีที่ราบ
สำหรับการเกษตรกรรมอย่างจำกัด ผู้คนส่วนใหญ่จึงมักมีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการค้าทั้งสิ้น
นอกจากนี้ยังมีสินค้าของป่าที่ชนเผ่าต่าง ๆ นำมาขายเพื่อแลกซื้อสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต
กลับไปยังชุมชนของตนด้วย

ในกาตเมืองเชียงตุงนอกจากจะมีแผงค้าขายถาวรแล้ว ยังมีพื้นที่ส่วนหนึ่งที่แบ่งเป็น
พื้นที่สำหรับตลาดนัดหมุนเวียนดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ระบบการจัดตลาดนับเป็นการจัดการการค้า
ของสังคมชนบทที่สภาพสังคมไม่ได้มีความซับซ้อนและแบ่งหน้าที่การงานของประชากรอย่างชัดเจน
ไม่มีความจำเป็นต้องซื้อหาข้าวของเครื่องใช้ทุก ๆ วัน แม่บ้านจึงต้องวางแผนและตระเตรียมจัดซื้อ
ข้าวของเครื่องใช้ให้พอเพียงกับการใช้ในครัวเรือน จนกว่าจะถึงวันนัดรอบถัดไป ผู้ค้าในตลาดนัดจึง
ไม่ได้ประกอบกิจการค้าเป็นอาชีพหลัก เมื่อไม่ได้ทำการค้าก็จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อเตรียม
สินค้ามาขายในวันนัด หรือหากเป็นผู้ค้าคนกลางก็จะใช้เวลาในช่วงวันที่ไม่มีนัดไปรวบรวมสินค้ามา
จากแหล่งต่าง ๆ เพื่อขายในวันนัดที่กำลังจะมาถึง

สินค้าส่วนใหญ่ที่ขายในตลาดนั้น มีทั้งสินค้าเกษตรกรรมที่เป็นผลผลิตของชาวบ้าน
และสินค้าเข้าที่พ่อค้าวัวต่างและพ่อค้าจีนฮ่อจากยูนนานบรรทุกจากที่ต่าง ๆ เข้ามาขาย เช่น ผ้าขน
สัตว์ เสื้อขนสัตว์ ไหมดิบ ผ้าฝ้ายชนิดหนา ของใช้ประเภทกระดิ่ง รองเท้า หม้อเหล็ก หม้อทองเหลือง
ผ้าทอสำเร็จรูปจากมะละแหม่ง หมากและมะพร้าวจากเชียงใหม่หรือเชียงรายและเชียงของและเกลือ
ส่วนสินค้าขาออกได้แก่ ฝ้าย ผืนและซา ที่ชาวเขาปลูก นอกจากนี้มีของป่า เช่น งาช้าง นอแรดและขน
นก สินค้าประเภทของใช้ เช่น ดาบ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเงิน ดินทอง น้ำมันมะเยา น้ำผึ้ง พริก

¹⁵⁶ William Clifton Dodd, The Tai race, elder brother of the Chinese, 209-210.

กระเทียม หอม ยาสูบและกระดาศา สินค้าที่พ่อค้าฮ่อนิยมมากได้แก่ เปลือกไม้ที่ใช้ย้อมผ้า ยางไม้ ครั้ง ผงทอง ทองแดงและฝ้าย¹⁵⁷

แม้เมืองเชียงตุงจะมีลักษณะภูมิประเทศที่มีพื้นที่ราบจำกัด ทำให้สามารถผลิตพืชผลทางการเกษตรได้ไม่มากนัก แต่เชียงตุงนั้นมีข้อได้เปรียบตรงที่เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในจุดผ่านของพ่อค้าที่เดินทางไปมาค้าขายระหว่างภูมิภาคนี้ ทุก ๆ ปี จะมีพ่อค้าเดินทางผ่านมาแวะพักแรมและแลกเปลี่ยนสินค้ากันที่เชียงตุงจำนวนไม่น้อย เชียงตุงจึงเป็นเมืองที่มั่งคั่งด้วยการค้า และเป็นตลาดสินค้าที่คาราวานพ่อค้าได้พบปะ ค้าขายแลกเปลี่ยนกัน นั่นเอง ดังนั้นจึงปรากฏชาวเชียงตุงตั้งแต่เจ้าฟ้าไปจนถึงชาวบ้าน พลเมืองทั่วไปต่างมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับการค้าทั้งสิ้น พ่อค้าจากเชียงตุงนั้นค้าขายเก่งกว่าพ่อค้าจากล้านนา ซึ่งคนพวกนี้สามารถเดินทางค้าขายได้ในระยะทางไกล เดินทางลงมาค้าขายได้ถึงเชียงใหม่ ลำปาง ในขณะที่พ่อค้าจากล้านนากลับมีน้อยคนนักที่จะเดินทางไปค้าขายถึงเชียงตุง ในเชียงตุงมีพ่อค้าจีนจำนวนหนึ่งทำการค้าขายอยู่ในเมือง กลุ่มพ่อค้าจีนนี้มีความสนิทสนมกับพวกเจ้าฟ้า สามารถเข้าออกนอกในหอค้าได้ การค้าขายของคนต่างชาติในเชียงตุงจะถูกควบคุมโดยพ่อค้า จะต้องนำสินค้าไปให้ตรวจสอบและกำหนดอัตราการแลกเปลี่ยนเงินตรากันก่อน ตามตำนานเมืองเชียงตุงได้กล่าวถึง “กาดเมืองเชียงตุง” ไว้ว่า

ในสมัยเจ้าเจ็ดพันตูเสวยเมือง ราว จ.ศ.1964 (พ.ศ.1964) เจ้าเจ็ดพันตูจะลง
ไปเชียงใหม่ เอาหมูร์บศึกมาพักกลางกาด ตั้งตัวพญาปันตำแหน่งให้หมู๋ตัว หมู๋
นาย (ตัวพญาคือตำแหน่งนายอำเภอแต่ก่อนกินตำแหน่งทางหัวนา) มีแต่ผู้หนึ่งชื่อ
ลาวหยอม¹⁵⁸ เป็นผู้รับใช้เจ้าเจ็ดพันตูมาแต่เล็กได้รับแต่งตั้งยศให้กินตำแหน่งอยู่บน
ดอย ลาวหยอมไม่พอใจเอามิดแทงเจ้าเจ็ดพันตูเสียชีวิต ณ บริเวณกาดหลวง หน้า
วัดเชียงจันทร์แล้วหนีไป แต่ทหารตามจับตัวมาลงโทษประหารกลางตลาด แล้วแต่ง
หอกเทวดาให้ลาวหยอมเป็นผีอารักษ์กาด จนปัจจุบันทุกเดือน 5 แรม 1 ค่ำต่อ 15
ค่ำ จะทำการเลือกเอาวันใดวันหนึ่งเป็นวัดกาดดีเพื่อทำการเฉลิมฉลอง ในวันนั้นจะ
มีการเลี้ยงเหล้า ข้าว ปลา อาหาร ขับเสนา ร้องรำทำเพลงอย่างสนุกสนานและมี
การทำพิธีกรรมสำหรับผี เช่น การฆ่าหมู ฆ่าไก่ มาเซ่นไหว้ผีอารักษ์กาด
เรียกว่า “วันกาดเก่า” ต่อมาเมื่อกาดหลวงเริ่มเจริญขึ้นมา พื้นที่ของตลาดเริ่มไม่

¹⁵⁷ รัตนพร เศรษฐกุล, ศักดิ์เชียงตุง : การเปิดแนวรบเหนือสุดแดนสยามในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (Chiang Tung War: Opening of Military Activities in
the Extreme North of Siam in the Reign of Rama IV), 7.

¹⁵⁸ หรือลาวหยอม

เพียงพอกับคนค้าขาย เจ้าฟ้าอ้ายอ่อนขึ้นครองเมืองแล้ว จึงได้เลือกหนองแล้ง
หนองเย เป็นที่ตั้งกาดตั้งมาจนถึงทุกวันนี้¹⁵⁹

กาดเมืองเชียงตุงตั้งขึ้นง่าย ๆ ตามเส้นทางสัญจรที่มีคนเดินผ่านไปมา การเลือกพื้นที่ใน
การเริ่มกิจกรรมการค้าจึงอาศัยความสะดวกสบายทั้งผู้ขายและผู้ซื้อ ต่อมาจึงเริ่มปรับปรุง
เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการค้าขายที่ขยายตัวมากขึ้นจากการเลือกทำเลที่ตั้งอย่างง่าย ๆ บริเวณข้าง
ถนน ก็เริ่มขยายไปตามการขยายตัวของชุมชนเมือง

ตามหลักฐานในบันทึกของหมอดอดด์¹⁶⁰ ที่เดินทางเข้าไปในเชียงตุงเมื่อปี ค.ศ. 1904
พบว่าวันกาดเมืองเชียงตุงนั้น จะมีพ่อค้าแม่ค้านำสินค้ามาขายตามริมถนนที่เป็นเส้นทางสัญจรไปมา
ของเมือง เรียงรายไปจนสุดถนน ดังนั้นจึงอาจจะสันนิษฐานได้ว่าบริเวณกาดเก่าของเชียงตุงนั้นน่าจะ
เริ่มต้นที่ทางด้านตะวันออกสุดถนนหลังบริเวณวัดหัวกาดและเรื่อยไปจนสุดถนนด้านทิศตะวันตกที่วัด
หัวช่วง

ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” จะมีช่วงเวลาการหมุนเวียน 5 วันครั้ง โดยวันแรกจะ
เรียกว่า “วันกาดหลวง” ซึ่งเป็นวันที่คึกคักมากที่สุด สินค้าอุปโภคบริโภคมาจากหลายแหล่ง และ
หลายกลุ่มชาติพันธุ์จะถูกนำมาแลกเปลี่ยนกันในวันกาดหลวง วันถัดมาจะเป็น “วันวายกาดหลวง”
จะมีการค้าขายเพียงเล็กน้อย ๆ เท่านั้น เนื่องจากมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันไปเกือบหมดสิ้นแล้ว
ตั้งแต่วันกาดหลวง จะคงเหลือเพียงสินค้าที่ค้าขายไม่หมดตั้งแต่วันกาดหลวงเท่านั้น วันถัดมาเป็น
“วันกาดลี” เป็นวันที่มีผู้คนมาจับจ่ายใช้สอยมากรองลงมาจากวันกาดหลวง โดยสินค้าที่นำมาค้าขาย
กันส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภค วันถัดมาคือ “วันวายกาดลี” เป็นวันที่มีการค้าเล็ก ๆ น้อยเท่านั้น วัน
สุดท้ายของรอบคือ “วันกาดช่วง” โดยแต่เดิมจะติดตลาดนัดที่บริเวณช่วงหลวง แต่ต่อมาได้ย้ายมา
รวมอยู่ที่กาดหลวง ในวันนี้เป็นวันที่ผู้ค้าเริ่มเข้ามาเตรียมตัวค้าขายในวันกาดหลวงในวันรุ่งขึ้น การค้า
ในวันนี้จึงเป็นวันที่บรรดาผู้ค้ามักจะแลกเปลี่ยนสินค้านะหว่างกันเองเป็นหลัก

นอกจากนี้ยังมีกาดอื่น ๆ อยู่ตามหมู่บ้านขนาดใหญ่ต่าง ๆ ด้วยเพื่อให้คนในชุมชนซื้อขาย
สินค้าโดยไม่ต้องเข้ามาซื้อสินค้าที่กาดหลวง แต่กาดตามหมู่บ้านเหล่านี้มักมีชนิดสินค้าให้เลือกมากนัก
หากต้องการเลือกซื้อสินค้าบางประเภทหรือซื้อสินค้าเป็นจำนวนมากชาวบ้านก็จะเข้ามาซื้อที่กาด
หลวง เนื่องจากมีให้เลือกสรรและราคาถูกกว่ากันด้วย ตัวอย่างกาดของหมู่บ้าน เช่น “กาดบ้านปาง-
นาโหลง กาดน้อยบ้านปาม่าน เป็นต้น

¹⁵⁹ รัตนพร เศรษฐกุล, ศีกเชียงตุง : การเปิดแนวรบเหนือสุดแดนสยามในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 7.

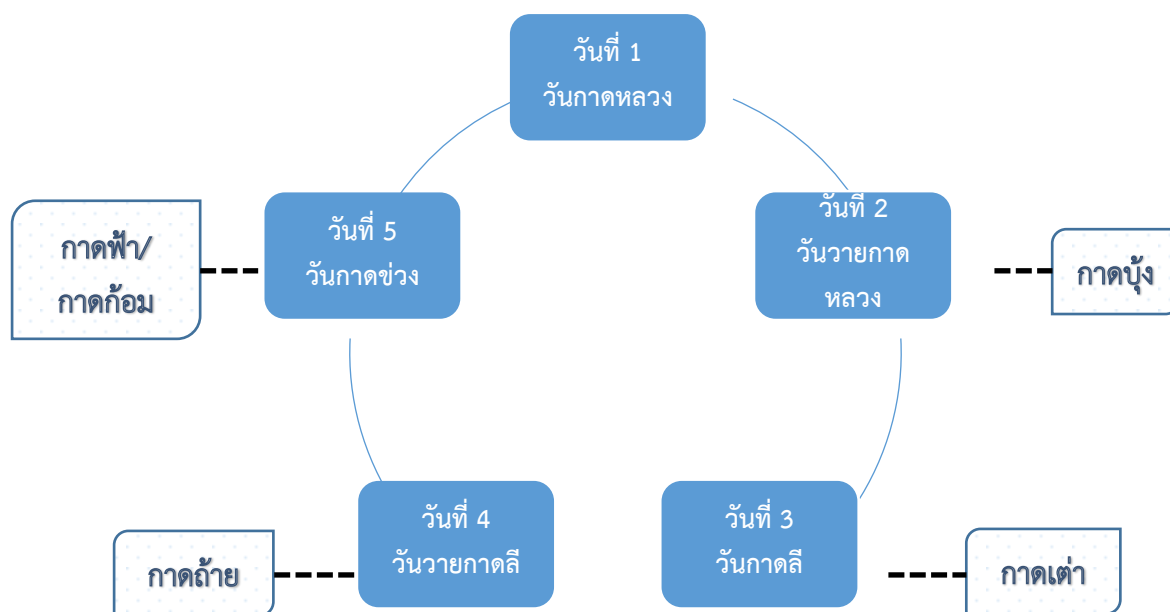
¹⁶⁰ William Clifton Dodd, The Tai race, elder brother of the Chinese.

สำหรับตลาดนัดค้าขายหมุนเวียนอีกหลายตลาด เช่น “กาดบุง” ซึ่งออกนอกเมืองไปประมาณ 15 กิโลเมตร จัดขึ้นในวันเดียวกับวันวายกาดหลวง โดยผู้ค้าในกาดบุงจะเป็นผู้ค้าคนกลางไปซื้อสินค้าอุปโภคจากกาดหลวง และนำมาขายที่กาดบุงในวันรุ่งขึ้น นอกจากเป็นสถานีกระจายสินค้าจากส่วนกลางไปยังชุมชนแล้ว กาดบุงก็ยังทำหน้าที่เป็นสถานีรวบรวมสินค้าจากป่าและชุมชนรอบเพื่อเข้ามาয়กาดหลวงในวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันกาดลี

“กาดเต่า” เป็นตลาดที่อยู่ใกล้งัดเต่า อยู่ห่างจากเชียงตุงทางทิศตะวันตกทางประตูหนองผา เป็นระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร กาดแห่งนี้จะติดตลาดในวันถัดจากวันกาดบุง สินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าของชุมชนที่อยู่ข้างเคียง ทั้งสินค้าเกษตรกรรมและหัตถกรรม โดยกาดเต่านี้จะรองรับชุมชนที่อยู่โดยรอบประมาณ 15 หมู่บ้าน ทุกวันนี้มีการติดตลาดตั้งแต่มืดทุกวันแต่ก็วายเร็ว จะไปคึกคักในวันกาดเต่าที่จะมีแม่ค้าจากทั้งในเวียง และแม่ค้ารอบ ๆ หมู่บ้านนำของมาขายเต็มตลาด กาดเต่านี้มีเนื้อที่ประมาณการณด้วยการเดินนับก้าว ประมาณ 3.8 ไร่ มีการก่อสร้างเพิงแผงลอยมุงหลังคา กันแดดกันฝนสำหรับพ่อค้าแม่ค้าถาวร ส่วนตลาดนัดเล็ก ๆ ก็จะกระจายโดยรอบ

“กาดท้าย” อยู่ห่างจากเมืองเชียงตุงไปทางตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 12 กิโลเมตร เป็นกาดขนาดเล็กมากเพราะรองรับชุมชนโดยรอบไม่กี่หมู่บ้าน และสินค้าจากส่วนกลางมาขายน้อยและให้เลือกไม่มากนัก เนื่องจากสินค้าส่วนใหญ่เหลือจากการขายที่กาดบุงและกาดเต่า แต่กาดท้ายนี้มีบทบาทในการรวบรวมสินค้าจากป่าและชุมชนเพื่อนำไปขายยังวันกาดหลวง

“กาดฟ้า” อยู่ที่บ้านกาดฟ้าอยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 8 กิโลเมตรบนถนนที่ไปเมืองลา บ้านกาดฟ้าเป็นตำแหน่งแวะพักของขบวนคาราวานค้าขายระหว่างเมืองเชียงตุงและเชียงรุ่งมาตั้งแต่โบราณ ริมถนนมีการปลูกเรือนแถวค้าขายชั้นเดียวติดพื้นเพื่อค้าขายแก่ผู้ผ่านทาง ด้านหลังเรือนแถวชั้นเดียวนี้เป็นกาดฟ้าซึ่งมีเพิงค้าขายชั่วคราวอยู่ กาดฟ้ามีแนวโน้มว่าจะลดความสำคัญลงเนื่องมาจากกาดฟ้าจะติดตลาดในวันเดียวกับวันกาดหลวงและกาดฟ้านี้ตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองมากนัก ในปัจจุบันที่มีการคมนาคมสะดวกทำให้ชาวบ้านนิยมเข้ามาซื้อของที่กาดหลวงโดยตรงกาดฟ้า ติดตลาดในวันกาดช่วงจะเริ่มมีพ่อค้าแม่ค้ามาขายของตั้งแต่เช้ามืดตีสามตีสี่ แล้วจะวายเร็วประมาณ 7 โมงเช้า ตลาดที่ติดวันต่อไปเรื่อย ๆ หมุนเวียนจนครบตามภาพแสดงแผนภูมิลักษณะการหมุนเวียนของกาดหลวงและกาดนัดในเชียงตุง (ดู การเรียกชื่อกาดในระบบตามภาพที่ 3.2)

ภาพที่ 3.2 แสดงแผนภูมิลักษณะการหมุนเวียนระบบตลาด “กาตเมืองเชียงใหม่”

ระบบเศรษฐกิจของเชียงใหม่นอกจากจะใช้ระบบตลาดนัดหมุนเวียนเพื่อลดต้นทุนทางธุรกรรม (Transaction cost) ระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายแล้ว ยังได้ใช้ระบบการแบ่งงานตามความถนัดของแต่ละชุมชนอีกทั้งเป็นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วย โดยชุมชนแต่ละท้องที่จะมีความถนัดในการผลิตสินค้าहतถอุตสาหกรรมแตกต่างกันออกไป (Specialization) ซึ่งถือเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความสำคัญเท่ากับเกษตรกรรม เนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกส่วนมากมีจำกัดเป็นเมืองในหุบเขาที่มีภูเขาล้อมรอบ ดังนั้น รายได้สำคัญจึงมาจากนอก ภาคเกษตรจึงมีส่วนสำคัญในการเกื้อหนุนให้เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองแห่งการค้าโดยเป็นแหล่งนัดพบของพ่อค้าต่างจากต่างเมืองที่สำคัญในภูมิภาคนี้ ชุมชนหลักที่สำคัญด้านहतถอุตสาหกรรมหลักมีอยู่ 3 แหล่งด้วยกัน คือ

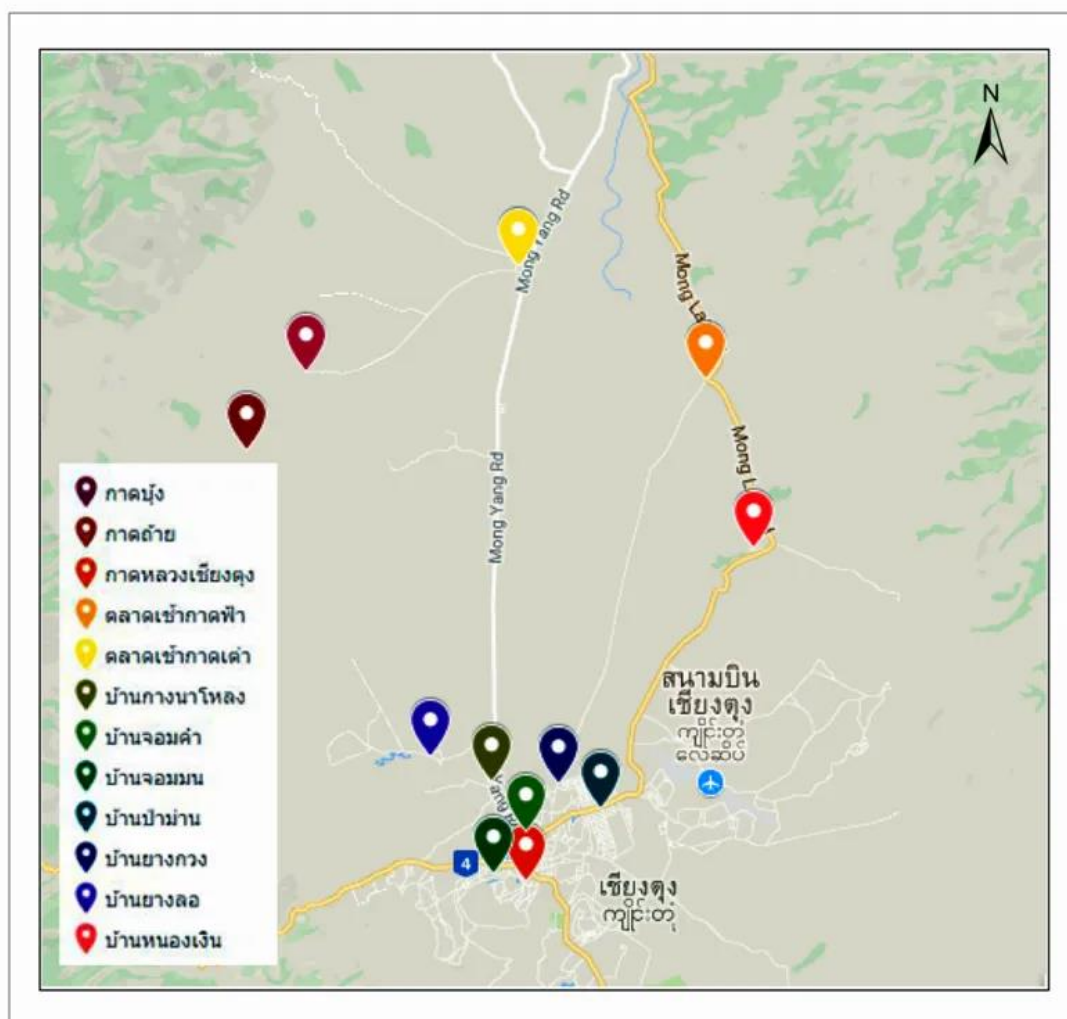
(1) บ้าย่างกวัง เป็นชุมชนโบราณที่เป็นของเผ่าลัวะมาก่อน ก่อนที่จะมาเป็นชุมชนจีนผสมไตโหลงในปัจจุบัน มีความสำคัญในด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เลื่องชื่อของเมืองเชียงใหม่ นับตั้งแต่โบราณ โดยเครื่องปั้นดินเผาส่วนมากมีความหลากหลายนับตั้งแต่ของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น หม้อ กาน้ำ กระจ่างตันไม้ รวมถึงอุปกรณ์ตกแต่งศาสนสถาน เช่น หงส์ เทวดา นกหัสดีลิงค์ เป็นต้น เทคนิควิธีการในการผลิตยังคงใช้การผลิตแบบเดิมที่ไม่ต้องอาศัยเตาเผาที่ถาวร แต่อาศัยการเผาไฟโดยอาศัยส่วนผสมของฟาง ชี้เลื่อยและชี้เถ้า ก่อนที่จะนำไปเผาไฟที่กลางแจ้งบ้านโดยใช้เวลาเผาประมาณ 14 ชั่วโมง หรือ เผาตอนเย็นถึงตอนเช้าก็จะได้ผลิตภัณฑ์ที่สมบูรณ์ ก่อนที่จำทำการคัดแยกเพื่อนำไปขายที่กาตหลวงเชียงใหม่ หรือ รอขายที่บ้านจากพ่อค้ารอบนอกและพ่อค้าต่างเมืองต่อไป

(2) บ้านจอมคำ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของวัดราชฐานหลวงจอมคำ เป็นชุมชนอุตสาหกรรมอีกแห่งหนึ่งที่ขึ้นชื่อในเรื่องอุตสาหกรรมการทำมิดและเครื่องเหล็ก ซึ่งชุมชนนี้ได้ถูกระบุในตำนานตุงครี โดยกล่าวว่า ในสมัยเจ้าเจ็ดพันตูมีแหล่งวัตถุดิบสำคัญในการนำมาทำเครื่องโลหะและศาสตราวุธต่าง ๆ ในบริเวณที่เรียกว่า เชียงเหล็ก ที่อยู่นอกเวียงเชียงตุงด้านทิศตะวันออกที่อุดมไปด้วยแร่เหล็กในอดีต ปัจจุบันวัตถุดิบที่นำมาใช้ทดแทนได้อีกอย่างหนึ่ง คือ แหวนรถยนต์ โดยวิธีการตีมิดโดยอาศัยการเพิ่มความร้อนด้วยเครื่องสูบลม ทำให้ตีเครื่องไม้เครื่องมือที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ มิด จอบ เสียม รวมถึงศาสตราวุธต่าง ๆ นอกจากนี้ยังรับสั่งทำตามความต้องการผู้ซื้ออีกด้วย ดังนั้น บ้านจอมคำจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของเชียงตุงหลังจากที่ได้กราบนมัสการพระเจดีย์หลวงจอมคำและพระประธานในอุโบสถ

และ (3) บ้านจอมมน เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่ขึ้นชื่อด้านการทำหัตถอุตสาหกรรม จอมมนที่ว่ามีชื่อเสียงในการผลิตเครื่องเงินหรือที่เชียงตุงเขาเรียกว่า “ควฮัก ควหาง” หรือ งานหัตถกรรมไม้ที่ต้องใช้การลงยารักเพื่อนำประโยชน์ไปใช้สอยในโอกาสต่าง ๆ มีหลายขนาดตั้งแต่เล็กไปจนถึงใหญ่ รวมถึงของที่ต้องการสั่งทำในโอกาสพิเศษต่าง ๆ ก็สามารถทำได้ด้วย อย่างไรก็ตามสถานที่จัดจำหน่ายจะเป็นในชุมชนเป็นหลัก¹⁶¹

จากข้อมูลสืบค้นและสำรวจภาคสนามข้างต้น ผู้วิจัยสามารถระบุตำแหน่งสถานที่ต่าง ๆ ในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ได้ตามที่ปรากฏในภาพที่ 3.3

¹⁶¹ ประทีป ฉายลี, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจเมืองเชียงตุง.

ภาพที่ 3.3 สถานที่ต่าง ๆ ในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงใหม่”

ตั้งข้อมูลที่ได้นำเสนอภาพรวมดังกล่าวข้างต้น ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลบริบทพื้นที่ศึกษา ในด้านภูมิศาสตร์วัฒนธรรมรัฐฉานและเมืองเชียงใหม่ รวมไปถึงปูมหลังทางประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ งานสืบค้นที่เกี่ยวข้องกับการค้าของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน ที่ครอบคลุมข้อมูลของ พ่อค้าทางไกลกลุ่มต่าง ๆ และประเภทสินค้าที่ปรากฏหลักฐานการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในภูมิภาค ฯ รวมถึงงานค้นคว้าเกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ในบริบทของการเป็นศูนย์กลางการค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน ตั้งแต่ก่อนอาณานิคมถึงยุคสังคมนิยมตามวิถีพม่า

เนื้อหาในส่วนต่อไป ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลปัจจุบันของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงใหม่” ที่ประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพของกาดเมืองเชียงใหม่ การจัดระเบียบแผงค้าภายในกาด ประเภทสินค้า ระบบชั่งตวงและระบบเงินตราซึ่งใช้เป็นสื่อการในการแลกเปลี่ยน รวมถึงผู้ค้าสินค้า

แต่ละประเภทภายในภาค เพื่อท้ายที่สุดผู้วิจัยจะนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนต่าง ๆ ไปใช้ในการทำความเข้าใจ “ความเป็นชาติพันธุ์” ที่แสดงออกผ่านการปรับตัวระหว่างกันภายใต้เงื่อนไขเฉพาะของ “ภาคเมืองเชียงใหม่” ต่อไป

บทที่ 4

ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ปัจจุบัน

ดังข้อมูลที่ได้นำเสนอภาพรวมในบทก่อนหน้านี้ถึงภูมิศาสตร์วัฒนธรรมรัฐฉานและเมืองเชียงตุง รวมไปถึงปุมหลังทางประวัติศาสตร์เมืองเชียงตุงผ่านงานสืบค้นที่เกี่ยวข้องกับการค้าของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน ที่ครอบคลุมข้อมูลรายละเอียดของพ่อค้าทางไกลกลุ่มต่าง ๆ และประเภทสินค้าที่ปรากฏหลักฐานการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในภูมิภาค ๆ รวมถึงงานค้นคว้าเกี่ยวกับเมืองเชียงตุงในบริบทของการเป็นศูนย์กลางการค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน รายละเอียดของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ในบริบทเมืองศูนย์กลางการค้าของภูมิภาค ๆ ตั้งแต่ยุคก่อนอาณานิคมเป็นต้นมา รวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้รู้ตลอดช่วงเวลาของการศึกษาภาคสนาม ในที่นี้ผู้วิจัยจึงนำเสนอการศึกษาภาคสนาม ค.ศ. 2015-2018 ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ในปัจจุบัน พร้อมมาตรการเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน ทั้งกฎระเบียบทางการค้าของสหภาพพม่า บริบทการค้าชายแดนไทย – พม่าและโครงข่ายเส้นทางแนวเหนือ-ใต้ (Northern Corridor) หรือ R3 และนโยบายด้านการท่องเที่ยวเมืองเชียงตุงโดนรัฐบาลพม่า เพื่อท้ายที่สุดผู้วิจัยจะนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้นไปทำความเข้าใจ “ความเป็นชาติพันธุ์” ที่แสดงออกผ่านการปรับตัวระหว่างกันภายใต้เงื่อนไขเฉพาะของ “กาดเมืองเชียงตุง” ต่อไป

4.1 ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ปัจจุบัน

โลกหลังยุคสงครามเย็น ส่งผลให้พม่าต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับภายนอกมากขึ้น เริ่มเปิดประตูให้กับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม¹⁶² ด้านหนึ่งก็ฉวยใช้โอกาสทางออกท่ามกลางความกดดันด้วยการจัดให้มีการเลือกตั้งขึ้น เพื่อให้ “ระบบการปกครองโดยทหารของพม่าอยู่รอดได้” ส่วนหนึ่งนำไปสู่สัญญาณของการเปลี่ยนแปลงในนโยบายต่างประเทศของพม่าภายใต้การปกครองของ SLORC/SPDC ซึ่งสาเหตุที่นำไปซึ่งการเปลี่ยนแปลงในนโยบายต่างประเทศของพม่าหลังสิ้นสุดระบบ

¹⁶² สุรพงษ์ ชัยนาม, “การเลือกตั้งในพม่าและประชาคม ASEAN : มุมมองทางภูมิรัฐศาสตร์,” สืบค้นเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2553, http://www.taifreedom.com/tha/index.php?option=com_content&view=article&id.

สังคมนิยมตามวิถีพม่า (ค.ศ. 1988) นั้น อัจฉรา เลาสุขไพศาล¹⁶³ สรุปว่าเป็นเหตุจากความล้มเหลวของระบบสังคมนิยมตามวิถีพม่า รวมถึงการที่รัฐบาลทหารขัดขวางกระบวนการประชาธิปไตยจนเกิดการใช้ความรุนแรง นำไปสู่การถูกกดขี่โดยนานาประเทศ ทำให้พม่าต้องดำเนินนโยบายเปิดรับการลงทุนระหว่างประเทศ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ หันมาปฏิบัติสัมพันธ์กับรัฐบาลทหารพม่า เรียกว่าเป็นการใช้นโยบายทางเศรษฐกิจเพื่อเป้าหมายทางการเมือง นั่นเอง ปรากฏการณ์ข้างต้นนำผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” อีกระลอกหนึ่งเป็นลำดับ ในที่นี้ผู้วิจัยจักนำเสนอสภาพโดยรวมของกาดเมืองเชียงตุง ก่อนที่นำเสนอผลการศึกษากาสนามในส่วนถัดไป

สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมการเมืองของจังหวัดเชียงตุง จึงส่งผลให้กาดเมืองเชียงตุงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนไปด้วย พบว่าปัจจุบัน “กาดเมืองเชียงตุง” เปิดทำการทุกวัน มีพ่อค้าแม่ค้ามาทำการค้าขายทุกวัน แทนที่แต่เดิมซึ่งชาวเชียงตุงต้องรอไปกาด 5 วันหน แต่ยังคงนิยมเรียกวานของกาดตามที่หมุนเวียนกันมาแต่เดิม ทั้งยังมีปรากฏอยู่ในปฏิทินที่ใช้กำกับควบคู่ไปกับวันเกิดของคนเชียงตุงด้วย ดังนั้นปัจจุบันจึงมีเพียงวันเดียวในรอบปีเท่านั้นที่ “กาดเมืองเชียงตุง” จะปิดทำการ นั่นคือ “วันกาดเก่า” ซึ่งตรงกันทุกปีในเดือน 5 แรม 1 ค่ำต่อ 15 ค่ำ¹⁶⁴

“กาดเมืองเชียงตุง” มีพื้นที่กว้างขนาดประมาณ 50 ไร่ ความกว้างประมาณ 200 เมตร ความยาวประมาณ 400 เมตร¹⁶⁵ เปิดตลาดระหว่าง 06.00 – 12.00 น. ช่วงก่อนหน้าที่ตลาดจะเปิดทำการ จะมีชาวบ้านจากหมู่บ้านรอบ ๆ นำผัก ผลไม้และผลิตผลทางการเกษตรหรือปศุสัตว์อื่น ๆ เช่น สัตว์เลี้ยงจำพวกปลา ไก่พันธุ์พื้นเมือง ไข่ หมู ซึ่งบรรทุกบนรถกระบะหรือรถทอราจี (ตามภาพ)¹⁶⁶ มาขายในช่วงก่อนรุ่งสางตั้งแต่ 02.00 – 03.00 น. โดยจะขายในราคาขายส่งให้แก่พ่อค้าแม่ค้าสำหรับนำไปขายต่อในกาดเมืองเชียงตุงช่วงระหว่างวันหลังจากตลาดเปิดทำการแล้ว โดยที่การ

¹⁶³ อัจฉรา เลาสุขไพศาล, “การปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของพม่าในช่วงปี ค.ศ. 1988 –1997,” (สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการทูต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541).

¹⁶⁴ ซึ่งในปี พ.ศ. 2560 ตรงกับวันที่ 12 มีนาคม และสำหรับในปี 2561 นี้ วันกาดเก่าจะตรงกับวันที่ 2 มีนาคม

¹⁶⁵ เจ้าหน้าที่ดูแลกาดเมืองเชียงตุง, สัมภาษณ์โดย ดุจดดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 10 กุมภาพันธ์ 2561.

¹⁶⁶ มีลักษณะคล้าย ๆ รถแทรกเตอร์พ่วงกระบะ หรือที่เรียกว่า “รถอีแต่นของไทย” – ผู้วิจัย

แลกเปลี่ยนซื้อขายในช่วงเวลานี้จะเกิดขึ้นด้านนอกรอบ ๆ รั้ว “กาดเมืองเชียงตุง” เหตุเพราะประตูกาดจะเปิดเมื่อเวลา 06.00 น. โดยประมาณ

ภาพที่ 4.1 รถทอราจี

ภาพที่ 4.2 และจุดจอดรถด้านนอกกาด

การจัดการพื้นที่ภายใน “กาดเมืองเชียงตุง” มีการจัดแบ่งพื้นที่เช่นเดียวกับตลาดทั่วไป ซึ่งจะจัดการพื้นที่แบ่งตามประเภทสินค้า จากการศึกษาศึกษานามพบว่า ภายในบริเวณรั้วกาด¹⁶⁷ นั้น จะประกอบไปด้วยอาคาร 3 ประเภท ดังนี้

(1) แผงลอยเปิดโล่ง แบ่งเป็น

1. บริเวณทิศเหนือติดกำแพง เป็นพื้นที่ตั้งร้านอาหารพร้อมรับประทาน ประเภท ข้าวซอยจ้อ ก๋วยเตี๋ยวหมูทุบ ก๋วยเตี๋ยว (บะหมี่) เนื้อวัว (มี 1 ร้านเป็นร้านอาหารมุสลิมจีนฮ่อ) ข้าวเส้นหรือขนมจีน ข้าวแรมพิน ขนมหวานประเภทรวมมิตรและข้าวผัดแบบท้องถิ่น

2. บริเวณทิศตะวันตกเป็นร้านอาหารเช้า ประเภทชา/กาแฟร้อน น้ำเต้าหู้ โรตีสอง ปาท่องโก๋ ปาท่องโก๋ทั้งแบบพม่าและไตหลวง ผักชุบแป้งทอดและชาโมซา กลุ่มผู้ขายและเจ้าของแผงลอยทั้งสองแบบ ส่วนใหญ่จะเป็นคนพม่า คนไตและจีนฮ่อ

และ 3. บริเวณด้านทิศใต้ขายเนื้อสัตว์ประเภทสัตว์เลี้ยงที่ยังมีชีวิต เช่น เป็ด/ไก่ พันธุ์พื้นเมือง ผู้ขายจะมัดขารวม ๆ กัน บ้างก็ใส่ไว้ในส้อม บ้างก็กองไว้กับพื้น เมื่อผู้ซื้อเลือกซื้อแล้ว จะต้องนำไปฆ่าเอง ราคาตัวละ 5,000 - 10,000 จั๊ด ขึ้นอยู่กับขนาดและความต้องการของผู้ซื้อ คนขายกลุ่มนี้จะไม่ใช่คนพม่า เป็นกลุ่มแม่ค้าพื้นเมืองที่มาจากเมืองรอบ ๆ เชียงตุง

(2) กลุ่มอาคารคูหาห้องแถวแบบปิดทึบ ที่มีการจัดวางผังอาคารเป็นไปอย่างมีระเบียบ ระหว่างอาคารเป็นช่องทางเดินปูพื้นซีเมนต์ที่รัฐบาลพม่าจัดสร้างให้เพื่อความสะดวกและความ

¹⁶⁷ ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์ระหว่างศึกษาศึกษานามช่วง พ.ศ. 2558 – 2561 โดยผู้วิจัย

สะดวกสบายในการเดินเลือกซื้อสินค้า ภายใน 1 อาคารจะมี 2 แถวแบ่งแนวละ 5 ห้อง แต่ละห้องมีความกว้างประมาณ 3 เมตรลึกประมาณ 2 เมตร ด้านในสามารถใช้เก็บสินค้าและจะมีการจัดวางขายสินค้าด้านนอกถ้าเข้ามาตรงช่องทางเดินส่วนกลาง มีประตูบานพับทำจากไม้เปิดปิดได้ ห้องแถวเหล่านี้ส่วนใหญ่มีเจ้าของเป็นคนจีน คนอินเดีย คนเชื้อสายพม่าที่นับถือศาสนาอิสลาม คนพม่า คนไตโหลง และคนจีนบางส่วน โดยต้องทำสัญญาเช่ากับรัฐบาลจ่ายค่าเช่าเป็นรายเดือน เดือนละ 60,000 จ๊ิตขึ้นไป¹⁶⁸ ซึ่งราคาเช่าแผงนี้จะลดหลั่นกันไปตามความเหมาะสมของห้องแถว (หรือแผงลอย) อาคารคูหาห้องแถวส่วนใหญ่ขายสินค้าสำเร็จรูป ประเภทเครื่องอุปโภค บริโภค เครื่องนุ่งห่ม เสื้อผ้าสำเร็จรูป อุปกรณ์ตัดเย็บเสื้อผ้า หนังสือ อุปกรณ์เครื่องเขียน ทองคำและตู้รับแลกเปลี่ยนเงินตรา โดยจัดแบ่งพื้นที่ตามกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ดังนี้

1. อาคารห้องแถวติดกำแพงด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นร้านตัดเย็บเสื้อผ้า ที่ทำการ “กาดเมืองเชียงตุง” ห้องสุขา ร้านขายเครื่องจักสาน เครื่องใช้โลหะ เครื่องปั้นดินเผาและรองเท้าที่มีทั้งแบบร่วมสมัยและรองเท้าแตะแบบดั้งเดิมของพม่า¹⁶⁹

2. อาคารห้องแถวติดกำแพงทิศตะวันออกเฉียงใต้ (และมีร้านแบบแผงลอยปะปนอยู่ด้วย) เป็นร้านขายเครื่องเทศ หอมแดง กระเทียม พริกแห้ง เกลือป่น พริกไทย ปลาแห้งจำพวกปลาน้ำเค็ม (ที่มาจากพื้นที่ติดทะเลต่าง ๆ ของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา) งาขาว เห็ดหูหนูขาว (จากไทย) น้ำอ้อย ห้องแถวในโซนนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวพม่า ที่บางคนให้ข้อมูลว่าย้ายตามสามีที่มารับราชการที่เมืองเชียงตุงจากเมืองมิตจีนา (Myitkyina)¹⁷⁰ ที่ปัจจุบันเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ เพราะมีตำแหน่งข้าราชการถูกส่งให้มาประจำตำแหน่งที่เชียงตุงมากขึ้น และมีแม่ค้าบางคนที่มีภูมิลำเนาอยู่เชียงตุงมาแต่เดิมเช่นกัน

¹⁶⁸ แม่ค้าขายข้าวมันไก่, สัมภาษณ์โดย ดุจดดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 9 กุมภาพันธ์ 2561.

¹⁶⁹ หมายถึง รองเท้าที่ชาวพม่านิยมสวมใส่ ลักษณะเป็นรองเท้าแตะแบบคิ๊บ สายคิ๊บเป็นรูปตัว “Y” มักเป็นสีน้ำตาลหรือดำ รูปแบบพื้นผิวใต้รองเท้าจะราบเรียบและไม่มีลวดลาย แต่ละข้างของรองเท้าจะเคลือบด้วยแล็คเกอร์ พื้นด้านที่สัมผัสฝ่าเท้าเป็นผ้ากำมะหยี่ ดั้งเดิมมาจากมณฑลยี่ ที่ขั้นตอนการทำรองเท้านั้นต้องวัดขนาดเท้าและจะตัดตามขนาดของเท้าผู้สวมใส่นั้น ชาวพม่านิยมสวมรองเท้าแตะไปในทุก ๆ ที่ ถือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันและในงานพิธีการด้วย ยังคงเป็นที่นิยมสวมใส่ทั่วไปจนกระทั่งปัจจุบัน

¹⁷⁰ มิตจีนา (Myitkyina) เป็นเมืองหลวงของ รัฐกะฉิ่น ทางตอนเหนือของพม่า

และ 3. อาคารคูลาห้องแถวแบบเปิดโล่ง แต่จะทำติดมุ้งลวดโดยรอบนอกอาคาร ตั้งอยู่โซนกลาง ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ครอบคลุมเนื้อที่ประมาณ 2 ช่วงกลุ่มอาคาร เป็นพื้นที่สำหรับขายเนื้อสัตว์ที่ชำแหละแล้ว ประเภท หมู ไก่ พ่อค้าแม่ค้าที่เนื้อสัตว์ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ส่วนร้านขายเนื้อวัวสดที่เป็นมุสลิมมี 1 ร้าน นอกจากแม่ค้าขายไก่เป็นเท่านั้นที่มักเป็นคนพื้นเมืองทั่วไป

ภาพที่ 4.3 อาคารภายในบริเวณ
กาดประเภท 1

ภาพที่ 4.4 อาคารภายใน
บริเวณกาด ประเภท 2

ภาพที่ 4.5 อาคารภายใน
บริเวณกาดประเภท 3

ระหว่างอาคารห้องแถวตรงที่เป็นช่องทางเดินปูพื้นซีเมนต์ก็จะเป็นที่ตั้งแผงลอยที่กระจายอยู่ทั่ว ๆ ไป ผู้ค้าส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชนที่สูงโดยจะนำผลผลิตตามฤดูกาล และเฉพาะถิ่นมาจำหน่าย อาทิ ผักและผลไม้เมืองหนาว เช่น อโวคาโด สตอเบอร์รี่และใบชาขึ้นชื่อซึ่งปลูกบนดอยเหมย หรือกะหล่ำดอก ของกลุ่มชาติพันธุ์จีน หมู่บ้านยางขวย เอ็งเมืองล้ง เป็นต้น พื้นที่บริเวณนี้ซึ่งเป็นถนนสายหลักภายในกาดเมืองเชียงตุง ถ้าเป็นวันอาทิตย์จะมีการอนุญาตให้ขายของแบบแบกะดิน การแบ่งแผงขายจะใช้สีดำผสมกับน้ำมันขีดเป็นช่องขนาดประมาณ 1x1 เมตร เป็นการจับจองนัดหมายกันตั้งแต่บ่ายวันเสาร์ พ่อค้าแม่ค้าที่มาขายบริเวณนี้มีหลากหลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มที่เดิมมีร้านขายประจำอยู่ในกาดตั้งอยู่แล้ว และบางคนก็มาจากหมู่บ้านรอบ ๆ เมืองเชียงตุง โดยนำผลผลิตเล็ก ๆ น้อย ๆ ในครัวเรือนมาวางขาย เช่น แม่ค้าชาวจีนที่หาบกระบุงขนาดใหญ่ของข้าวแต่น้ำอ้อย ข้าวแต่น้ำหอมแดงและโรยน้ำอ้อย จากบ้านห้วย มาขายในแผงขนาด 1x1 เมตร บางคนหาบกระบุงข้าวหลามน้ำอ้อย (ข้าวมูนหลาม – คนไต) แม่ค้าชาวไตนำสาหร่ายตากแห้งทำเป็นแผ่นกลม ๆ มาวางขายกับพื้นบนถุงปุ๋ยเล็ก ๆ ผลไม้ ผัก เมล็ดถั่วลันเตาสด (ทั้งจากแม่สายและเมืองแขก) หรือพ่อค้าวัยรุ่นชนชาวพม่าที่นำเสื้อผ้าโรงงานมากองขายแบบราคาเดียว (6,000 จ๊ิต)

ภาพที่ 4.6 ช่องทางเดินหลักในกาด ช่วงสายจะอนุญาตให้ขายของแบบแบกะดิน

ส่วนพื้นที่โดยรอบด้านนอกรั้วกาดเมืองเชียงตุง เป็นที่ตั้งแผงลอยขายสินค้าประเภทพืช ผัก ผลไม้ เครื่องเทศ อาหารพื้นเมืองปะปนกันไป ไม่เป็นระเบียบและไม่มีการจัดแบ่งพื้นที่เหมือนด้านในเขตรั้ว การจัดแบ่งพื้นที่ในเขตนี้อย่างคงเป็นแบบแผงลอยที่วางสินค้าลงบนตั่งเตี้ย ๆ และแบกะดิน ที่มีทางเดิน 2 แนว ตรงกลางจะเป็นร้านแบกะดินที่แม่ค้าหันหลังชนกัน ในเขตนี้นี้มีความหลากหลายทั้งสินค้าและผู้คนที่สำคัญคือไม่มีการแบ่งแยกประเภทสินค้าอย่างชัดเจน ร้านค้าตั้งขายสินค้าปะปนกันไปทั้งของกินของใช้ ของสดของแห้ง ของมีกลิ่นและไม่กลิ่น รวมทั้งพลาสติกด้วย

ภาพที่ 4.7 พื้นที่โดยรอบด้านนอกรั้วกาดเมืองเชียงตุง

นอกจากนี้ยังพบแม่ค้าที่หิ้วตะกร้าหรือหาบกระบุงด้วยไม้คานขายผัก/ผลไม้/อาหาร พร้อมรับประทาน อาทิ ข้าวสาลีต้ม (ข้าวโพดพันธุ์พื้นเมือง) ถั่วลิสงต้ม ข้าวส่วยน้ำอ้อย ผลไม้พื้นเมืองต่าง ๆ เดินเร่ขายไปทั่วบริเวณกาดเมืองเชียงตุง

ระหว่างการสำรวจข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบลักษณะการค้าขายอีกประเภทหนึ่ง คือ “รถพุ่มพวง”¹⁷¹ สอดถามพบว่า เป็นคนหลอยที่มีบ้านเรือนอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่และผันตัวเองมาเป็นพ่อค้าแม่ค้า และจะนำสินค้าพวกนี้ไปขายบนดอย แถบบ้านไซและหมู่บ้านบนที่สูงนอกเมืองเชียงใหม่ ออกขายทุกวัน แบบไปเช้า กลับเย็น ส่วนใหญ่จะเป็นของกิน รถพุ่มพวงจะมีจุดรวมตัวและจุดจอด รถจักรยานยนต์ตรงหัวมุมทิศใต้ ด้านนอกของกาด

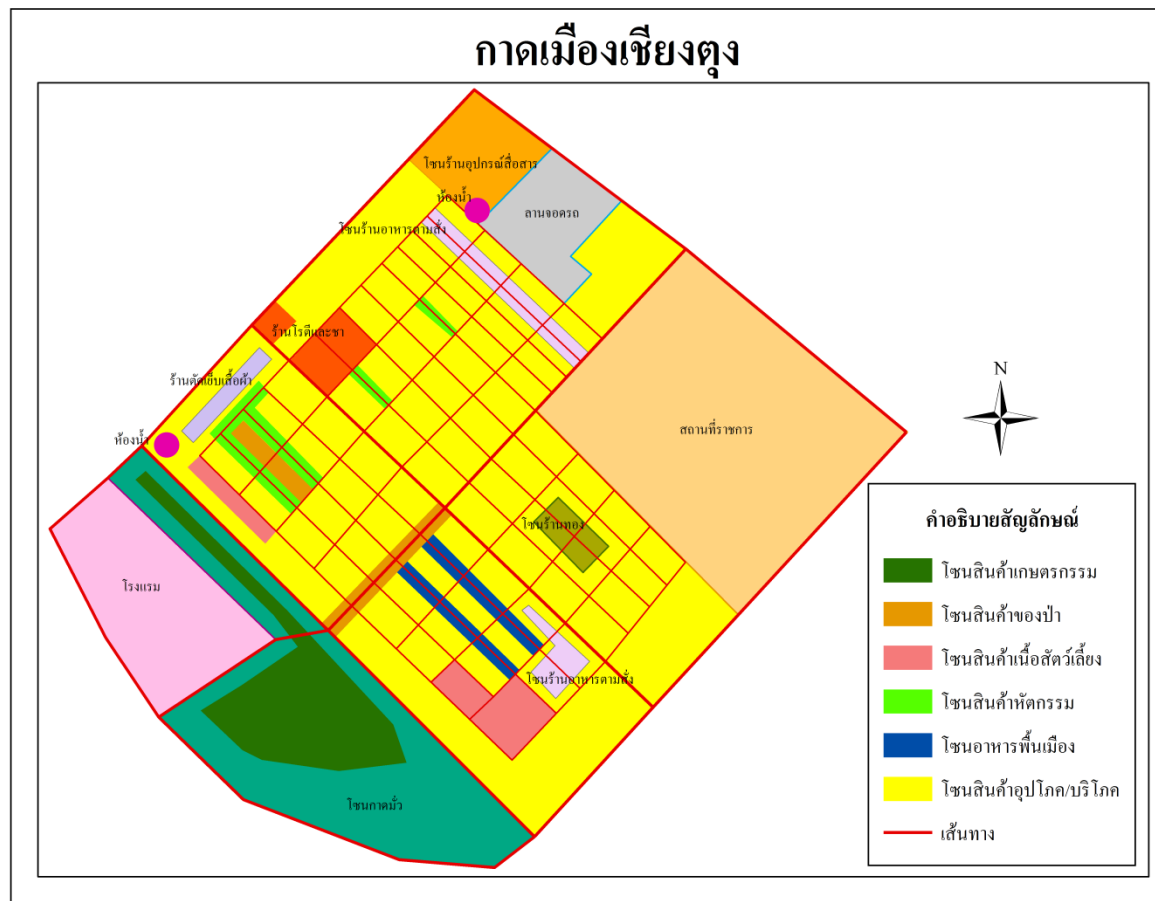

ภาพที่ 4.8 พ่อค้า แม่ขาย บนรถไอ้ต๊อ (รถพุ่มพวง)

ส่วนระบบเงินตราและสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนภายใน “กาดเมืองเชียงใหม่” โดยทั่วไป จะใช้เงินจัตพม่าเป็นหลัก แต่สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย พ่อค้าแม่ค้ามักเสนอว่าสามารถใช้ธนบัตรไทย (ตั้งแต่ ใบละ 20 บาทขึ้นไป) ในการซื้อขายได้ หากแต่จะเสียเปรียบเล็กน้อย เพราะส่วนใหญ่ผู้ขายมักใช้อัตราแลกเปลี่ยนแบบตายตัวคือ 1000 จัตเท่ากับ 30 บาท มากกว่าที่จะใช้อัตราแลกเปลี่ยนที่เปลี่ยนแปลงตามวัน ในการแลกเปลี่ยนเงินตราภายใน “กาดเมืองเชียงใหม่” สามารถทำการแลกเปลี่ยนได้ที่ “ผู้รับแลกเงิน” (ดู ภาพที่ 4.10) ที่ส่วนใหญ่จะมีคนจีน (สัญชาติพม่า) และคนไตเป็นเจ้าของกิจการรับแลก โดยที่ผู้เหล่านี้จะตั้งกระจายอยู่ในทุกตรอกซอกซอยของตลาด โดยเฉพาะพื้นที่อาคารคูหาห้องแถวและแผงลอยในเขตด้านทิศเหนือของกาดเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นโซนขายสินค้าสำเร็จรูป ประเภทเครื่องอุปโภค บริโภค เครื่องนุ่งห่ม เสื้อผ้าสำเร็จรูป ยารักษาโรค

¹⁷¹ รถพุ่มพวง คือ รถจักรยานยนต์ที่ขายบรรทุกสินค้าบริโภคประจำวัน เช่น อาหารปรุงสำเร็จ ขนม อาหารสดพร้อมปรุง ที่บรรจุถุงขนาดเล็ก ส่วนใหญ่บรรจุแค่พอสำหรับปรุงใน 1 มื้อ ส่วนใหญ่มักจะเข้าซบซีไปขายภายในหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อความสะดวกสบายของผู้บริโภค แทนที่จะต้องเดินทางมาซื้อด้วยตัวเองที่กาด คนเชียงใหม่เรียกว่า “รถไอ้ต๊อ” ตามเสียงแตรที่พ่อค้าแม่ค้าใช้บีบเรียกลูกค้า - ผู้วิจัย

จากการสังเกตระหว่างการลงภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ผู้คนที่มาทำการแลกเปลี่ยนเงินตราส่วนใหญ่ไม่ใช่พนักงานท่องเที่ยว (เนื่องจากส่วนใหญ่จะแลกกับบริษัทนำเที่ยวมาก่อนแล้ว) ในการรับแลกเปลี่ยนเงินที่ผู้มาใช้บริการจะแบ่งเป็น 2 กลุ่ม

ภาพที่ 4.9 แผนผังภาคเมืองเชียงตุง โดย ทศพล คชสาร อาจารย์ประจำสาขาวิชาระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงราย, 2561.

กล่าวคือ 1) กลุ่มคนดอย (อาซา - ลาหู่ - หลอย) ที่อาจมีเหรียญเงินรูปมาขาย แต่ละเหรียญก็จะมีราคาตายตัวตามขนาด เงินตราสกุลอื่น เช่น เงินฝรั่งเศส เงินเหรียญสมัยอาณานิคม เงินรูปและโลหะเงินที่ได้จากการหลอมเงินเหรียญเหล่านั้น (ดู ภาพที่ 4.11) จากการสอบถามผู้รับแลกเงินชาวจีน (สัญชาติพม่า) โดยเขากล่าวว่า

น่าจะเป็น (เหรียญ) เงินที่เหลือมาตั้งแต่สมัยเป็นอาณานิคมของอังกฤษ แต่ก็ยังมีค่า สามารถใช้แลกเปลี่ยนเป็นเงินใช้ได้ ชาวบ้านสมัยก่อนนิยมเก็บสะสมเหรียญเงินรูปไว้กับบ้าน เพราะเหรียญเงินรูปพวกนี้ผลิตจากเงินแท้ นิยมนำมาหลอมทำเป็นเครื่องประดับหรือก้อนเงินบริสุทธิ์ การสะสมเงินรูปก็เหมือนกับการสะสมโลหะมีค่า เหมือนทองคำนั่นแหละ¹⁷²

ภาพที่ 4.10 แสดงตู้รับแลกเงิน

4.11 เหรียญเงินเงินตราสกุลต่าง ๆ

และ 2) กลุ่มผู้ค้าในภาคเมืองเชียงตุง ที่เมื่อขายของได้ในแต่ละวันก็ต้องการแลก “สกุลเงินไทย” เพื่อไปซื้อสินค้าจากประเทศไทยหรือจ่ายค่าสินค้าที่มีตัวแทนจำหน่ายจากไทยมาส่งถึงเชียงตุง

สำหรับระบบการชั่งตวงวัดใน “ภาคเมืองเชียงตุง” มีปะปนกันไปทั้งในแบบดั้งเดิมเรียกว่า “ซิง” (ตราชั่งคนแบบจีน) โดยน้ำหนักที่ใช้ถ่วงตราชั่งมีหลายแบบ เช่น ตัวแปงรูปสัตว์หลายขนาดตามน้ำหนักแบบโบราณ (ปัจจุบันเหลือไม่กี่ร้านที่ยังคงใช้) มักใช้ชั่งสิ่งของที่ต้องการค่าละเอียด

¹⁷² เจ้าของตู้รับแลกเงินชาวจีน (สัญชาติพม่า), สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, ภาคเมืองเชียงตุง, 13 มีนาคม 2560.

มาก ๆ เช่น ทองคำหรือเงิน หรือสินค้าชิ้นเล็ก ๆ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีลูกตุ้มเหล็กที่มีน้ำหนักตามมาตรฐาน มีมาตรฐานน้ำหนักเป็นปอนด์หรือแบบประยุกต์โดยใช้ถ่านไฟฉายก้อนใหญ่แทนตุ้มน้ำหนัก โดยคิดใน 1 จ้อย (ปอนด์) มีค่าเท่ากับถ่านไฟฉาย 20 ก้อน ส่วนการชั่งด้วยเครื่องชั่งแบบสมัยปัจจุบัน ก็มีทั้งการใช้เครื่องชั่งแบบเข็มทั่วไปและเครื่องชั่งดิจิตอล (ที่นำเข้าจากจีน) ซึ่งจะพบในกลุ่มพ่อค้าเนื้อสัตว์มากกว่าสินค้าประเภทอื่น

สินค้าที่มีขายในกาดเมืองเชียงตุงนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 6 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้สินค้าที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันใน “กาดเมืองเชียงตุง” แบ่งออกเป็น 6 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้ (1) สินค้าอุปโภคบริโภค สินค้ากลุ่มนี้กลุ่มผู้ค้าจะหลากหลายทั้งไทใหญ่ ชิน จินและพม่า ได้แก่ สินค้าสำเร็จรูปจากโรงงาน ประเภทเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ในครัวเรือน ของใช้ในชีวิตประจำวัน อาหารสำเร็จรูป ขนมขบเคี้ยว เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นสินค้าที่ผลิตจากโรงงานทั้งภายในและภายนอกประเทศ แต่ส่วนใหญ่มาจากนอกประเทศ โดยเฉพาะไทยและจีน

ส่วนเสื้อผ้าพื้นเมือง เช่น เสื้อคลุมแบบพม่า ไตมาว ไตใหญ่ อินเล ว้า ไตเหนือ เสื้อปิดแบบไทลื้อหรือชินแบบสมัยนิยมจะผลิตจากโรงงานทอผ้าในมณฑลยูนนานและตองยี ส่วนที่ผลิตในเชียงตุงจะเป็นชุดพื้นเมืองชินแบบดั้งเดิม สำหรับโสร่งและผ้าซิ่นทั้งแบบพม่าและแบบกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ จะมาจากแม่สาย ท่าขี้เหล็ก พะโค ย่างกุ้ง มณฑลยูนนาน เป็นต้น ดังข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม¹⁷³ ที่กลุ่มตระกูลที่เป็นเจ้าของธุรกิจเสื้อผ้าพื้นเมืองรายใหญ่ของเชียงตุง ซึ่งเจ้าของกิจการเป็นลูกครึ่งจีน (สัญชาติพม่า) ผสมจีน เล่าว่า

ร้านนี้สั่งสินค้ามาจากพื้นที่ต่าง ๆ ของพม่า และมีบางส่วนที่เป็นชุดไทชินแบบดั้งเดิมที่จะสั่งทำที่เชียงตุง ส่วนชุดชินแบบสมัยนิยมและเครื่องแต่งกายพื้นเมืองของเผ่าอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะสั่งมาจากเมืองพม่าและเป็นผ้าทอโรงงาน ที่ทอด้วยเครื่องจักร ส่วนใหญ่ในโรงงานพวกนี้ผู้ชายชาวพม่าจะเป็นคนทอ ผู้หญิงจะมีหน้าที่พับผ้าและเก็บรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ

โรงงานทอผ้าที่มณฑลยูนนานถือว่าเป็นแหล่งรวมผ้าพื้นเมืองแทบทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในพม่า มีทั้งชิน คะฉิ่น หลอย ลาหู่ ไต ไตมาว อาข่าและว้า มีแค่บางส่วนที่เป็นแบบเฉพาะของชินจะทอที่เชียงตุง ส่วนใหญ่คนชินเชียงตุง นิยมสวมใส่แบบสืบทอดดั้งเดิม ที่มีตีนชินเป็นสีเขียว แทนที่จะเป็นแบบสมัยใหม่ที่มีการประยุกต์ด้วยการ

¹⁷³ ปี พ.ศ. 2561

ปึกลวดลายลูกปัดและหลากสีสันทัน สดใสขึ้นตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่จะเป็นคนรุ่น
ใหม่ ๆ ที่นิยมสวมใส่ไปร่วมงานบุญต่าง ๆ¹⁷⁴

กลุ่มที่ (2) สินค้าการเกษตรกรรม ได้แก่ พืช ผัก ผลไม้ ข้าวสาร ดอกไม้สด เมล็ดพันธุ์
พืชและพันธุ์ผักต่าง ๆ พริกป่นแดง ถั่วแดง งาขาว งาขี้ม่อน (งาหล้า - ภาษาไต) ข้าวสารเจ้า ข้าวสาร
เหนียว ข้าวเก่า พริกป่นแดง ขมิ้น น้ำอ้อย (ทั้งแบบที่มาจากเมืองอื่น ๆ ของพม่าและที่ผลิตในเชียงตุง)
สินค้าแต่ละอย่างจะบรรจุอยู่ในกระบุงเรียงรายกัน ส่วนใหญ่มีคนไตเป็นผู้ขายและเป็นชาวบ้านที่อยู่
รอบ ๆ เชียงตุง และชาวซิ่นที่อยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ ในเมืองเชียงตุง

กรณีเป็นจำพวกผัก ผลไม้เมืองหนาว เช่น โอวากาโด สตอเบอรี่ (ตามฤดูกาล) มีแหล่ง
ปลูกบนดอยเหมย ชาร์้อยู่ที่หมู่บ้านบ้านไซ มีทั้งชาวผุ่เอ๋อเชียงตุง ชาจากดอยเหมย ชาขาวและชา
เขียว ชาเหล่านี้จะใส่กระสอบ ตั้งวางขายกับพื้นด้านหน้าคูหาห้องแถว นอกจากนี้ยังมีผลไม้นำเข้าจาก
ไทยและจีน ซึ่งผู้ขายสินค้ากลุ่มนี้จะเป็นคนหลวยเสียส่วนใหญ่

นอกจากนี้ยังมี (3) สินค้าประเภทของป่า ได้แก่ เนื้อหมูป่า สัตว์ป่า ยางไม้ ครั่ง สีเสียด
น้ำผึ้ง หน่อไม้ สมุนไพร รากไม้ทำยาแผนโบราณ ที่พบเป็นบางช่วงมากกว่า (4) สินค้าประเภท
เนื้อสัตว์และสัตว์เลี้ยง ได้แก่ หมู ไก่พันธุ์พื้นเมือง ปลา วัว ควาย ปัจจุบันเริ่มพบว่ามีเลี้ยงไขขงซี
ฟิขึ้นบ้างแล้ว นอกจากนี้มีอาหารทะเล (กุ้ง) ที่นำเข้าจากไทย โดยการฝากส่งมาที่บรรดาประจำทาง
สลับวันเว้นวัน (5) สินค้าหัตถกรรม ได้แก่ เครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผา เครื่องใช้โลหะ ส่วนใหญ่
เป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรมในครัวเรือน อาทิ เครื่องปั้นดินเผาจากบ้านยางกวง มีดและเครื่องเหล็ก
จากบ้านจอมคำ กระติบข้าวจากบ้านยางแก้ว เป็นต้น และ (6) อาหารพื้นเมืองของชาวซิ่น ไตโหลง
พม่าและอาข่า (เร่ขายโดยการแบกกระบุงคาดศีรษะ เดินทั่วตลาด) เป็นต้น

ในภาคเมืองเชียงตุงนั้นสามารถเลือกซื้ออาหารพื้นเมืองได้หลากหลายชนิดทั้งอาหาร
ซิ่น ไตโหลง พม่า จีน อินเดีย มีทั้งแบบซื้อหากลับไปกินที่บ้านและการบริการกินที่ร้าน อาทิ ข้าว
ซอยซิ่น ข้าวเส้นน้ำเจม โรตีสอ่ง ปาท่องโก๋กินพร้อมทั้งชา/กาแฟร้อน ข้าวพุ้น ข้าวเหนียวน้ำพริกถั่ว
เน่า น้ำพริกขี้ปลา ถั่วเน่าแซบ ใส่อั่ว หนั๋งปอง เต้าหู้ยี้ เป็นต้น พ่อค้าแม่ค้ามีทั้งชาวพม่า ชาวจีน
ชาวซิ่น ขายอาหารตามแต่ความถนัดและความคุ้นเคยของแต่ละคน จะเปิดร้านแต่เช้าตรู่ แล้วจึงปิด
ขายพร้อม ๆ กับตลาดวายในช่วงใกล้เที่ยง

ในขณะที่ภาคเมืองเชียงตุงมีการค้าเกิดขึ้นทุกวันนั้น ตลาดนั้รอบเมืองก็ยังคงมีอยู่โดย
ยังคง ติดตลาดตามวันที่หมุนเวียนไปตามตลาดแต่ละแห่ง บางแห่งที่เป็นตลาดตั้งอยู่ในชุมชนที่เริ่มมี

¹⁷⁴ ลูกจ้างร้านผ้าพื้นเมืองในภาคเมืองเชียงตุง, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, ภาคเมือง
เชียงตุง, 10 กุมภาพันธ์ 2561.

การขยายตัวความต้องการสินค้าในชุมชน ก็ทำให้ตลาดเริ่มมีการค้าขายเกิดขึ้นทุกวัน เช่นเดียวกับภาคเมืองเชียงตุง แต่ถึงกระนั้นก็จะมีการค้าขายที่คึกคักมากเฉพาะในวันกาตของตลาดนั้น ๆ ภาคเมืองเชียงตุงยังมีลักษณะของการพึ่งพาอาศัยในการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน ในขณะเดียวกันการผลิตในชุมชนเริ่มมีระบบการผลิตเพื่อขาย ควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อยังชีพแล้วนำส่วนที่เหลือมาแลกเปลี่ยนกับสินค้าอย่างอื่นที่ยังคงปรากฏการใช้เทคโนโลยีโบราณในการผลิตอยู่มาก ภาคเมืองเชียงตุงในวันนี้ยังคงเหลือร่องรอยวัฒนธรรมการค้าในอดีตปรากฏให้เห็นอยู่ และยังคงสามารถดำเนินตัวเองอยู่ได้ภายใต้อิทธิพลภายในและภายนอกที่เข้ามารุมเร้าอย่างต่อเนื่อง หลังจากพม่าเปิดเมืองเชียงตุงสู่โลกภายนอกมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว ความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับภาคเมืองเชียงตุงและวิถีคนเชียงตุงต่อไปในอนาคตจึงอาจขึ้นอยู่กับกระแสความเป็นไปของโลกที่นับวันจะไร้พรมแดนและขีดจำกัดขึ้นทุกขณะ

สภาวะการค้าในภาคเมืองเชียงตุงปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นว่าความล้มเหลวของการดำเนินนโยบายสังคมนิยมตามของรัฐบาลพม่า ภาพของภาคเมืองเชียงตุงวันนี้ไม่แตกต่างจากตลาดสมัยใหม่ ที่นอกจากจะเป็นแหล่งกระจายสินค้าอุปโภคบริโภคแล้ว ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้นชื่อของเมืองเชียงตุง เป็นแหล่งผลิตและซื้อขายสินค้าพื้นถิ่นที่ผลิตได้ภายในเชียงตุง สะท้อนให้เห็นถึงเทคโนโลยีการผลิตที่ยังอยู่ในสังคมเกษตรกรรม เช่น สินค้าหัตถกรรมหลาย ๆ ชนิดที่ยังใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบโบราณ หรือสินค้าการเกษตรที่มาจากผลผลิตส่วนเกินจากการผลิตที่เน้นเพื่อการยังชีพ ควบคู่ไปกับสินค้าสำเร็จรูปจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ส่วนใหญ่มาจากเมืองไทยและจีน ซึ่งมีทั้งที่นำเข้าผ่านด่านศุลกากรโดยถูกกฎหมาย และลักลอบขนเข้ามาตามรอยต่อชายแดน สินค้าอุปโภคบริโภคเหล่านี้รัฐบาลพม่ามีมาตรการในการกำหนดให้ประชาชนใช้โดยจำกัดปริมาณ แต่ในความเป็นจริงในทางปฏิบัติแล้วประชาชนก็ยังสามารถหาซื้อสินค้าเหล่านี้มาบริโภคได้โดยผ่านระบบตลาดมืด

อนึ่งการค้าในตลาดมืดซึ่งเป็นการค้านอกระบบนี้ หากพิจารณาตามสภาพความเป็นจริง ตั้งแต่ในอดีต พื้นที่บริเวณภายในภูมิภาคนี้มีการติดต่อค้าขายระหว่างรัฐมาตั้งแต่อดีต และการเดินทางของพ่อค้าระหว่างรัฐนั้นก็ดำเนินต่อเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคนอย่างอิสระโดยไม่มีเส้นพรมแดนระหว่างรัฐมากีดกัน ต่อมาเมื่อมีการกำหนดพรมแดนระหว่างประเทศขึ้นการเดินทางค้าขายไปมาหาสู่กันที่เคยกระทำอย่างสะดวกมาเป็นปกติกลับต้องผ่านพิธีการทางศุลกากรซึ่งมีความยุ่งยากและซับซ้อน เป็นอุปสรรคในการค้าขายระหว่างเมืองต่อเมือง รัฐต่อรัฐเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งการ ค้าขายนั้นต้องตั้งอยู่บนความแน่นอนของด่านผ่านแดนที่มีการเปิดปิดตามเงื่อนไขความตึงเครียดทางการเมืองภายในและนอกประเทศ ส่งผลให้เกิดความขาดแคลนสินค้าในขณะที่ต้องการพึ่งพาซื้อขายสินค้าระหว่างรัฐนั้นไม่ได้ลดน้อยลงกว่าเดิม เป็นเหตุให้เกิดการลักลอบขนสินค้าข้ามแดนอย่างผิดกฎหมาย

ทั้ง ๆ ที่เมื่อย้อนกลับไปในอดีตการค้าขายสินค้าในลักษณะเช่นนี้ก็มิได้แตกต่างกันเท่าไรนักโดยกระทำกันเป็นเรื่องปกติและเปิดเผย¹⁷⁵

จนกระทั่งปัจจุบันเมื่อรัฐบาลพม่าเริ่มบริหารประเทศในลักษณะสหพันธรัฐ โดยให้อิสระในการปกครองตนเองบางส่วนให้กับรัฐบาลท้องถิ่น นโยบายหลายด้านเริ่มลงมาสู่การปฏิบัติในระดับหมู่บ้าน เช่น การออกโฉนดที่ดินให้กับชาวบ้าน ซึ่งก็ส่งผลโดยตรงกับชาวจีน ในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมและเป็นประชากรส่วนใหญ่ของเชียงตุง ที่รัฐบาลจะออกโฉนดที่ดินให้เฉพาะบริเวณพื้นที่สวนและนา และกันพื้นที่ภายในของแต่ละชุมชนเป็นของส่วนรวม เป็นของรัฐบาล

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง การเติบโตทางด้านเศรษฐกิจทุกวันนี้ชุมชนชาวจีนที่กระจายอยู่ในเชียงใหม่ต่าง ๆ ของเชียงตุง ได้เริ่มหันมาปลูกพืชเพื่อขายมากขึ้น และกลายเป็นการสร้างรายได้หลักให้กับครอบครัวแทนการปลูกเพื่อบริโภคเหมือนในอดีต และบางพื้นที่กลายเป็นแหล่งปลูกพืชเศรษฐกิจเฉพาะประเภทไป อาทิ บ้านยางขวยจะเป็นแหล่งปลูกข้าวและกระหล่ำตอก ป้อนสู่ตลาดเพื่อการบริโภคทั้งเมืองเชียงตุง ทำให้ชาวบ้านนิยมทำนาปีละ 2 ครั้ง คือ ทำนาเมือง (นาปี) ระยะเวลาประมาณ 8 เดือน เริ่มไถช่วงกลางเดือน 7 (เดือนพฤษภาคม) และหว่านกล้า ประมาณ 45 – 48 วัน จึงเริ่มซ่อมนาช่วงข้างแรมเดือนเดือน 8 (มิถุนายน) และเก็บเกี่ยวถึงเดือน 3 (เดือนมกราคม) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าวเหนียว เพื่อเอาไว้บริโภคตลอดทั้งปี จากนั้นจึงเริ่มทำนาครั้งที่ 2 เรียกว่า “นารอ” (ภาษาจีน) หรือ “นาดอ” (ภาษาไทย) หรือ “น่าน้ำไหม” (ภาษาไทใหญ่) ช่วงเดือน 4 (กุมภาพันธ์) ถึงเดือน (เดือนพฤษภาคม) ซึ่งจะนาข้าวเจ้าไว้สำหรับขาย นอกจากนี้ชาวบ้านยังปลูกผักสวนครัวอีกหลายประเภทไว้บริโภคในครัวเรือน เช่น ผักกาด กระเทียม หอมแดง พริกทอง ถั่วฝักยาว แตงกวา เป็นต้น¹⁷⁶

¹⁷⁵ กนกพร กระบวนศรี, “ตลาดนัดหมุนเวียนชนบทในภาคเหนือ : กรณีศึกษาในเขตเชียงใหม่-ลำพูน,” (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531): ชุสิทธิ์ ชูชาติ, “องค์ประกอบพื้นฐานด้านอุตสาหกรรม,” *จุลสารการท่องเที่ยว* 14, ฉ.4 (2538): 39-44.

¹⁷⁶ นายจาย สาม, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, บ้านยางขวย เมืองเมืองลับ เมืองเชียงตุง, 15 เมษายน 2558.

4.2 มาตรการเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน

ด้วยการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลก สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา จำต้องมีการปรับเปลี่ยนนโยบายการบริหารประเทศไปตามปรากฏการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง อุดม เกิดพิบูลย์¹⁷⁷ วิเคราะห์ถึงปัจจัยที่เอื้อต่อนโยบายเปิดประเทศและปฏิรูปเศรษฐกิจของพม่าว่าเป็นเพราะจุดเด่นทางภูมิศาสตร์ของพม่าเอง ที่ควรถูกมาใช้ในการสร้างสัมพันธ์กับนานาประเทศ นอกจากนี้พม่ายังเป็นประเทศที่รุ่มรวยไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งยังมีค่าแรงงานต่ำ ซึ่งสามารถนำมาซึ่งการลงทุนจากต่างประเทศ และการที่พม่ามีระบบการเมืองภายในที่เข้มแข็ง มีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศรอบด้าน ซึ่งส่งผลให้พม่าสามารถรับมือกับแรงกดดันที่มาจากภายในและภายนอกประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นแรงเสริมให้ระบอบเผด็จการทหารสามารถดำรงอยู่ต่อไป¹⁷⁸ ภายใต้กฎระเบียบต่าง ๆ ที่รัฐบาลพยายามอย่างยิ่งยวดในการได้รับการยอมรับจากนานาประเทศต่อเนื่องจากการประกาศใช้มาตรการข้างต้น หนึ่งในนั้นคือนโยบายด้านการเศรษฐกิจ นั่นเอง

4.2.1 กฎระเบียบทางการค้าของสหภาพพม่า¹⁷⁹

4.2.1.1 มาตรการนำเข้า

โดยมีสินค้าห้ามนำเข้า 15 ชนิด ในการค้ารูปแบบปกติผ่านทางทะเล (Overseas Trade) ได้แก่ ผงชูรส น้ำหวานและเครื่องดื่ม (Soft Drink) ขนบปังกอบทุกชนิด หมากฝรั่ง ขนมหั้ว ขนมหวีเฟอร์ ช็อกโกแลต อาหารกระป๋อง (เนื้อสัตว์และผลไม้) เส้นไหมทุกชนิด เหล้า เบียร์ บุหรี่ ผลไม้สดทุกชนิด ผลิตภัณฑ์พลาสติกสำหรับใช้ในครัวเรือนและใช้ส่วนตัวทุกชนิด รวมทั้งสินค้าที่รัฐบาลพม่าควบคุมการนำเข้าตามกฎหมายเดิม

4.2.1.2 มาตรการส่งออก

ผู้ที่จะส่งออกได้ คือ รัฐบาลพม่าและตัวแทนหรือองค์กรของรัฐบาลพม่าเท่านั้น โดยมีสินค้าที่ห้ามเอกชนส่งออกภายใต้ระบบการค้าปกติผ่านทางทะเล มี 31 รายการ อาทิ

¹⁷⁷ อุดม เกิดพิบูลย์, *พม่าในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับต่างประเทศ* (เชียงใหม่: โชตนาพรินท์, 2549).

¹⁷⁸ วิรัช นิยมธรรม, *คิดแบบพม่า ว่าด้วยชาติและวีรบุรุษในตำราเรียน* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551), 23-206.

¹⁷⁹ สุภาวี เรื่องวิชัยโชติ, “กฎระเบียบทางการค้าของสหภาพพม่า,” *Logistics Views*, สืบค้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2561, http://logisticsviews.blogspot.com/2012/06/blog-post_26.html

กระป๋อง อัญมณี ข้าว น้ำตาลทราย และถั่วลิสง เป็นต้น และสินค้าที่ห้ามเอ็กซนส่งออกภายใต้ระบบการค้าปกติผ่านทางชายแดน (Border Trade) มี 32 รายการ โดยเพิ่มจากกลุ่มแรก 1 รายการ คือ ไม้สัก

4.2.1.3 การใช้ประโยชน์จากที่ดิน (Land Utilization)

นักลงทุนต่างชาติหรือบริษัทต่างชาติไม่สามารถเป็นเจ้าของที่ดินได้ แต่สามารถเช่า (Lease) จากรัฐบาลพม่า (อาจเช่าได้นานถึง 30 ปี) เพื่อใช้ในการลงทุนได้ ทั้งนี้ระยะเวลาในการเช่าอาจยืดหยุ่นได้ ขึ้นกับการพิจารณาของรัฐบาลพม่าเป็นสำคัญ¹⁸⁰ เป็นที่รับรู้กันว่าราคาที่ดินในย่างกุ้งนั้นสูงมาก¹⁸¹ โดยที่ราคาที่ดินท่าเลทองแห่งนี้ยังคงทะยานสูงขึ้นต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มเปิดประเทศใน ค.ศ. 2011 เมียนมากลายเป็นเป้าหมายใหม่ของธุรกิจที่คาดหวังจะเข้ามาขยายตลาดใหม่ ทำให้นักพัฒนาอสังหาริมทรัพย์รายใหญ่ท้องถิ่นต่างฉกฉวยโอกาสปรับขึ้นราคาเช่าสำนักงาน รวมถึงคอนโดมิเนียมหลายแห่งและมีแนวโน้มจะพุ่งขึ้นอีก จนเมียนมาครองแชมป์ประเทศที่มีอัตราค่าเช่าแพงที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ผ่านมา ภาคอสังหาริมทรัพย์ในเมียนมามีแนวโน้มชะลอตัวตั้งแต่ค.ศ. 2014 ส่วนหนึ่งมาจากความไม่แน่นอนทางการเมือง

กฎหมายที่ดินที่พม่าจะเป็นระบบอังกฤษมาแต่เดิม¹⁸² คือกรณีที่ดินไม่มีโฉนดจะถูกแยกประเภทและกำกับด้วยตัวอักษร “R”, “D” หรือ “G” และในแต่ละประเภทตัวอักษร ก็จะถูกกำหนดย่อยด้วยหมายเลขเป็นลำดับ เช่น R1, R2, R3 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

R หมายถึง ที่นา คำว่า “ที่นา” หมายถึง ทำนาข้าวเท่านั้น จะปลูกถั่ว ขุดบ่อไม่ได้เด็ดขาด แบ่งเป็น R1 หมายถึง ที่ดินทำนาได้ดี (สภาพพื้นที่ ดิน ดี), R2 หมายถึง ทำนาได้ไม่ค่อยดีนัก และ R3 หมายถึง ทำนาไม่ดี หรือทำนาไม่ได้ ที่ดินประเภทนี้จะมีราคาแพงที่สุดแม้ว่าจะอยู่ติดกันก็ตาม

ส่วนที่ดินที่ระบุว่าเป็นประเภท D จะมีราคาถูกมากเพราะเป็นที่ดินไม่ดี น้ำท่วมขังตลอดเวลา ทำนาไม่ได้ ในทำนองเดียวกับ ประเภท G ก็ต้องทำสวนอย่างเดียว ทำนาหรือขุดบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงสัตว์ใด ๆ ไม่ได้

¹⁸⁰ ส่วนวิจัยเชิงนโยบาย SMEs 2 ฝ่ายยุทธศาสตร์ SMEs มหภาค สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.)

¹⁸¹ สุภาวี เรื่องวิชายโซติ, “พม่าจุดพลุธุรกิจ “อสังหาฯ” เปิดทางต่างชาติลงทุนคอนโดฯ,” สืบค้นเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2561), http://mprachachat.net/news_detail.php?newsid=1454169537.

¹⁸² “Myanmar Land,” สืบค้นเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2559, <https://myanmar.cx/myanmar-land-9dc24d9f10a8>.

ในปัจจุบันนี้ รัฐบาลพม่าเป็นผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินทุกผืนของประเทศ ยกเว้นที่มีเอกชนถือครองอยู่แต่เดิม (เรียกว่าที่ Free Hold ซึ่งในปัจจุบันไม่มีการออกกรรมสิทธิ์ใหม่แล้ว)

4.2.2 บริบทการค้าชายแดนไทย – พม่า

การค้าชายแดน หมายถึง การค้าหรือการทำธุรกรรมทางการค้าบริเวณชายแดน ของทั้งสองประเทศมีรูปแบบการค้าตั้งแต่การค้าที่มีมูลค่าไม่สูงมาก เช่น การซื้อขายสินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภคของประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนจน ไปถึงการค้าที่มีมูลค่าสูงระหว่างหน่วยงานรัฐของทั้งสองประเทศ¹⁸³

จังหวัดที่มีศักยภาพทางด้านการค้าชายแดนระหว่างไทยกับพม่าประกอบด้วย 7 จังหวัด ได้แก่ แม่ฮ่องสอน (ด่านศุลกากรบ้านห้วยผึ้ง) เชียงราย (ด่านศุลกากรแม่สาย) เชียงใหม่ (ด่านศุลกากร เชียงดาว) ตาก (ด่านศุลกากรแม่สอด) กาญจนบุรี (ด่านศุลกากร สังขละบุรี) ประจวบคีรีขันธ์ (ด่านศุลกากรบ้านสิงขร) และระนอง (ด่านศุลกากรระนอง) หน่วยงานรับผิดชอบการค้าชายแดน คือ กรมการค้าชายแดน (Department of Border Trade: DOBT) ซึ่งปัจจุบันได้มีการจัดตั้งจุดบริการแบบเบ็ดเสร็จ (One-Stop-Services) ขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการค้าประเภทนำเข้าส่งออกชายแดนระหว่างประเทศ แบ่งเป็น¹⁸⁴

(1) จุดผ่านแดนถาวร ได้แก่

1. บริเวณข้ามแม่น้ำสาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ตรงข้ามเมืองท่าซีเหล็ก รัฐฉาน
2. บริเวณบ้านริมเมย หมู่ 2 ตำบลท่าสายลวด จังหวัดตาก ตรงข้ามเมืองเมียวดี
3. บริเวณด่านตรวจคนเข้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดระนอง ตรงข้ามเมืองเกาะสอง

(2) จุดผ่านแดนชั่วคราว ได้แก่ ด่านเจดีย์สามองค์ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

(3) จุดผ่อนปรน ได้แก่

1. ท่าบ้านเหมืองแดง ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

¹⁸³ ชนิด ศุภธยาธิย, “การค้าชายแดนไทย-พม่า,” ชนิด เซอร์วิส, นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2555, สืบค้นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2561, http://chanidservice.com/index.php?option=com_content&view=article

¹⁸⁴ http://www.boi.go.th/thai/clmv/Back_up/2010_myanmar/2010_myanmar_8_4.html: Myanmar2010 (สืบค้นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2561).

2. ทำบ้านปางห้า ตำบลเกาะช้าง อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
3. ทำบ้านสายลมจอย ตำบลเวียงคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
4. ทำบ้านเกาะทราย ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
5. ด่านเจดีย์สามองค์ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี – อำเภอพญาทองสุข จังหวัดผานัน รัฐกะเหรี่ยง
6. ช่องทางบ้านห้วยต้นนุ่น ตำบลแม่เงา อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดแม่ฮ่องสอน – อำเภอแม่เงา จังหวัดดอยก้อย รัฐฉาน
7. ช่องทางบ้านห้วยผึ้ง ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน – บ้านหัวเมือง รัฐฉาน
8. ช่องทางกัวผาวอก บ้านอรุณทัย หมู่ 10 ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ – เมืองสาด รัฐฉาน
9. ช่องทางหลักแต่ง บ้านเปียงหลวง ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ – เมืองเตา รัฐฉาน
10. บ้านสบรวก ตำบลคลองวาฬ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ – บ้านมอต้อง จังหวัดมะริด เขตตะนาวศรี

จากข้อมูลสำรวจการเติบโตของพื้นที่เมืองท่าขี้เหล็ก ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาซึ่งพบว่า สัมพันธ์อยู่กับก่อนจะมีการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำสายแห่งที่ 1 ที่แล้วเสร็จเมื่อปี ค.ศ. 1942 หลังจากสร้างด่านศุลกากรแม่สายขึ้นในปี ค.ศ. 1930 ต่อมาเศรษฐกิจและการค้าขายแดนเริ่มมีบทบาทและมีการเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้มีความจำเป็นที่ต้องขยายสาธารณูปโภค เพื่อรองรับการขยายตัวที่เพิ่มขึ้น ทางรัฐบาลไทยจึงได้มีการประสานงานกับรัฐบาลเมียนมายุคก่อนเปิดประเทศ ในการทำการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำสายแห่งที่ 2 ที่เปิดใช้งานในปี ค.ศ. 2009 พร้อมกับด่านศุลกากรแม่สายแห่งใหม่ เนื่องจากสะพานข้ามแม่น้ำสายแห่งที่ 1 มีทางเดิมคับแคบ และอยู่ในย่านชุมชน จึงไม่สามารถที่จะขยายเพื่อเพิ่มช่องจราจรได้ มีการปรับปรุงถนนสายหลักอย่างเส้นทาง R3B ทำให้การค้าบริเวณชายแดนอำเภอแม่สาย และท่าขี้เหล็กมีความสำคัญมากขึ้น พร้อมทั้งยังแผ่ขยายการค้าผ่านแดนไปยังจีนตอนใต้ด้านด่านต้าหลู่อีกด้วย

สินค้าที่ไทยส่งออกด้านด่านแม่สาย ประกอบด้วยน้ำมันเชื้อเพลิง สุรา เบียร์ ไวน์ เครื่องดื่ม น้ำดื่ม ปูนซีเมนต์ สังกะสี เหล็กเส้น รถยนต์ ส่วนประกอบขมมบ่งและเครื่องจักร ส่วนสินค้านำเข้า ได้แก่ แร่แมงกานีส แร่ดีบุก ใบชา ส้มสด กระเทียม เครื่องแต่งกายและเศษเหล็ก (ดูตารางที่ 4.1) สินค้าไทยที่ส่งไปยังเมียนมาจะไปยังเมืองเชียงตุงร้อยละ 70 และตองยีร้อยละ 30 โดย

คลังสินค้าอยู่ที่ท่าซี้เหล็ก ด้านแม่สายถูกวางตำแหน่งให้เห็น “Trading City” ที่เชื่อมโยงระหว่าง เชียงราย เมียนมาและจีน¹⁸⁵

ตารางที่ 4.1 สถิติสินค้านำเข้า-ส่งออก ด้านด่านศุลกากรแม่สาย

ลำดับที่	ชนิดสินค้านำเข้า	ชนิดสินค้าส่งออก
1	ไม้ซุงสัก	น้ำมันเชื้อเพลิง (34,497,636 ลิตร)
2	สุราต่างประเทศ (สินค้าเข้าคลังฯ)	สุราต่างประเทศ (สินค้าเข้าคลังฯ)
3	ผลส้มสด	กาแฟสำเร็จรูป
4	เครื่องแต่งกาย	ยางรถยนต์
5	หินก่อสร้าง	แผ่นเหล็กชุบสังกะสี
6	เปลือกบง	น้ำมันปาล์ม
7	โค-กระบือ (มีชีวิต 1,662 ตัว)	น้ำมันหล่อลื่น
8	เปลือกปอ	ปูนซีเมนต์
9	กระเทียม	ผ้าพิมพ์ลาย
10	เบ็ดเตล็ด	เบ็ดเตล็ด

ที่มา: ด่านศุลกากรแม่สาย, www.maisaicustoms.com (สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2561)

ศิริชัย คุณาบุตร นายด่านศุลกากรแม่สาย กล่าวว่าสินค้าที่ส่งออกไปยังพม่ายังคงเป็นสินค้าอุปโภคบริโภค น้ำมันและอุปกรณ์ก่อสร้าง เนื่องจากพม่าอยู่ในช่วงของการพัฒนาประเทศ และไม่เพียงแต่ในจังหวัดท่าซี้เหล็กเท่านั้น หากแต่ในพื้นที่ชั้นในของประเทศไทยที่กำลังพัฒนาเช่นกัน และส่วนใหญ่นิยมใช้สินค้าจากประเทศไทย เพราะมั่นใจในคุณภาพ สำหรับการนำเข้านั้น ทางด่านพรมแดนแม่สายจะนำเข้าสินค้าจากประเทศจีนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจะเป็นกลุ่มสินค้าทั่วไป

การค้าขายแดนอำเภอแม่สาย เป็นการค้าขายส่งมากกว่าขายปลีก โดยเฉพาะสินค้าอุปโภคบริโภค ทั้งนี้กลุ่มลูกค้าขายส่งจะเป็นลูกค้าประจำกับกลุ่มพ่อค้าเดิม สำหรับการขายปลีกจะพบเห็นตามเส้นทางผ่านแดนเท่านั้นเพื่อขายนักท่องเที่ยวต่างถิ่น การค้าแบบนี้จึงเป็นตลาด

¹⁸⁵ อัคร พิศาลวานิช, “เชียงราย: ประตูละครธุรกิจการค้าไทย - ลาว - พม่า - จีน,” *หนังสือพิมพ์โพสทูเดย์*, 25 กุมภาพันธ์ 2559.

แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประชาชนที่อาศัยอยู่ตามชายแดน หรือพ่อค้ารายย่อยที่นำสินค้าจากฝั่งพม่ามาขายฝั่งไทยและนำสินค้าไทยกลับไปขายพม่า¹⁸⁶

ผู้ประกอบการค้าในอำเภอแม่สาย ทำการค้ากับพม่าทั้งในรูปแบบที่ดำเนินการส่งออกด้วยตนเองหรือขายที่หน้าร้าน การค้าชายแดนในอำเภอแม่สายมีลักษณะปิดตัว โดยพ่อค้าเป็นกลุ่มที่ทำการค้าชายแดนมาตั้งแต่ในอดีตและเป็นที่รู้จักกันภายในกลุ่มเท่านั้น รวมทั้งต้องอาศัยความไว้วางใจในการทำการค้าหรือเป็นการค้าในกลุ่มของเครือญาติ อย่างไรก็ตาม พ่อค้าอำเภอแม่สายบางส่วนได้เริ่มหันไปค้าขายกับสาธารณรัฐประชาชนจีนมากขึ้นเพื่อลดความไม่แน่นอนทางการค้ากับสหภาพพม่าจากปัญหาการปิดพรมแดนบ่อยครั้ง¹⁸⁷

ผู้ประกอบการที่ทำการค้าชายแดนอำเภอแม่สายนั้นมีทั้งผู้ประกอบการในพื้นที่จังหวัดเชียงรายเอง และผู้ประกอบการจากต่างถิ่น การค้าชายแดนมีรูปแบบของการค้าและการเคลื่อนย้ายสินค้าทั้งหมด 4 รูปแบบ ดังนี้

(1) พ่อค้าชายแดนเป็นผู้รวบรวมสินค้าทั้งจากกรุงเทพมหานครและในท้องถิ่นตามคำสั่งซื้อของพ่อค้าชาวพม่าและส่งมอบสินค้าที่ชายแดน

(2) พ่อค้าชายแดนทำหน้าที่เป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าให้กับบริษัทผู้ผลิตจากส่วนกลาง ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มพ่อค้าที่ติดต่อกับชายแดนมานาน และเป็นพ่อค้ารายใหญ่ในท้องถิ่น

(3) บริษัทในกรุงเทพมหานครเป็นผู้ผลิตและส่งออกเองโดยตรง รวมถึงมีคู่ค้าพม่าเข้ามาติดต่อกับบริษัทผู้ผลิตในส่วนกลางเองโดยไม่ผ่านพ่อค้าชายแดน ส่งผลให้ส่วนแบ่งการตลาดของพ่อค้าชายแดนในอำเภอแม่สายลดลง

และ (4) การจำหน่ายโดยตรงจากร้านค้าในอำเภอแม่สาย กรณีนี้คู่ค้าพม่าหรือประชาชนชาวพม่าจะข้ามฝั่งเข้ามาซื้อเองโดยตรง ลักษณะนี้จะมีรูปแบบการค้าทั้งการค้าปลีกและการค้าส่ง¹⁸⁸

ศักยภาพทางการลงทุนของเมียนมาอยู่ในระดับสูง เนื่องจากเมียนมามีต้นทุนในการจ้างแรงงานถูก มีทรัพยากรธรรมชาติมากมายให้นักลงทุนเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในการผลิตสินค้า จากการใช้สิทธิประโยชน์และความร่วมมือทางเศรษฐกิจมากมาย รวมถึงความได้เปรียบทาง

¹⁸⁶ อัครพงศ์ อันทอง และคณะ, “การศึกษาศักยภาพและโอกาสของสินค้าส่งออกไทยในตลาดกลุ่มอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง,” สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์, 2550), 97.

¹⁸⁷ สำนักงานภาคและสาขาย่อยนโยบายการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2548

¹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน.

ภูมิศาสตร์ที่มีชายแดนเชื่อมต่อถึง 4 ประเทศ จีน ไทย อินเดียและบังคลาเทศ จึงดึงดูดให้เงินลงทุนจากต่างประเทศ (Foreign Direct Investment) ให้ทะลักเข้ามาอย่างต่อเนื่อง¹⁸⁹ ทั้งยังเป็นตัวผลักดันให้เศรษฐกิจของเมียนมามีแนวโน้มที่จะสูงขึ้น โดยเฉพาะการค้าบริเวณชายแดนท่าขี้เหล็ก – แม่สาย ที่ได้รับความสนใจจากนักลงทุนทั้งไทยและต่างประเทศ เนื่องจากพื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่พิเศษที่สามารถบริหารจัดการให้แตกต่างกับพื้นที่อื่น โดยไม่ต้องเป็นรูปแบบเดียวกับการพัฒนา ทำให้การค้าผ่านแดนและการท่องเที่ยวเติบโตอย่างต่อเนื่อง ในรอบปีที่ผ่านมา ๆ มา มูลค่าสูงถึง 10,000 ล้านบาท สะท้อนให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ทางการค้าที่พัฒนามาโดยตลอด¹⁹⁰

แม้จีนจะเปิดด่านต้าลี่ เพื่อเชื่อมระหว่างเมืองลา ประเทศพม่ากับมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่ออำนวยความสะดวกเรื่องการค้า หากแต่พม่ากลับปิดพรมแดน ทำให้การขนส่งสินค้าผ่านไทยไปจีนด้วยถนน R3B เชื่อมไทย-พม่า-จีนตอนใต้ โดยเข้าสู่ประเทศไทยด้าน อ.แม่สาย ไม่สามารถใช้เพื่อการคมนาคมได้อย่างเต็มที่ เป็นเพราะปัญหาชนกลุ่มน้อย รัฐบาลทหารพม่าส่งทหารเข้าไปปราบปรามชนกลุ่มน้อยโกกั้งทางตอนเหนือ จึงทำให้รัฐบาลพม่า สั่งปิดด่านเมืองลา (ตรงข้ามกับด่านต้าลี่) เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยภายในเสียเอง¹⁹¹ ทั้งนี้หากว่ามีการเปิดใช้ด่านต้าลี่ได้อย่างสมบูรณ์แบบ ก็จะทำให้มูลค่าการค้าไทย-พม่า ด้านอำเภอแม่สายเชื่อมกับจังหวัดท่าขี้เหล็ก ประเทศพม่า เพิ่มขึ้นอย่างน้อย 50 – 60 % เป็นอย่างต่ำ เพราะปัจจุบันการค้าผ่านด่านศุลกากรแม่สาย เป็นการค้าเฉพาะไทยและพม่าเท่านั้น ยังไม่มีการค้าขายกับประเทศจีนโดยตรง แต่หากมีการค้ากับจีน ซึ่งทั้งสองฝ่ายมีศักยภาพและมีความต้องการค้ากันอยู่แล้ว ก็จะยิ่งทำให้มูลค่าการค้าเพิ่มสูงขึ้นอย่างแน่นอน ที่ผ่านมามีเมืองลาซึ่งเป็นศูนย์กลางของเขตปกครองพิเศษที่ 4 ดังกล่าว มีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจอย่างขนานใหญ่โดยได้รับอิทธิพลจากประเทศจีน โดยมีคนจีนเข้าไปลงทุนค้าขายเป็นจำนวนมาก มีการใช้เงินหยวนของจีนเพื่อการค้าขาย รวมทั้งเป็นเมืองแห่งบ่อนกาสิโนจึงทำให้หลายปีก่อนมีคนจีนเดินทางผ่านด่านต้าลี่เข้าไปเล่นการพนันในเมืองลาเป็นจำนวนมาก แต่

¹⁸⁹ ชินภัทร ไชยมล, “ส่งออกด่านแม่สายยังแรง แม้ท่องเที่ยวชายแดนซบ,” โพสต์ทูเดย์, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2561, <https://www.posttoday.com/aec/news/370293>.

¹⁹⁰ “เดินหน้าอาเซียน “แม่สาย ก่อนเข้าสู่อาเซียน,” ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์, สืบค้นเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2561, http://www.asean thai.net/ewt_news.php?nid=2512&filename=index

¹⁹¹ “ไทยก่อแผนส่งสินค้าผ่าน R3b ชะงักจีนเปิดด่าน-พม่าปิดรบชนกลุ่มน้อย,” ผู้จัดการรายวัน, สืบค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2561, <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000124026>

ท้ายที่สุดก็ถูกจีนปิดด่าน จนทำให้เมืองซบเซาลงถนัดตามานานหลายปีติดต่อกัน เป็นผลทำให้การขนส่งสินค้าระหว่างไทย-พม่า-จีนตอนใต้ ที่เคยมีกลุ่มทุนเริ่มทดลองนำสินค้าขนส่งไปมาด้วยระยะทางระหว่าง อ.แม่สาย ไปยังชายแดนพม่า-จีน เพียงประมาณ 258 กิโลเมตรไม่สามารถขนส่งได้เหมือนเดิม¹⁹² ล้วนเป็นเรื่องท้าทายสำหรับจังหวัดที่มีพื้นที่ชายแดนอย่างท่าซี้เหล็กที่จะพัฒนาพื้นที่ชายแดนให้รองรับกับการเปลี่ยนแปลงและการเติบโตที่จะเกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้า ผลการสำรวจพบว่า ราคาที่ดินในท่าซี้เหล็กนั้นมีราคาสูงกว่าอำเภอแม่สายถึงสามเท่า ด้านคมนาคมและการขนส่งในเมืองท่าซี้เหล็ก ยังคงนิยมใช้สามล้อ รถสองแถวและรถยนต์ส่วนตัว มีปัญหาเรื่องการจัดระเบียบการจราจรและเส้นทางคมนาคมที่หลายจุดยังคงชำรุด คับแคบ ระบบการบินของเมียนมายังคงล่าช้าส่งผลให้ ณ วันนี้ท่าซี้เหล็กจะยังไม่พร้อมสำหรับการทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ด้านการเกษตรของเมืองท่าซี้เหล็กจะเน้นเป็นการทำนาและการปลูกยางพารา ซึ่งก็กำลังเกิดปัญหาตามมา เพราะมีความนิยมเพาะปลูกมาก หากแต่อุปทานของสินค้าเกษตรยังไม่หลากหลาย อาจทำให้เกษตรกรท่าซี้เหล็กต้องเผชิญปัญหา เช่น ปัญหาราคายางตกต่ำจากอุปสงค์ยางพาราล้นตลาด การยังไม่มีโรงงานที่ทำการแปรรูปน้ำยางดิบ เป็นต้น

การลงทุนและด้านการค้าชายแดน ส่วนใหญ่การค้าจะเป็นการค้าปลีกค้าส่งเป็นส่วนไปตามเส้นทาง R3B เป็นหลัก โดยมุ่งตรงจากเมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่บริเวณชายแดนเมียนมาและเมืองลา ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่บริเวณชายแดนจีน¹⁹³ มีรายงานจากการตรวจสอบมูลค่าการค้าชายแดนจังหวัดเชียงราย-จังหวัดท่าซี้เหล็ก โดยศุลกากรแม่สาย ในช่วงปีงบประมาณ 2015 ภาพรวมของการค้าโดยทั่วไปก็ยังคงมีการนำเข้าและส่งออกสินค้ากันตามปกติ หากแต่เมื่อสถิติตัวเลขแสดงว่าเป็นการหดตัวของปริมาณและมูลค่าการค้าระหว่างไทยกับเมียนมา¹⁹⁴ สาเหตุที่ทำให้การค้าชายแดนของแม่สายซบเซา จนมูลค่าการค้าหดตัวลงอย่างมาก ว่า มีปัจจัยลบหลายอย่างเกิดขึ้นกับการค้าชายแดนไทย -เมียนมา ทางด้านอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ประการแรก ต้องยอมรับว่าช่วงที่ผ่านมา

¹⁹² อนุรักษ์พรพรณ อุตมา และคณะ, “สำรวจการเติบโตของพื้นที่เมืองท่าซี้เหล็ก ประเทศเมียนมาร์,” สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, <http://rs.mfu.ac.th/obels/?p=431> (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2561).

¹⁹³ อนุรักษ์พรพรณ อุตมา และคณะ, “ค้าชายแดนไทย-พม่าอ้อมตัว ครั้งแรกด่านหลักถด/แนะช่วยตัดถนนเชียงตุง-ตองกี,” สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2561, <http://m.thansettakij.com/content/4196>.

¹⁹⁴ นายบุญธรรม ทิพย์ประสงค์ ประธานที่ปรึกษาฝ่ายการค้าชายแดนหอการค้าจังหวัดเชียงราย

มาเศรษฐกิจภายในของเมียนมา โดยเฉพาะในรัฐฉานตะวันออก เกิดอาการที่เรียกกันว่าหยุดนิ่ง ชะงักงัน อยู่ๆเงินก็หายไปจากตลาด ทำให้ดีมานด์ที่เติบโตมาตลอดหลายสิบปีหายไป ประการที่สอง ค่าเงินจ๊าดของเมียนมาอ่อนตัวลงมาก และไม่ค่อยมีเสถียรภาพ ผู้ประกอบการจึงชะลอการสั่งซื้อไปก่อน เพราะหากสั่งซื้อสินค้าราคาแพงไปก็ขายลำบาก และประการสุดท้ายซึ่งมีส่วนสำคัญกระทบกับชายแดนไทย ก็คือ ทางการเมืองมีปัญหากับกองกำลังชนกลุ่มน้อยกลุ่มว่าแดง ในพื้นที่ชายแดนตรงข้ามรอยต่อจังหวัดเชียงราย-เชียงใหม่ และกลุ่มโก่งกั้งที่ชายแดนเมียนมา-จีน ทำให้เกิดความเสียหายจะขนส่งสินค้าเข้าไปในรัฐฉาน ซึ่งเส้นทางต่างๆ จำเป็นต้องผ่านพื้นที่อิทธิพลของชนกลุ่มน้อยทั้ง 2 กลุ่ม¹⁹⁵

4.2.3 โครงข่ายเส้นทางแนวเหนือ-ใต้ (Northern Corridor) หรือ R3

เป็นเส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อระหว่างเมืองสำคัญ ๆ ในกลุ่มประเทศลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-region: GMS) 6 ประเทศ (ไทย จีน (มณฑลยูนนาน) เวียดนาม กัมพูชา ลาวและเมียนมา) ไปตามเส้นทางเศรษฐกิจสายอาเซียนหรือระเบียงเศรษฐกิจ อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง โดยได้รับเงินอุดหนุนจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB - Asian Development Bank) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการขยายตัวด้านอุตสาหกรรม การเกษตร การค้า การลงทุนและบริการ เพื่อให้เกิดการจ้างงาน ยกระดับการครองชีพและช่วยเพิ่มขีดความสามารถและโอกาสการแข่งขันของประเทศในภูมิภาคนี้ในเวทีการค้าโลก ผ่านการพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานโดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นทางคมนาคมทางถนน โดยสามารถใช้เป็นเส้นทางกระจายสินค้า ลำเลียงวัตถุดิบและส่งเสริมตลาดท่องเที่ยวในภูมิภาค

โครงข่ายเส้นทางแนวเหนือ-ใต้ (Northern Corridor) หรือ เส้นทาง R3¹⁹⁶ เชื่อมโยง ไทย-ลาว-จีน และ ไทย-พม่า-จีน เพื่อเชื่อมโยงพื้นที่กรุงเทพฯ ฯ และชายฝั่งทะเลตะวันออก ขึ้นไปยังภาคเหนือผ่านลาว พม่าไปสู่จีนตอนใต้ ประกอบด้วย

(1) โครงข่ายเส้นทางเชื่อมโยงไทย - ลาว - จีน (เส้นทาง R3A) เส้นทางของไทย เชื่อมโยงไทย - ลาว - จีน หรือ เส้นทาง R3A คือ กรุงเทพฯ- เชียงราย-เชียงใหม่ ซึ่งจะข้ามไปยัง สปป.

¹⁹⁵ นางสาวผกายมาศ เวียร์รา ประธานคณะกรรมการสาขาเชียงรายสมาคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจไทย-เมียนมา และประธานกรรมการบริษัทแม่โขงเดลต้ากรุ๊ปฯ

¹⁹⁶ “โครงข่ายเส้นทางแนวเหนือ-ใต้ (Northern Corridor) หรือ เส้นทาง R3 โครงข่ายเส้นทางแนวเหนือ-ใต้ (Northern Corridor) หรือ เส้นทาง R3,” ARE : Asia Road Express, <http://www.asiaroadexpress.com/r3.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2561).

ลาวที่ แขวงบ่อแก้ว - หลวงน้ำทา - บ่อเต็น และเข้าสู่ประเทศจีนที่เมืองบ่อหาน -เชียงรุ่ง- คุณหมิง รวมระยะทางทั้งสิ้น ประมาณ 2,000 กิโลเมตร

และ (2) เส้นทางของไทยเชื่อมโยไทย - พม่า - จีน (เส้นทาง R3B) คือ กรุงเทพฯ - เชียงราย - แม่จัน เข้าสู่พม่าที่ท่าขี้เหล็ก - เชียงตุง และเข้าสู่ประเทศจีนที่ต้าลอ - เชียงรุ่ง - คุณหมิง รวมระยะทาง ประมาณ 1,850 กิโลเมตร โดยมีสถานะปัจจุบันเป็น 4 ช่วง ดังนี้

1. ช่วงแม่สาย - เชียงราย ระยะทาง 60 กิโลเมตร ปัจจุบันเป็นถนน 4 ช่องจราจรอยู่ในสภาพดี ประเทศไทยได้ให้ความช่วยเหลือการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำสายแห่งที่ 2

2. ช่วงจากแม่สาย - ท่าขี้เหล็ก - เมืองพยาก - ท่าเดื่อ - เชียงตุง ระยะทาง 165 กิโลเมตร ลักษณะเป็นถนนลาดยางสองช่องจราจร คุณภาพยังไม่ดี ผิวถนนบางช่วงเสื่อมสภาพทำให้ยังต้องใช้เวลาในการเดินทางนาน

3. ช่วงจากเชียงตุง - ท่าปิง - เมืองลา รวม 90 กิโลเมตร เป็นเส้นทางที่พม่าร่วมมือกับจีนในการก่อสร้างเส้นทาง ในเขตพม่าเต็มไปด้วยด่านตรวจของหลายฝ่าย ทั้งด่านทหาร ตำรวจ ตรวจคนเข้าเมือง ศุลกากร ป่าไม้และยาเสพติด รวมทั้งด่านเก็บค่าผ่านทาง ด่านจะตั้งกันอยู่คนละจุดตลอดระยะทาง

และ 4. จากเมืองลา - ท่าลอ - เมืองไฮ - เชียงรุ่ง รวม 130 กิโลเมตร

วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2011 (จากที่ก่อนหน้านี้เคยสามารถนำเข้าได้ อนุโลมให้วิ่งได้ในเขตท่าช้างเหล็ก รัศมีไม่เกิน 5 - 10 กิโลเมตรจากแนวชายแดน เว้นแต่จะได้รับอนุมัติพิเศษจากส่วนกลางลงมา ดังนั้น นักท่องเที่ยวที่จะเข้าไปเที่ยวเชียงตุง - เมืองลาจึงต้องใช้บริการรถของพม่าเท่านั้น ซึ่งค่าเช่าประมาณ 4,000 - 5,000 บาทต่อวัน และค่ามัคคุเทศก์อีกวันละ 1,000 บาท ซึ่งส่งผลให้ต้นทุนของการไปเชียงตุงมีราคาสูง ราคาทัวร์เชียงตุง - เมืองลา จำนวน 4 วัน 3 คืน ปัจจุบันอยู่ที่คนละ 10,000 บาท

4.2.4 นโยบายด้านท่องเที่ยวบ้านพี่เมืองน้อง

เป็นแนวทางในการแก้ไขด้านเศรษฐกิจโดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาแห่งสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา มีความต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวในทุก ๆ พื้นที่ของเมียนมาโดยเฉพาะรัฐฉานซึ่งเป็นพื้นที่ที่ติดต่อกับภาคเหนือประเทศไทย ทั้งยังมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในตลาดการท่องเที่ยว หากว่าสามารถกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวได้ก็จะนำไปสู่การกระจายเม็ดเงินในเมียนมาได้มากขึ้นรัฐบาลพม่าส่งสัญญาณเชิงบวกให้การท่องเที่ยวตามแนวชายแดนไทย - พม่ามีสีสันมากขึ้น โดยเฉพาะเมืองเชียงตุง เมืองหลวงของเขตรัฐฉานตะวันออก ซึ่งถูกวางบทบาทให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานร่วม 700 ปี ปัจจุบันจะเห็นว่าการท่องเที่ยวคึกคักเต็มไปดด้วยนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ถือพาสปอร์ตพร้อมวีซ่าเข้าออกผ่านด่านชายแดนท่าช้างเหล็ก จังหวัดเชียงตุงได้อย่างสะดวก

ทั้งนี้นายอุ คิ่น วิน ผู้ว่าราชการเชียงตุงระบุว่า ขณะนี้จังหวัดเชียงตุงมีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเข้ามาในพื้นที่ปีละ 5,000 คน โดยส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย รองลงมาคือยุโรป และจีนตามลำดับ โดยคาดว่าจะในช่วงต่อไป จะมีนักท่องเที่ยวขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 2 เท่า เนื่องจากรัฐบาลพม่าอนุมัติให้ถือพาสปอร์ตเข้าประเทศตามด่านชายแดนสำคัญได้แล้ว และกำลังร่างกฎหมายที่จะเอื้อประโยชน์ให้นักลงทุนชาวต่างประเทศเข้ามาลงทุนในพื้นที่ของพม่ามากขึ้น โดยเฉพาะการค้าและการท่องเที่ยว

พบว่าปัจจุบันเมืองเชียงตุงมีการก่อสร้างโรงแรมอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบัน (ค.ศ. 2013) โรงแรมทั้งสิ้น 14 แห่ง รวม 800 ห้อง คาดว่าอาจจะยังไม่เพียงพอ จึงต้องเร่งพัฒนาการท่องเที่ยว และอุตสาหกรรมบริการอย่างรอบด้าน ด้วยนโยบายความเป็นบ้านพี่เมืองน้องในประวัติศาสตร์ ระหว่างจังหวัดเชียงใหม่กับจังหวัดเชียงตุง

ด้านนายอุ เท อ่อง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงโรงแรมและการท่องเที่ยวของพม่า ยืนยันว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทย - พม่าจะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ทั้งโดยเส้นทางรถยนต์ ทางอากาศและโครงการที่จะเข้าร่วมพัฒนาเส้นทางสายเชียงตุง - ต้องยี่ให้เป็นถนนสายมิตรภาพไทย - พม่า ที่เชื่อมต่อไปสู่จีนตอนใต้และอินเดีย และทางจังหวัดเชียงใหม่จะเร่งประสานสายการบินที่สนใจเปิดเส้นทางบินตรงเชียงใหม่-เชียงตุงตามที่ทางพม่าเสนอมาด้วย

ระหว่างทางจากจังหวัดท่าซู้เหล็กสู่เมืองเชียงตุงจะผ่านเมืองสำคัญคือ เมืองท่าเตี๋ย และเมืองพยาก เป็นเส้นทางขึ้นเขาลงเขามีแม่น้ำรินไหลคู่กับเส้นทางถนนตลอดสาย ระหว่างผ่านหน้า ผาตะแกงเรียบริมแม่น้ำระยะทางยาวประมาณ 2 กิโลเมตร ตลอดเส้นทางสู่เมืองเชียงตุงส่วนใหญ่จะเป็นหุบเขา ผ่านหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทั้งอาข่า ไตลื้อ ปะดोंг แอน ว้า จีนและไตหลง อาชีพหลักของผู้คนคือเกษตรกร ปลูกข้าว ข้าวโพด เก็บหาของป่าและค้าขาย สินค้าส่วนใหญ่รับมาจากไทยและจีน ก่อนเข้าตัวเมืองเชียงตุง เป็นหมู่บ้านดอยปางควาย เป็นจุดสูงสุดของเมืองเชียงตุงและเป็นจุดพักรถให้นักท่องเที่ยวแวะซื้อของฝากเมืองเชียงตุง เช่น มะกอกขี้หนู มันฝรั่งทอด แอปเปิ้ลป่าและแป้งตะนาคา เป็นต้น

หนองตุง รวมถึงภาคเมืองเชียงตุง ตลาดค้าขายสินค้าที่ใหญ่ที่สุดในย่านนี้ ทั้งยังเป็นแหล่งรวมวิถีชีวิตของชาวเชียงตุงด้วย¹⁹⁹

อย่างไรก็ดี แม้จะมีการสนับสนุนและร่วมมือกันระหว่างประเทศดังกล่าวข้างต้น กลับพบว่า การท่องเที่ยวเมืองเชียงตุงยังมีอุปสรรคอยู่บ้าง โดยเฉพาะการห้ามนักท่องเที่ยวต่างชาติไม่ให้ออกนอกเส้นทาง เช่น เมืองยอง เมืองลา และการนักท่องเที่ยวจากประเทศที่สามไม่สามารถเดินทางเข้า – ออกจากจีนที่ด่านต้าล้อได้ คุณภาพถนนไม่ดี ค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูง เส้นทางที่ไม่สามารถทะลุเข้าไปถึงเชียงรุ่งได้จริง เป็นต้น²⁰⁰

เนื้อหาในส่วนต่อไป ผู้วิจัยจักนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงตุง” ว่าด้วยรายละเอียดของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ศึกษา อันประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์จีน ไต (โหลง) ไตลื้อ อาข่า จีน พม่า อินเดียหรือกะลา และหลอย ดังรายละเอียดต่อไป

¹⁹⁹ ศุภชัย วิเศษสรรค์, “รัฐบาลพม่าปลดล็อกเมือง “เชียงตุง” โปรโมทขึ้นแท่นเมืองท่องเที่ยวประวัติศาสตร์,” ใน พม่าโปร โมท “เชียงตุง” ขึ้นแท่นเมืองท่องเที่ยว, นำเข้าข้อมูลเมื่อ 30 ก.ย. 2556, สืบค้นเมื่อ 26 กรกฎาคม 2561, <http://www.komchadluek.net/news/economic/169403>

²⁰⁰ ธีรกร วิทิตานนท์, “มังกรผงาด : ว่าด้วยการเดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศโดยรถยนต์ในลุ่มน้ำโขงตอนบน,” ใน *มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 3, ฉ.1 (มกราคม-มิถุนายน 2558): 40 – 65.

บทที่ 5

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงใหม่”

กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic group) หมายถึง กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาพูดเดียวกันโดยต่างเชื่อว่าล้วนสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษร่วมกัน การเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจึงยึดโยงอยู่กับความเชื่อเรื่องการสืบทอดจากบรรพบุรุษเดียวกัน อันเป็นบรรพบุรุษทางสายเลือดที่อาจมีลักษณะทางชีวภาพ รูปร่างและเชื้อชาติ เหมือนกันหรือต่างกันได้ อีกทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ยังอาจไม่จำเป็นว่าจะต้องมีสัญชาติเดียวกันเสมอไปอีกด้วย ดังนั้นผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมพร้อม ๆ กันไป ซึ่งเป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของกลุ่มชาติพันธุ์ ในขณะเดียวกันก็สามารถรื้ออารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันนั้นนับถือศาสนาเดียวกัน ยึดมั่นในอุดมการณ์เดียวกัน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาหรือผ่านปรากฏการณ์ในอดีตเดียวกันเหล่านี้ย่อมเสริมสร้างความรู้สึกผูกพันระหว่างกันมากขึ้นอาจเรียกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ว่า “สำนึกทางชาติพันธุ์” หรือ “ชาติลักษณะ”²⁰¹ อย่างไรก็ดี

ดังนั้นคำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” จึงเป็นคำที่นักวิชาการสร้างขึ้นโดยเฉพาะนักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา โดยที่พยายามให้คำจำกัดความว่าใครเป็นใคร คำว่า “ชาติพันธุ์” เป็นคำที่นักวิชาการด้านสังคมศาสตร์สร้างขึ้นเพื่อให้เรียกคนอื่น กลุ่มอื่นและเป็นกลุ่มซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวเอง ทางด้านภาษาและอื่น ๆ ในความเป็นจริงชาติพันธุ์นั้นมีความซับซ้อนและไม่จำเป็นต้องมีอัตลักษณ์เดียว และยังเป็นสิ่งซึ่งไม่หยุดนิ่ง อยู่ที่ว่า ณ ขณะนั้นอยู่ในความสัมพันธ์กับใคร บริบทไหน ดังนั้นการนิยามตัวเองของกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีเงื่อนไขอยู่ภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ อาทิ เรามีความสัมพันธ์กับใคร ความสัมพันธ์นั้นวางอยู่บนพื้นฐานของอะไร เงื่อนไขความสัมพันธ์กับคนอื่นทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมืองหรือวัฒนธรรมคืออะไร²⁰² ตามแนวความคิดทางวิทยาการสมัยใหม่ ความขัดแย้งทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจส่งผลให้อัตลักษณ์ของคนจะยิ่งซับซ้อนขึ้น คนกลุ่มต่าง ๆ ได้รับความคิดจากคนอื่น สิ่งอื่นเข้ามา ซึ่งมีผลกระทบต่อการสร้างอัตลักษณ์ของตัวเอง ส่งผลกระทบอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับชาติพันธุ์ไม่หยุดนิ่งเสมอไป หากแต่กลุ่มชาติพันธุ์ล้วนเลื่อนไหล แตกต่าง กระบกระทั้งและปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ ๆ เป็นเพราะสาเหตุสำคัญซึ่งประกอบด้วย

²⁰¹ อมรา พงศาพิชญ์, *วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), 105.

²⁰² นิติ ภาวครพันธุ์, *ชนบท “ชาติ” และ “ชาติพันธุ์”* (กรุงเทพฯ: ศยาม, 2558).

(1) มีความแตกต่างในวัฒนธรรมชนชั้น เช่นระบบวรรณะในอินเดีย เอทาสหรือบราฮ์มาในประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น (2) อยู่ในลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดและมีปฏิกิริยาต่อต้านอำนาจรัฐส่วนกลางได้ (3) เกิดจากการผนวกดินแดน (4) เกิดการย้ายถิ่นจนสร้างความแตกต่างทางชาติพันธุ์ และ (5) เกิดจากการตกเป็นประเทศอาณานิคม²⁰³

ด้วยเหตุที่เมืองเชียงตุงเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความสำคัญในทางการค้ามาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นทางผ่านของเส้นทางการค้าสายสำคัญของพ่อค้าจากญวนนานลงมายังเมืองเชียงรุ่ง เชียงตุง เชียงราย เชียงใหม่สู่เมืงมะตะมะ เมืองท่าสำคัญของมอญ และด้วยความเป็นเมืองชุมทางการค้าของเมืองเชียงตุงนี้เอง ที่เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้มีประชากรหลากหลายชาติพันธุ์หลั่งไหลเข้ามาอยู่อาศัย จนปัจจุบันเมืองเชียงตุงมีประชากรหลากหลายกลุ่ม ได้แก่ จีน ไตโหลง ลื้อ ไทยอง ไตเหอน หลอย ลาหู่ อาข่า แอ่น²⁰⁴ พม่า จีนญวนนาน จีนฮ่อและอินเดีย

ในที่นี้ผู้วิจัยจักนำเสนอรายละเอียดของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ศึกษาเป็นสำคัญ อันประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์จีน ไต (โหลง) ไตลื้อ อาข่า จีน พม่า อินเดียหรือกะลา²⁰⁵ และหลอย โดยจะนำเสนอข้อมูลจากสนามภายใต้ประเด็นบทบาทของแต่ละกลุ่มว่ามีบทบาทในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” แต่ละกลุ่มปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างไร ความโดดเด่นของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์คืออะไร เข้ามาใช้พื้นที่ของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” เมื่อไหร่และอย่างไร ในแต่ละช่วงพลวัตของกาด ตั้งแต่การเป็นชุมทางการค้า ในระบบตลาดมืด การเป็นตลาดท้องถิ่นของภูมิภาคฝั่งตะวันออกของรัฐบาลและตลาดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงในเชิงทฤษฎี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

²⁰³ เรื่องเดียวกัน.

²⁰⁴ เสมอชัย พูลสุวรรณ, ชุมชนและการสืบทอดวัฒนธรรมของไทใหญ่ในประเทศสหภาพพม่า, 71 – 72.

²⁰⁵ ข้อมูลจากภาคสนามพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์อินเดียในที่นี้หมายถึงคนทีนับถือศาสนาอิสลามที่ไม่ได้มีพื้นเพอยู่ในพม่ามาแต่เดิมด้วย เนื่องจากคนท้องถิ่นจะเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “กะลา” ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พ่อลง แสงล้ง, กรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัด เชียงตุง, 13 เมษายน 2561.

5.1 กลุ่มชาติพันธุ์จีน

กลุ่มชาติพันธุ์จีนหรือไทเขินหรือไทซิ่นหรือไทซัน หมายถึง ชนชาติหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาตระกูลไท²⁰⁶ มีถิ่นฐานอยู่มาแต่เดิม ณ บริเวณลุ่มน้ำแม่จัน ถือได้ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมของเมืองเชียงตุง มีปรากฏหลักฐานตั้งแต่ยุคสมัยเจ้าฟ้าปกครอง โดยมีชุมชนโบราณกระจายอยู่ทั่วไปของเมือง อาทิ บ้านยางขวย เอ็งเมืองล้ง เมืองเชียงตุง ซึ่งพบว่าเป็นชุมชนเก่าแก่อายุราว 676 ปี โดยอ้างอิงจากหลักฐานเครื่องดนตรี “ซิง” ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีโบราณ ที่ใช้สำหรับบรรเลงแกกษัตริย์จากเชียงใหม่ และปัจจุบันยังคงเก็บรักษาไว้ที่หมู่บ้านยางขวย²⁰⁷

ปัจจุบันชาวจีนกระจายอยู่ทั่วไปในตัวเมืองเชียงตุงและหมู่บ้านรอบ ๆ เมืองเชียงตุง ได้แก่บ้านหนองเงิน บ้านขาย บ้านหมากขาม บ้านปก บ้านยางเกียง บ้านกาตผ้า (ฟ้า) บ้านเชียงสาม บ้านยางกว (โก่ง) บ้านจอมมน เป็นต้น

ในที่นี้จักนำเสนอระบบวัฒนธรรมของชาวจีนเป็นเบื้องต้น เพื่อให้เป็นกรอบในการพิจารณาพร้อมกับข้อมูลภาคสนามด้านอื่น ๆ ต่อไป ดังนี้ วัฒนธรรมของชาวจีนนั้นพบว่าคล้ายคลึงกับชาวไทยวนมากที่สุด คือ มีขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา ตัวอักษรเช่นเดียวกับชาวล้านนา ชาวจีนนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทและผีควบคู่กันไป คนจีนมีพิธีเลี้ยงผีปู่ตา มีเรือนผีปู่ย่า อยู่ในป่าโดยจะบูชาปีละ 24 ครั้งในวันแปดค่ำและวันสิบห้าค่ำ

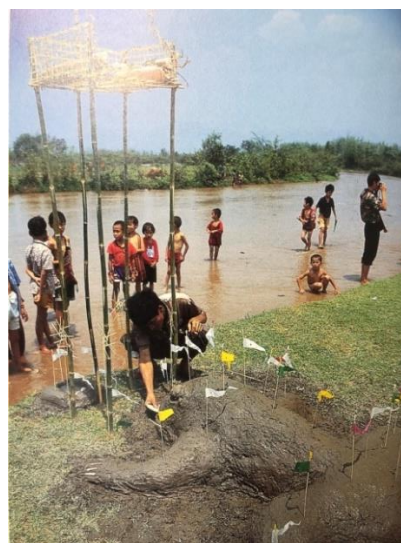
สำหรับประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวจีนเมืองเชียงตุงคือ ประเพณีแก่งก่อง – ล่องกบ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ โดยจะประกอบพิธีบั้งกบเพื่อเรียกฝนในช่วงสงกรานต์ (ดูภาพที่ 5.1 และ 5.2) เป็นต้น

²⁰⁶ สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, *แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, 2547), 61.

²⁰⁷ ธีัญญลักษณ์ แซ่เลี้ยวและคณะ, *การศึกษาภูมิปัญญาและศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาร์ และสปป.ลาว*, 48.

ภาพที่ 5.1 ลัวะ/หลอยตีกลองในพิธีแก้แค้นกอง

ภาพที่ 5.2 ล่องกบริมแม่น้ำจีน, Teeraparb Lohitkun, *Tai in Southeast Asia* (Bangkok: Manager Publishing, 1995), 48.

ภาษาพูดและเขียนของชาวจีนคล้ายคลึงกับภาษาของไทยอง (คนไทในเมืองยองประเทศพม่า) ไทยวน (คำเมือง) และไทลื้อ (คนไทที่อาศัยอยู่ในสิบสองปันนา ประเทศจีน) แต่จะมีระดับเสียงที่สูงกว่า แต่ละพื้นที่ก็จะมีสำเนียงที่แตกต่างกันออกไปบ้างเล็กน้อย ในด้านภาษาและวรรณกรรมของชาวจีนมักพบว่าพระสงฆ์จะใช้อักษรจีนในการเขียนธรรมลงในใบลานหรือพับสา ซึ่งคล้ายคลึงกับพับสาของล้านนา ตัวอักษรจีนเป็นแบบเดียวกับชาวไทยวน แต่การเขียนจะคล้ายคลึงไปทางภาษาพม่าและไตโหลงมากกว่า เพราะตัวอักษรจะกลม หางสั้นและมีหยักน้อยกว่าอักษรล้านนา²⁰⁸

ด้านการแต่งกายของชาวจีนมักนิยมผ้าโพกศีรษะ เสื้อ ผ้าคาดเอวและกางเกงไม่นิยมใช้สีเดียวกัน ผู้หญิงจีนมักสวมเสื้อปิด นิยมเสื้อที่ตัดมาจากผ้าสีขาวหรือสีชมพู สำหรับผู้มีฐานะดีนิยมใช้ผ้าแพร ผ้าไหมหรือผ้าฝ้ายสีต่าง ๆ ประดับด้วยไหมเงินและไหมทอง เก้าอี้ไม้ไผ่กลางหัวหรือขอดไว้ด้านหลังและเคียนหัวด้วยผ้า คนจีนนิยมเครื่องประดับที่ทำมาจากเงิน นุ่งผ้าถุงกรอมข้อเท้า ผ้าถุงส่วนบนเป็นลายริ้วหรือที่เรียกกันว่า “จีนก่าน” ส่วนตีนจีนต่อด้วยผ้าสีเขียว ซึ่งเป็นเอกลักษณ์อีกประการหนึ่งของชาวจีน ส่วนการแต่งกายผู้ชายจีน นิยมเสื้อคอกลมผ่าหน้า กระดุมผ้าแบบจีน นุ่งเตี่ยวโย้เหมือนกางเกงแบบจีน ในโอกาสสำคัญจะนิยมสวมเสื้อคอปกไว้ภายในอีกชั้นเพื่อความเรียบร้อย นิยมเคียนหัว สำหรับผู้มีฐานะดีนิยมมัดเอวด้วยผ้าแพรพรรณสีอ่อน แต่เดิมตามร่างกายของ

²⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, 36 – 61.

ผู้ชายชาวซิ่นมักเต็มไปด้วยรอยสักรูปอักขระ ชอบสูบบุหรี่ “ซีโย” และสะพายดาบไปในที่ต่าง ๆ ด้วยเสมอ ๆ

ปัจจุบันการแต่งกายด้วยชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์และการโพกหัวมักพบอยู่ในกลุ่มคนสูงอายุ เพราะคนหนุ่มสาวจะแต่งกายตามสมัยนิยม โดยจะแต่งกายด้วยชุดซิ่นเมื่อมีงานบุญ งานปอย ส่วนใหญ่นิยมแต่งกายเต็มยศแบบซิ่นเพื่อมาจับจ่ายซื้อของที่กาดในช่วงเทศกาลงานประเพณีด้วย (ดูภาพที่ 5.4 และ 5.5)

ภาพที่ 5.3 การแต่งกายของผู้หญิงซิ่นแบบดั้งเดิม, ภาพที่ 5.4 ผู้หญิงซิ่นในชุดแต่งกายแบบปัจจุบัน เพจรักเชียงใหม่, <https://web.facebook.com/KengtungCity/> (เข้าถึงเมื่อ 19 เมษายน 2561).

ภาพที่ 5.5 แม่เฒ่าชาวซิ่นในชุดแต่งกายแบบปัจจุบัน

วัฒนธรรมด้านอาหาร ได้แก่ ข้าวซอยน้อย ข้าวพินขาว ข้าวพินเหลือง ข้าวเงี้ยว ข้าวเส้น (ขนมจีน) แกงผักแว่น ใส่อั่ว (ไส้ล้องพิก) พริกข่า ข้าวต้มหัวหงอก หน่อไม้, ปลา, ดอกแคยัดไส้ พริก หนังกวาย หมูแห้ง ถั่วเน่า ลาบ แกงกระด้าง น้ำพริก ปลานึ่ง ปลาทอดราดพริก (แบบพื้นเมือง) ขายในราคา 500 – 1000 จ๊าด อยู่บริเวณทางเดินระหว่างห้องแถวคูหา โดยจะตั้งอาหารบนแคร่ไม้ไผ่ (ดูภาพที่ 5.6) ซึ่งพบขายในตลาดไนโซนอาหารชาติพันธุ์ (โดยจะขายรวมอยู่กับชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วย)

ภาพที่ 5.6 อาหารจีน มักขายรวมอยู่กับอาหารกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในโซนขายอาหารชาติพันธุ์

ปัจจุบันชาวจีนที่อาศัยอยู่เมืองรอบ ๆ เมืองเชียงตุงส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ทำนาดำปีละ 1 ครั้ง เรียกว่า “นาเมือง” โดยจะปลูกข้าวเหนียวไว้บริโภคและปลูกข้าวเจ้า กระเทียมและหอมแดงไว้ขายเพื่อใช้ซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค โดยจะนำผลผลิตเหล่านี้ไปแลกเปลี่ยนที่กาดเมืองเชียงตุง จากการสัมภาษณ์อดีตแม่ค้าบ้านยางขวยที่เล่าถึงการนำสินค้าที่เพราะปลูกได้ในครัวเรือนและความยากลำบากในการเดินทาง ไปขายสินค้าที่กาดเมืองเชียงตุง ว่า

สมัยก่อนเอาหัวหอมไปขายกาดหลวง ได้เงินมาซื้อเนื้อซื้อปลากลับมาบ้าน เวลาจะไปขายที่กาดหลวง นัดเพื่อนกันไป เตรียมข้าวของออกเดินทางตั้งแต่เช้ามีจุดแคร่ส่งไปตลอดทาง ใช้เวลาในการเดินทางนานถึงขนาดที่ว่า หมดแคร่ไป 3 -

4 อัน ขากลับต้องหยุดพักเป็นจุด อย่างน้อย 3 – 4 จุดกว่าจะถึงบ้าน ทางรถก็ไม่มี
ต้องเดินลัดป่าลัดดอยไป²⁰⁹

ซึ่งทำให้เห็นว่าเศรษฐกิจระดับชุมชนแต่เดิมนั้นที่มีการพึ่งพิงกับระบบตลาดน้อยมาก
ส่วนใหญ่จะทำการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนเป็นหลัก ส่วนหนึ่งเป็น
เพราะการเดินทางที่ไม่สะดวก แต่เมื่อเวลาเปลี่ยน วิถีชีวิตของผู้คนก็เปลี่ยนตามไปด้วย กลับกลายเป็น
ว่าต้องทำการผลิตในสิ่งที่ถูกกำหนดด้วยความต้องการของตลาดภายนอกเท่านั้น ตามที่ปู่จ่านบ้าน
ยางขวายให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า

คน (จีน) บ้านเฮา (บ้านยางขวาย) แต่ก่อนทำนา ปลูกผักไว้กิน เหลือจึงจะ
เอาไปขายที่กาดหลวง พอได้เงินเล็ก ๆ น้อย ๆ ไว้ซื้อข้าวของจำเป็นในตอนขากลับ
เท่านั้น ไม่เหมือนตอนนี้ (ค.ศ. 2016) ที่เราปลูกกะหล่ำดอกกันเยอะมาก ไม่ใช่แค่
ขายในกาดหลวงหรือว่าเมืองเชียงตุงเท่านั้น เมืองนอก ๆ รอบ ๆ แถบนี้ก็ซื้อของ
เราหมด²¹⁰

ปัจจุบันนอกจากชาวจีนบ้านยางขวายที่นำกระหล่ำดอกมาขายในกาดเมืองเชียงตุงแล้ว
ภายในตลาดยังมีกลุ่มชาติพันธุ์จีนที่ประกอบกิจการค้าอีกหลากหลายกลุ่ม ได้แก่ กิจการร้านค้าทองคำ
ซึ่งจะเป็นคนจีนกลุ่มดั้งเดิม เป็นตระกูลเก่าแก่ ลุงหนานฮ้าย²¹¹ เดิมก็ไม่ได้ทำธุรกิจค้าทองคำมาก่อน
เพราะนอกจากจะเจริญรอยตามของกิจการครอบครัวแล้ว ตามประสาคนหนุ่มที่ชอบผจญภัย ผู้ให้
ข้อมูลได้กล่าวถึงบรรยากาศในการร่วมเส้นทางไปกับขบวนพ่อค้าระบบตลาดมืดเพื่อค้าขายเล็ก ๆ
น้อย ๆ ก่อนหันมาประกอบกิจการร้านค้าทองคำ

ก่อนหน้านี้ตั้งแต่หนุ่ม ๆ (ปัจจุบันอายุ 72 ปี) เป็นคนที่สนใจเรื่องสมุนไพร
พื้นบ้าน เพราะดั้งเดิมจริง ๆ พ่อเป็นหมอ (สมุนไพร) ตัวเองก็เลยได้เรียนรู้บ้าง
ประจวบกับเป็นลูกผู้ชายก็เลยต้องสืบทอดอาชีพของวงศ์ตระกูล กับกำนันจัน (วงศ์
ใหญ่)²¹² นี่ก็รู้จักกันดี เคยเดินทางค้าขายด้วยกัน ตอนนั้นการเดินทางเราก็ไปกัน

²⁰⁹ แม่คำแปง, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ. บ้านยางขวาย เอ็งเมืองล้ง เมืองเชียงตุง, 6
มิถุนายน 2559.

²¹⁰ นายตีบ, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ. บ้านยางขวาย เอ็งเมืองล้ง เมืองเชียงตุง, 6
มิถุนายน 2559.

²¹¹ ลุงหนานฮ้าย, สัมภาษณ์โดยดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 13 เมษายน 2561.

²¹² อดีตกำนันบ้านกลางนาโหลง อดีตพ่อค้าตลาดมืด, สัมภาษณ์โดยดุจฤดี คงสุวรรณ, บ้าน
กานาโหลง เมืองเชียงตุง, 13 เมษายน 2561.

กลุ่ม ๆ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นคนไต (โหลง) คนจีน ไตเหนือก็มีบ้าง ไปกันเป็นกลุ่มที่คุ้นเคยกัน ใช้เส้นทางไปตองยีเป็นหลัก พวกเราไปกันได้ไม่ไกลมาก ข้าวของที่เอาไปขายเค้าก็เป็นของใช้ประจำวัน เพราะช่วงนั้นมันหายากแล้วก็แพงมาก ข้าวสารธรรมดา ๆ นี่กำไรหลายเท่าเลย แต่พวกเราทุนน้อย พาหนะก็ไม่สะดวก หลัก ๆ คือเดิน แล้วเอาข้าวของใส่กระบุง กระบุงพวกนี้เตี้ยวนักยังใช้กันอยู่ มีเงินหนอยก็จะไปรถจักรยาน

ของที่เอาไปขายก็แล้วแต่เค้าจะสั่งมา บางทีก็จะสั่งของแพง ๆ แพง ๆ บ้าง เราก็มีหน้าที่ไปหามาจากจีนจากไทย เค้าเรียกของจากสยาม (ทางใต้) ขึ้นมาทางแม่สาย ล้านนา ก็ไปถามหา แอบถามเอาในกาตบ้าง เราจะรู้ว่าของแบบไหน ต้องถามที่ใคร พวกนี้เค้าต้องมีพวกมีเครือข่าย ไปเที่ยวถามเรื่อยเปื่อยไม่ได้ เดี่ยวตำรวจจับตัวอย่างของจากทางใต้ (สยาม) คือเสื้อซาฟารีที่ถือเป็นของยอดนิยมที่ผ่านมาจากล้านนา

แต่ตอนหลังแต่งงานกับแม่เด็ก (คุณป้าอายุ 67 ปี) จึงเปลี่ยนอาชีพ เดิมร้านที่ขายสมุนไพรก็เป็นร้านนี้เช่นกัน อยู่ตรงนั้นมาตลอดตั้งแต่รุ่นพ่อ เพราะเราได้กรรมสิทธิ์ร้านแล้วถ้าไม่ทำอะไร หรือไม่ให้คนอื่นเช่าช่วงก็จะเสียสิทธิ์ไปเลย แต่จะให้ขายสมุนไพรเหมือนเดิมมันก็ยังงังไม่รู้ แต่ก็ดิ้นจะเปลี่ยนมาขายทอง แต่ต้องจ่ายภาษีแพงกว่าเดิม

ก็พอมีได้ส่งลูกเรียนเมืองไทยเพิ่งจบปริญญาตรีจากแม่ฟ้าหลวง เรียนพร้อมกันสองคนพี่น้อง

สนทนมาถึงตรงนี้ ผู้วิจัยหันไปซักถามลูกสาวของคุณลุงถึงค่าใช้จ่ายในการเรียนระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย ความยากง่ายและค่านิยมของการเรียนต่างประเทศของคนที่นี่ รวมถึงคนกลุ่มใดบ้างที่นิยมส่งลูกไปเรียนต่างประเทศ น้องกล่าวกับผู้วิจัยถึงค่าใช้จ่ายในการเรียนที่ค่อนข้างสูง และการไปเรียนต่างประเทศของคนเชียงใหม่ปัจจุบันเป็นที่นิยมเพิ่มขึ้น โดยไม่จำเป็นว่า จะต้องเป็นชนชั้นสูงมากก็ได้ เพราะการไปเรียนต่างประเทศ โดยเฉพาะไทย ก็มีให้เลือกตามระดับฐานะเช่นกัน หรือกรณีที่มีญาติอยู่ที่ประเทศไทยยังไม่ลำบาก เรื่องภาษาก็สามารถปรับตัวได้เร็ว เพราะปัจจุบันคนเชียงใหม่ใช้ภาษาไทยทั้งภาษาเหนือและภาษากลางได้ดี เพราะดูละครไทยเสฟสื่อไทยที่สำคัญคือคนเชียงใหม่รุ่นใหม่เข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ง่ายขึ้น การใช้เฟซบุ๊กหรือสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ได้โดยสะดวก จึงทำให้มีค่านิยมที่เลียนแบบคนไทยมากขึ้น น้องกล่าวว่า

มันใช้เงินเยอะมากพี่ ตกเดือนหนึ่ง ๆ หนูสองคนกับน้องก็ราว ๆ สามถึงห้าหมื่นบาทค่ะ อันนี้รวมค่าหอ ค่ากิน ค่าใช้จ่ายรายวันนะค่ะ ส่วนค่าเทอมนี้ก็ตกเทอมละสามหมื่นบาท สองคนก็หกหมื่น กว่าจะจบก็หมดไปเยอะนะค่ะ

(ผู้วิจัยถามถึงความนิยมในการไปเรียนประเทศไทยของคนเชียงตุง) ก็มีเยอะเหมือนกันพี่ มีหลายแบบ บางคนไปเรียนแม่ฟ้าหลวง ราชภัฏเชียงรายหรือพะเยาก็มีทั้งลูกคนจีนเหมือนพวกหนูบ้าง คนจีนบ้าง คนไต (โหลง) บ้าง ส่วนใหญ่ที่ไปกันก็เพราะเห็นว่าตอนนี้เมืองเชียงตุงมันกำลังพัฒนา จะได้มีช่องทางทำมาหากินมากขึ้น แต่มันก็ไม่ใช่ว่าเฉพาะคนรวนะพี่ที่ส่งไปกันนะ คนธรรมดา ๆ ที่มีญาติพี่น้องอยู่ทางโน้นก็ส่งไปเยอะอยู่ค่ะ ก็ช่วย ๆ ส่งกันไป²¹³

(ผู้วิจัยถามต่อถึงการประกอบอาชีพในอนาคต)...เรื่องงานหนูก็คงช่วยพ่อแม่ขายทองนี่แหละค่ะ เพราะน้องชายหนูเค้าขออยู่กับญาติที่แม่สายไปก่อน หาที่เรียนเกี่ยวกับการทำร้านอาหารเพิ่ม ตอนหนูฝึกงาน หนูก็ฝึกงานที่โรงแรมดุสิตในกรุงเทพฯ รอจะหาช่องทางกลับมาเปิดร้านอาหารกัน เพราะชอบ แล้วเห็นว่าเดี๋ยวนี้เชียงตุงมีคนมาเที่ยวเยอะขึ้น ร้านกาแฟสมัยใหม่ก็น่าจะดี

(ผู้วิจัยถามถึงการประกอบธุรกิจร้านทองในปัจจุบัน)...ร้านทองมันก็เรื่อย ๆ ค่ะ แต่ต้องจ่ายภาษีแพงกว่าธุรกิจแบบอื่น จริง ๆ คนที่เปิดร้านทอง ไม่ใช่คนรวของเชียงตุงนะพี่ คนรวเมืองเชียงตุงส่วนมากขายวัสดุก่อสร้างค่ะ²¹⁴ คนจีนไม่ค่อยชอบใส่ทอง พวกเราจะใส่เงินมากกว่า ความชอบก็จะแตกต่างกันนะ ถ้าเป็นคนไต (โหลง) นี่จะชอบใส่ทองที่นำเข้าจากไทยผ่านเส้นทางท่าขี้เหล็ก แต่ถ้าคนพม่านี่ชอบทองพม่า สีมันจะไม่เหมือนกันค่ะ ถ้าเป็นทองไทยนี่สีจะเป็นสีทองสว่าง ๆ แต่เป็นทองพม่าสีจะออกแดง ๆ แต่ทั้งหมดชอบใส่แบบทองล้วน ๆ ถ้าจะประดับหรือตกแต่งลงรักแบบนี้ (เอาทองเส้นที่มีการประดับลวดลายด้วยการลงรักออกมาให้ดู) นี่ไม่ค่อยชอบ ส่วนใหญ่ช่วงเทศกาลจะขาย (ทอง) ได้มากกว่าช่วงอื่นค่ะ อย่างช่วงนี้ (สงกรานต์) ที่ร้านก็จะเอาทองลงเยอะหน่อย เพราะคนจะซื้อกันเยอะ หลังจากนั้นก็จะซาละ ไปเยอะอีกที่ช่วงเข้าพรรษาค่ะ

²¹³ ข้อมูลสัมพันธ์กับแม่ตาน (แม่ค้าขายไขไก่และกุ้งสดนำเข้าจากไทย) ที่ส่งลูกไปเรียนมหาวิทยาลัยพะเยา เพราะมีญาติอยู่ที่แม่สาย จังหวัดเชียงราย

²¹⁴ ข้อมูลส่วนนี้สัมพันธ์กับพี่พ่อกำนันจันกับพ่อลง แสงลั้งให้

(ผู้วิจัยถามถึงคนกลุ่มไหนบ้างที่เป็นเจ้าของร้านทองในภาคเมืองเชียงตุง) ด้านโน้นจะมีไต่เหนือ ตรงเส้นกลางนั้นจะเป็นร้านคนไต (โหลง) กับอีกร้านจะเป็นไต่หลอยอยู่ข้างในอีกฝั่งหนึ่งค่ะ ก็เยอะอยู่นะพี่ หนูก็ไม่ค่อยรู้จักหมดหรอก²¹⁵

นอกจากเจ้าของกิจการร้านทองคำแล้ว ชาวจีนส่วนหนึ่งของตลาดยังประกอบธุรกิจนำเข้าเสื้อผ้าชาติพันธุ์ต่าง ๆ ของรัฐฉานจากพม่าตอนในและจีนด้วย ร้านเสื้อผ้าพื้นเมือง²¹⁶ ร้านนี้ตั้งอยู่ในโซนที่ส่วนใหญ่ขายอาหารพื้นเมือง (โดยรอบเป็นร้านก๋วยเตี๋ยวหมูทุบ) มีเพียงร้านนี้ร้านเดียวในคูหานี้ที่ขายเครื่องแต่งกายพื้นเมืองของทุกชนเผ่าในรัฐฉาน และจากการสังเกตของผู้วิจัยก็พบว่าคนที่มาถามหาซื้อเครื่องแต่งกายนั้นก็ได้มาซื้อหาเฉพาะเครื่องแต่งกายของตัวเองเท่านั้น เช่น มีคนไต่เหนือมาหาชุดไต (โหลง) สำหรับเด็ก เช่นเดียวกับคนพม่ามาขอชุดไต (โหลง) เช่นกัน เมื่อผู้วิจัยถามไปที่คนขาย²¹⁷

อย่างไรก็ดีลูกค้าก็จะปะปนไปกับคนที่มาถามหาชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ตัวเอง เช่น ชาวลาหู่มาถามผ้าถุงสีแดงแบบลาหู่ เพื่อเอาไปใส่ในช่วงตรุษจีน ผู้ให้ข้อมูลกล่าวสรุปถึงการแต่งกายไว้ว่าโดยส่วนใหญ่คนเชียงตุงค่อยข้างปรับตัวเรื่องการแต่งกาย คือเวลาปกติก็จะแต่งแบบทั่ว ๆ ไป เพราะความสะดวกด้วยส่วนหนึ่ง ตามสมัยด้วย หาซื้อง่าย แต่ถ้าเป็นช่วงเทศกาลหรือมีพิธีการ จะพบว่าคนเชียงตุงจะแต่งกายด้วยชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์แบบเต็มยศเลยก็ว่าได้ เป็นเพราะมีความภาคภูมิใจที่จะแต่งชุดประจำชาติพันธุ์ แต่ก็พบว่ามีการผสมผสานบ้างเหมือนกัน คือไม่ได้จะต้องถูกขนบตามแบบดั้งเดิมเสียทีเดียว เช่น อาข่าหรือลาหู่ ที่ปัจจุบันนั้นการใช้เครื่องประดับเงินแบบดั้งเดิมก็เป็นเรื่องยากลำบาก ทั้งในแง่ของราคาและความยุ่งยากในการซื้อหา ดังนั้นจะเห็นว่าการปรับเปลี่ยนด้านวัสดุไปบ้าง หรือหาแหล่งที่มาที่ลดต้นทุนลง เช่น ซื้อเครื่องประดับจำพวกเงินปลอมจากไทย หรือ ใช้ผ้าพิมพ์ลายจากจีนแทนผ้าปักด้วยมือ เป็นต้น

ผู้วิจัยถามถึงความนิยมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในการสวมใส่เสื้อผ้าแบบที่ขายในร้าน ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า

ถ้าเป็นคนแอ่น ที่มีลักษณะโดดเด่น เช่น ฟันดำ ๆ เป็นคนบนดอยไกล ๆ เวลามาหาซื้อก็จะซื้อพวกผ้าที่ราคาถูก ๆ หน่อย จะหาแบบที่ทนมาก ๆ ส่วนคนไต

²¹⁵ ลูกสาวเจ้าของร้านทองชาวจีน, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, ภาคเมืองเชียงตุง, 13 เมษายน 2561.

²¹⁶ ผู้ให้ข้อมูลเล่าถึงตระกูลนี้ว่า (ตระกูลของแม่เลี้ยง) จะค้าขายผ้าพื้นเมืองทั้งตระกูล มี 4 สาขา เรียกว่าเป็นตระกูลค้าขายผ้าพื้นเมืองของทุกกลุ่มชาติพันธุ์เลยก็ว่าได้

²¹⁷ ลูกจ้างเป็นคนจีน อายุ 26 ปี ให้ข้อมูลว่าเจ้าของร้าน (แม่เลี้ยง) เป็นลูกครึ่งจีนผสมจีน

เหนือจะชอบผ้าสีดำมากกว่าสีอื่น ถ้าเป็นคนว่าจะมาซื้อเครื่องแต่งกายเฉพาะในช่วงปีใหม่ เอาไปประยุกต์ให้เป็นแบบสมัยใหม่ ชอบเอาผ้าของว่าแบบดั้งเดิมไปตัดเป็นชุดกระโปรงสั้น ๆ ลักษณะคนว่าจะเป็นคนดู โหดร้าย ใจร้อน มีจำนวนน้อยนะ นาน ๆ จะเข้ามาทีหนึ่ง ที่เป็นแม่ค้า/คนขายนี้ยังไม่ค่อยมีเลย ส่วนใหญ่จะมาซื้อมากกว่า โดยเฉพาะช่วงเทศกาล เพราะกาตตุง (กาตเมืองเชียงตุง) นี่ถือเป็นกาตใหญ่ที่สุดในอาณาเขตนี้แล้ว ว่ามาจากเมืองอื่น ๆ ก็ต้องมาซื้อของที่นี่ เหมือน ๆ กับที่ชนเผ่าอื่น ๆ ที่อยู่ต่างเมือง ทั้งเมืองยาง เมืองยอง คนลื้อ

การซื้อขายภายในร้าน นอกจากจะขายปลีกให้กับลูกค้าหน้าร้านแล้ว ร้านนี้ก็ขายส่งแบบเงินเชื่อด้วย เนื่องจากระหว่างที่ผู้วิจัยสนทนากับคนขายอยู่ด้านหน้าร้าน ภายในร้านก็มีลูกค้าที่รับสินค้าไปขายแบบเงินเชื่อ ซึ่งเป็นชาวพม่า เอาเงินมาจ่ายแม่เลี้ยง แม่เลี้ยงซึ่งปกติจะสื่อสารด้วยภาษาจีน ก็สามารถใช้พม่าในการสื่อสารได้อย่างคล่องแคล่วเช่นกัน เช่นเดียวกับลูกจ้างที่ใช้ภาษาพม่าสื่อสารกับลูกค้าชาวพม่าที่มาหาซื้อชุดเด็กแบบไตมาวได้อย่างคล่องแคล่วเช่นกัน ดังนั้นภาษาที่ใช้ระหว่างที่มีคนต่างกลุ่มมาซื้อผ้าพื้นเมืองที่ร้าน จะใช้ภาษาพม่าเป็นหลักในการถามไถ่เบื้องต้น นอกจากผู้ซื้อจะถามไถ่ด้วยภาษาอื่นก่อน ผู้ให้ข้อมูลจะตอบไปด้วยภาษาเดียวกับที่ถูกถาม

จากการสอบถามถึงรายละเอียดสินค้าจากลูกจ้าง ก็พบว่าร้านนี้รับสินค้ามาจากพื้นที่ต่าง ๆ ของพม่าตอนใน ไม่ว่าจะเป็นชุดขึ้นแบบสมัยนิยมที่มีการประยุกต์ด้วยการปักลวดลายลูกปักและหลากสีสันทัน สดใสนั้นตามสมัยนิยม ส่วนใหญ่จะเป็นคนรุ่นใหม่ ๆ ที่นิยมสวมใส่ไปร่วมงานบุญต่าง ๆ และเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ส่วนใหญ่จะสั่งมาจากเมืองตอนในพม่า ส่วนใหญ่จะมาจากโรงงานทอผ้าที่มณฑลยี่และตองยี เพราะถือว่าเป็นแหล่งรวมผ้าพื้นเมืองแทบทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในพม่า ทั้งจีน คะฉิ่น²¹⁸ หลอย ลาหู่ ไตโหลง ไตมาว อาข่าและว้า

นอกจากนี้ที่ร้านนี้ยังมีผ้าแบบพิมพ์ลวดลายสำเร็จลงบนเนื้อผ้าเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งนำเข้าจากจีนจำหน่ายด้วย เช่น ผ้าลาหู่แบบสมัยใหม่ที่เป็นผ้าพิมพ์ลาย (แทนที่จะเป็นลายปักเหมือนแบบดั้งเดิม) ซึ่งราคาถูกกว่า

และมีบางส่วนที่เป็นชุดไทจีนแบบดั้งเดิมเท่านั้นที่จะสั่งทำที่เชียงตุงแต่ก็ค่อนข้างน้อย เนื่องจากที่เมืองเชียงตุงไม่มีโรงงานทอผ้าขนาดใหญ่ การทอผ้าจึงเป็นงานหัตถกรรมในครัวเรือนเท่านั้น และปัจจุบันเป็นที่นิยมน้อยลง เพราะส่วนใหญ่ราคาค่อนข้างสูง ส่วนใหญ่เสื้อผ้าที่คนจีนนิยมสวมใส่จะเป็นแบบสีดั้งเดิม ที่มีดินสอพูนเป็นสีเขียว

²¹⁸ คะฉิ่น มีชื่อเรียกผ้าเฉพาะว่า “บ้านอ” – ข้อมูลโดย ลูกจ้างชาวจีนร้านขายเครื่องแต่งกายพื้นเมือง

ภาพที่ 5.7 ร้านขายผ้าเครื่องแต่งกายพื้นเมือง

ภาพที่ 5.8 ชินกลุ่มชาติพันธุ์คะฉิ่น ลาหู่ ปะหล่อง และลาหู่ (จากซ้ายไปขวา)

หลังจากที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าเริ่มมีลูกค้ามาถามหาชุดพื้นเมืองแบบต่าง ๆ มากขึ้น ผู้วิจัยจึงขยับตัวออกไปสังเกตอยู่ด้านนอกร้าน พบข้อมูลน่าสนใจมากมาย อาทิ เห็นว่ามีคนอาข่าที่ทาแป้งทานาคามาถามซื้อเสื้ออินเล, คนพม่ามาถามหาชุดไตโหลงและไตมว เป็นต้น ซึ่งทำให้เห็นได้ว่าภาคเมืองเชียงตุงที่ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายนั้น ล้วนเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกัน

นอกจากกิจการสองประเภทข้างต้นของชาวชินแล้ว ในภาคเมืองเชียงตุงยังมีแม่ค้าชาวชินอีกกลุ่มหนึ่งเข้ามาทำกิจกรรม กลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มแม่ค้าที่มาจากต่างหมู่บ้านรอบ ๆ เมืองเชียงตุงโดยส่วนใหญ่การค้าขายจะใช้กระบุงที่หาบมาวางเรียงรายกับพื้น ด้านข้างมีไม้คานวางไว้ใกล้ ๆ ภายในกระบุงมีข้าวสายน้ำอ้อย²¹⁹ ข้าวโพดสาลีต้ม (ข้าวโพดพันธุ์พื้นเมือง) ข้าวปุก²²⁰ ข้าวแต่น พืชผักที่ปลูกในบ้าน (ดูภาพที่ 5.9) ตลอดช่วงเวลาที่คุณวิจัยลงภาคสนามมักพบแม่ค้ากลุ่มเดิมกลุ่มนี้ขายสินค้า

²¹⁹ ข้าวสายน้ำอ้อยหรือข้าวสายน้ำอ้อย คือ ข้าวสอยที่กินคู่กับน้ำอ้อย ซึ่งทำจากการนำข้าวสารหุงสุก (ข้าวสอย) ไปล้างจนร่วนกินคู่กับน้ำอ้อยเชียงตุง (สีจะเข้มกว่าน้ำอ้อยพม่า) ที่เคี่ยวจนเป็นน้ำเหลว ๆ (ไม่หนืด) กินเป็นของว่างระหว่างวัน โดยเฉพาะฤดูร้อน ความเย็นชื่นใจของขนมนี้จะอยู่กับการใส่น้ำอ้อยเคี้ยวแล้วลงไปในหม้อดินเผา

²²⁰ ข้าวปุก มีทั้งที่ทำจากข้าวเหนียวขาวและข้าวเหนียวดำ แต่เดิมช่วงเวลาที่นิยมทำหลังเก็บเกี่ยวข้าวประจำปี เพราะจะได้ข้าวใหม่มาตำ นอกจากชาวชินแล้ว คนไต คนลื้อหรือกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงหลายกลุ่มก็นิยมทำข้าวปุกเลี้ยงกันในเทศกาลพิเศษต่าง ๆ และมักผสมงาพื้นเมือง (งาขี้ม่อน – เรียกตามแบบคนพื้นเมืองล้านนาหรืองาหล้าหรืองาดำ – เรียกตามแบบคนเชียงตุง) ลงไปด้วย สัดส่วนข้าว : งา เป็น 3:1 เพิ่มเกลือลงไปเล็กน้อยระหว่างตำ เมื่อตำจนละเอียดนุ่มเหนียวได้ที่แล้ว จะนำมาแผ่เป็นแผ่นกลม ๆ วางบนใบตองซ้อนกันเป็นชั้น ๆ เพื่อจะได้ไม่เหนียวติดกัน

ประเภทเดียวกันนี้อยู่ ณ ที่เดิม เมื่อเข้าไปสอบถามพบว่า เป็นชาวจีนจากบ้านหมากขาม บ้านปกและบ้านขาย โดยจะมากันแต่เช้าก่อนภาคเปิดช่วง 06.00 น. ส่วนใหญ่จะเดินทางด้วย “แท็กซี่”²²¹ หรือรถทอราจีเจ้าประจำ และจะอยู่ขายจนตลาดวายก็จะรีบกลับไปเตรียมสินค้าเพื่อมาขายในวันรุ่งขึ้น และจะขายเป็นประจำทุกวัน (โดยส่วนใหญ่) ถ้าวันใดที่ไม่มาขายนั้นเป็นเพราะว่าวัตถุดิบหมดหรือทำเตรียมสินค้าไม่ทัน ค่าใช้จ่ายในการเช่าพื้นที่จะต้องจ่ายรายวันให้กับเจ้าหน้าที่ภาคที่จะเดินเก็บระหว่างวัน วันละ 500 บาท (ข้อมูล ณ ค.ศ. 2018)

จากข้อมูลส่วนนี้เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับข้อมูลของแม่เฒ่าบ้านยางขาวที่ได้ไว้ก่อนหน้านี้ ทำให้ผู้วิจัยสามารถกล่าวได้ว่าชุมชนชาวจีนที่อยู่ในหมู่บ้านรอบเมืองเชียงตุง มีวิถีชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของระบบตลาดอย่างแท้จริง อันเป็นการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากเดิมที่เป็นระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพสู่การพึ่งพิงระบบตลาด จากเดิมที่เหลือจึงขาย ปรับเปลี่ยนเป็นผลิตส่วนหนึ่งเพื่อโดยเฉพาะ

นอกจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นภายใน “ภาคเมืองเชียงตุง” แล้วยังมีปรากฏหมู่บ้านหัตถกรรมที่ผู้คนมีความชำนาญเฉพาะด้านในการผลิตสินค้าเพื่อป้อนเข้าสู่ระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงตุง” คือบ้านจอมมน เป็นชุมชนขึ้นชื่อด้านการทำหัตถอุตสาหกรรมเครื่องเงินหรือที่เชียงตุงเรียกว่า “คั้วฮัก คั้วหาง” หรือ งานหัตถกรรมไม้ที่ต้องใช้การลงยารัก เพื่อนำประโยชน์ไปใช้สอยในโอกาสต่าง ๆ มีหลายขนาดตั้งแต่เล็กไปจนถึงใหญ่ รวมถึงของที่ต้องการสั่งทำในโอกาสพิเศษต่าง ๆ ก็ สามารถทำได้ด้วย อย่างไรก็ตามสถานที่จัดจำหน่ายจะเป็นในชุมชนเป็นหลัก รูปแบบของเครื่องเงินเชียงตุงมีความหลากหลายของตัวรูปพรรณที่นิยมใช้กันในท้องถิ่น ทั้งงานไม้กลึง งานเครื่องสานและขด อันประกอบด้วยซ้าป้อมหรือซ้าปอม ซองเทียน กุบและอุปไม้ไผ่ขด นอกจากนี้ปัจจุบันยังมีการผลิตเพื่อส่งออกไปขายรีสอร์ทในประเทศไทยหรือร้านจำหน่ายของที่ระลึกในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ ถ้วย ถาด แจกัน ตลับขนาดต่าง ๆ ซึ่งเทคนิคที่นิยมและเป็นเอกลักษณ์ของเครื่องเงินเชียงตุงได้แก่ เทคนิคการปั้นรักกระหนะเป็นลวดลายพรรณพฤกษาและปิดทองคำเปลว

²²¹ จักรยานยนต์รับจ้าง

ภาพที่ 5.9 กลุ่มแม่ค้าขายสินค้าจากหมู่บ้านรอบนอก

เครื่องเงินบ้านจอมมน เมืองเชียงตุง เรียกว่า “เครื่องเงินมูลินตะ” ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล²²² เล่าว่า ชุมชนจอมมนนี้ผลิตเครื่องเงินสืบทอดกันมายาวนาน สำหรับครอบครัวนี้ทำต่อเนื่องกันมากกว่า 3 ชั่วอายุคน ปัจจุบัน (ค.ศ. 2017) ที่ชุมชนนี้เหลือเพียงครอบครัวเดียวที่ยังคงผลิตอยู่ เดิมบ้านจอมมนเป็นชุมชนช่างทำเครื่องเงินจำหน่ายทั่วเมืองเชียงตุงและเมืองใกล้เคียง เป็นของฝากที่มีค่า เครื่องเงินที่ผลิตจากบ้านมูลินตะจะทำมุกรักเป็นอักษรธรรมหรือตัวเงินหรืออักษรพม่าเป็นชื่อ “ช่างมูลินตะ” ซึ่งเป็นช่างผู้ผลิต พร้อมระบุปีที่ผลิต ชื่อเจ้าของผู้สั่งทำและชื่อบ้านจอมมน เมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นแหล่งผลิตเครื่องเงินติดลงไปในงานทุกชิ้น จึงจะถือว่าเป็นชิ้นงานเครื่องเงินจากเชียงตุงที่สมบูรณ์แบบ

²²² ผู้ผลิตเครื่องเงินมูลินตะ, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, ร้านเครื่องเงินมูลินตะ บ้านจอมมน เมืองเชียงตุง, 7 กุมภาพันธ์ 2560.

ภาพที่ 5.10 “เครื่องเงินมูลินตะ” บ้านจอมมน เมืองเชียงตุง

การผลิตเครื่องเงินที่บ้านจอมมนนี้ถือว่ามีเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาพบว่า ปัจจุบันเหลือเพียงครอบครัวเดียวที่ยังคงมีการผลิตเครื่องเงินอยู่ เหตุที่เป็นเช่นนั้นผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่าสืบเนื่องมาจากเหตุผลหลายอย่างประกอบกัน ได้แก่ความนิยมเครื่องเงินลดลงเพราะราคาสูงและสามารถทดแทนด้วยวัสดุประเภทอื่นที่เข้าถึงได้ง่ายกว่า เมื่อถามถึงเหตุผลที่ราคาขึ้นงานค่อนข้างแพงส่วนหนึ่งเป็นเพราะการทองเทียวนักทองเทียวยอมสู้ราคาแม้ราคาจะสูงเกินปกติ ซึ่งจากปรากฏการณ์นี้ทำให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความเป็นห่วงถึงลักษณะที่โดดเด่นประการนี้ของกลุ่มชาติพันธุ์จีน บ้านจอมมนในอนาคตว่า

การทองเที่ยว นักท่องเที่ยวจะทำให้อาชีพนี้สูญหายไป นักท่องเที่ยวมานาน ๆ มาที มาแล้วพากันซื้อของ ก็เป็นปกติของคนที่ย้ายของให้นักท่องเที่ยวด้วยนะ เหมือนคิดว่าขายแพง ๆ เลย เพราะอย่างไรนักท่องเที่ยวก็ยอมจ่าย หรือบางคนมาสั่งเพื่อไปประดับโรงแรม รีสอร์ท สั่งจำนวนมาก คนทำก็หลงทำ เพราะคิดว่าเจ้านี้ยังยอมซื้อ สุดท้ายมันก็ขายได้เท่าที่เขาสั่ง เจ้าเดียว บางครั้งบางช่วงของเหลือเต็มตู้ เพราะคนท้องถิ่นไม่สามารถซื้อใช้ได้ เพราะสู้ราคาไม่ไหว แล้วหันไปใช้ของสมัยใหม่มากขึ้น พวกพลาสติก แสตปนเลส ถามว่าดีหรือเปล่า มันก็ดี คงทนดี แต่ที่เสียคือต่อไปจะไปหาตู้ที่ไหน แม้กระทั่ง “แอ็บข้าวพระเจ้า” ที่แต่เดิมจะต้องใช้เครื่องเงิน แต่ตอนนี้ก็เปลี่ยนแปลงไป

มีคนจากบ้านนี้ย้ายไปอยู่บ้านต้นแหง อำเภอสันป่าตองเชียงใหม่ ก็ไปทำชุมชนเครื่องเงินอยู่ที่โนน²²³

กลุ่มชาติพันธุ์เมืองเชียงตุง คือกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมของพื้นที่ศึกษา ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนค่อนข้างหลากหลายตั้งแต่ (1) การผลิตด้านการเกษตรที่มีทั้งกลุ่มที่ยังเน้นการผลิตแบบเดิมเหลือจึงขาย เช่น ชาวซิ่นที่เป็นผู้ค้าขาย ไม่มีแผงหรือคูหาประจำในภาค กับกลุ่มที่ผลิตเพื่อขาย เช่น การปลูกกะหล่ำดอกของบ้านยางขวย (2) กลุ่มผู้ค้าทองและค้าขายสินค้าชาติพันธุ์ที่มีต้นทุนการผลิตสูง (3) กลุ่มผู้ค้าระดับกลางถึงล่างซึ่งเป็นผู้ค้าประจำมีอาชีพค้าขายอยู่ในภาค และ (4) ชุมชนหัตถกรรมที่ไม่มีร้านประจำอยู่ในภาค หากแต่อยู่ภายในระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงตุง” ด้วยหน้าที่ของการเป็นผู้ค้าสินค้าเฉพาะชาติพันธุ์ที่ยึดโยงอยู่กับการทองเที่ยวมากกว่าอุปโภคประจำวัน

5.2 กลุ่มชาติพันธุ์ไตโหลง

ชาวไตโหลงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยกระจายอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่เขตมณฑลกว่างสี ด้านตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีนปัจจุบัน ไปจนถึงทางทิศตะวันตก บริเวณส่วนเหนือของประเทศเวียดนาม ลาว รวมไปถึงทางภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มณฑลยูนนาน ในภาคใต้ของประเทศจีน ตลอดจนบริเวณรัฐฉานในเขตประเทศพม่า ลุ่มแม่น้ำพรหมบุตรในรัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย

²²³ อนุสรณ์ บุญเรือง, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 5 เมษายน 2561.

สำหรับรัฐบาล สาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่าปัจจุบันนั้น พบชาวไตโหลงในเมืองเชียงตุง เมืองตองยี เมืองสีป้อ เมืองหนอง เมืองนาย เมืองปิ่น เมืองมิด

ลักษณะวัฒนธรรมไทใหญ่ในเชียงตุง ปรากฏหลักฐานทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการค้าขายทางไกลด้วยวัวต่าง ตั้งแต่ก่อนที่รัฐบาลไทยจะทำถนนปูหินในช่วงสงครามญี่ปุ่น ภายหลังพัฒนาเป็นถนนสำหรับรถยนต์สัญจรไปมาติดต่อกับแม่สาย – ท่าขี้เหล็ก – เชียงตุง เป็นชนชาติพันธุ์ที่นิยมมีความชำนาญด้านการค้าขายเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะฝิ่น ส้มจุก ตะกั่ว (จากยูนนาน) และหนังสัตว์

ปัจจุบันพบชาวไตโหลงกระจายตัวอยู่ทั่วไปในเมืองเชียงตุงแถบบ้านเชียงแสน บ้านหนองฮอง บ้านตองสี บ้านหนองกัม บ้านสามตอง บ้านเตาห้วย เป็นต้น

ลักษณะบ้านเรือนชาวไตโหลงเชียงตุงมีทั้งแบบสมัยนิยมและแบบดั้งเดิม ที่นับวันก็จะเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ส่วนใหญ่แล้วการตั้งบ้านเรือนแบบเดิมจะนิยมสร้างเป็นห้องแถวชั้นเดียว เพื่อทำกิจกรรมค้าขายไปพร้อม ๆ กับที่อยู่อาศัย ส่วนที่พบในหมู่บ้านรอบนอกจะมีลักษณะบ้านเรือนเป็นเสาไม้ ใต้ถุนสูงและใช้ใต้ถุนบ้านทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ตั้งหูกทอผ้า เป็นคอกวัว ควาย หมู เป็ด ไก่ เกือบดำและตากถั่วเหลืองสำหรับทำถั่วเน่า เป็นต้น มีนอกลาน ส่วนฝาผนังบ้านทำได้หลายลักษณะทั้งเป็นไม้ไผ่ทาบติดสาน ก่อด้วยดิน อิฐรูปทรงต่าง ๆ กัน ส่วนหลังคานิยมมุงด้วยดินขอ บ้านเรือนมักตั้งอยู่เป็นกลุ่ม ๆ สองข้างทาง

ชาวไตโหลงที่อยู่หมู่บ้านรอบนอกมีอาชีพทำนา ทำงานหัตถกรรมตามความถนัดและตามทรัพยากรธรรมชาติจะเอื้ออำนวย เช่น บ้านเตาห้วย ที่ตั้งอยู่บนระหว่างทางจากเชียงตุงไปเมืองลาที่เมื่อว่างเว้นจากการทำสวนทำนาแล้ว ก็จะทำถั่วเน่าเพื่อนำมาขายในภาคเมืองเชียงตุง ส่งไปขายยังตองยีและแม่สาย หรือชาวไตบ้านหนองกัมที่เว้นว่างจากงานในไร่สวนแล้ว ก็จะผลิตงานหัตถกรรมจำพวกจักสานไม้ไผ่เป็นเพราะเป็นพื้นที่ที่มีไม้ไผ่มาก อาทิ กระบุง ตะกร้า เสื่อ เสื่อผิวไม้และก๊วยไต (หมวก) โดยจะส่งต่อสินค้าเหล่านี้มาขายที่ภาคเมืองเชียงตุง เป็นต้น (ดูภาพที่ 5.11) ส่วนชาวไตโหลงที่อาศัยอยู่บริเวณตัวเมืองเชียงตุงจะทำอาชีพค้าขาย เป็นหลัก

ภาพที่ 5.11 งานหัตถกรรมจำพวกจักสานไม้ไผ่จากบ้านหนองกุ่ม

ภาพที่ 5.12 ถั่วเน่าจากบ้านเตาห้วย

ชาวไถ่โหลงเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด ความเชื่อและหลักคำสอนในพุทธศาสนาส่งอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในแทบทุกด้าน ความนิยมทำบุญของชาวไถ่โหลงถือเป็นที่เลื่องลือจนเกิดเป็นที่มาของคำเปรียบเปรยที่ว่า “กินอย่างม่าน ตานอย่างไถ่” เพราะชาวไถ่โหลงจะมีพิธีกรรมสำคัญให้ทำบุญได้ตลอดทั้งปี อาทิ ปอยสังลอง จองพารา ออกหว่า เทศน์มหาชาติ ตานข้าวหย่ากู่ กองโหลง ปอยห่าน้ำ ปอยสลาท ปอยเหลินสิบเอ็ด ปอยเหลินสิบสองและมักแห่เทียนประทีปโคมไฟไปถวายวัดเป็นประจำ เป็นต้น

นอกจากความเชื่อเรื่องพุทธศาสนาแล้ว ชาวไถ่โหลงยังมีความเชื่อถือศรัทธาผีบรรพชนอย่างเคร่งครัดจริงจัง มีพิธีกรรมเลี้ยงเซ่นสรวงบูชาอยู่เป็นประจำทุกปี โดยจะทำการสร้างศาลไว้ทุกหมู่บ้าน ถือเป็นสถานศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน นอกเหนือไปจากที่แต่ละหมู่บ้านจะมีวัด มีพระพุทธรูป พระสงฆ์เป็นศูนย์กลางแห่งการบำเพ็ญศาสนกิจแล้ว

ด้านการแต่งกาย พบว่าผู้ชายชาวไถ่โหลงจะสวมเสื้อคอกลมแขนยาว ผ้าหนา ติดกระดุมผ้าคล้ายไส้ไก่ขมวดเป็นปมพร้อมตกแต่งลวดลาย กางเกงขาก๊วยเป๋าดำ ส่วนผู้หญิงจะสวมเสื้อผ้าหนาหรือเสื้อป้าย แขนกระบอก เอวสั้น ตกแต่งลวดลายสวยงามด้วยการปักหรือฉลุผ้าตามขอบ กระดุมที่กลัดเสื้ออาจจะใช้กระดุมผ้าหรือพลอยกลัดกับหูกกระดุม ขึ้นที่นุ่งนั้นมีการต่อหัวขึ้นด้วยผ้าเนื้อนุ่ม

สีดำพับพับแล้วเหน็บที่หัวขึ้น ใช้เข็มขัดเงินคาดทับ การโผกหัวพันผ้าห้อยเป็นวัฒนธรรมในชีวิตประจำวันของชาวไตโหลง

อาหารการกินของชาวไตโหลง พบว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวในแถบนี้ที่นิยมกินข้าวเจ้าเป็นหลัก ใช้ผักเป็นวัตถุดิบหลักในการประกอบอาหาร โดยเครื่องปรุงได้มาจากพืชผักธรรมชาติ เช่น พริก เกลือ หอม กระเทียม เครื่องปรุงสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์ของอาหารไทใหญ่คือ “ถั่วเน่า” หรือ ถั่วเหลืองหมัก มีทั้งถั่วเน่าแผ่น เรียกว่า “ถั่วเน่าแชบ” และถั่วเหลืองที่หมักและบดละเอียดโดยจะเก็บไว้ในลักษณะคล้ายการเก็บน้ำพริกตาแดงจะไม่ทำให้แห้ง ใช้แทนกะปิ เรียกว่า “ถั่วเน่าเมอะ” อาหารที่ขึ้นชื่อของคนไทใหญ่ เช่น จิ้นลุง อุบไก่ ข้าวส้ม เป็นต้น

ภาพที่ 5.13 ถั่วเน่าแชบ (ถั่วเน่าแผ่น) เครื่องปรุงสำคัญของชาวไตโหลง (พบได้ในอีกหลายกลุ่ม ทั้งจีนปะโอและอาข่า แต่จะมีเครื่องปรุงที่แตกต่างกันไป โดยจะมีถั่วเหลืองเป็นเครื่องปรุงหลัก)

ปัจจุบันภายในภาคเมืองเชียงตุงจะเห็นว่ามียุทธคนไตโหลงเข้ามาทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย กลุ่มที่ขายสินค้าอุปโภคบริโภคทั้งที่อยู่ในกลุ่มสินค้าฟุ่มเฟือย เช่น ทองคำ ซึ่งจะมีจำนวนใกล้เคียงกับกลุ่มจีน แต่เมื่อเทียบกับสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน กลุ่มหลังจะมีจำนวนมากกว่า ส่วนหนึ่งเป็นเพราะกลุ่มผู้ไตโหลงคุ้นชินกับการทำการค้ามาแต่อดีต ตามที่พ่อกำนันจัน วงศ์ใหญ่ได้ให้ข้อมูลว่า²²⁴

²²⁴ พ่อกำนันจัน วงศ์ใหญ่, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, บ้านกานาโหลง เมืองเชียงตุง, 12 เมษายน 2561.

กลุ่มคนที่ค้าขายเก่งรองจากกลุ่มจีนในเมืองเชียงตุงก็เห็นจะเป็นคนไตโหลง เพราะคนกลุ่มนี้เค้าถูกรังแก ถูกทำให้ต้องพลัดบ้านต่างเมืองมาตั้งแต่สมัยโบราณจึง ทำให้ต้องต่อสู้ดิ้นรนอยู่ตลอด ทำมาหากินในบ้านนี้เมืองนี้ไม่ได้ก็ย้ายไปอยู่ที่อื่น ไปเริ่มใหม่สร้างใหม่เอาที่โน่น แบบที่เราเห็นที่บ้านผาแตก หรือเจ้าของโรงแรมวังทอง ผังโน้น (แม่สาย) นั่นแหละ

พ่อกำนันจัน วงศ์ใหญ่ ให้ข้อมูลเรื่องผู้ค้าในระบบตลาดมืดของเมืองเชียงตุงในช่วง 40 - 50 ปีก่อน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่พ่อหนานอ้าย (พ่อค้าทองขาวจีน) ให้ตามที่เสนอไปก่อนหน้านี้ ว่า การค้าแบบนี้ที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายและค่อนข้างอันตราย การจะค้าขายอยู่ได้แบบปลอดภัยในระยะยาวจะต้องมีเครือข่ายทั้งเครือข่ายผู้ค้า เครือข่ายสินค้าและรวมถึงเครือข่ายระหว่างเส้นทางการค้าด้วย ส่วนตัวพ่อกำนันจันไม่ได้อยู่ในฐานะผู้ค้ารายรวย เหตุผลที่ไปทำการค้าในช่วงนั้นเพียงแค่ต้องการเรียนรู้ แต่ก็ทำเป็นช่วงหลายปีเช่นกัน สินค้าที่พ่อกำนันจันค้าขายในช่วงนั้นส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไป มีบ้างที่มีโอกาสได้ของป่าหายากมาจากกลุ่มคนดอยที่คุ้นชินกัน แต่ไม่บ่อย เพราะไม่มีทุนรอนมากนัก พ่อค้าในกลุ่มที่เป็นเครือข่ายเดียวกับพ่อกำนันจัน นอกจากพ่อหนานอ้ายแล้ว ก็จะเป็นคนคุ้นเคยกัน มีทั้งคนไต คนจีน ไตเหนือ ในกลุ่มจะไม่พบว่ามีคนจีนปะปนอยู่ด้วย ซึ่งผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า “พวกนี้ (จีน) จะเป็นอีกกลุ่มหนึ่ง เค้าจะเดินทางไกลกว่าเรา (คนไต) ขายของที่มีราคาสูงกว่า หายากกว่า”

นอกจากจะทราบถึงลักษณะการค้าในระบบตลาดมืดผู้วิจัยสอบถามพ่อกำนันจัน วงศ์ใหญ่แล้ว ผู้วิจัยได้สอบถามถึงอุปนิสัยและบรรยากาศในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไตโหลงกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ โดยเฉพาะชาวพม่า จากพ่อหลง สายลึง²²⁵ ก็ทราบว่าภาพความขัดแย้งหรือการไม่ปฏิสัมพันธ์กันในปัจจุบันนั้นค่อย ๆ เลือนรางไปมากกว่าแต่ก่อน ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะการค้าขาย ความจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

รวม ๆ แล้วถ้าเป็นเดี๋ยวนี้นี้ในกาตตุงหรือในตัวเมืองเชียงตุงก็ตาม มันก็จะไม่ค่อยมีปัญหารุนแรง เพราะเราก็มองว่าอยู่ ๆ กันไป ต่างคนต่างทำมาหากิน ความผิดใจกันระหว่างคนพม่ากับคนบ้านเรามันก็ไม่ค่อยมี น่าจะเป็นเพราะเมืองเชียงตุง ถ้าไม่นับเรื่องเผาหอคำแล้วนี้ เราก็ไม่มีอะไรกะเขา (พม่า) นะ อันนี้หมายถึงเดี๋ยวนี้นี้หรือในช่วงเวลาไม่นานมาก แต่ถ้าเป็นยุคก่อนจะรุนแรงกว่าที่เป็นอยู่ ถ้านับย้อนไปรุ่นพ่อรุ่นแม่ประมาณ 30 - 40 ปีก่อน ถึงขนาดมีคำกล่าวว่า

²²⁵ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงตุง, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, สำนักงานวัฒนธรรมประจำจังหวัดเชียงตุง, 13 เมษายน 2561.

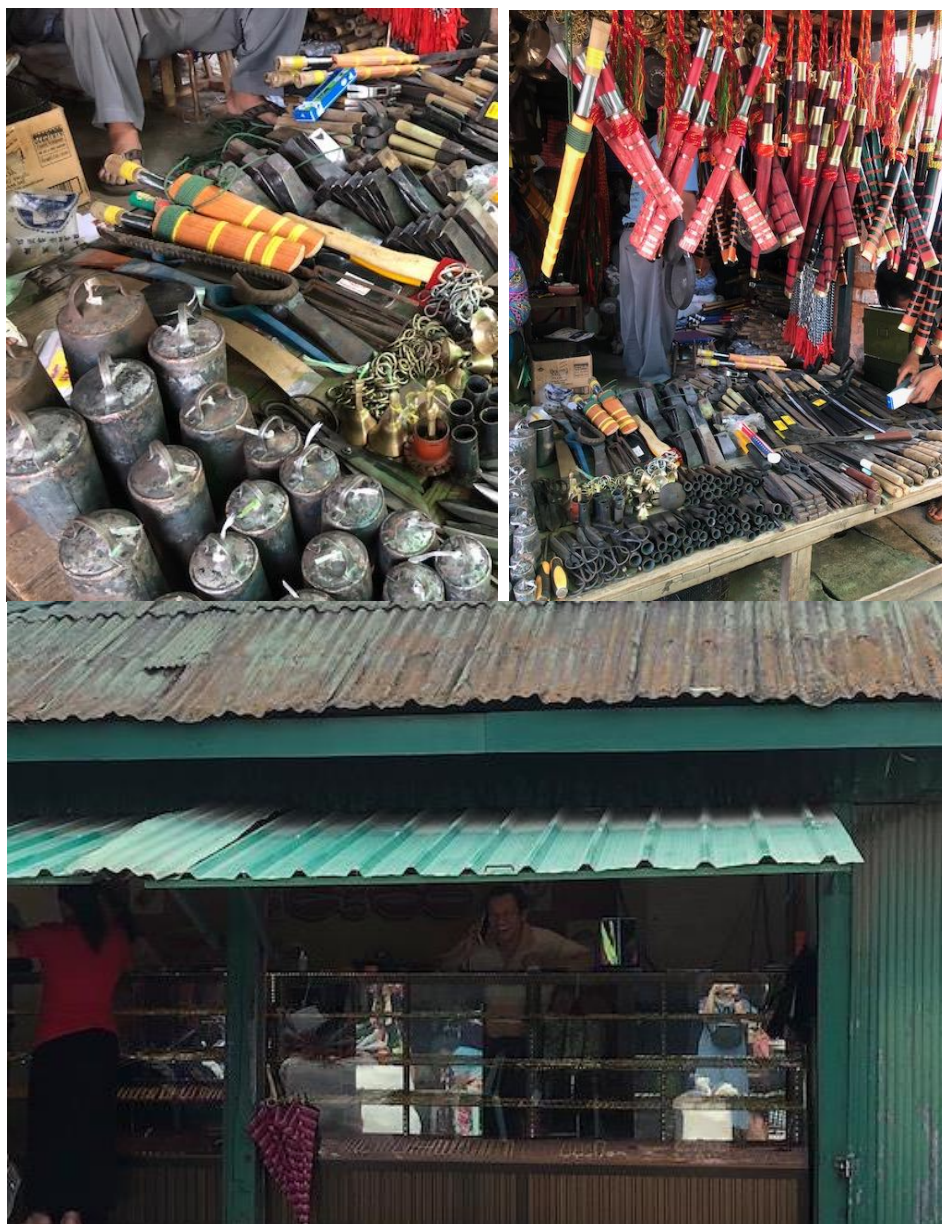
“เฮาบักกันคว่ม่าน”²²⁶ แต่ปัจจุบันก็ยอมกันไปบ้าง มองว่าพูดคุย เรียนรู้ สื่อสารกัน
เพื่อการค้าการขาย คนรุ่นใหม่ก็พร้อมจะเรียนรู้ภาษาพม่ากันมากขึ้น ในขณะที่คน
รุ่นใหม่ที่ปรับตัวไปสังคมที่เปลี่ยนแปลง

งานศึกษาภาคสนามของผู้วิจัยเองก็สนับสนุนข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ทั้งสองท่าน
เช่นกัน พบว่าชาวไตโหลงในเรื่องการค้าขาย โดยเฉพาะบทบาทภายในภาคเมืองเชียงตุง จะเห็นว่าชาว
ไตโหลงนั้นเน้นการทำมาหากินเป็นหลัก และหากเมื่อเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ แล้วชาวไตโหลงถือเป็น
กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ของภาคเมืองเชียงตุงที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจในทุกระดับของภาค
โดยเฉพาะกลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภคที่มีตั้งแต่กิจการผู้รับแลกเปลี่ยนเงินและรับซื้อเหรียญเงินโบราณ
ร้านขายยาแผนปัจจุบัน เสื้อผ้าสำเร็จรูปแบบร่วมสมัยที่นำเข้าจากพม่าตอนใน โดยมีบางส่วนนำเข้า
จากอินโดนีเซียหรือสิงคโปร์และส่งตรงมาขายยังภาคเมืองเชียงตุงเท่านั้น, จีน, เกาหลี, ผ้าห่ม/เครื่อง
นอนนำเข้าจากจีน อาหาร/ขนมขบเคี้ยว/กาแฟสำเร็จรูปจากทั้งประเทศไทยและจีน กิจการร้านโชว
ห่วยตั้งแต่ขนาดกลางถึงแผงลอยเล็ก ๆ งานหัตถกรรมเครื่องใช้โลหะ เช่น มีด จอบ กระดิ่งวัวควาย
ระฆังและอุปกรณ์การเกษตร ที่มีทั้งแบบผลิตในหมู่บ้านชาวไตโหลงรอบนอกเมืองเชียงตุงและนำเข้า
จากจีน รวมถึงหมู่บ้านหัตถกรรมปั้นภาชนะดินเผา เป็นต้น

²²⁶ เป็นคำกล่าวที่แสดงความรู้สึกรังเกียจทั้งสินค้า ภาษาและวัฒนธรรมของชาวพม่า เพราะ
ทำให้รู้สึกเสียเกียรติเสียศักดิ์ศรี เพราะคนในช่วงเวลานั้นต่างรู้สึกกว่าพม่าเข้ามาในเมืองเชียงตุงแบบ
ทำลายล้าง

ภาพที่ 5.14 ประเภทกิจการค้าต่าง ๆ ของชาวไทโหลง (จากซ้ายไปขวาและบนลงล่าง) ร้านภาชนะดินเผา ผู้รับแลกเงิน ขายพริกและเครื่องเทศ ธัญพืช ร้านขายยาแผนปัจจุบัน ผ้าไหมจากจีน แผงโชว์ห่วย

ภาพที่ 5.15 ประเภทกิจการค้าเครื่องใช้โลหะและร้านค้าทองของชาวไตโหลง

กิจการร้านค้าประเภทหนึ่งที่โดยมากเจ้าของเป็นชาวไตโหลงคือร้านขายยาแผนปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะเป็นยาสามัญประจำบ้าน ยารักษาโรคปัจจุบัน โดยจะมีวัยรุ่น (คนไตและอินเดีย) เป็นลูกจ้าง ทั้งนี้พบว่าทั้งเจ้าของและลูกจ้าง ไม่มีใครเป็นเภสัชกร ยาส่วนใหญ่นำเข้าโดยบริษัทประเทศไทย ทั้งในแบบที่มีตัวแทนมาส่งยาถึงที่กาดเมืองเชียงตุง และบางส่วนก็ไปซื้อหาจากประเทศไทยด้วยตัวเอง

ภาพที่ 5.16 ร้านขายยาแผนปัจจุบัน

ภาพที่ 5.17 เสื้อผ้าสำเร็จรูปนำเข้าจากสิงคโปร์ และอินโดนีเซียที่ส่งตรงมาขายภาคเมืองเชียงใหม่

นอกจากนี้ยังมีร้านอาหารเช้าแบบดั้งเดิมอีก 3 – 4 ร้านที่เจ้าของร้านเป็นชาวไทโหลง แต่ขายอาหารเช้าแบบพม่า คือ โรตีสอ่ง โรตีสอด ชาทั้งขานมแบบพม่าและชาของสำเร็จ และกาแฟสำเร็จรูป ผู้วิจัยได้สนทนากับคุณยายซึ่งเป็นเจ้าของร้านอาหารเช้าร้านหนึ่ง ได้เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับร้านของตนให้ฟังว่า

ยายเป็นคนไต (โหลง) เกิดและโตที่เมืองเชียงใหม่ เปิดร้านขายอาหารนี้มา ตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ สามีเป็นคนพม่า แต่ตายไปนานแล้ว คุณยายเรียนรู้จากรุ่นพ่อรุ่นแม่ สามารถทำได้หมดตั้งแต่แต่นวดแป้งโรตีสอด ขนชา ขายมาตั้งแต่แกวละ 50 สตางค์ (จ๊าด) จนถึงปัจจุบัน สามียายไม่มาอยู่ เพราะต้องไปค้าขาย ไป ๆ มา ๆ ระหว่างตองยี – เชียงตุง ตอนนั้นค้าขายทุกอย่าง ใครสั่งอะไรก็หาไปขาย รองเท้ายาง เสื้อของกิน บุหรี่ ขายหมด เดินทางกันเป็นกลุ่มใหญ่ มีทั้งหาบคาน หาบกระบุง หลัง ๆ เริ่มมีจักรยานก็เอากระบุงมัดใส่เบาะหลัง ต้องคอยระวังให้กันด้วย เพราะมีบ้างที่ไปเจอโจรปล้น ระหว่างเดินทาง ส่วนตัวยายก็ขายโรตีสอดอยู่ที่ภาค เลี้ยงลูก 4 คน 3 คนขายช่วยกันขายที่ร้านนี้ ลูกผู้หญิงอีกคนแต่งงานแล้วไปเปิดอีกร้านอยู่ด้านนอกภาค (คุณยายซื้อที่ร้านโรตีสอดด้านนอกภาค ผังประตูด้านทิศตะวันออก) ตอนนี้ยายอายุ 74 ปี

ผู้วิจัยถามถึงกรรมสิทธิ์ในร้านกรณีที่เป็นคนไตและเกิดที่เมืองเชียงใหม่ ทั้งยังเป็นผู้ค้าตั้งแต่รุ่นพ่อแม่พบว่าจะมีกรรมสิทธิ์ในร้านแต่ก็ยังต้องจ่ายค่าเช่ารายเดือนให้กับเจ้าหน้าที่ภาคด้วย คุณยายเล่าว่า

ยายเป็นเจ้าของ เพราะยายขายมานานละ ก่อนที่เจ้าหน้าที่ (พม่า) จะเข้ามาจัดการ แต่ก็ต้องจ่ายรายปียู่ นะ ตอนนี้อยู่ที่เดือนละ 60,000 จ๊าด มันก็ขึ้นมา

เรื่อย ๆ คำว่าเป็นค่าเช่ารายปี ใครจ่ายมากจ่ายน้อยมันขึ้นอยู่กับขนาดห้องของเรา
ตั้งอยู่ตรงไหนของภาคด้วย²²⁷

ผู้วิจัยสังเกตภายในร้านอาหารเช้า (โรตีสีโฮ่ง) พบว่าร้านตั้งอยู่บนคูหาห้องแถวแบบเปิด
โล่ง 3 ด้าน ห้องแถวทั้ง 2 คูหาถูกแบ่งย่อยเป็นคูหาละ 2 ร้าน ถัดจากร้านเป็นทางเดินระหว่างคูหาซึ่ง
เป็นที่ตั้งร้านที่ขายเฉพาะข้าวผัดแบบท้องถิ่น²²⁸ ส่วนร้านถัดไป (ตอนลึก) ขายเฉพาะก๋วยเตี๋ยวผัด²²⁹
(ข้าวซอยจ่อ) ผู้วิจัยสังเกตพบว่าอาหารทั้งสองชนิดจัดอยู่ในกลุ่มอาหารเช้า ซึ่งคนเชียงใหม่
รับประทานพอ ๆ กับก๋วยเตี๋ยวหมกๆ คนที่มาดื่มชา/กาแฟจะสั่ง “โรตีสีโฮ่ง” รับประทานคู่กับถั่ว
หัวช้างต้มบดละเอียดปรุงรสด้วยการผัดน้ำมัน (ใช้น้ำมันค่อนข้างมาก) ผงชูรส เกลือ โรยหน้าด้วย
หอมแดงเจียว ด้านหน้าร้านจะตั้งโต๊ะขาย “ปอเปี๊ยะ” (ใส่ข้าวโพดหวาน) “ชาโมชา” (ใส่มันฝรั่ง) และ
“หอมแดงซอยปรุงรสซุบแป้งทอด” (ดูภาพ 5.18) นอกจากนี้ยังสามารถซื้อข้าวผัดหรือข้าวซอยจ่อ
จากร้านแผงลอยทั้งสองมานั่งกินที่ร้านฯได้ แต่ต้องเอากาซนะไปกินพร้อมไปจ่ายค่าอาหารที่ร้านด้วย
ตัวเอง

²²⁷ คุณยายร้านอาหารเช้า (โรตีสีโฮ่ง), สัมภาษณ์โดย ดุจดดี คงสุวรรณ, ภาคเมืองเชียงใหม่, 15
เมษายน 2561.

²²⁸ ข้าวผัดแบบท้องถิ่น มีวิธีการปรุงดังนี้ ข้าวสวยผัดน้ำมันหมู ปรุงรสด้วยเกลือ ผงชูรส ซีอิ๊ว
ดำ ซอสถั่วเหลือง ลูกค้านำสามารถสั่งไข่ดาวหรือไข่เจียวราดหน้าได้ หรือจะสั่งเฉพาะข้าวผัดล้วน ๆ ก็ได้
เจ้าของร้าน (มีทั้งผู้ชายและผู้หญิง - ผลัดกันผัด ขึ้นอยู่กับว่าใครจะว่าง ณ ตอนนั้น) จะราดน้ำมัน
เจียว (หอมแดง) บนข้าวผัด เสริฟพร้อมผักสดเต็มจาน การผัดแต่ละครั้งจะผัดไว้เต็มกระทะใบขนาด
กลาง (ไม่ผัดทีละจานเหมือนไทย) ถ้าเห็นว่าข้าวที่ผัดไว้ใกล้หมด ก็จะตักข้าวเดิมที่เหลือติดกระทะนั้น
ใส่ลงในกระทะใหม่เพื่อให้ข้าวอุ่นอยู่ตลอดเวลา จากนั้นก็จะผัดกระทะใหม่ต่อไป

²²⁹ คนเชียงใหม่เรียก “ข้าวซอยจ่อ” – มาจากภาษาพม่า “ข้าวซอย” ใช้เรียกอาหารประเภท
เส้น (มีบ้างที่ทับศัพท์ว่า “ก๋วยเตี๋ยว” แต่สำเนียงจะเพี้ยนไปจากการออกเสียงแบบไทย) เส้นที่ใช้เป็น
เส้นที่ทำจากแป้งข้าวเจ้าผสมน้ำ เกล็ดแม่พิมพ์แล้วนำไปนึ่งจากนั้นมาตัดเป็นเส้น ๆ เล็กใหญ่ตามแต่
ชนิดอาหารที่นำไปปรุง ส่วนคำว่า “จ่อ” ภาษาพม่าแปลว่า “ทอด/ผัด” ดังนั้น “ข้าวซอยจ่อ” ในภาค
เมืองเชียงใหม่จึงเป็นการนำเส้นก๋วยเตี๋ยวมานำผัดน้ำมัน ตามด้วยพริกป่นแดง (แบบพม่า) เกลือและ
เครื่องปรุงรส ไม่ใส่ซีอิ๊วดำ (ไม่เหมือนผัดซีอิ๊ว/ผัดไทยของไทย) ไม่ใส่ผักลงไปผัดในกระทะ แต่จะมี
กะหล่ำปลีซอยบาง ๆ วางไว้ให้ลูกค้าหยิบเอง แม่ค้าจะผัดไว้ครั้งละจำนวนมาก ตักขายได้หลายจาน
เมื่อหมดกระทะก็จะผัดใหม่

ภาพที่ 5.18 ร้านอาหารเช้าแบบต่าง ๆ ในภาคเมืองเมืองเชียงใหม่

จากรายการอาหารข้างต้นผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าล้วนเป็นอาหารเช้าของชาวพม่า หากแต่กลับเป็นที่นิยมของผู้บริโภค

ตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยสังเกตการใช้พื้นที่ภาคเมืองเชียงใหม่ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ส่วนหนึ่งผู้วิจัยสังเกตการกินอาหารเช้าผู้คน การพบปะพูดคุยระหว่างกันพบว่าผู้คนที่มากินอาหารเช้าที่ร้านส่วนหนึ่งเป็นพ่อค้า/แม่ค้าที่ขายของอยู่ภายในภาคเมืองเชียงใหม่ เพราะบางคนผู้วิจัยก็พบที่ร้านระหว่างการสำรวจภาคสนาม นอกจากนั้นยังพบอีกว่าลูกค้าที่มากินในแต่ละร้านทั้ง 3 - 4 ร้าน ต่างเป็นขาประจำแต่ละร้าน ขาจรจะเป็นกลุ่มที่มาจ่ายซื้อของ โดยสังเกตจากการพูดคุยกันอย่างสนิทสนมกับเจ้าของร้าน การถามไถ่สารทุกข์สุกดิบ การแสดงความห่วงใยเรื่องสุขภาพ ถามไถ่ถึงญาติ เป็นต้น ดังนั้น ร้านอาหารเช้าจึงไม่ใช่แค่มากินอาหารเช้า บางคนนั่งยาวจนสาย บางครั้งร้านก็

เป็นที่นัดหมายมาเจอกันเพื่อไปต่อที่อื่น ๆ บางคนนัดมาคุยธุระ เรื่องราวที่สนทนากันจะเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป เช่น เรื่องลูก เรื่องการไปเที่ยวเมืองไทย การเล่าถึงอาหารไทยรสชาติแปลก ๆ ราคาแพง ๆ ของเด็กวัยรุ่น 2 คน ซึ่งหนึ่งในนั้นเป็นคนที่มาทำงานอยู่ที่ประเทศไทยช่วงหนึ่ง สังเกตได้ว่าคนเชียงตุงจะชื่นชอบประเทศไทยมาก การได้ไปประเทศไทย (คนเชียงตุงจะใช้คำว่า “ได้ไปทางใต้”) คือเป้าหมายหนึ่งของคนเชียงตุง โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่น คนวัยทำงาน การได้เดินทางมาถึงอำเภอแม่สายถือว่าเป็นที่สุดแล้ว ยิ่งถ้าได้เดินไปไกลถึงกรุงเทพจะถือว่าเป็นสิ่งยอดเยี่ยมมาก

นอกจากนี้ยังมีการถามไถ่กันถึงเรื่องชีวิตและการเรียน บรรยากาศภายในร้านมีความเป็นกันเอง ผู้คนที่นั่งกินอาหารอยู่ในร้าน จะยิ้มทักทายป็นน้ำใจให้กับคนแปลกหน้าเสมอ อาทิ ลูกให้นั่ง ขยับเข้าด้านในเพื่อให้คนที่มาใหม่มีที่นั่งในโต๊ะเดียวกัน โดยเฉพาะถ้าเป็นนักท่องเที่ยว คนท้องถิ่นจะยินดีป็นน้ำใจให้เสมอ

อย่างไรก็ดีผู้วิจัยไม่ได้เินการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องการเมืองในร้านเลย ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า “ร้านชา” สำหรับคนเชียงตุงคือร้านสำหรับกินอาหารเช้าและพบปะสังสรรค์ เท่านั้น ไม่ได้มีความหมายลักษณะเดียวกับ “สภากาแฟ” ในสังคมไทย

คนที่มากินอาหารที่ร้านมีทุกกลุ่มคนตั้งแต่อาช่า เป็นแม่ค้าขายชุดเครื่องแต่งกายอาช่า ในภาคเมืองเชียงตุง คนหลอย คนไต คนพม่า คนจีนและนักท่องเที่ยวที่จะหนาแน่นในช่วงวันอาทิตย์ สาย ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยวที่มากันเป็นกลุ่มกับบริษัททัวร์ ซึ่งก็จะมีร้านประจำเพียงร้านเดียวคือร้านที่อยู่ติดถนนเส้นกลางของกาดมากกว่าจะเป็นร้านด้านในที่อยู่คูหาถัดไป (ร้านของคุณยายที่ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย) เช่นเดียวกับร้านด้านนอก

กิจกรรมทางเศรษฐกิจอีกประเภทหนึ่งที่มักมีคนไตโหลงเป็นเจ้าของธุรกิจคือ “ร้าน (ตู้) รับแลกเงิน” จากการสัมภาษณ์ทราบว่าเจ้าของตู้จะมีทั้งคนไตและคนจีน ในอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกัน ผู้รับแลกเงินเหล่านี้ธุรกิจสำคัญอีกธุรกิจหนึ่งของตลาด

ภาพที่ 5.19 ร้าน (ตุ้) รับแลกเงินที่ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยคนไตหลวงและคนจีน

ในการรับแลกเงินจะแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มคนดอย (อาฮา - ลาหู่ - หลอย) ที่อาจมีเหรียญเงินรูป/เงินฝรั่งเศส/เงินเหรียญสมัยอาณานิคม ลูกเป้ง เามาขายแต่ละเหรียญก็จะมีราคาตายตัวตามขนาด (ดูภาพที่ 5.19) มีบ้างที่ชาวอาฮาจะมาซื้อต่อเพื่อนำไปประดับหมวก เสื้อผ้า หรือถ้าใครมีฝีมือก็จะซื้อ เพื่อนำส่วนผสมของเงินดีเป็นเครื่องประดับมาวางขายในกาดเมืองเชียงตุง²³⁰ เจ้าของร้าน (ตุ้) รับแลกเงินกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงที่มักนำเหรียญโบราณมาแลกว่า

คนดอยสมัยก่อนจะเป็นกลุ่มที่ติดต่อกับพ่อค้าต่างแดน หรือบางทีพวกนี้ก็ค้าขายกับจีน (พร้อมหยิบเหรียญที่มีรูปเหมาเจ๋อตุงให้ดู) พอได้เงินมา ตอนนั้นมันไม่ต้องใช้เนี่ย ก็จะฝังดินไว้พอวันนึงต้องการใช้เงินก็จะเอามาขาย²³¹

²³⁰ ดูรายละเอียดในหัวข้อ 5.4 กลุ่มชาติพันธุ์อาฮา

²³¹ เจ้าของร้าน (ตุ้) รับแลกเงิน, อายุ 38 ปี, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 8 เมษายน 2561.

ภาพที่ 5.20 เหรียญเงินโบราณที่มีกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงมาขายที่ร้าน ร้านตั้งราคาขายไว้ที่เหรียญละ 4 หมื่นจ๊อต (ประมาณ 500 บาท)

และ 2) กลุ่มผู้ค้าในภาคเมืองเชียงตุง ที่เมื่อขายของได้ในแต่ละวันและต้องการ “สกุลเงินไทย” เพื่อไปซื้อสินค้าจากประเทศไทยหรือจ่ายค่าสินค้าที่มีตัวแทนจำหน่ายจากไทยมาส่งถึงเชียงตุงมากกว่าที่จะมีนักท่องเที่ยวมาแลก²³²

อีกหนึ่งประเภทกิจการค้าของชาวไตโหลงคือกลุ่มผู้ค้าประเภทธัญพืช เช่น ถั่วแดง งาขาว งาขี้ม่อน (งาหล้า - ภาษาไต) ข้าวสารจ้าว ข้าวสารเหนียว ข้าวเก่า ขมิ้น พริกป่นแดง (เจ้าของร้านซึ่งเป็นคนไตโหลงจะผลิตเอง เพราะกำไรดีกว่าซื้อมาขาย พริกป่นหยาบมี 2 แบบ คือแบบคั่วไฟ เก็บได้นานกว่า กับแบบตากแดด นอกจากนี้ยังมีเครื่องเทศอื่น ๆ อาทิ มะเขว่น ถั่วเน่า น้ำอ้อย (ทั้งแบบที่มาจากเมืองอื่น ๆ ของพม่า) และที่ผลิตในเชียงตุง สินค้าแต่ละอย่างจะบรรจุอยู่ในกระบุงเรียงรายกันส่วนใหญ่พบว่ามีทั้งแบบที่ขายในคุหาห้องแถวด้านติดกำแพงและตั้งเป็นแผงค้าเล็ก ๆ (ดูภาพที่ 5.21)

²³² ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะนิยมแลกกับบริษัทนำเที่ยวโดยตรง บางบริษัทจะพาไปแลกที่ร้านแลกในตัวเมือง (นอกภาค)

ภาพที่ 5.21 กิจกรรมค้าของชาวไต้หวัน

ระหว่างที่ผู้วิจัยสำรวจภาคสนามนั้น ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับน้ำอ้อย จึงได้สอบถามถึงความแตกต่างระหว่างน้ำอ้อยไต้หวันกับน้ำอ้อยพม่า แม่ค้าชาวไท้เจ้าของร้านให้ข้อมูลเรื่องน้ำอ้อยว่า

น้ำอ้อยจากเมืองอื่น (พม่า) จะมีสีอ่อนกว่าน้ำอ้อย เชียงตุง ความนิยมในการเลือกซื้อน้ำอ้อยขึ้นอยู่กับชนิดอาหารที่นำไปปรุงเป็นหลัก มีบ้างที่ตั้งใจมาถามหาน้ำอ้อยพม่าโดยตรง นั่นเป็นเพราะเค้าจะเอาไปใช้ทำอาหารเฉพาะอย่าง เพราะคนพม่านิยมกินน้ำอ้อยก้อนเล็ก ๆ กับชาหลังมื้ออาหาร หรือนำไปเคี้ยวกับผลไม้ ท้องถิ่น กินเป็นของว่าง²³³ แต่คนไต (ไท้) จะเอาน้ำอ้อยไปทำข้าวหมก (ขนม) ช่วงที่มีพิธีกรรมหรือในงานประเพณีต่าง ๆ เช่น ช่วงสงกรานต์ เป็นต้น

กลุ่มผู้ค้าชาวไท้หลงสุดท้ายคือแม่ค้าชาวจีนที่มาพร้อมถุงปุ๋ยหนึ่งใบ หรือกระบุงกับสินค้าที่จะนำมาขาย อาจเป็นพืชผักที่ปลูกในบ้าน งานฝีมือที่จำเป็นต้องใช้ช่วงเทศกาล ผลไม้ ผัก เมล็ดถั่วลันเตาสด (บ่าถั่วลันเตาทั้งจากแม่สายและเมืองแซ่ –เมืองจีน-) ข้าวเจียว เป็นต้น แม่ค้ากลุ่มนี้ไม่ได้มาประจำ ขึ้นอยู่กับว่า ณ ช่วงเวลานั้นมีอะไรในบ้านที่สามารถนำมาแลกเปลี่ยนค้าขายได้ เพราะการมาวางขายของในภาค ถ้าเป็นชาวจีน ก็จะเสียค่าเช่าพื้นที่ในราคาต่ำมาก ประมาณ 500 จ๊าดต่อวัน

²³³ ดูวิธีการทำในหัวข้อ 5.7 กลุ่มชาติพันธุ์พม่า

ภาพที่ 5.22 แม่ค้าชาวไตโหลงนำสาหร่ายตากแห้งทำเป็นแผ่นกลม ๆ แฉีปรังต่อ เครื่องประกอบพิธี ช่วงสงกรานต์ ถั่วแขก

ผู้ค้าชาวไตโหลงถือเป็นผู้ค้าหลักในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ส่วนใหญ่จะค้าขายเครื่องใช้สำหรับอุปโภคบริโภคประจำวันที่มีต้นทุนการผลิตไม่สูงมาก ด้วยเหตุนี้ระหว่างการศึกษาภาคสนาม ผู้วิจัยจึงมักพบผู้ค้าชาวไตโหลงกระจายอยู่ในทุกกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งยังเป็นกลุ่มผู้ค้าส่วนใหญ่ในกลุ่มพ่อค้าทางไกลในยุคก่อนสงครามนิยม ต่อเนื่องถึงในตลาดมืดจนถึงปัจจุบัน จึงสามารถสนับสนุนคำกล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของพ่อค้าชาวไตโหลง (และจีน) จากรัฐไทใหญ่ตามที่ปรากฏในบันทึกของโฮลท์ เอส ฮอลล์เลตต์ (Holt s. Hallett)²³⁴ ได้เป็นอย่างดี

²³⁴ Dodd, William Clifton, *The Tai race, elder brother of the Chinese*, (Lowa: Torc Press, 1923), 226.

5.3 กลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ

กลุ่มชาติพันธุ์อีกกลุ่มที่มีบทบาทในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” มาตั้งแต่ยุคก่อนอาณานิคมคือ ไตลื้อ เป็นกลุ่มซึ่งมาจากสิบสองปันนา (ในจำนวนนี้มีกลุ่มจีนที่นับถือศาสนาอิสลามด้วย ซึ่งจักได้กล่าวต่อไป) โดยมีที่มาจากหลากหลายเมืองเช่น เมืองเชียงรุ่ง เมืองโง เมืองหุน เมืองหล้า เชียงเจิง จากข้อมูลภาคสนามโดยคุณป้าเจ้าของร้านภาชนะอะลูมิเนียมนำเข้าจากพม่าตอนใน (หม้อแขกมันทเลย์) ที่เล่าถึงการเคลื่อนย้ายของไตลื้อเข้ามายังเมืองเชียงตุงว่า ไตลื้อในเมืองเชียงตุงอพยพเข้ามาหลายระลอก หากนับย้อนไป เก่าที่สุดจะเป็นกลุ่มที่มาอยู่กับกลุ่มพ่อค้าทางไกล จากนั้นเป็นกลุ่มที่หนีภัยสงครามการปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างหนัก เมื่อเหมาเจ๋อตุงยึดอำนาจรัฐบาล จนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ชาวไตลื้อถูกยึดที่นาทำกิน จึงอพยพจากเมืองสิบสองปันนาเพื่อหนีภัยทางการเมือง บางคนก็ได้เข้าร่วมกับก๊กมินตั๋ง กองพล 93 กระจายกระจายกันไปตามเมืองต่าง ๆ ดังนี้

ไตลื้อเข้ามาในเชียงตุงอย่างน้อยมากกว่า 65 ปีมาแล้ว (โดยที่ผู้ให้ข้อมูลอ้างถึงอายุพ่อแม่ของตัวเองเป็นตัวอย่าง เนื่องจากได้รับการบอกเล่าเช่นนั้น) ต้องหนีมาเป็นบ้าน ต้องเดินทางกลางคืน คอยหลบหลีกทหาร

โดยสาเหตุของการอพยพจากเมืองสิบสองปันนานั้นเกิดจากการปฏิวัติลัทธิคอมมิวนิสต์ เมื่อเหมาเจ๋อตุงยึดอำนาจรัฐบาล จนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ชาวไตลื้อถูกยึดที่นาทำกิน ทำมาหากินลำบาก บางส่วนจึงอพยพจากเมืองสิบสองปันนาเพื่อหนีภัยทางการเมือง แต่มีคนลื้อบางคนก็ได้เข้าร่วมกับคณะชาตีก๊กมินตั๋ง กองพล 93 กับนายพลต่วน พ่อแม่ป้าเคยเล่าให้ฟังว่ามีบางพวกก็ไปทางเมืองยาง เมืองหนองคำ บางคนไปลาว บางคนไปไทย ไปอยู่กันที่แม่สายเป็นกลุ่มใหญ่

สำหรับรัฐฉานถ้าไตลื้อกลุ่มนั้น ๆ ย้ายเข้าไปอยู่ในเมืองไหน ก็จะเรียกชื่อลื้อตามเมืองที่อยู่ เช่น ลื้อเชียงตุง ลื้อเมืองยอง

ปัจจุบันป้ายังมีญาติพี่น้องอยู่ที่เมืองจีน สิบสองปันนา แต่ก็ไปมาหาสู่กันลำบาก เพราะการปกครองที่แตกต่างกัน และด้วยข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ

โดยเฉพาะเงินในช่วงนี้ ก็ไม่มีใครอยากกลับไปอยู่ที่เดิมแล้วป่าเองก็อยู่จนได้สัญชาติพม่าแล้ว แต่ก็ยังถือว่าเป็นคนไต้หวันนะ ไม่ใช่พม่า²³⁵

ผู้วิจัยสอบถามถึงที่มาที่ไปของการมาประกอบกิจการขายภาชนะอะลูมิเนียมจากผู้ให้ข้อมูลคนเดิม เนื่องจากตั้งข้อสังเกตว่าภายในภาคเมืองเชียงตุงพบร้านที่ขายภาชนะประเภทเดียวกันนี้ไม่มากและเห็นว่าเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ (ในพม่า) ที่เรามักได้ยินการเรียกภาชนะแบบนี้ว่า “หม้อแขก”²³⁶ ผู้วิจัยได้สอบถามจากผู้ค้าและได้ข้อมูลว่า

ส่วนใหญ่จะมาจากย่างกุ้ง โดยเฉพาะที่ทำจากอะลูมิเนียม เพราะถ้าแบบนี้ประเทศไทยจะไม่มี อีกอย่าง ถ้าเป็นของไทยราคาจะแพงกว่ามาก คนที่นี่ไม่ค่อยซื้อใช้ไหว

ป่าขายหม้อพวกนี้มา 18 ปีละ ขายอยู่ที่เดิมนี่แหละ ก่อนนี้เคยค้าขายเส้นมันทะเลย์ เอากำไรไปฝากจากที่โน้นไปขายแม่สาย ใช้เส้นมันทะเลย์ - ตองยี - เชียงตุง - ทำซีเหล็กไปแม่สาย ค้าขายหยกอยู่พักนึง ไป ๆ มา ๆ ก็บรรลโดยสารนอกจากจะเอาหยกจากทางโน้นมาขายแล้ว ใครสั่งอะไรจากทางนี้ก็จะรับซื้อของตามสั่งแล้วเอาไปให้เค้า ช่วงที่ค้าขายหยกอยู่อายุ 35 ปี ตอนหลังเริ่มไม่ไหว แก่แล้ว ก็เลยมาหาช่องทางค้าขายในภาคนี้ ก็ขายมาได้เรื่อย ๆ

ผู้วิจัยสังเกตว่าส่วนหนึ่งจะเป็นรูปทรงภาชนะบางประเภทถูกทำเฉพาะขึ้นสำหรับใช้ในพื้นที่นี่เท่านั้น เช่น ถาดสำหรับทำขนมขนาดใหญ่ ฝาหม้อ รูปทรงเฉพาะ เป็นต้น

²³⁵ คุณป้าเจ้าของร้านหม้ออะลูมิเนียม, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, การดเมืองเชียงตุง, 12 เมษายน 2561.

²³⁶ หม้อโลหะทรงกระบอก ไม่มีหูจับแต่มีขอบหม้อยื่นออกมาโดยรอบให้จับได้ ฝาหม้อทรงแบนราบมีที่จับตรงกลาง

ภาพที่ 5.23 กิจการขายภาชนะอะลูมิเนียมชาวไตลื้อ

นอกจากกิจการค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภคระดับกลางที่มีไตลื้อเป็นเจ้าของกิจการแล้ว ข้อมูลจากคำสัมภาษณ์ผู้รู้ในเมืองเชียงตุง ยังได้อ้างถึงไตลื้อกลุ่มที่อยู่ระดับบนของเมืองด้วยเช่นกัน หากแต่ผู้ให้ข้อมูลบอกว่ามีจำนวนไม่มาก ส่วนใหญ่ก็จะทำมาค้าขายในระดับกลาง ในกาตเองก็ไม่พบกลุ่มไตลื้อที่เป็นเจ้าของร้านทองหรือกิจการที่ต้องใช้ต้นทุนสูงในการประกอบกิจการ จะมีก็เพียงเจ้าของโรงแรม Nong Tung Hotel ที่อยู่ด้านนอกกาตและเป็นเจ้าของร้าน whole sale ด้านข้างโรงแรมทั้งยังเป็นเจ้าของอาคารในแถบนั้นเกือบทั้งหมด ผู้วิจัยจึงได้ใช้ข้อมูลดังกล่าวเพื่อสอบถามต่อจากผู้จัดการโรงแรมชาวพม่า พบว่า

เจ้าของเป็นไตลื้อจากสิบสองปันนา โรงแรมนี้เปิดทำการมาเป็นเวลา 7 ปีแล้ว มีสาขาอยู่ที่เนปิตอร์ด้วย ส่วนใหญ่แขกที่มาพักจะไม่ใช้กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มา กับบริษัททัวร์ จะเป็นคนท้องถิ่นที่นิยมมาพักค้างคืน เป็นกลุ่มที่มาเพื่อซื้อของ อุปโภคบริโภคที่กาตเมืองเชียงตุง จะเป็นคนที่อยู่เมืองแถบรอบ ๆ เชียงตุง เพราะตลาดนี้เป็นศูนย์รวมสินค้าที่ใหญ่และมีความหลากหลายในย่านนี้ หรือเป็นคนเดินทางมาจากรัฐที่ต้องการเดินทางไปต่อยังเมืองอื่น แต่ต้องแวะพักระหว่างเดินทาง (ผู้วิจัยพบสถานการณ์นี้ด้วยตัวเองเช่นกัน)

คนที่ดูแลกิจการสาขานี้คือน้องของเจ้าของโรงแรมซึ่งทำหน้าที่แม่ครัวใน ห้องอาหารของโรงแรมด้วย ลูกจ้างเกือบทั้งหมดเป็นหนุ่มสาวที่ย้ายมาจากเมืองอื่น ๆ ของพม่า เพราะในตัวเมืองพม่าด้านในไม่มีงานทำ บางคนเพิ่งมาอยู่เมื่อปีก่อน มี บ้างที่เป็นอาชญาและกะเหรี่ยงแต่เป็นส่วนน้อยเมื่อเทียบพม่า²³⁷

²³⁷ ลูกจ้างชาวพม่าโรงแรม Nong Tung Hotel, ชาวพม่า อายุ 22 ปี, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, โรงแรม Nong Tung Hotel, 13 เมษายน 2561.

นอกจากจะทำโรงแรมนี้แล้ว เจ้าของโรงแรมยังค้าขายส่งของไปตองยีด้วย ร้านข้างล่าง (ร้าน whole sale) นี่ก็ของเค้า จะขายแบบขายส่งมีทั้งเหล่า/เปียร์ ต่างประเทศ ของกินของใช้จากไทย (ผงซักฟอก ขนมหขเคี้ยว กาแฟสำเร็จรูป 3-1 –ผู้วิจัย-) ทุก ๆ วันจะมีรถบรรทุก (รถกระบะดัดแปลงเป็นรถบรรทุกขนาดเล็ก –ผู้วิจัย-) เอาไปส่งตองยี ขากลับก็เอาของจากทางโน้นมา (ชา 3-1 แบบพม่า) บางคันบางวันก็จะไปเส้นทางจีน เอาของจากจีนมา อย่างช่วงนี้ ก็จะเอาเหล่าเปียร์มา เพราะเป็นช่วงสงกรานต์ ที่ร้านก็จะจัดโปรโมชั่น²³⁸

ภาพที่ 5.24 (จากซ้ายไปขวา) ด้านหน้า ด้านหลังของโรงแรม Nong Tung Hotel และร้าน whole sale

ชาวไตลื้อในกาตเมืองเมืองเชียงตุงนอกจาก 2 กลุ่มข้างต้น ก็จะเป็นกลุ่มที่ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ปะปนกระจายอยู่ทั่วไป

ภาพที่ 5.25 ชาวไตลื้อในกาตเมืองเมืองเชียงตุงพร้อมกับสินค้า

²³⁸ ผู้จัดการโรงแรม Nong Tung Hotel, ชาวพม่า อายุ 28 ปี, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ์, โรงแรม Nong Tung Hotel, 16 เมษายน 2561.

กลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” บทบาทอยู่ในระดับกลาง ส่วนใหญ่จะค้าขายเครื่องอุปโภคบริโภคประจำวันทั่วไป อาจมีบางคนที่เป็นกลุ่มผู้ค้าหลักทรัพย์ระดับบน แต่ไม่ใช่สัดส่วนที่สูง กิจกรรมทางเศรษฐกิจยังไม่หลากหลายหากเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยกัน พบอดีตผู้ค้าในตลาดมืดด้วย ซึ่งมีรูปแบบการอยู่ในระบบตลาดนั้น ๆ เช่นเดียวกับกลุ่มไตโหลงและชิน แต่ด้วยเพราะผู้ให้ข้อมูลเป็นเพศหญิง สินค้าที่นำไปแลกเปลี่ยนค้าขายในระบบตลาดมืดจึงต่างไปจากผู้ค้าซึ่งเป็นเพศชาย

5.4 กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าหรืออีเก้อ

อาข่าหรืออีเก้อหรืออีเก้อหรืออาภา²³⁹ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงกลุ่มหนึ่งที่กระจายตัวอาศัยอยู่บนภูเขาต่าง ๆ ตั้งแต่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศจีน ทางใต้ของมณฑลยูนนาน ทางเหนือของ อินโดจีนและในรัฐฉาน โดยส่วนใหญ่จะโยกย้ายเป็นประจำเมื่อถูกรบกวนจากชนเผ่าอื่น เช่นในอดีตอาจถูกเก็บภาษีอากรในอัตราสูง ถูกเบียดเบียนจากพวกโจรจีนฮ่อหรือจากพนักงานเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง เป็นต้น ในเมืองเชียงตุงอาข่ามักตั้งชุมชนอยู่ใกล้กับชาวลาหู่และไตหลอย พบว่าอาข่าสื่อสารด้วยภาษาลาหู่ได้ดี จึงมักใช้ภาษาลาหู่สำหรับติดต่อสื่อสารกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงกลุ่มอื่น ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะชาวลาหู่มีกนิยมตั้งบ้านเรือนแทรกไปกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงกลุ่มต่าง ๆ นั้นเอง แต่เดิมอาข่ามักเป็นกลุ่มที่รับนำเอาสินค้าจากทั้งสองกลุ่มข้างต้นมาแลกเปลี่ยนกับกลุ่มอื่น ๆ ในตัวเมือง ซึ่งจากงานศึกษามากาสนามโดยผู้วิจัยก็ยังคงพบอยู่ในปัจจุบันเช่นกัน หากแต่จะพบในกาดนอกเมืองเชียงตุงมากกว่า เช่น กาดถ้ำ เป็นต้น

กลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีความโดดเด่นด้านเครื่องแต่งกายเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ในกาดเมืองเชียงตุงงานหัตถกรรมของชาวอาข่าจึงถือเป็นจุดขายสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า แทนที่ของป่าเช่นเมื่อครั้งยังค้าขายแลกเปลี่ยนแบบก่อนอาณานิคมจนถึงสมัยอาณานิคม

ความโดดเด่นของอาข่าที่สัมพันธ์อยู่กับเครื่องประกอบในเครื่องแต่งกาย กล่าวคือ ผู้หญิงชาวอาข่านิยมสวมหมวกสามชั้นซึ่งชั้นล่างกว้างกลม ชั้นบนเล็กแหลมสูงขึ้นไป โดยมีรายละเอียดของหมวกแต่ละชั้นดังนี้ ชั้นล่างทำด้วยเยื่อภายในไม้ซางและหุ้มด้วยผ้าสีดำทั้งด้านใน ด้านนอก ประดับด้วยกระดุมเปลือกหอย เบี้ยกระดุมเงิน ลูกเต๋อย ลูกปัด เย็บติดกันแบบสนิทกับหมวก เป็นแถวเป็นชั้นตลอด หมวกชั้นที่ 2 อยู่ถัดจากหมวกชั้นล่างขึ้นไป เล็กแคบเข้า ประดับอย่างเดียวกัน ผิดไปบ้างเพียงมีโลหะเงินแขวนห้อยลงมา มีขนสัตว์ย้อมสีต่าง ๆ สลับกันสวยงาม จากหมวกชั้นล่าง

²³⁹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 30 ชาติในเชียงตุง, 160.

จนถึงชั้นกลางนี้มีสร้อยลูกเดือยสีขาว ขนไก่ ขนกระรอก ขนสุนัข เส้นด้ายย้อมสีต่าง ๆ เหยียดเงิน ส่วนหมวกชั้นบน ตรงยอดหมวกทำเป็นวงกลม ภายในกลวง โดยรอบประดับด้วยโลหะเงิน ลูกเดือย ลูกปัด เปลือกหอย เย็บติดกับผ้าหุ้มหมวกเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป

ผู้หญิงอาข่าสวมกระโปรงยาวที่มีลักษณะเป็นกระโปรงสั้นสีดำ สูงเหนือหัวเข้าขึ้นไป บางคนมีผ้าคาดเอวปล่อยปลายผ้าอันมีลวดลายงดงามให้ห้อยลงมาปกปิดข้างหน้า ที่ขอบเอว กระโปรงประดับด้วยกระดุมเงินเล็ก ๆ เรียงรายรอบเอว มักพกกล้องยาสูบ มีผ้าสีดำเย็บเป็นถุง กระบอก ใช้ผ้าสีแดง ขาว เหลือง น้ำเงิน เย็บเป็นชั้น ๆ สลับสีกันไป พร้อมประดับลูกเดือย ลูกปัด กระดุมเปลือกหอย ที่คอสวมห่วงคอเงิน 2 - 3 อัน ซึ่งค่อนข้างใหญ่ สวมกำไลแขนทำด้วยโลหะเงิน ได้ หมวกลงมา มีผ้าสีดำขอบเหลืองหรือแดง มีสร้อยประดับร้อยเป็นพวงห้อยลงมาหลายสิบสายจนถึงได้ ไหล่และบ่าข้างทั้งสองข้าง (ดูภาพที่ 5.26)

ภาพที่ 5.26 การแต่งกายของผู้หญิงชาวอาข่า (ซ้าย) มาจับจ่ายซื้อของก่อน สงกรานต์ แม่เฒ่าอาข่าขายสตอร์เบอร์รี่จากสวน (ขวา)

งานหัตถกรรมที่ประดับอยู่บนหมวกและเสื้อผ้าของชาวอาข่า (ซึ่งพบในลาหู่ด้วย) พบว่า ถ้าเป็นโลหะเงินแท้ มักเป็นของดั้งเดิมของคนอาข่าที่เมืองเชียงตุง เป็นเพราะเมื่อครั้งในช่วงอาณานิคม หรือหลังอาณานิคมเล็กน้อยนั้น กลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงเหล่านี้จะเป็นกลุ่มที่ติดต่อด้าขายหรือส่งส่วย

เป็นของป่าให้กับเจ้าฟ้า หรืออาจทำหน้าที่เป็นลูกหาบอยู่ในกลุ่มพ่อค้าต่างชาติ คนกลุ่มนี้จึงมีทั้งเหรียญเงินเก่าของชาติต่าง ๆ เก็บสะสมฝังดินไว้ ภายหลังเมื่อไม่ได้ถูกใช้ในระบบตลาด นอกจากจะนำมาแลกเปลี่ยนขายเพื่อให้ได้เงินจืดไปใช้จ่ายแล้ว บางส่วนอาจนำโลหะเหล่านี้ไปประดับหมวกและเสื้อผ้า ตีเป็นเครื่องประดับ ดังนั้นในภาคเมืองเชียงตุงจึงมักพบร้านเครื่องประดับเงินที่เจ้าของเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าหลายร้าน ขนาดร้านเล็กใหญ่ขึ้นอยู่กับทุนรอนของแต่ละเจ้า แต่โดยส่วนใหญ่มักพบเป็นร้านขนาดเล็กซึ่งตั้งเป็นแผงมากกว่าร้านที่อยู่ในอาคารคูหาห้องเดียว ผู้วิจัยพบเพียงจำนวน 1 ร้านและได้สอบถามถึงรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับเครื่องประดับเงิน ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้หญิงวัยทำงาน ชาวอาข่าที่สื่อสารภาษาไทยกลางได้ชัดเจน กล่าวถึงแหล่งที่มาของเครื่องเงินที่จัดวางอยู่ในตู้กระจก ว่าถ้าชิ้นงานที่มีรูปทรงประณีตและลวดลายสลับซับซ้อนนั้น โดยมากเป็นเครื่องประดับที่นำเข้าจากเชียงใหม่และกรุงเทพฯ ถ้าเป็นสินค้าที่ชาวอาข่าเมืองเชียงตุงทำขึ้นจะมีทรงเดียว เรียกว่าเป็นรูปแบบเฉพาะของชาวอาข่าเท่านั้น ผู้ให้ข้อมูลเล่าโดยรายละเอียดว่า

หนูเป็นหลานลุง (เจ้าของ) มีร้านอยู่เชียงใหม่ขายส่งไปจตุจักร ข้าวของที่ขายในร้านมีทั้งที่เอามาจากเชียงใหม่ แต่ถ้าเป็นแบบดั้งเดิมของอาข่าก็จะเป็นลวดลายเฉพาะ (ของอาข่า) ส่วนใหญ่จะเป็นรูปแบบเรียบ ๆ พวกนี้ก็คือหนูเอาไปขายที่โน่น (ร้านที่จตุจักร) มันขายได้ราคาดีกว่าที่นี่ เพราะเอาไปบอกว่า เป็นของอาข่าเมืองเชียงตุง คนไทยกรุงเทพฯ ก็แย่งกันซื้อแล้ว

งานของที่นี่จะเป็นทรงแบบพวก ๆ ห้อย ๆ เเปอร์เซ็นต์โลหะเงินสูง แต่ชิ้นงานจะอ่อนกว่า แต่ฝีมือด้านการตีหรือการขึ้นรูปนี้ยังไม่เท่าของไทย เพราะเป็นช่างพื้นบ้านเลยตีได้ไม่หลากหลายเท่าเชียงใหม่²⁴⁰

ส่วนร้านขนาดเล็กอื่น ๆ จะขายสินค้าที่ทำจากโลหะเงิน ซึ่งเป็นงานหัตถกรรมพื้นถิ่นของอาข่า แต่มีจำนวนชิ้นงานไม่มาก เช่น กริช ดาบเงิน เป้ง เป็นต้น

นอกจากงานหัตถกรรมเครื่องประดับเงินแล้ว ผลิตภัณฑ์ชาติพันธุ์ที่โดดเด่นของชาวอาข่าในภาคเมืองเชียงตุง คือเครื่องแต่งกายและผลิตภัณฑ์ที่ดัดแปลงจากลวดลายที่เดิมประดับอยู่บนเครื่องแต่งกายเป็นชิ้นงานแบบอื่น ๆ ที่สามารถนำไปใช้สอยได้โดยง่าย เช่น กระเป๋าถือ กระเป๋าใส่เครื่องเขียน ที่รองแก้วรองจาน ผ้าปูโต๊ะคลุมเตียง ลวดลายประดับบนเสื้อยืด เป็นต้น ร้านดังกล่าวจะตั้งอยู่ในโซนขายผลิตภัณฑ์ชาติพันธุ์กลุ่มชนบนที่สูง เป็นร้านซึ่งเจ้าของร้านชาวอาข่าให้สัมภาษณ์เป็นภาษาพม่าด้วยความภาคภูมิใจถึงการประสบความสำเร็จในกิจการของตัวเอง ผู้ขายเริ่มจากการบอก

²⁴⁰ หลานเจ้าของร้านเครื่องประดับเงินกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, ภาคเมืองเชียงตุง, 9 เมษายน 2561.

ว่าตัวเองเป็นคนอาข่า ที่ร้านขายสินค้าอะไรบ้าง ใครเป็นลูกค้าที่ร้าน ร้านมีกี่สาขาและตั้งอยู่ที่ไหนบ้าง ดังนี้

พี่เป็นคนอาข่านะ ร้านนี้ส่วนใหญ่ขายราคาส่ง มีคนจากแม่สายมาซื้อไปขาย ผังโน้นตลอด (ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับที่มีแม่ค้าชาวไทย จากแม่สาย จังหวัดเชียงราย มาซื้อของแบบเงินเชื่อพอดี) นอกจากสาขานี้แล้วยังมีอีกร้านอยู่ที่ตลาดโบยก ที่ย่างกุ้ง ให้ลูกสาวดูแล คนไทยมาซื้อเยอะนะ บางทีก็มาแบบนักท่องเที่ยวแหละ ซื้อจากที่นี่ไปขายต่อ เพราะมันถูก บางทีมีแม่ค้าจากแม่สรวย จากเชียงใหม่ เอาไปขายไนท์บาร์ซาร์ บางทีมาจากจีน พวกจีนนี่ซื้อไปเยอะเลย บางคนมาซื้อเป็นหลักล้าน (จำกัด - พร้อมโชว์บัญชีให้ดู) เมื่อวานมีคนหนึ่งบอกว่าซื้อไปขายจตุจักร²⁴¹

ผู้วิจัยสังเกตพบว่าเจ้าของร้านชาวอาข่าพูดพม่าได้เป็นอย่างดี คือใช้ภาษาพม่าสื่อสารกับแม่ค้าชาวไทยจากแม่สายและลูกจ้างชาวพม่า นอกจากนั้นยังใช้ภาษาไต (โหลง) ในการสื่อสารกับลูกค้าที่ถามไถ่ด้วยภาษาไตได้ด้วย

นอกจากความโดดเด่นเรื่องเครื่องแต่งกายตามที่กล่าวข้างต้นแล้ว ดังที่พบว่าชาวอาข่ามักทำไร่ เก็บหาของป่าและถ้าเมื่อใดที่ผลผลิตไม่ดี ก็จะโยกย้ายเปลี่ยนทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน ฉะนั้นผลผลิตที่อาข่านำมาแลกเปลี่ยนซื้อขายจึงมักเป็นพืชล้มลุก อายุสั้นและเป็นแหล่งรายได้สำคัญแหล่งหนึ่งเลยทีเดียว สินค้าเหล่านี้ได้แก่ ข้าวเจ้าพันธุ์เมล็ดกลม สั้นและแข็ง ข้าวโพด ผัก ผักขม ใบชา ยาสูบ พริก หัวชู ขิง ผักกาด แดงไทย ปอ ป่าน ตำว สะค้าน หนังกั้วป่าและของป่า

²⁴¹ เจ้าของร้านขายส่งผลิตภัณฑ์ชาติพันธุ์อาข่า, สัมภาษณ์โดย ดุจดดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 10 เมษายน 2561.

ภาพที่ 5.27 สินค้าที่ชาวอาข่านำมาขายในภาคเมืองเชียงตุงปัจจุบัน

นอกจากนี้กิจกรรมสำคัญทางเศรษฐกิจของชาวอาข่าคือการเลี้ยงสัตว์ ทุก ๆ บ้านจะเลี้ยงหมู ไก่ แพะ วัว ม้าไว้สำหรับฆ่าเพื่อเซ่นผีในงานพิธี ส่วนหมานั้นนิยมเลี้ยงไว้เป็นอาหาร สำหรับเฝ้าบ้านและใช้เป็นเพื่อนช่วยในระหว่างการหาของป่าหรือล่าสัตว์

5.5 กลุ่มชาติพันธุ์จีน

กลุ่มชาติพันธุ์จีนในเมืองเชียงตุงที่ปรากฏในปัจจุบันพบ 3 กลุ่ม กล่าวคือ จีนฮ่อ ชาวพม่าเชื้อสายจีนและชาวจีนรุ่นหลัง

ในอดีตมีชาวจีนอพยพเข้ามาในเมืองเชียงตุง ตามที่วรารักษ์²⁴² กล่าวว่าไว้ในอดีตมีพ่อค้าเดินทางค้าขายระหว่างยูนนานกับรัฐบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป พ่อค้ากลุ่มนี้เดินทางโดยอาศัยม้าต่าง ลาต่างและพ่อต่าง ในแบบที่เรียกว่ากองคาราวาน ซึ่งจำแนกออกได้เป็นสองกลุ่มคือพ่อค้าฮั่น (Hanzu) คือกลุ่มคนที่ไม่ได้เป็นมุสลิม และพ่อค้าหุย (Hui) ซึ่งเป็นมุสลิม ดังนั้นชาวจีนฮ่อหรือฮ่อ คือกลุ่มชาวจีนที่มาจากมณฑลต่าง ๆ นอกเหนือไปจากมณฑลยูนนาน เช่น

²⁴² วรารักษ์ เรืองศรี, คาราวานและพ่อค้าทางไกล: การก่อเกิดรัฐสมัยใหม่ในภาคเหนือของไทยและดินแดนตอนในของ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

มณฑลกวางสี เสฉวน ทั้งยังหมายรวมไปถึงกลุ่มชาวจีนอพยพที่เข้ามาในช่วงที่จีนมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในประเทศ ซึ่งจะเรียกตัวเองว่า “ยูนนานเย่น” หรือ “หนานจื้อเย่น”²⁴³ หมายถึงคนจีนที่อยู่ในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ที่มีอาณาเขตด้านทิศใต้ติดต่อกับรัฐฉาน จะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือพวกนับถือศาสนาอิสลาม เรียกว่า “ผาสี” ตั้งถิ่นฐานเดิมอยู่ด้านใต้ของนครคุนหมิง มณฑลยูนนาน ตัวเลขของชาวจีนฮ่อที่นับถือศาสนาอิสลามในเมืองเชียงตุงมีประมาณ 80 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่จะค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ²⁴⁴

ส่วนชาวฮ่ออีกพวกเรียกว่า “ผาห้า” ไม่ใช่กลุ่มที่นับถือศาสนาอิสลาม แต่จะนับถือดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วซึ่งเป็นชนบทรรมนิยมแบบเดียวกับชาวจีนทั่วไป ชาวฮ่อนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่ม มักไม่อยู่ปะปนกับชนชาติอื่น และด้วยเหตุที่มีการปล้นสะดมเสมอ ๆ ชาวฮ่อจึงไม่แยกกระจ่ายกันอยู่

ส่วนสาเหตุที่เกิดการเคลื่อนย้ายของชาวจีนฮ่อ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะภูมิประเทศของยูนนานเป็นภูเขาสูง การตั้งบ้านเรือน ไร่นาเรือกสวนจำต้องอยู่บนเนินเขา ทำให้พื้นที่สำหรับทำกินค่อนข้างจำกัดเมื่อจำนวนผู้คนเพิ่มจำนวนขึ้น จึงไม่อาจอยู่อาศัยในที่เดิมได้อีกต่อไป ดังนั้น ด้วยนิสัยของชาวฮ่อซึ่งนิยมในทางค้าขายด้วยสัตว์ต่าง เช่นม้า ลา เพื่อในการบรรทุกสินค้าเพื่อไปซื้อขายแลกเปลี่ยนทางไกล จึงเป็นเหตุให้มีโอกาสได้เปิดหูเปิดตา ในเบื้องต้นเป็นการเดินทางเพื่อค้าขายสินค้าจำพวกผ้าไหม หม้อทองเหลือง ผ้าเจียน (ผ้าขนสัตว์) พืช ผลไม้และเนย ซึ่งส่งผลให้ในเขตเมืองเชียงตุงหรือรัฐไทใหญ่ต่าง ๆ เต็มไปด้วยเหรียญเงินหรือเงินแท่งที่พ่อค้าชาวจีนฮ่อ (ยูนนาน) นำมาแลกเปลี่ยนค้าขายระหว่างกันกับพ่อค้าชาวไตโหลงและไทยวนผ่านเส้นการเดินทาง นอกจากนั้นในเส้นทางยังปรากฏพ่อค้าผืนชาวจีนฮ่อที่จะตระเวนซื้อผืนจากชาวเขาในเขตมณฑลยูนนาน จากนั้นลำเลียงเข้ารัฐฉานและเข้าสู่ไทยอีกด้วย นอกเหนือไปจากสินค้าประเภทเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ พืชไร่และอาหาร

ต่อมาในช่วงหลังค.ศ. 1948 ได้มีคนจีนอีกกลุ่มหนึ่งอพยพเข้ามาพร้อมกับกลุ่มก๊กมินตั๋ง ในจำนวนนี้มีทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม ทั้งที่เป็นกลุ่มพลเรือนซึ่งมาจากมณฑลยูนนาน มีทั้งแบบอพยพเข้ามาพร้อมกับอดีตทหารจีนคณะชาติและหนีเข้ามาเอง ส่วนอีกกลุ่มเป็นกลุ่มของอดีตทหารจีนคณะชาติหรือที่รู้จักกันในนามของก๊กมินตั๋ง ที่ภายหลังถูกทางการพม่าปราบปรามอย่างหนักจึงต้องอพยพต่อไปยังที่ต่าง ๆ ส่วนหนึ่งก็เดินทางเข้าประเทศไทย บ้างก็ลักลอบเข้าไปยังดินแดนพม่าตอนใน

²⁴³ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, *คนไทในพม่า* (พระนคร: โรงพิมพ์รามินทร์, 2503), 159 – 169.

²⁴⁴ คุณยายร้านข้าวซอยฮ่อ (อิสลาม), สัมภาษณ์โดย ดุจดดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 10 กุมภาพันธ์ 2561.

บ้าง ผ่านการปรับเปลี่ยน ปรับปรน ผสมผสานทางวัฒนธรรมทั้งในแง่ของการรับ การหยิบยืมความเชื่อ ภาษา อาหารการกินและการแต่งงาน ในที่สุดจึงเกิดชาวพม่าเชื้อสายจีนในที่ต่าง ๆ รวมทั้งเมืองเชียงตุงเองก็เช่นกัน เกิดจากการที่ชาวจีนรุ่นแรกที่เข้ามาได้สมรสข้ามชาติพันธุ์กับชาวพม่าหรือกลุ่มชนพื้นเมืองอื่น ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงการเลือกปฏิบัติ

ส่วนกลุ่มที่สามคือชาวจีนรุ่นหลังซึ่งเข้ามาเพื่อทำธุรกิจ บางคนอาจใช้การแต่งงานกับคนท้องถิ่นเพื่อเอื้อประโยชน์ในการทางการค้า ในขณะที่ภูมิลำเนาเดิมที่ประเทศจีนก็มีครอบครัวอยู่แล้ว เช่น ครอบครัวหนึ่งที่เข้ามาทำธุรกิจนำเข้าหมูก็มีภรรยาเป็นคนท้องถิ่นที่บ้านยางกวง เป็นต้น

ปัจจุบันชาวพม่าสัญชาติจีนและจีนรุ่นหลังเป็นผู้กุมเศรษฐกิจของเมืองเชียงตุงมากกว่าจะเป็นกลุ่มจีนฮ่อ ซึ่งแต่เดิมเคยมีบทบาททางการค้าในยุคการค้าทางไกล พบว่ากิจการค้าหลัก ๆ ของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” จะมีสองกลุ่มนี้เป็นหลักไม่ว่าจะเป็นร้านวัสดุก่อสร้าง ร้านขายของใช้ราคาเดียว 6,000 จ๊าด ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมเลียนแบบร้านไดโซ (DaiSo) อุปกรณ์โทรศัพท์มือถือ เครื่องเสียง ร้านกาแฟแบบสมัยนิยมที่มีบริการฟรี Wifi เพื่อบริการนักท่องเที่ยว (ในเมืองเชียงตุงมีจำนวน 2 ร้าน) ร้านอาหารกึ่งภัตตาคารขนาดกลาง ร้านรับแลกเงิน ธุรกิจเดินรถระหว่างเมือง รวมไปถึงธุรกิจค้าส่งระหว่างเมืองเชียงตุงไปยังเมืองลา - เมืองจิ้น ร้านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ร้านแว่นตาแบรนด์ดัง ร้านขายส่งของชำหรือเป็นเจ้าของอาคาร (สร้างใหม่) ขนาดใหญ่ 3 ชั้นรายรอบกาดเมืองเชียงตุงซึ่งบางส่วนให้เช่า แต่ส่วนมากเจ้าของเปิดขายของตัวเอง²⁴⁵ จำพวกค้าส่งอุปโภคบริโภคที่ต้องใช้การลงทุนสูง เป็นต้น (ดูภาพที่ 5.29) ตามข้อมูลของผู้รู้ในเมืองเชียงตุงซึ่งกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์จีนว่า

กลุ่มจีนเข้ามาค้าขายตั้งแต่สมัยค้าขายทางไกล กลุ่มหนึ่งคือพวกปานเด (จีนฮ่อ) กลุ่มนี้พ่อแม่เคยเล่าให้ฟังว่า พวกนี้เข้ามาจำนวนมาก แต่ตอนหลังพวกนี้ย้ายออกไปอยู่ทางตองยี มณฑลเถย์ ย่างกุ้ง พอรุ่นพ่อรุ่นแม่ตาย ก็จะย้ายไปอยู่อย่างกุ้ง มณฑลเถย์ ตองยี กลุ่มที่ยังอยู่ที่นี้เป็นกลุ่มน้อย พวกนี้ย้ายตามเศรษฐกิจ ถ้าที่ไหนทำมาค้าขายดี เศรษฐกิจดี เพราะเค้าเป็นคนต่างถิ่น แถมนิสัยชอบค้าขาย ก็เลยไปได้เรื่อย ๆ ไม่เหมือนคนไต คนชิน จะย้ายไปไหนก็ไม่สะดวก เพราะบ้านเราอยู่ที่นี้

กลุ่มที่มาจากสิบสองปันนามีทั้ง (ไต) ลื้อ แล้วก็ปานเด (จีนฮ่อนับถือศาสนาอิสลาม)

นอกจากกลุ่มนี้ หลัง ๆ นี้มีจีนยูนนาน จีนกวางตุ้ง จีนฮกเกี้ยน เข้ามาจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ มาค้าขาย บางคนมามีครอบครัวที่นี่ บางคนก็มองว่าเป็นการ

²⁴⁵ แม่ค้าขายผลไม้ชาวหลอย (ตั้งแผงอยู่ตรงกันข้ามอาคารพาณิชย์), สัมภาษณ์โดยจุฑาฤติ คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 9 กุมภาพันธ์ 2561.

สะดวกกับการค้าขาย กลุ่มนี้เพิ่งเข้ามาช่วง 10 ปีหลัง ตัวอย่างที่บ้านยางกง เป็นคนจีน มาซื้อหมูไปขายต่อเมืองลา ก็มีครอบครัวที่นี่ เมียเป็นคนบ้านยางกงนั่นแหละ สร้างบ้านหลังใหญ่

เส้นทางที่ใช้การเดินทางค้าขาย คือเมืองแสน - เมืองยาง - เมืองลา - จีน เพราะตอนนี้ด่านท่าล้อ (ต้าล้อะ) เมืองลาปิด 2 -3 ปีมาแล้ว ทำให้กาดฟ้า เป็นกาดที่อยู่ในเส้นทางจึงซบเซาตามไปด้วย

กลุ่มที่มาจากจีนตั้งแต่สมัยเหมาเจ๋อตุงนี่ ตอนนี้ได้สัญชาติพม่าละ แต่เค้าจะบอกว่าเป็นคนจีนสัญชาติพม่าชัด ๆ เลย บอกไว้ในบัตรประชาชนเลย

ภาพที่ 5.28 ร้านค้ารอบ ๆ กาดเมืองเชียงใหม่ที่มีชาวจีนเป็นเจ้าของกิจการ (บนซ้าย)
ร้านขายเครื่องใช้ราคาเดียว 6,000 บาท (บน-ล่าง) ร้านอุปกรณ์โทรศัพท์มือถือ/เครื่องเสียง

สำหรับร้าน 6000 จ๊าด ผู้วิจัยสังเกตพบว่าภายในร้านส่วนใหญ่จะเป็นเสื้อผ้า อาจมีของใช้แปลก ๆ ด้วย เช่น หมอนพรอยด์ แก้วขนาดเล็กแบบพกพา ที่นอนน้ำ เสื้อโค้ทตัวใหญ่ ๆ รองเท้า กระเป๋าถือ กระเป๋าเดินทาง เป็นต้น ทุกชิ้นขายในราคาเดียว สินค้าเหล่านี้สร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับคนท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พนักงานขายหญิงชาวไทโหลง²⁴⁶ ซึ่งได้เล่าให้ฟังว่า

ทั้งเมืองเชียงตุงนี้มีร้านเดียว เค้าเอามาจากจีน มาเป็นรถบรรทุกขนาดใหญ่ เพิ่งเปิดได้ 2-3 เดือน บางร้านในตลาดก็มารับซื้อจากที่นี่ด้วย เจ้าของรวยค่ะ เค้าเปิดร้านแบบนี้ที่ทำซีเหล็กด้วยอีก 1 ร้านค่ะ ร้านเปิดทุกวันค่ะ มีคนสนใจเยอะค่ะ เพราะมันถูก ของคุณภาพก็ดี ของใหม่ค่ะ ไม่ใช่ของเก่า

นอกจากกิจการที่เกิดขึ้นในภาคเมืองเชียงตุงและรอบ ๆ ภาคแล้ว ในพื้นที่รอบนอก ยังพบบทบาทของคนจีนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อาทิ มีคนจีนจากเมืองจีนเข้ามาเช่าพื้นที่ปลูกแตงโม ในหมู่บ้านแถบชายแดนพม่า – จีน เช่น บ้านเพยลุง เป็นต้น

ส่วนการแลกเปลี่ยนที่น่าสนใจที่ยังคงเกิดในปัจจุบันคนจีน แถบเมืองมั่ว เมืองลา ในหมู่บ้านใกล้เคียง ๆ คือจะมีคนจีนนิยมนำของอุปโภคบริโภค แม้กระทั่งเข็ม ที่นำมาแลกกับเส้นผมของคนในหมู่บ้าน²⁴⁷

กล่าวโดยสรุป สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์จีนมีปรากฏตั้งแต่การเดินทางแบบคาราวานการค้าในสมัยก่อนอาณานิคมและเรื่อยมาจนถึงยุคสังคมนิยม ประจวบกับการถูกปราบปรามอย่างหนักจากการจีนในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในจีนช่วงค.ศ. 1948 กลุ่มที่เข้ามาในช่วงเวลานี้ได้แก่ กลุ่มของอดีตทหารจีนคณะชาติและกลุ่มของจีนพลเรือน จนอพยพมายังเมืองเชียงตุง และเมื่อภายหลังมีช่องทางทำมาหากิน บางส่วนจึงได้มีการอพยพออกไปยังเมืองต่าง ๆ อาทิ แม่สาย ต้องยี่มณฑลและย่างกุ้ง ในขณะที่กลุ่มจีนฮ่อซึ่งหลงเหลืออยู่ในระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงตุง” ปัจจุบันก็ไม่อาจสืบทอดตัวเองไปไกลได้ถึงยุคการค้าทางไกลรุ่งเรือง ทั้งยังไม่ใช้กลุ่มที่มีอิทธิพลต่อระบบตลาดเฉกเช่นในยุคดังกล่าว เนื่องจากการสอบถามผู้รู้พบว่ากลุ่มจีนที่มีอิทธิพลด้านเศรษฐกิจในปัจจุบันเป็นกลุ่มเพิ่งมาใหม่ อย่างน้อยในช่วงก็กมินตั้งเข้ายึดเชียงตุงกับกลุ่มที่เข้ามายุคหลังสุดเท่านั้น

²⁴⁶ พนักงานขายหญิงชาวไทโหลง, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, ร้าน 6000 จ๊าด ภาคเมืองเชียงตุง, 9 กุมภาพันธ์ 2560.

²⁴⁷ อนุสรณ์ บุญเรือง, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 5 เมษายน 2561.

5.6 กลุ่มชาติพันธุ์อินเดียอพยพหรือชาวพม่าเชื้อสายอินเดียหรือกะลา²⁴⁸

มักพบชาวพม่าเชื้อสายอินเดียหนาแน่นในเมืองท่าเรือทั่วไป สำหรับบางกลุ่มที่อาศัยในแถบตะวันตกของประเทศนั้น เข้ามาโดยการเป็นทหารรับจ้างในอดีต จนเมื่อสงครามพม่าแพ้อังกฤษในครั้งแรก ใน ค.ศ. 1824-1826 อังกฤษจึงเข้ามายังพม่าพร้อมนำคนในบังคับของตนเพื่อใช้เป็นแรงงานในภาคต่าง ๆ จนเมื่อพม่าเสียให้อังกฤษภายหลังการทำสงครามครั้งที่สาม ค.ศ. 1885 จนมาถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 คนในบังคับอังกฤษก็ได้เข้ามาพม่าเพื่อทำงานเป็นทั้งวิศวกร คนขับเรือ แรงงานสัญญาจ้างเจ้าของงาน ทหาร พนักงานพลเรือน พ่อค้า นักแลกเงิน (นักการธนาคาร) คนออกเงินกู้ จนเป็นเหตุให้คือคนอินเดียเข้ามาครอบครองการค้า การเมือง การบริหาร ภายหลังจึงมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมกลายเป็นชาวพม่าเชื้อสายอินเดียในที่สุด

ปัจจุบันในทางเศรษฐกิจพบว่ากลุ่มนี้มีอาชีพค้าขาย เป็นนักธุรกิจ เจ้าของกิจการ เจ้าของเงินกู้ เจ้าของคูหาส่วนใหญ่ในภาคเมืองเชียงตุงซึ่งมีทั้งแบบเปิดกิจการของตนเองและให้ผู้อื่นเช่าช่วงเปิดกิจการ และบางส่วนก็ประกอบอาชีพทางการเกษตร และถือเป็นชนชาติพันธุ์ส่วนน้อยกลุ่มหนึ่งที่มีจำนวนมากและแทรกซึมไปทั่วประเทศพม่า

ชาวพม่าเชื้อสายอินเดียนั้น ถือได้ว่าสามารถผสมกลมกลืนไปกับชาวพม่าได้เป็นอย่างมาก อาจด้วยเพราะความอยู่ในประเทศพม่ามานาน ตั้งแต่สมัยอาณานิคมอังกฤษ กายแต่ต่างกายของชาวพม่าเชื้อสายอินเดียแทบไม่แตกต่างจากชาวพม่าทั่วไป อาทิ ทั้งผู้ชายและผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าถุง/โสร่งแบบชาวพม่าทั่วไป มีแค่เพียงความคมเข้มของใบหน้าเท่านั้นที่บ่งบอกถึงความเป็นชาวเอเชียได้

ชาวพม่าเชื้อสายอินเดียส่วนมากใช้ภาษาพม่าในการสื่อสาร แม้มีภาษาถิ่นดั้งเดิมของตัวเองบ้าง เช่น ภาษาฮินดีและนับถือศาสนาหลากหลาย ทั้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อิสลาม สิทธิ พุทธ และคริสต์

ในเมืองเชียงตุงพบว่าคนกลุ่มนี้โดยส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าของห้องแถวคูหาอยู่ภายในภาคเมืองเมืองเชียงตุง มีทั้งแบบดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยตัวเองและแบบให้ผู้อื่นเช่าช่วงในการประกอบกิจการค้า ถ้าหากเป็นกลุ่มที่ดำเนินกิจการด้วยตัวเองก็จะค้าขายจำพวกอุปโภคบริโภค

²⁴⁸ ผู้วิจัยใช้ชื่อเรียก “กะลา” ตามที่ผู้รู้ท้องถิ่นใช้กล่าวถึงคนกลุ่มนี้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสื่อสารด้วยภาษาตามความเข้าใจของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งในทางวิชาการหรือตามความเชื่อของคนที่นับถือศาสนาอิสลามแล้วยังมีข้อถกเถียงถึงการใช้คำว่า “กะลา” อยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเชิงอคติทางชาติพันธุ์ หากแต่ด้วยเหตุที่ประเด็นการวิเคราะห์ครั้งนี้ยังไม่ใช้เรื่องที่ว่าด้วยการเรียกขานชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ตามหลักวิชาการ ผู้วิจัยจึงขอข้ามประเด็นดังกล่าวไปก่อน

เครื่องมือการเกษตร เครื่องจักรที่ใช้ในการอุตสาหกรรมระดับครอบครัว เครื่องจักรทางการเกษตรกรรม หรือถ้าเป็นกิจการระดับกลางก็จะค้าขายเครื่องประดับ อุปกรณ์การแต่งกาย อาทิ แว่นตา นาฬิกา กลุ่มหลังมีทั้งแบบร้านถาวรและแผงขายขนาดเล็ก กระจายอยู่ทั่วบริเวณภายในภาคเมืองเชียงใหม่

ภาพที่ 5.29 แสดงลักษณะกิจการที่มีชาวพม่าเชื้อสายอินเดียเป็นเจ้าของกิจการ

ภาพที่ 5.30 แสดงลักษณะกิจการที่มีชาวพม่าเชื้อสายอินเดียเป็นเจ้าของกิจการ (2)

5.7 กลุ่มชาติพันธุ์พม่า

ภาพที่ 5.31 เด็กหญิงชาวพม่า

พม่าหรือปะหม่าหลู๋มัยหรือคนม่าน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ในประเทศพม่า หลัก ๆ จะอาศัยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำอิรวดี แต่ในปัจจุบันพบว่าชาวพม่ากระจายอยู่ทั่วไปในทุก ๆ เมืองของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา โดยเฉพาะเขตพม่าตอนกลางและพม่าตอนล่างทั้งหมด ใช้ภาษาพม่าสื่อสารในชีวิตประจำวัน ภาษาพูดอยู่ในตระกูลภาษาจีน - ทิเบตและถือเป็นภาษาหลักของประเทศ เป็นภาษาทางการและใช้เป็นภาษากลางในการติดต่อระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วย

วัฒนธรรมของพม่าได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธนิกายเถรวาทรวมถึงประเทศเพื่อนบ้านด้วย โดยเฉพาะด้านภาษา อาหาร ดนตรี การเต้นรำและศิลปะการแสดง ในด้านศิลปะและวรรณกรรม

การแต่งกายของพม่าทั้งผู้ชายและผู้หญิงนิยมจะนุ่งโสร่ง ผู้หญิงจะทาแป้งทานาคา ทั้งชายและหญิงจะใส่รองเท้าแตะแบบพม่า ในโอกาสที่เป็นทางการหรืองานพิธีการ ผู้ชายชาวพม่าจะใส่เสื้อคอจีนสีขาวและนุ่งโสร่งสีโทนเข้มพร้อมมีผ้าโพกหัว

อาหารพม่ามีหลากหลายแตกต่างกันไปตามภูมิภาค ซึ่งส่วนใหญ่อาหารพม่าได้รับอิทธิพลจากอาหารจีนและอาหารอินเดีย การปรุงอาหารของพม่านั้นจะการใช้การผัดแบบจีน การแกงแบบอินเดีย ซึ่งใช้ความร้อนแต่อาจจะปรุงเผ็ดเล็กน้อย ส่วนใหญ่มักจะใช้กะปิในการปรุง รวมทั้งหัวหอม กระเทียม จิง พริกแห้งและขมิ้น รับประทานข้าวเจ้าเป็นหลัก ชาวพม่านิยมใช้ชาในการดื่มเพื่อดื่ม และนำมาทำสลัดหรือกินเป็นเมี่ยงเรียกว่า “ละแพะ” ซึ่งถือเป็นอาหารประจำชาติพม่า ส่วนกล้วยเดี่ยวได้รับอิทธิพลจากประเทศจีน ขนมหิน ชาวพม่าเรียก “โม๊ะฮิงกา” เป็นอีกหนึ่งอาหารประจำ

ชาติของพม่า ส่วนใหญ่นิยมรับประทานกับแกงหยวก ส่วนโรตีสีได้รับความนิยมในพม่าด้วย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากอินเดีย

ดนตรีของพม่าแบบดั้งเดิมส่วนใหญ่ประกอบด้วยเครื่องตีและเครื่องเป่าลมเป็นหลัก มีพิณลักษณะรูปร่างคล้ายเรือ เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวพม่า

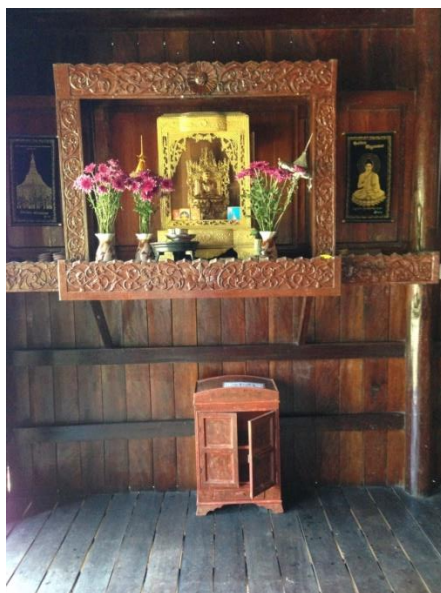

ภาพที่ 5.32 ดนตรีของพม่าประกอบด้วย (มูมซ่ายบน) พิณหรือซอองเกาะ และ (ตั้งพื้นด้านล่าง) ระนาดพม่าหรือปัดตะลา

เทศกาลทางศาสนาพุทธและวันหยุดจะมีการเฉลิมฉลองกันอย่างแพร่หลายในหมู่ชาวพม่าคือสงกรานต์หรือตะจ่านหรือเทศกาลน้ำ ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นปีใหม่ของพม่าในเดือนเมษายน

ชาวพม่าส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ร่วมกับการนับถือบูชา²⁴⁹ นัต ซึ่งเป็นศาสนาพื้นบ้านเคียงคู่ศาสนาพุทธไปด้วย

²⁴⁹ “นัต” ที่ชาวพมานับถือเป็นผีหรือวิญญาณที่สิงสถิตตามธรรมชาติหรือตามสถานที่ต่าง ๆ เป็นศาสนาพื้นบ้าน การบูชาของชาวพมานั้นจะนับถือนัตทั้งหมด 37 ตน ในแต่ละบ้านของชาวพม่าจะมีศาลเทพนัตเล็ก ๆ ไว้บูชาเพื่อความเป็นมงคลและช่วยคุ้มครองจากสิ่งชั่วร้าย

ภาพที่ 5.33 ศาลเทพันต์ที่มีประจำทุกบ้าน

ภาพที่ 5.34 บ้านเรือนชาวพม่าและนกฮูกที่ชาวพม่าถือเป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่ง หูตาแหลมคม โดยเฉพาะทางการค้าขาย

ในเมืองเชียงตุงมักอาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจาย ส่วนมากมักเป็นเจ้าหน้าที่ของสำนักงานของรัฐเป็นครูหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายการบริหารและมีบางส่วนที่ประกอบอาชีพแรงงานในเขตชนบท

ในภาคเมืองเชียงตุงมักพบกลุ่มแม่ค้าชาวพม่ารวมกันขายสินค้าที่มาจากพม่าตอนใน จะรวมกันอยู่ในโซนอาคารห้องแถวติดกำแพงทิศตะวันออกเฉียงใต้ (และมีร้านแบบแผงลอยปะปนอยู่ด้วย) เป็นร้านขายเครื่องเทศ หอมแดง กระเทียม พริกแห้ง เกลือป่น พริกไทย ปลาแห้งจำพวกปลาน้ำเค็ม (ที่มาจากพื้นที่ติดทะเลต่าง ๆ ของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา) งาขาว เห็ดหูหนูขาว (จากไทย) น้ำอ้อยทั้งแบบพม่าและแบบไตโหลง

ภาพที่ 5.35 กลุ่มแม่ค้าชาวพม่านำเข้าจากพม่าตอนใน

ห้องแถวในโซนนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวพม่า ที่บางคนให้ข้อมูลว่าย้ายตามสามีที่มารับราชการที่เมืองเชียงตุงจากเมืองมิตจีนา (Myitkyina)²⁵⁰ ที่ปัจจุบันเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ เพราะมีข้าราชการชาวพม่าถูกส่งให้มาประจำตำแหน่งที่เชียงตุงมากขึ้น และมีแม่ค้าบางคนที่มีภูมิลำเนาอยู่เชียงตุงมาแต่เดิมเช่นกัน กลุ่มที่เพิ่งเข้ามาในเมืองเชียงตุงนั้นจากการสัมภาษณ์ผู้รู้กล่าวถึงช่วงเวลาในการเดินทางเข้าอาศัยในเมืองเชียงตุงว่าเป็นช่วงตั้งแต่หลังได้รับเอกสารจากอังกฤษ พร้อม ๆ กับที่เกิด

²⁵⁰ มิตจีนา (Myitkyina) เป็นเมืองหลวงของ รัฐคะฉิ่น ทางตอนเหนือของพม่า

ความขัดแย้งกับคนท้องถิ่น เนื่องจากเข้ามาทำลายบ้านเมือง ช่วงแรก ๆ เป็นกลุ่มข้าราชการและครอบครัว จากนั้นก็ทยอยอพยพเข้ามาอยู่กันมากขึ้น โดยเฉพาะภายหลังสิ้นสุดยุคสังคมนิยมตามวิถีพม่า ที่จะเป็นช่วงเวลาที่มีการขยายการเจริญเติบโตของเมือง ต้องการแรงงานจำนวนมาก เนื่องจากคนท้องถิ่นมักไม่ทำงานระดับล่าง ผู้ให้ข้อมูลให้ข้อสังเกตว่าความต้องการแรงงานระดับล่างของเมืองเชียงตุง น่าจะเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ทัศนคติที่มีต่อชาวพม่าในภายหลังค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป

พวกนี้เข้ามาช่วงหลังสนธิสัญญาปางโหลง เริ่มทยอยเข้ามาจนคนดั้งเดิมของเชียงตุงเรียกว่าเป็นช่วง “หาลงเมือง” จุดที่ทำให้คนท้องถิ่นในยุคนั้นต้องพูดแบบนี้ เพราะการเผาคำของรัฐบาลพม่า เพราะถึงจะไม่มีเจ้าฟ้าอยู่แล้ว คนเก่าคนแก่ของเมืองเชียงตุง ผ่านไปมาทุกเย็นก็ต้องก้มกราบที่หน้าประตูหอคำ²⁵¹ ผู้รู้ยังได้ให้ข้อมูลอีกว่า

แม้ชาวพม่าที่มาช่วงแรก ๆ นั้นจะมีจำนวนไม่มาก คือคนพม่ามาอยู่มากขึ้นเริ่มยุคหลังเนวิน ช่วงแรก ๆ เป็นเฉพาะครอบครัวข้าราชการ ทหาร เจ้าหน้าที่ของรัฐ ภายหลังมากขึ้นเพราะคนเชียงตุงไม่ค่อยทำงานระดับล่าง พวกงานกรรมกร ก่อสร้าง กวาดขยะ เด็กเสิร์ฟ พนักงานโรงแรม คนพม่าที่ต้องการหางานทำ ก็จะย้ายเข้ามาเพื่อมาทำงานกลุ่มนี้ เพราะคนดอยที่นี่ก็ไม่ทำงานกลุ่มนี้ เพราะถือว่าเค้าเป็นคนท้องถิ่น มีพื้นที่สำหรับเพาะปลูก ประกอบอาชีพ ไม่จำเป็นต้องเป็นลูกจ้างใคร ดังนั้นจึงเป็นสาเหตุให้คนพม้าย้ายมาเมืองเชียงตุงมากขึ้นเรื่อย ๆ บางครั้งเป็นการย้ายแบบเป็นกลุ่มบ้าน ยกหมู่บ้าน

อย่างคนไต (โหลง) คนจีนนี้ ไม่ชอบงานราชการ เพราะฉะนั้นก็จะมีแต่คนพม่าที่เป็นข้าราชการ

สำหรับพ่อนะ พ่อไม่มองว่าเป็นความขัดแย้ง เพราะมันไม่มี เป็นเพราะเมืองเชียงตุงไม่โดนทำร้ายโดยตรงเหมือนพื้นที่อื่น คนเชียงตุงไม่พบกับเหตุการณ์ที่ทำร้ายจิตใจมาก ๆ ไม่รุนแรง สาเหตุหลักน่าจะเป็นเพราะคนเมืองเชียงตุงเน้นการศาสนาเป็นสำคัญ พ่อเชื่อว่า “ถ้าได้กิน ได้ตาก็แล้วละ” ถ้ามีอะไรที่ต้องหาหรือ

251

อนุสรณ์ บุญเรือง, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, สำนักศิลปและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 5 เมษายน 2561.

กัน พวกเรา “สภาไทใหญ่ประจำเชียงตุง” ก็จะพูดคุยกัน ถ้าจะต้องออก
กฎระเบียบอะไรก็ออกได้นะ แต่ต้องปรึกษากันให้ได้ข้อสรุปร่วมกัน²⁵²

แต่ด้วยการมาพร้อมอำนาจทางการเมือง จึงทำให้กลายเป็นกลุ่มหลักที่มีอิทธิพลอย่าง
มาก เพราะทุกกลุ่มจะเข้ามาทำอะไรก็ตามในเมืองเชียงตุง ก็จะต้องเข้าไปขออนุญาตจากทางการซึ่งเป็น
กลุ่มข้าราชการชาวพม่า ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าแม้ปัจจุบัน ภายในเมืองเชียงตุงอาจไม่พบเห็น
การกระทำที่รุนแรงในทางความขัดแย้ง หากแต่ก็มีบางสิ่งที่ยังซ่อนอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่สงบนิ่งเช่นนี้
เนื่องจากทางการพม่าจะหักค่าใช้จ่ายทุกอย่าง กรณีที่มีรายได้เข้ามาไม่ว่าจะจากส่วนใดก็ตาม ดังที่
ผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวว่า

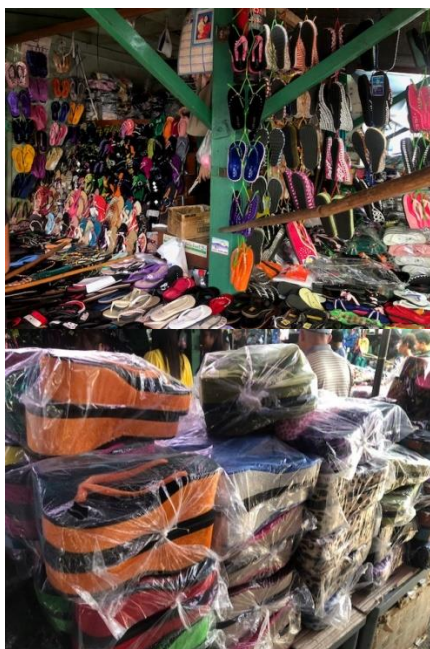
ในเชียงตุงนี้ มีเงินทุนมากยังไม่เท่ามีอำนาจมาก เพราะทหารเข้าไปจัดการทุก
เรื่อง แม้กระทั่งการไปทำบุญเข้าวัด จะพบว่าจะต้องแบ่งให้รัฐก่อนเหลือเท่าไรถึง
จะเข้าวัด หรืออย่างค่าไถ่ตัววันละ 1000 บาท รัฐจะหักไป 300 บาท²⁵³

การติดต่อสื่อสารระหว่างคนเมืองเชียงตุงกับคนของทางการหรือคนพม่าจึงอยู่ภายใต้
เงื่อนไขทางการค้าเป็นหลัก อาจมีการยอมที่จะเรียนรู้ภาษาพม่าบ้าง ระดับความเกลียดชังไม่รุนแรง
เท่าแต่เดิมที่ถึงขนาดมีคำกล่าวถึงสินค้าพม่าและภาษาพม่าว่า “เฮาบกั๊กควม่าน”²⁵⁴ นี่คือช่วง 30 -
40 ปีก่อนหน้านี้ เพราะทำให้รู้สึกเสียเกียรติเสียศักดิ์ศรี แต่ภายหลังในคนรุ่นใหม่ ๆ ก็ปรับเปลี่ยน
ทัศนคตินี้ไปพอสมควร ไม่ว่าจะเป็นการยอมรับในเครื่องอุปโภคบริโภคที่มาจากพม่าตอนในมากขึ้น โดยการ
ยอมรับในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนมากขึ้น ทั้งตัวสินค้า ผู้คนและเส้นทาง (ดูภาพที่ 5.37)

²⁵² พ่อกำนันจัน วงศ์ใหญ่, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, บ้านกานาโหลง, 12 เมษายน
2561.

²⁵³ จาย แสงคำ, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, สำนักวัฒนธรรมประจำจังหวัดเชียงตุง, 12
เมษายน 2561.

²⁵⁴ อนุสรณ์ บุญเรือง, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 5 เมษายน 2561.

ภาพที่ 5.36 แสดงสินค้าจากพม่าตอนในที่ขายอยู่ในภาคเมืองเชียงใหม่

ภาพที่ 5.37 (บน) สินค้าและจุดขนถ่ายสินค้าจากพม่าตอนใน ด้านหลังกาดเมือง
เซียงตุง (กลาง) รถระหว่างขนถ่ายสินค้าจากพม่าตอนใน (ล่าง) ถนนเอเชีย
หมายเลข 2 (AH2) เส้นทางไปตองยี

ภาพที่ 5.37 สถานีรถไฟเชียงตุงเชื่อมสู่ตองยี แต่ปัจจุบันเลิกใช้งานแล้ว เพราะเกิดภูเขาถล่มระหว่างเส้นทางเมื่อ 3 ปีก่อน จนถึงปัจจุบันยังไม่มีโครงการซ่อมแซม

เรื่องของการยอมรับภาษาพม่าในการดำเนินชีวิตประจำวันมากขึ้น ดังเช่นข้อมูลสัมภาษณ์คนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นชาวจีนที่ค้าขายอยู่ในภาคเมืองเชียงตุง²⁵⁵ กล่าวว่า “ในโรงเรียนจะสอน

²⁵⁵ ลูกจ้างร้านขายเครื่องแต่งกายชาติพันธุ์ชาวจีน, สัมภาษณ์โดยดุจฤดี คงสุวรรณ, ภาคเมืองเชียงตุง, 13 เมษายน 2561.

ภาษาพม่าเป็นหลัก ถ้าเป็นภาษากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น จีน ไตมาวหรือไต (ไทลื้อ) จะต้องเรียนกับพระ โดยเรียนที่วัด”

นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลยังพูดถึงประโยชน์ในแง่ของการใช้ (ภาษาพม่า) โดยกล่าวว่า ในแง่การสื่อสารกับคนทั่วไปได้ ดีกว่ารู้แค่ภาษาชาติพันธุ์ (โดยเฉพาะการเขียนการอ่าน) ทั้งนี้เป็นเพราะภาษาพม่าใช้ได้ทั่วไปกว่าภาษาเฉพาะชาติพันธุ์ ในกรณีที่ต้องเดินทางไปยังพื้นที่ส่วนอื่น ๆ ของสหภาพเมียนมา

เดี๋ยวนี้นโยบายของรัฐที่จะไปสอนภาษาพม่าให้ถึงในชุมชน เป็นโครงการของรัฐ แต่ก็ไม่บังคับนะ นอกจากนี้ยังมีการอบรมให้ความรู้ ฝึกอาชีพ ให้ความรู้ เรื่องการดูแลสุขภาพอนามัยเด็ก ผู้หญิง ฉีดวัคซีนหรือการปฏิบัติตัวของผู้สูงวัย

คนเชียงตุง ไม่สนใจการเมือง เท่ากับการทำมาค้าขาย อันนี้ตามความคิดหนูนะ แล้วการค้าการขายเนี่ยแหละที่ทำให้อยู่ร่วมกันได้ เพราะหนู (ผู้ให้ข้อมูล) ก็มีเพื่อนหลากหลายกลุ่ม ทั้งคนหลอย คนจีนด้วย ส่วนใหญ่เป็นรุ่นใหม่ที่ไม่มามองความไม่เหมือนกันพวกนี้

ในช่วงระยะหลังพบว่าคนพม้าย้ายถิ่นเข้ามามากขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะทางการพม่าเองก็ไม่สามารถจ้างงานสร้างอาชีพให้คนของตัวเองได้ ดังนั้นคนพม่าจากตอนในของประเทศก็ต้องกระจายออกมาเมืองชายแดนต่าง ๆ

ข้อมูลดังกล่าว นอกจากจะยืนยันจากผู้รู้²⁵⁶ แล้ว ผู้วิจัยยังได้มีโอกาสสัมภาษณ์ผู้ใช้แรงงานในระดับล่างของเมืองเชียงตุง ไม่ว่าจะเป็นคนขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้าง พนักงานโรงแรม หรือลูกจ้างในร้านค้าต่าง ๆ ในภาคเมืองเชียงตุง โดยต่างให้ข้อมูลที่สอดคล้องกัน ซึ่งสามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า ส่วนมากเป็นกลุ่มที่ย้ายมาในช่วงระยะหลัง ไม่นานไปกว่า 15 – 20 ปี เพราะอยู่ที่ภูมิลำเนา ก็เกิดความยากลำบากในการทำมาหากิน บางคนใช้วิธีการอพยพโดยการมาคนเดียวก่อน จากนั้นเมื่อเห็นว่ามีช่องทางทำมาหากิน ก็จะกลับไปพาครอบครัวมาทั้งหมด มีบ้างที่อาจขยับไปไกลถึงแม่สาย เชียงใหม่ กรุงเทพฯ หรือลงไปทางใต้ของประเทศไทย บางส่วนที่ยังไม่ออกไปไกล ก็จะอยู่ที่เชียงตุงก่อน เพราะอย่างไรเสียก็ยังพูดจาด้วยภาษาเดียวกัน ยังอยู่ในเขตประเทศเดียวกัน ที่สำคัญคือยังพอมีช่องทางให้ทำมาหากินได้อยู่ อนาคตอาจมีการโยกย้ายก็เป็นได้

คนขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างให้ข้อมูลเรื่องรายได้แก่ผู้วิจัยว่า

²⁵⁶ พ่อกำนันจัน วงศ์ใหญ่, สัมภาษณ์โดย ดุจดดี คงสุวรรณ, บ้านกานนาโหล่ง, 12 เมษายน 2561. และ พ่อจาย แสงคำ, สัมภาษณ์โดย ดุจดดี คงสุวรรณ, สำนักวัฒนธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่, 12 เมษายน 2561.

เดิมอยู่ที่หมู่บ้านเล็ก ๆ ใกล้เมืองตองยี ทำงานทั้งวัน ได้ค่าตอบแทนไม่ถึง 5,000 จ๊าด ซึ่งไม่พอใช้จ่ายในครอบครัว แต่พอย้ายมาอยู่ที่นี่ อย่างไม่ได้เลย ก็ตกวันละประมาณ 10,000 จ๊าด ตอนแรกมาคนเดียวก่อน มาดูช่องทาง พอคิดว่าน่าจะดี ก็เลยกลับไปย้ายกันมาทั้งครอบครัว 5 คน มาทั้งพ่อแม่ภรรยา ผม ภรรยา และลูกอีกคน ผมกับพ่อก็ซื้อรถรับจ้างแบบนี้ ภรรยากับแม่ก็ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ จำพวกมะเขือเทศ พออยู่ได้ บางคนทำงานเป็นคนงานก่อสร้าง เพราะเมืองเชียงตุงตอนนี้ไปทางไหนก็มีแต่ก่อสร้าง คนรวยขึ้น อย่างคนไต (โหลง) ที่เค้าไปทำงานทางใต้ (ประเทศไทย) กลับมา บางคนมีสามีเป็นคนมาเลย์ กลับมา มีตังค์ ก็สร้างบ้านหลังใหญ่ให้พ่อแม่ทางนี้ คนจะสร้างบ้านที่นี่ได้ต้องรวยนะ เพราะมีมีให้ยืม ต้องมีเงินสด

ที่นี่อย่างพวกผม มาอยู่ที่นี่ก็ค่อย ๆ ทำงานไป แต่ที่สำคัญคือต้องพูดภาษาไตให้ได้ ไม่อย่างนั้นก็ไม่มีคนจ้าง อย่างของผมนี่จะมีเจ้าประจำ ก็ป่าที่เรียกผมให้ฟันแหละ ต้องไปรับแกทุกเช้า จากบ้าน ก็ไวใจกัน บางวันแกลืมของ ยังให้กุญแจบ้านผม ไปเปิดเอาของให้แกเลย²⁵⁷

นอกจากกลุ่มคนพม่าข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยยังพบกิจกรรมการค้าโดยคนพม่าอีกกลุ่มหนึ่ง ที่เข้ามาในภาคเมืองเชียงตุงรูปแบบผู้ค้าชาจร กล่าวคือ เป็นแม่ค้าจากเมืองพุกามที่เข้ามาหาบเร่ขายผลไม้ท้องถิ่นแปรรูป อาทิ มะขามคลุก เปลือกส้มโอสามรส มะกรูดกวน พุทราทกวน น้ำอ้อยมะพร้าว โดยจะรวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ 3 - 4 คน มาเช่าที่พักอาศัยอยู่รวมกัน รอบการมาต่อครั้งคือ 1 - 2 เดือนหรือจนกว่าสินค้าที่เตรียมมาจะขายหมด จากนั้นก็จะกลับไปเตรียมสินค้าล็อตใหม่ซึ่งก็จะสัมพันธ์กับฤดูกาลของผลไม้ที่จะนำมาแปรรูปต่อไป กลุ่มนี้จะหาบสินค้าขายแบบคานหาบ และจะอาศัยมุมเล็ก ๆ ของพื้นที่ในภาคเป็นที่ตั้งวางกระบุงสินค้า ซึ่งจะต้องจ่ายค่าเช่าพื้นที่วันละ 500 จ๊าด (ดูภาพที่ 5.40)

²⁵⁷ คนขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้าง, สัมภาษณ์โดยดุจฤดี คงสุวรรณ, ภาคเมืองเชียงตุง, 12 เมษายน 2561.

ภาพที่ 5.39 แม่ค้าหาบเร่งผลไม้ท้องถิ่นแปรรูปจากเมืองพุกาม

สิ่งหนึ่งที่เป็นจุดเด่นที่แตกต่างระหว่างผู้ค้าชาวพม่ากับกลุ่มอื่น ๆ คือ พ่อค้าแม่ค้าชาวพม่าจะร้องเรียกลูกค้าให้เข้ามาสนใจซื้อหรือชมสินค้า ในขณะที่พ่อค้าแม่ค้ากลุ่มอื่น ๆ ในกาดไม่นิยมปฏิบัติ ผู้วิจัยยังสังเกตได้อีกว่ากลุ่มผู้ค้าพม่าจะมีชั้นเชิงในการค้าขายคือตะโกนขายของด้วยราคาที่ต่ำกว่าราคาขายจริง เช่น ราคาสินค้า 1,500 จ๊าด จะเรียกลูกค้าด้วยประโยคที่ว่า “สินค้าราคา 500 จ๊าด 3 ครั้ง ๆ แร่เข้ามา ๆ” หรือคำจ้างเหมารถจักรยานยนต์รับจ้างซึ่งผู้วิจัยประสบด้วยตัวเองระหว่างการลงภาคสนามคือ ในครั้งแรกที่ตกลงราคาเป็นแบบเหมาจ่ายทั้งวัน ซึ่งเขาจะแจ้งราคาการเดินทางไปแต่ละจุดว่าเท่าไร โดยไม่แจ้งเป็นราคาเหมาทั้งหมด แต่เมื่อถือเวลาจ่ายค่าจ้างจะเป็นราคาที่รวมการไปทุกจุดพร้อมค่าน้ำมันเชื้อเพลิง หรือในการต่อรองราคาสินค้า ผู้วิจัยสังเกตว่าผู้ซื้อชาวพม่าจะใช้วิธีมัดมือชกหลังจากที่ต่อรองแบบมหาโหดแล้ว และผู้ขายยืนยันว่าไม่สามารถขายในราคาร้านได้ ผู้ซื้อชาวพม่าจะใช้วิธียัดเงินใส่มือแม่ค้าแล้วรีบเดินออกจากตรงนั้น ในทางกลับกันถ้าผู้ขายเป็นชาวพม่า หากผู้ซื้อสนใจในสินค้านั้น ๆ แล้วขอดูหรือหยิบขึ้นมาจากแผง แล้วหากไม่พอใจ จะวางสินค้ายกลงโดยไม่ซื้อ แม่ค้าชาวพม่าจะตะโกนว่าด้วยเสียงที่ดังว่า “ไม่ซื้อก็ไม่ควรจับ” เป็นต้น อย่างไรก็ตามแม้ผู้วิจัยจะสังเกตการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าผู้ซื้อในลักษณะดังกล่าวข้างต้น หากแต่ก็ไม่เห็นการทะเลาะเบาะแว้งใด ๆ เกิดขึ้นภายในกาดเมืองเชียงตุงเลย อย่างน้อยก็ระหว่างที่ผู้วิจัยอยู่ในสนาม

5.8 กลุ่มชาติพันธุ์หอย (ปลั่ง/ลัวะ²⁵⁸/ละว้า)

ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เจ้าถิ่นดั้งเดิมแห่งเมืองเชียงตุง²⁵⁹ ก่อนจะถูกพระยามังรายแห่งล้านนาเข้าครอบครอง กลุ่มชาติพันธุ์หอยเป็นกลุ่มภาษามอญ – เขมร มักทำอาชีพทางการสิกรรม ทำนา ทำไร่ ทำสวนและเลี้ยงสัตว์ ปรากฏหลักฐานชัดว่าหอยมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ มาอย่างยาวนาน หอยเป็นส่วนสำคัญของโครงสร้างสังคมเมืองเชียงตุง ในฐานะกลุ่มคนดั้งเดิมและการผลิตข้าวเรื่องประเพณี “ตีลัวะ” นับเนื่องมาตั้งแต่ช่วงการขึ้นครองเมืองของพระยามังราย ในขณะที่

²⁵⁸ คำว่า “ลัวะ” เป็นชื่อที่บุคคลภายนอกใช้เรียกเหมารวมกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มที่เรียกตนเองแตกต่างกันไป ดังปรากฏในเอกสารวิจัยที่มีความหลากหลายในวิธีเขียนสะกดชื่อ อาทิ ลเวือะ ลวะ ปลั่งและลัวะ ซึ่งก็คือกลุ่มคนที่พูดภาษาถิ่น (dialect) มัลและ ปรัย ในกลุ่มภาษาขมุอิก มอญ เขมรเหนือ ตระกูลออสโตรเอเชียติก อาศัยอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ ของอำเภอปัว สองแคว พงช้าง บ่อเกลือ (ปรัย) และ อำเภอเมือง ปัว เชียงกลาง และบ่อเกลือ (มัล)

ส่วนกลุ่มอื่น ๆ ที่ถูกเรียกว่า “ลัวะ” เรียกตัวเองเป็นอย่างอื่น เช่น “ลเวือะ” พูดภาษากลุ่มปล่องอิก มอญเขมรเหนือ ตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่เป็นที่สูงของอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่และอำเภอแม่สะเรียงและอำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ลเวือะในบางพื้นที่ไม่พอใจที่ถูกเรียกว่า “ลัวะ” เพราะรู้สึกว่าเป็นคำดูถูก แต่ในบางพื้นที่ไม่ถึงกับโกรธ พวกเขาสืบเชื้อสายพ่อซึ่งแตกต่างจากลัวะ

นอกจากนี้ยังมีพวกที่เรียกตัวเองว่า “ลเวือ่” ที่บ้านวังใหม่ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง และเรียกตัวเองว่า “ละเวีย” ที่บ้านแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ หรือมีบางกลุ่มที่เคยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับลเวือะ (มีวิบุรุษชาติพันธุ์คนเดียวกัน) แต่อยู่ในที่ลุ่มที่เป็นพื้นที่ของอำเภอสันป่าตองและอำเภอหางดง ซึ่งได้ผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมกับไตยวนหรือคนเมืองที่อยู่โดยรอบ โดยส่วนใหญ่จะเรียกตัวเองว่าไตยวน พูดคำเมืองด้วยสำเนียงลวะ และถือผีช้างแม่แบบเดียวกับไตยวน

ทั้งนี้ยังมีบางกลุ่มที่ถูกเรียกว่า “ลัวะ” ด้วยความเข้าใจผิด นั่นคือกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “ปลั่ง” ซึ่งพูดภาษากลุ่มย่อยปะหล่องอิก มอญเขมรเหนือ ตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก อพยพมาจากสิบสองปันนาในจีนหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ปัจจุบันอยู่ที่บ้านห้วยน้ำขุน ตำบลแม่ฟ้าหลวง อำเภอแม่จัน ขณะอยู่ในจีนเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “ปู้หลั่ง” ดูใน รุจยา อาภากร. “คนไทกับเพื่อนบ้าน : กรณีเชียงตุง” ใน สรัสวดี อ๋องสกุล, โยชิยุกิ มาซุฮารุ, การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท. (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2545)

²⁵⁹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, คนไทในพม่า, 179-183.

ที่หลอยเองก็ใช้ศาสนาพุทธและอักษรธรรมในฐานะเพื่อให้เกิดการยอมรับระหว่างกลุ่มขึ้นในสังคม จนนำมาซึ่งการสร้างศาสนสถานที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ ตามคำกล่าวที่ว่า “*สร้างก่อผ้า ล้าก่อเมือง*” คือเทวดาสร้างฟ้า ล้า (ลัวะ) สร้างเมือง เมื่อได้กลิ่นคนเหล่านี้ไป พวกล้าจึงหันมานับถือพุทธศาสนาและพูดไต และยังคงอยู่บนที่สูงอยู่บ้าง จนถูกเรียกว่า “ไตหลอย” ในขณะที่ลื้อเรียกกลุ่มนี้ว่า “*ข้าสามตัว*”²⁶⁰ นำไปสู่การได้รับการยอมรับจากระบบการปกครองให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบภาษีดังที่พบว่าแต่เดิมกลุ่มหลอย (ปลั่ง) เป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจและการปกครองของรัฐเจ้าฟ้าเชียงใหม่ในการรวบรวมภาษีไปสู่ส่วนกลาง และได้รับความไว้วางใจให้ทำงานในหอคำเจ้าฟ้าเชียงใหม่ เพราะมีความซื่อสัตย์สุจริตในการดำรงชีวิตจนได้ใกล้ชิดกับอำนาจของเจ้าฟ้าเชียงใหม่ เป็นส่วนหนึ่งของระบบการจัดเก็บรายได้ และมีหน้าที่ตามจารีตของเจ้าฟ้าเชียงใหม่ในการตีกลองบูชาผีเมืองในช่วงวันสังขารล่องและสงขุนสังขาร (ดูภาพที่ 5.40) หน้าที่ของหลอยในการนี้จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจ รวมถึงการปลูกฝ้ายและเก็บใบชา²⁶¹

ภาพที่ 5.40 หลอยในพิธีการตีกลองบูชาผีเมืองในช่วงวันสังขารล่อง (13 เมษายน) และสงขุนสังขาร (14 เมษายน)

²⁶⁰ โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขง มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ตามรอยไตรภูมิ ในพุทธศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์หลอย (ปลั่ง).

²⁶¹ สวนชาบ้านแจ้ดบ้านแสน

กลุ่มชาติพันธุ์หอยในเชียงตุงจากเดิมที่เป็นส่วนหนึ่งในระบบเศรษฐกิจแบบเจ้าฟ้า ได้เข้าไปใกล้ชิดกับศูนย์กลางอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง พิธีกรรมและศาสนา หากแต่ลำดับชั้นทางสังคมในทางกายภาพก็ยังไม่สู้ดีนัก เมื่อเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนไปค่อนข้างชัดเจน อาทิ แต่เดิมหน้าที่/บทบาทของหอยในพิธีการตีกลองบูชาผีเมืองในช่วงวันสังขารล่องและสงฆ์สังขารนั้นจะเป็นโดยสมัครใจ ชาวหอยถือเป็นเกียรติ ถือเป็นหน้าที่ที่ต้องทำ หากแต่ในปัจจุบันกลับพบว่าจะต้องเป็นการจ้างซึ่งมีค่าตอบแทนจากสภาวัฒนธรรมประจำจังหวัดเชียงตุง (ผู้ให้ข้อมูลไม่ระบุจำนวนเงิน) ด้วยเหตุผลว่าการตีกลองนั้นต้องตีทั้งวันทั้งคืนจนกว่าจะถึงเวลาสังขารล่อง ซึ่งเป็นสิ่งซึ่งยืนยันได้ว่าหอยนิยามตัวเองในแบบที่แตกต่างไปจากเดิม อาจมองว่าตนไม่ใช่ “ข้า” ของจีนอีกต่อไป และเมื่อพิจารณาบทบาทในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของหอยในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ยิ่งสำคัญในประเด็นดังกล่าวได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ด้วยเพราะระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” เองก็เปลี่ยนแปลงไป กาดเมืองเชียงตุงไม่ใช่กาดของเจ้าฟ้า ระบบเศรษฐกิจและการปกครองของเมืองเชียงตุง ไม่ใช่ระบบเจ้าฟ้าเหมือนแต่ก่อน การรวบรวมภาษีไปสู่ส่วนกลางไม่ได้ถูกส่งต่อไปยังเจ้าฟ้า ไม่มีการทำงานในหอคำเจ้าฟ้าเชียงตุงด้วยความซื่อสัตย์สุจริตอีกต่อไป ระบบเศรษฐกิจปัจจุบันคือระบบตลาดที่เอื้อให้ทุกคนมีโอกาสเปลี่ยนสถานภาพตัวเอง ดังนั้น ในเมืองเชียงตุงปัจจุบันหอยจึงปรับเปลี่ยนตัวเอง ตามข้อมูลจากผู้รู้²⁶² ซึ่งกล่าวถึงหอยว่า

กลุ่มคนหอยเดิมจริง ๆ จะกระจายอยู่รอบนอก ไปทางเมืองม้า เมืองลา แถบทางโน้น แต่เดี๋ยวนี้เห็นว่ามาอยู่ในเมืองกันเยอะละ คนที่ยังอยู่ทางโน้นก็ทำอะไรทำสวน บางทีก็รับจ้างปลูกแตงโมให้คนจีนบ้าง บางหมู่บ้านที่อยู่ไกล ๆ ยังมีคนจีนเอาของไปแลกผมอยู่เลย บางกลุ่มก็เก็บหาของป่ามาขาย บางทีมาส่งถึงในเมืองตรงหลังกาดนะ (ดูภาพที่ 5.42) พวกเขามีฝีมือหน่อยก็ตีเครื่องเงินเป็นเครื่องประดับไว้ใช้บ้าง

หรืออย่างกลุ่มพวกขายขานี้ก็มี มีหลายบ้าน แต่ถ้าจะเอาแบบที่เคื่อบอกว่าหมู่บ้านซาร์อัยปี ก็ต้องที่บ้านไซ เป็นชาผู้เอ่อ มีไม้ก็ตันหрок แต่ก็หอมอยู่ แพงกว่าชาอื่น ๆ หน่อย แต่ก็อย่างว่าแหละนะ เคื่อก้เอาไว้นักท่องเที่ยววนั้นแหละจริง ๆ พวกเรา ชาอะไรก็กินละ

²⁶² สนทนาร่วมกับพ่อจาย แสงลัง, และพ่อกองคำ, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, สำนักวัฒนธรรมประจำจังหวัดเชียงตุง, 9 เมษายน 2561.

อย่างถ้าถามถึงคนที่มียฐานะในเมืองเชียงตุงนี้ก็จะกลุ่มคนที่ค้าขายกับจีน กลุ่มพ่อค้าหลัก ๆ ก็จะมีคนจีน คนไตโหลง คนจีน หลั ๆ นี้ก็จะหลอยเพิ่มขึ้นมาสัก 2 - 3 คน พวกนี้เป็นเจ้าของร้านวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างย้ายมาอยู่ในเขตเมือง บ้านอยู่ปุ้น แถวบ้านปาม่าน มารวมตัวกันอยู่ตรงนั้น เพราะเดี๋ยวนี้นำไปทำเป็นเขตเมืองใหม่ ใครมีตังค์ก็ไปซื้อได้เลย ได้เป็นเจ้าของด้วย

เหมือนตรงที่กาตงวียงคำนั้นแหละ เดี๋ยวนี้นำไปไม่ได้มีวัวมาขายกันตรงนั้นละ ข้างบนเดี๋ยวนี้นำไปกลายเป็นชุมชนอาฮา (ที่ย้ายมาอยู่ในเมือง) แค่ว่าส่วนนะ พวกนี้ก็ยังมีย่านอยู่บนดอยเหมือนเหมือนเดิม จะมีก็พวกคนที่ขายของอยู่ในกาต ส่วนหนึ่งจะอาศัยอยู่ที่นี้ มาตั้งเป็นชุมชน รัฐให้อยู่ มีกาชาดดูแล

เวลาค้าขายนี้เสียภาษีให้รัฐบาลเท่ากันนะ ทุกคน จะหลอย จะไต จะจีน จะเงิน แต่ของแต่ละแบบจะเสียภาษีไม่เท่ากัน อย่างทองนี้จะเสียหนัก เพราะเค้าว่าเป็นของ (สั้น) เปลือง คนขายทองในกาตตุง(กาตเมืองเชียงตุง) ก็จะมีขึ้นกับไตเหนือนี้ เยอะหน่อย หลอยก็มี 1 - 2 ร้านนะ แต่ไม่รู้ตั้งร้านตรงไหนของกาตนะ

ก็ถือว่าเป็นกลุ่มคนรวยใหม่ในเชียงตุงเลยนะ หมูไตหลอย นี้ !

หลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นจากการสนทนากับผู้รู้ ผู้วิจัยจึงได้เดินทางไปที่บ้านปาม่าน เพื่อไปสำรวจตามที่ผู้รู้กล่าวถึงกลุ่มหลอย ซึ่งก็พบว่า เป็นโซนที่รัฐบาลได้กำหนดให้เป็นเขตเมืองใหม่ โดยการจัดสรรพื้นที่ให้คนได้มาจับจองโดยได้สิทธิ์เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ แต่ก็จะมีราคาสูงมาก และรวมสถานที่ราชการต่าง ๆ ไว้ที่นั่น โดยจะมีการติดตลาดในช่วงเย็นของทุกวัน เรียกว่า “อาฮาเซ” (ตลาดอาฮา) สินค้าที่ขายส่วนใหญ่เหมือนตลาดเย็นในสังคมไทย คือจะเป็นอาหารปรุงสำเร็จพร้อมกิน และของอุปโภคบริโภคจำเป็นในชีวิตประจำวันทั่ว ๆ ไป

บ้านปาม่าน (อยู่ก่อนถึงบ้านยางกวง ที่ท่าผาชนะดินเผา) แบ่งเป็นปาม่านเหนือกับปาม่านใต้ เป็นชุมชนหลอยอยู่ร่วมกับคนไต (โหลง)

ภาพที่ 5.41 บ้านป่ามาน เขตเมืองใหม่ เมืองเชียงตุง

สำหรับประเด็นในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินจะแตกต่างกับในเขตเมืองเก่า คือจะได้สิทธิ์เพียงแค่ทำกินและอยู่อาศัยภายใต้ระยะเวลาตามที่ตกลงกัน จากนั้นก็เสียค่าใช้จ่าย โดยสามารถสร้างสิ่งก่อสร้างใด ๆ ก็ได้ตามประเภทที่กำหนดไว้ในสัญญา เช่น จะสร้างเป็นบ้านพักอาศัย ร้านค้าหรือกิจการใด ๆ เนื่องจากอัตราภาษีในแต่ละประเภทของการใช้สอยไม่เท่ากัน เช่น ผู้วิจัยได้สอบถามร้านอาหารแบบนั่งรับประทานในร้าน (ร้านขนาดกลาง) ก็จะต้องเสียภาษีในอัตราปีละ 100,000 จ๊าด ทำสัญญาเช่า 99 ปี ตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ แต่ถ้ากิจการที่ทำเป็นสินค้าที่มีมูลค่าสูง รายได้จากการค้าขายมาก ก็จะต้องเสียภาษีมากขึ้น²⁶³

นอกจากการปรับตัวของพลอยสู่การเป็นคนระดับบน²⁶⁴ ดังข้อมูลข้างต้นแล้ว ในภาคเมืองเชียงตุงเอง ผู้วิจัยก็พบความหลากหลายของกิจกรรมที่คนพลอยทำเช่นกัน ดังนี้

กลุ่มพ่อค้าคนกลางชาวพลอย (นอกเหนือจากกลุ่มไตโหลง) ที่จะรับซื้อของป่าจากทั้งคนพลอย อาข่า ลาหู่และชนชาติพันธุ์บนที่สูงอื่น ๆ ใช้เป็นทั้งสมุนไพรรักษาโรค นำไปทำกับข้าว กินกับน้ำพริก ต้มกับเนื้อ เป็นพืชที่ขึ้นเองตามธรรมชาติอยู่บนที่สูงเท่านั้น เพื่อส่งออกไปยังเมืองจีน โดยเส้นทางเมืองลาในราคากิโลกรัมละ 1600 จ๊าด

²⁶³ คุณยายร้านอาหารอิสลาม อายุ 78 ปี, สัมภาษณ์โดย ดุจดดี คงสุวรรณ, 9 กุมภาพันธ์ 2561.

²⁶⁴ เรียกโดยผู้วิจัยจากการประมวลผลการสัมภาษณ์และสังเกตจากการศึกษาภาคสนาม

ภาพที่ 5.42 ธุรกิจการรับซื้อของป่าส่งเมืองโดยพ่อค้าคนกลางชาวหลอย

อีกรูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนพลอยในภาคเมืองเชียงตุงคือ “รถพุ่มพวง”²⁶⁵ ที่ถือเป็นการกระจายสินค้าจากศูนย์กลางคือภาคเมืองเชียงตุงไปยังผู้บริโภคที่อยู่ในหมู่บ้านรอบนอก บนดอยที่อยู่ระยะทางไม่ไกลจากตัวเมืองเชียงตุงมากนัก ในระยะที่สามารถไปกลับได้ใน 1 วัน สอบถามพบว่าเป็นคนพลอยที่มีบ้านเรือนอยู่ในตัวเมืองเชียงตุงและผันตัวเองมาเป็นพ่อค้าแม่ค้า และจะนำสินค้าพวกนี้ไปขายบนดอย แถบบ้านไซและหมู่บ้านบนที่สูงนอกเมืองเชียงตุง ออกขายทุกวัน แบบไปเช้า กลับเย็น ส่วนใหญ่จะเป็นของกิน รถพุ่มพวงจะมีจุดรวมตัวและจุดจอดรถจักรยานยนต์ ตรงห้วยมทิศใต้ ด้านนอกของภาค

ภาพที่ 5.43 พ่อค้า แม่ขาย กับรถไอ้ต๊อ (รถพุ่มพวง)

กลุ่มถัดมาของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีพลอยเป็นผู้เล่นหลักคือ ค้าขายสินค้าจำพวก ผัก ผลไม้เมืองหนาว เช่น อโวคาโด สตอเบอร์รี่ มัลเบอร์รี่ (ตามฤดูกาล) มีแหล่งปลูกบนดอยเหมยซาร้อยปีจากหมู่บ้านบ้านไซ มีทั้งชาวฮั่นเชียงตุง ชาจากดอยเหมย ชาขาวและชาเขียว ชาเหล่านี้จะใส่กระสอบ ตั้งวางขายกับพื้นด้านหน้าคู้หาห้องแถว นอกจากนี้ยังมีผลไม้นำเข้าจากไทยและจีน เมื่อมีคนเดินผ่านจุดที่คนพลอยขายชา โดยเฉพาะนักท่องเที่ยว คนพลอยจะร้องเรียกผู้ซื้อด้วยภาษาไทย กลางค่อนข้างชัดเจน พร้อมบอกสรรพคุณทุกชาที่จะใส่กระสอบวางเรียงรายอยู่ตรงหน้าพร้อมตราชั่งแบบโบราณ หน่วยชั่งเป็นปอนด์ ถ่วงน้ำหนักด้วยลูกเหล็ก

²⁶⁵ รถพุ่มพวง คือ รถจักรยานยนต์ที่ขายบรรทุกสินค้าบริโภคประจำวัน เช่น อาหารปรุงสำเร็จ ขนม อาหารสดพร้อมปรุง ที่บรรจุถุงขนาดเล็ก ส่วนใหญ่บรรจุแค่พอสำหรับปรุงใน 1 มื้อ ส่วนใหญ่มักจะเข้าซบซีไปขายภายในหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อความสะดวกสบายของผู้บริโภค แทนที่จะต้องเดินทางมาซื้อด้วยตัวเองที่ภาค คนเชียงตุงเรียกว่า “รถไอ้ต๊อ” ตามเสียงแตรที่พ่อค้าแม่ค้าใช้บีบเรียกลูกค้า - ผู้วิจัย

ภาพที่ 5.44 คนหลอยขายผัก ผลไม้เมืองหนาวและชา

ดังนั้นจึงจะเห็นได้จากข้อมูลข้างต้นว่าคนหลอยจะพยายามปรับตัวในทุก ๆ ด้าน รวมถึงภาษาด้วย ที่จะพยายามให้สื่อสารได้ทั้งภาษาพม่าและภาษาไตเพื่อประโยชน์ในการค้าขาย

5.9 ประเด็นพิจารณาความเป็นชาติพันธุ์

ข้างต้นเป็นข้อมูลจากสนามที่ผู้วิจัยพบและได้นำเสนอเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญต่อระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ในส่วนทำนี้ผู้วิจัยจะนำข้อมูลรายละเอียดเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ข้างต้น มาวิเคราะห์การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ ด้วยเพราะแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีปฏิสัมพันธ์ล้วนแตกต่างกันด้วยความชำนาญในการผลิต ตัวสินค้าและต้นทุนในการผลิต บางกลุ่มสามารถขยับปรับเปลี่ยนและเลื่อนสถานภาพทางสังคมได้โดยสัมพันธ์ไปกับกิจกรรมเศรษฐกิจของตน โอกาสและช่องทางในการปรับเปลี่ยน กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถือเป็นผู้เป็นกลุ่มหลักของการเป็นตลาดท้องถิ่นของภูมิภาคฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน พบว่าเป็นกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เน้นการซื้อขายสินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภคเป็นหลัก ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์จีน ไตโหลง ไตลื้อ จีน หลอยและพม่า ด้วยเหตุนี้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในบทบาทนี้จึงเป็นประเด็นที่มีความซับซ้อน และไม่จำเป็นต้องมีเพียงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ตนเพียงอย่างเดียว ทั้งยังเป็นสิ่งซึ่งไม่หยุดนิ่ง ด้วยเพราะอัตลักษณ์ ณ ขณะนั้นถูกแสดงออกเมื่ออยู่ในความสัมพันธ์กับใครบริบทใด

ดังนั้นการนิยามตัวเองของกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีเงื่อนไขอยู่ภายใต้การมีปฏิสัมพันธ์กับใครและความสัมพันธ์นั้นวางอยู่บนพื้นฐานของอะไร เช่น คนจีนเจ้าของร้านขายเสื้อผ้าชาติพันธุ์ที่จำเป็นต้องค้าขายสานสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจการค้ากับพ่อค้าคนกลางชาวพม่า ก็เกิดความจำเป็นที่

จะต้องใช้ภาษาพม่าในการสื่อสารเพื่อการค้าของตน ดังนั้นด้วยสถานภาพของจีน ซึ่งด้านหนึ่งคือกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิม มีสายสัมพันธ์อยู่กับระบบเจ้าฟ้า อาจมีความถ้อยศถาศักดิ์อยู่ในที่ หากแต่เมื่ออยู่ในระบบตลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งตลาดในโลกเสรีนิยมใหม่เช่นภาคเมืองเชียงตุง ที่ซึ่งผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์มาปฏิสัมพันธ์ด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจเป็นหลัก คนจีนจึงปรับเปลี่ยนการวางตัวเสียใหม่ ทั้งการพร้อมเรียนรู้ภาษาพม่า หรือมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์จีนเชื้อสายพม่าโดยการแต่งงาน รวมถึงการปรับเปลี่ยนด้านการแต่งกาย การประกอบกิจการค้าเพื่ออำนวยความสะดวกในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของตน

ในขณะเดียวกันก็เกิดปรากฏการณ์เดียวกันนี้กับชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่นเดียวกัน ทั้งไตโหลง อาข่า ลื้อหรือหลอยที่ต้องใช้ภาษาไตหรือพม่าเป็นภาษากลางในการสื่อสารระหว่างกัน ในภาค ตัวเมืองเชียงตุงหรือที่ต่าง ๆ ที่ต้องออกไปจากพื้นที่ส่วนตัว ออกไปจากกลุ่มของตัวเอง ดังนั้นภายในภาคเมืองเชียงตุงหรือแม้กระทั่งตัวเมืองเชียงตุง คนหนึ่งคนอาจพูดได้มากกว่าหรืออย่างน้อย 3 ภาษา คือไตโหลง จีน พม่าและภาษาชาติพันธุ์ของตนเอง เพื่อใช้สื่อสารกับคนอื่น ด้วยเหตุนี้ความเป็นตัวตนของคน ๆ หนึ่ง (ในเมืองเชียงตุง) จึงเปลี่ยนไปมาด้วยเงื่อนไขความสัมพันธ์กับคนอื่น ทั้งในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมืองหรือวัฒนธรรม²⁶⁶

นอกจากเรื่องภาษาแล้ว งานศึกษายังพบอีกว่าในบางกลุ่มชาติพันธุ์ที่เดิม (หรือในพื้นที่อื่น) ถือเป็นคู่ขัดแย้งกันมาโดยตลอดในแทบทุกพื้นที่ หากแต่ไตโหลงกับพม่าในเมืองเชียงตุง ไม่ปรากฏความขัดแย้งที่รุนแรงมากนัก พม่าเป็นกลุ่มล่าสุดที่เข้ามาตั้งเมืองเชียงตุง และยังคงเดินทางเข้ามาอยู่เรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน บทบาทของชาวพม่าในระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงตุง” แบ่งแยกย่อยออกได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ (1) กลุ่มข้าราชการและครอบครัว กลุ่มนี้นับเป็นกลุ่มที่มีสถานภาพสูงที่สุดในกลุ่มคนพม่าด้วยกันเองและยังได้รับความเกรงใจจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วย โดยสังเกตได้จากการปฏิสัมพันธ์ การเรียกขานด้วยคำซึ่งเป็นการยกย่องทางสังคม เช่น คำว่า “สำหยา” ซึ่งรากศัพท์แปลว่า “ครู/ผู้รู้” เป็นต้น (2) กลุ่มผู้ค้าที่อยู่อาศัยในเชียงตุงมานาน อย่างน้อยนับย้อนไปได้ถึงช่วงนายพลเนวิน บริหารบ้านเมือง ถือเป็นผู้นำกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งของภาคเมืองเชียงตุง ที่จะขายสินค้าที่นำเข้ามาจากพม่าตอนใน (3) กลุ่มผู้ค้าที่เข้ามาค้าขายชั่วคราว และ (4) กลุ่มแรงงานรับจ้างทั่วไป นับเป็นกลุ่มที่เข้ามาล่าสุดในช่วงระยะเวลาไม่เกิน 10 ปีและยังคงเข้ามาอย่างต่อเนื่อง (ดูรายละเอียดใน 5.7) การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพม่ากับกลุ่มอื่น ณ ปัจจุบันไม่พบความขัดแย้งหากแต่ภายในระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงตุง” อย่างที่กล่าวข้างต้น แต่กลับพบว่าระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้น มีระดับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอยู่ในเกณฑ์ดี ไม่มีความขัดแย้งรุนแรงชัดเจน ทั้งนี้ผู้วิจัยสรุปได้จากการ

²⁶⁶ นิติ ภาวครพันธุ์, ชวนถก “ชาติ” และ “ชาติพันธุ์”.

สัมภาษณ์ผู้ที่ได้ตั้งข้อสังเกตในประเด็นนี้ร่วมกัน และได้ให้ทัศนะว่าอาจเนื่องมาจากการเป็นเมืองชุมทางการค้าทางไกลมาแต่เดิมของเมืองเชียงตุง ที่คุ้นเคยกับการอยู่ร่วมกับผู้คนซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังนั้นด้วยบุคลิกภาพของคนท้องถิ่นที่มีลักษณะของความประนีประนอมสูง สามารถเรียนรู้และปรับตัวกับสถานการณ์ต่าง ๆ รอบตัวได้เป็นอย่างดีจากประสบการณ์เดิม และรวมไปถึงความเจ็บแค้นที่คนไตโหลง (เมืองเชียงตุง) มีต่อพม่าอาจไม่มากเท่ากับพื้นที่อื่น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเมืองเชียงตุงไม่ถูกรุกรานจากทหารพม่ารุนแรงเท่ากับพื้นที่อื่น ๆ ของรัฐฉาน นั่นเอง อีกทั้งยังมองว่าสำหรับไตโหลงแล้ว การได้ทำบุญถือเป็นเรื่องสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด โดยอ้างคำกล่าวที่ว่า “ได้กิน ได้ตังก่อเอาละ” ฉะนั้นในเมืองเชียงตุง จึงมักไม่พบความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในระดับรุนแรง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าหรือผู้ซื้อต่างกลุ่มชาติพันธุ์ล้วนเป็นไปในเชิงบวก อาจพบบ้างในกรณีการต่อรองราคาระหว่างกัน โดยเฉพาะหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนพม่า ก็จะเห็นว่าอาจมีการเอารัดเอาเปรียบกันอยู่บ้าง หากแต่ไม่เกิดเป็นการทะเลาะเบาะแว้งที่รุนแรง

ประเด็นพิจารณาสำหรับหลอยกับแง่มุมความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ในบริบทการเป็นศูนย์กลางตลาดท้องถิ่นของภูมิภาค ฯ สามารถพิจารณาได้จากการพยายามกำหนดสถานภาพทางสังคมของตนใหม่ จากเดิมที่หลอย (ลัวะ) ยอมเป็นเบี้ยล่างให้เจ้าฟ้า (จีน) มาตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ (ยุคล้านนาปกครอง) ยอมถอยร่นจนตัวเองต้องขึ้นไปอยู่บนดอยสูง ยอมสวามิภักดิ์ต่อชาวจีนด้วยการยอมเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่กันตน (หลอย) ให้เป็นคนชายขอบของเมืองเชียงตุง ในประเพณีแก่งก่อง (ดู บทที่ 2) แต่ทว่าในปัจจุบันคนหลอยส่วนใหญ่ พยายามสร้างสถานภาพของตัวเองใหม่ ด้วยช่องทางที่เสรีนิยมใหม่เปิดโอกาสให้ หลอยใช้ช่องทางนี้ในการประกอบกิจการค้าขายจำพวกวัสดุก่อสร้างในเส้นทางชายแดนไทย – พม่า ด้านด่านแม่สาย – ท่าขี้เหล็ก กิจการร้านทอง เป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อพืชป่าบางชนิดเพื่อส่งขายเมืองลาต่อไปจีน หรือเป็นผู้ค้าผลไม้ที่นำเข้ามาจากชายแดนจีนทั้งในแบบตั้งแผงค้าถาวรและเดินเร่ขายด้วยตะกร้า ดังนั้นบทบาทของหลอยในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” จึงไม่ใช่เพียงแค่ “ชาติพันธุ์ชายขอบ” ของเมืองเชียงตุง หากแต่คือผู้เล่นหลักอีกกลุ่มหนึ่ง ที่อาจเบียดผู้เล่นที่มีบทบาทสำคัญในอดีตอย่างจีนฮ่อให้กลายเป็นเพียงผู้เล่นที่ไม่มีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของเมืองเชียงตุงอีกต่อไป ทั้งนี้เป็นเพราะคนจีนฮ่อบางส่วนได้อพยพไปยังเมืองใหญ่อื่น ๆ เช่น ตองยีและมัณฑเลย์ เป็นต้น

กลุ่มจีนซึ่งปรากฏในพื้นที่ศึกษา 3 กลุ่มย่อยพบว่า แต่ละกลุ่มมีการปรับเปลี่ยนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงรูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วย โดยมีกลุ่มจีนเชื้อสายพม่า และกลุ่มจีนรุ่นหลังเป็นกลุ่มที่มีบทบาทหลักมากกว่ากลุ่มจีนฮ่อ เป็นกลุ่มซึ่งเข้ามาใช้พื้นที่เมืองเชียงตุงก่อนจีนกลุ่มอื่น หากแต่ไม่ได้พัฒนาบทบาทและสถานภาพทางสังคมในพื้นที่ต่อด้วยเหตุผลตามที่กล่าวแล้วข้างต้น

กล่าวโดยสรุปถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ในพื้นที่ศึกษาได้ว่า ปัจจัยต่าง ๆ อาทิ โลกเสรีนิยมใหม่ ความขัดแย้งทางการเมืองรูปแบบใหม่ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในแบบที่ต้องพึ่งพิงตลาด ส่งผลให้อัตลักษณ์ของคนยิ่งซับซ้อนมากขึ้น คนกลุ่มต่าง ๆ ได้รับความคิดจากคนอื่น สิ่งอื่นเข้ามาแล้วมีผลกระทบต่อการสร้างอัตลักษณ์ของตัวเอง รวมถึงส่งผลกระทบกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ด้วย

สำหรับกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เน้นการซื้อขายสินค้าในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” โดยใช้เอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน โดยนำเข้าสู่กระบวนการกลายเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบเดิมของเมืองเชียงตุง เช่น อาข่า หลอยหรือลาหู่ ที่เป็นผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์พยายามปรับเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมของตนด้วยการ (1) ดึงเอาสัญลักษณ์หรือความหมายออกจากบริบทเดิม นำไปเปลี่ยน/บรรจุไว้ในสินค้าวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีลักษณะโดดเด่น มีความแปลกและแตกต่างจากสินค้าอื่น ๆ ซึ่งเป็นการเสนอภาพตัวแทนเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตัวเอง (2) หยิบยืมเอกลักษณ์จากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมาใส่ไว้ในชิ้นงานของชาติพันธุ์ตัวเอง และ (3) สร้างชิ้นงานของตัวเองขึ้นใหม่ในลักษณะผสมผสาน ดัดแปลงเอกลักษณ์จากกลุ่มต่าง ๆ มาสร้างใหม่เป็นสินค้าวัฒนธรรมที่กลมกลืนกับวัฒนธรรมตัวเอง จากผลการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับสินค้าชาติพันธุ์ข้างต้นพบว่า ชนชาติพันธุ์หลายกลุ่มมักนำเครื่องประดับบนเครื่องแต่งกายแบบเดิม พืชพันธุ์ ผลผลิตของชุมชน อาหารชาติพันธุ์ นำเข้าสู่กระบวนการกลายเป็นสินค้า อาทิ หลอย ใช้ชาผู่เอ๋อในการเลื่อนสถานภาพตนเองจากคนบนที่สูง สู่การเป็นคนที่สัมพันธ์กับชาผู่เอ๋อในฐานะเป็นชาถวยฮ่องเต้ ผ่านการผลิตซ้ำคำว่า “หมู่บ้านชาฮ้อยปี” เพื่อการท่องเที่ยว หรือลาหู่/อาข่า เลื่อนสถานภาพของตนผ่านชุดแต่งกายและเครื่องประดับเงินที่เป็นประกอบอยู่บนเครื่องแต่งกาย ที่ใช้บ่งบอกถึงว่า ครั้งหนึ่งเขาได้มีโอกาสติดต่อกับชาวต่างชาติ ตั้งแต่ในยุคอาณานิคม (ดู บทที่ 4 ข้อมูลในส่วนผู้รับแลกเงิน) ในขณะที่ผู้ค้าชาวอาข่าบางคนสามารถเลื่อนสถานภาพตัวเองไปสู่การเป็นผู้ค้าส่งสินค้าชาติพันธุ์ไปยังตลาดโบยก ย่างกุ้ง, ตลาดแม่สาย เชียงราย, ตลาดเวียงป่าเป้า เชียงราย รวมถึงการมีแม่ค้าชาวจีนมาซื้อสินค้าเป็นจำนวนหลักแสน เป็นต้น

หรือที่พบในกลุ่มไตโหลง/ชิน ด้วยการนำเสนอ “วิถีไต” ผ่านอาหารชาติพันธุ์ พิธีแก่งก่อง ล่องกบและเครื่องแต่งกาย รวมไปถึงการนำเสนอเมนูอาหารเช้า ที่ได้รับการกล่าวถึงในกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเมื่อเดินทางมายังกาดเมืองเชียงตุง คือชานมและโรตีสีโง่งให้เป็นจุดเด่นของกาดเมืองเชียงตุง ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว “โรตีสีโง่งและชานม” เป็นอาหารประจำชาติพันธุ์พม่า หากแต่ก็ถูกนำมาเป็นจุดขายของกาดเมืองเชียงตุงที่ซึ่งเป็นบ้านเมืองของชาวไตได้อย่างแนบเนียน เป็นต้น

นั่นเป็นเพราะกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้มีคุณลักษณะที่สามารถแปรผันเป็นสินค้าของวัฒนธรรมตัวเองได้ มีช่องทางในการนำเสนอตัวเองเป็นสินค้าและมีบริบทเหมาะสมต่อการซื้อขายสิ่งของ เครื่องประดับ เครื่องอุปโภคหรือวัฒนธรรมเหล่านี้จะกลายเป็นสินค้าได้ด้วยตัวของมันเอง ด้วยแรงจูงใจของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผสมผสานกับความจำเป็นในการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในโลกเสรีนิยมใหม่ โดยเฉพาะการสร้างและการปรุงแต่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปทั้งนี้เป็นเพราะกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้กำลังเข้าไปพัวพันกับเสรีนิยมใหม่ในลักษณะที่ไม่รู้ตัว

ดังนั้นภายใน “พื้นที่” กาดเมืองเชียงตุง สามารถผลิตสิ่งของที่มีคุณลักษณะที่สามารถผันแปรไปในบริบทของการซื้อขายจนสิ่งของนั้นกลายเป็นสินค้า เป็นการถกเถียงเอาสัญลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของ “กาดเมืองเชียงตุง”

ความโดดเด่นของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ภายในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ที่ผู้วิจัยพบจากการศึกษาจะสัมพันธ์อยู่กับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของแต่ละกลุ่ม รวมไปถึงสินค้าที่นำเสนอในกาดเมืองเชียงตุงซึ่งเป็นไปตามพลวัตและการปรับเปลี่ยนของกาด การเข้าใช้พื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์สอดคล้องไปกับ “ความเป็นตลาดท้องถิ่นของภูมิภาค” และ “ตลาดเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” ทั้งในสถานของการเป็นผู้ค้าและผู้ซื้อ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่แสดงออกผ่าน “สินค้า” เป็นวิธีการอย่างหนึ่งของการแสดงออกซึ่งการปรับเปลี่ยนและเลื่อนไหลตัวเองไปตามการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทางสังคมที่มีผลต่อหน้าที่ของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” เช่นที่ปรากฏให้เห็นเป็นพลวัตของระบบตลาด นั่นเอง

บทที่ 6

พลวัตของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ในบริบทการค้า และความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์

ผู้วิจัยศึกษาพลวัตของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ตั้งแต่ยุคก่อนอาณานิคมถึงปัจจุบัน ในสถานะของการเป็น “พื้นที่” ซึ่งผู้คนเชียงตุงและเมืองโดยรอบมาปฏิสัมพันธ์กันด้วยเงื่อนไขเฉพาะของพื้นที่ นั่นคือ “กิจกรรมทางเศรษฐกิจ” ทั้งในทางตรงและทางอ้อม เพื่อท้ายที่สุดผู้วิจัยจะนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้นไปทำความเข้าใจ “ความเป็นชาติพันธุ์” ในพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยใช้แนวทางการมองความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะการเป็นเครื่องมือสำหรับกำหนดความสัมพันธ์ทางสังคมและการตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสร้างความหมาย โดยจะศึกษาการแสดงออกผ่านการปรับตัวระหว่างกันภายในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ในรูปแบบการค้าขาย สินค้าซึ่งแสดงถึงลักษณะเฉพาะทางชาติพันธุ์ที่นำมาใช้แลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างกัน เส้นทางการคมนาคมที่ใช้ในการขนส่ง เครือข่ายการค้า วิธีการค้าขาย เงื่อนไขในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน รวมถึงการปรับเปลี่ยนและปัจจัยที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเหล่านั้น

ผู้วิจัยใช้การสืบค้นเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้รู้เกี่ยวกับการค้าทางไกลและ/หรือขบวนคาราวาน และผู้ค้าในช่วงการค้าระบบตลาดมืด รวมถึงผู้รู้ด้านอื่น ๆ ในพื้นที่ศึกษา ภายใต้สมมุติฐานของงานวิจัยที่ว่า “พลวัตของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ถูกลดบทบาทลงจากเมืองชุมทางการค้าทางไกลในยุคก่อนอาณานิคม เปลี่ยนเป็นเมืองในเส้นทางการค้าระบบตลาดมืด ช่วงที่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมตามวิถีพม่า และท้ายที่สุดระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ก็ปรับเปลี่ยนหน้าที่สู่การเป็นตลาดท้องถิ่นขนาดใหญ่ของบ้านเมืองฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน นับตั้งแต่มีการเปิดด่านชายแดนไทย – พม่า ด้านแม่สาย – ท่าขี้เหล็กอย่างเป็นทางการใน ค.ศ. 1992 ร่วมกับการเป็นตลาดเพื่อการท่องเที่ยวในเวลาต่อมา (ค.ศ. 1994) จนถึงปัจจุบัน”

ซึ่งผู้วิจัยจักนำเสนอบทวิเคราะห์ว่าด้วยพลวัตของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ข้างต้น งานศึกษาของผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนที่สัมพันธ์กัน กล่าวคือ ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการศึกษาปฐมหลังของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” นับย้อนจากปัจจุบันไปจนถึงช่วงยุคก่อนอาณานิคม เพื่อทำความเข้าใจบทบาทของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ในการเป็น “พื้นที่” ที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนด้วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อันประกอบด้วยผู้คน สินค้าและเส้นทาง จากนั้นจึงนำข้อค้นพบมาตีความความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษา

6.1 พลวัตระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ตั้งแต่ยุคก่อนอาณานิคมจนถึงปัจจุบัน

งานศึกษาสามารถแบ่งพลวัตของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ออกได้เป็น 3 ช่วง โดยที่แต่ละช่วงของการปรับเปลี่ยนนั้น ๆ มีปัจจัยกำหนดและส่งผลกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

6.1.1 ระยะที่ 1 ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ในบริบทชุมชนทางการค้าของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน

ช่วงเวลาที่ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ปรากฏบริบทนี้นับตั้งแต่เมืองเชียงตุง เป็นเมืองลูกหลวงของล้านนาในสมัยพระยาเม็งรายจนถึงช่วงอาณานิคมอังกฤษ (รวมช่วงเวลาญี่ปุ่น ตรีงกำลังอยู่ในพม่าและช่วงสหรัฐไทยเดิม) ด้วยเหตุผลทางการเมืองและเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากทำเลที่ตั้งของเมืองซึ่งอยู่บนเส้นทางสายไหมและเส้นทางสายทองคำ สำหรับการค้าระหว่างตะวันออกคือจีนและตะวันตกคืออินเดีย

ทั้งนี้พบว่าชื่อ “กาดเมืองเชียงตุง” คาดว่ามีมาตั้งแต่สมัยเริ่มแรกสร้างเมืองเชียงตุง เนื่องจากการระบุชื่อถึง “กาดตุง” และระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” เมื่อครั้งเจ้าเจ็ดพันตุงทิวคต เพราะถูกสังหาร ณ ที่กาดแห่งนี้โดยข้าเก่าชื่อว่าเลายอม ซึ่งมีตำแหน่งหน้าที่ในการเก็บส่วยกาด เกิดความโมโหและใช้มีดพกแทงเจ้าเจ็ดพันตุง ณ กาดตุงจนทิวคต รวมถึงเมื่อครั้งพระยาแก้ว กษัตริย์พระองค์สุดท้ายของเชียงตุงในยุคล้านนาทิวคต ก็ได้มีการตั้งพระเมรุที่กาดเมืองเชียงตุงเช่นกัน ดังปรากฏข้อความที่กล่าวถึงความสำคัญของ “กาดตุง” ตั้งแต่สมัยเจ้าอ้ายเล้าคำตา (พระยาอาทิตย์ราชา) ว่านับตั้งแต่สมัยพระองค์เป็นต้นมาผู้ครองนครทุกพระองค์ต้องเอาพระศพไปไว้ที่กาดตุง (ณ ที่ตั้งเดิม) สืบมาจนทุกวันนี้²⁶⁷

ดังนั้นหากจะตั้งเป็นประเด็นถึงการมีอยู่ของกาดเมืองเชียงตุงในระบบตลาด ก็อาจกล่าวได้ว่ามีมานานอย่างน้อยย้อนกลับไปถึงยุคของเจ้าเจ็ดพันตุง ซึ่งมาากินเมืองเชียงตุงในปฏิศักราช 722 (ค.ศ. 1360) เป็นอย่างน้อยทั้งในแง่ของการเป็นตลาดที่นำมาซึ่งรายได้หลักของเจ้าฟ้า (อ้างอิงจากตำแหน่งของเลายอม) ทั้งยังเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมสำคัญ ๆ ของเมืองเชียงตุงอีกด้วย

และหากจะกล่าวในบริบทของการเป็นเมืองชุมทางการค้า ก็เพราะด้วยตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ของเมืองที่ตั้งอยู่ตรงกลางภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบนของผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจของภูมิภาคอย่างจีน ที่มีความต้องการสินค้าจากตอนในภาคพื้นทวีปโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์

²⁶⁷ บ.บุญคำ, เทียวเมืองเชียงตุงและแคว้นสาละวิน, 145 – 146.

จากป่า ที่ผูกขาดการค้าขายโดยรัฐ ซึ่งส่งผลให้ในยุคนี้กลุ่มที่มีอำนาจในกิจกรรมทางเศรษฐกิจคือ ผู้ปกครอง นั่นเอง

พบว่าระบบเศรษฐกิจของเมืองเชียงตุงขึ้นอยู่กับการทำเกษตรกรรมเป็นพื้นฐานของการเลี้ยงชีพควบคู่ไปกับการค้าขาย โดยมีกลุ่มพ่อค้าสัตว์ต่างทางไกล กลุ่มหลักคือชาวจีนฮ่อ ไตโหลง จีนและลื้อ ทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลาง ที่มีพ่อค้าชาวพื้นเมืองสนับสนุนสินค้าประจำถิ่นให้เกิดการค้าขายแลกเปลี่ยนกัน ดังนั้นเชียงตุงจึงผูกขาดการเป็นเมืองศูนย์กลางด้านการค้าทางไกลหรือการค้าคาราวานในเส้นทางเมืองคุนหมิง (ยูนนาน) - ซื่อเหมา - เชียงรุ่ง - เมืองฮาย - เมืองปาน - เชียงลอ - เมืองลา - เชียงตุง - เมืองพยาก - แม่สลาย - เชียงราย - แม่สรวย - เวียงป่าเป้า - ดอยสะเก็ด - เชียงใหม่ - ลำปาง - ตาก - มะละแหม่ง บางครั้งอาจแยกเส้นทางที่แม่สรวย - ฝาง - เชียงใหม่ - ตาก - มะละแหม่ง

สินค้าที่พ่อค้าที่นำมาแลกเปลี่ยนกันในกองคาราวานได้แก่ ชา หม้อทองเหลือง ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์และของใช้เบ็ดเตล็ด ฝ้าย ยางรัก ของป่า ปลาแห้ง ฝ้ายดิบ เกือบและสินค้าอุตสาหกรรม (ดูรายละเอียดในบทที่ 3) จนเข้าสู่ยุคอาณานิคมซึ่งเป็นช่วงที่อังกฤษต้องการให้เกิดการอำนวยความสะดวกในทางการค้าและการเข้าถึงทรัพยากรแร่ธาตุและป่าไม้ จึงมีการจัดระบบการเก็บภาษีแบบใหม่ขึ้นในเมืองเชียงตุง (และพม่า) ระบบเศรษฐกิจธรรมชาติแบบเดิมถูกปรับเปลี่ยนสู่เศรษฐกิจแบบการตลาดมากขึ้น และส่งผลกระทบต่อพม่าตอนในเป็นอย่างมากโดยเฉพาะนโยบายปลูกข้าวเพื่อการส่งออก

สำหรับผลกระทบเมืองเชียงตุงโดยตรงจะเป็นด้านปัจจัยการผลิต เพราะเกิดการหลั่งไหลของ “ทุน” ต่างประเทศ และ “แรงงาน” ราคาถูกจากอินเดียและจีน ซึ่งภายหลังกลุ่มแรงงานเหล่านี้ก็สามารถพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นเจ้าของกิจการ อาคารและมีอำนาจในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” จนเกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างบรรดานายทุนเหล่านี้กับ “ชาวพื้นเมือง” ด้วยเพราะได้รับสิทธิพิเศษในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากกว่า นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม เจ้าฟ้าเชียงตุงยังคงมีอิสระดูแลกิจการและได้สิทธิประโยชน์จากทรัพยากร แรงงานตามปกติ รวมถึงได้รับการยกเลิกการส่งส่วยให้พม่า ทำให้ในช่วงอาณานิคมเป็นช่วงที่ฐานะของเจ้าฟ้ามั่งคั่งขึ้นเรื่อย ๆ และยังคงเป็นผู้กุมอำนาจในเส้นทางการค้าทางไกลบนเส้นทางการคมนาคมเส้นเดิม ทั้งยังมีการปรับปรุงเส้นทางใหม่เพื่อการค้าขายไปตองยีสะดวกขึ้น

ในด้านตัวสินค้าพบว่ามีการปรับเปลี่ยนในเรื่องของความหลากหลายของชนิดสินค้าที่มาจากต่างภูมิภาคมากขึ้น เหตุเพราะเป็นช่วงเดียวกับที่สยามเองก็มีพัฒนาการด้านการคมนาคมขนส่งมากขึ้น สินค้าหายากและฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศถูกลำเลียงมาโดยรถไฟยังเชียงใหม่เพิ่มขึ้น พ่อค้าทางไกลจากภูมิภาคตอนบน นอกจากจะซื้อหาข้าวของจำเป็นเพื่อการอุปโภคบริโภค

กลับไปแลกเปลี่ยนค้าขายดังเดิมแล้ว ยังพบว่ามีสินค้าที่แปลกตามากขึ้น อาทิ เสื้อซาฟารีจากล้านนา ในยุคนั้นถือเป็นเสมือนสินค้าชั้นนำสำหรับผู้คนในเมืองเชียงใหม่²⁶⁸

สามารถกล่าวโดยสรุปถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงใหม่” ด้วยแง่มุมทางมานุษยวิทยาเศรษฐกิจได้คือ ระบบตลาดเริ่มขึ้นด้วยการแลกเปลี่ยนระหว่างคนและชุมชน (reciprocity) จนเมื่อบ้านเมืองสลับซับซ้อนมากขึ้นด้วยการเมืองการปกครอง จึงเกิดการแจกจ่ายทรัพยากรแบบช่วงชั้น (redistribution) สำหรับเมืองเชียงใหม่คือการส่งส่วยให้กับเจ้าฟ้า การเก็บภาษีโดยรัฐ จนพัฒนาเข้าสู่ระบบตลาดที่การแลกเปลี่ยนขึ้นอยู่กับกลไกราคา มีการกำหนดเกี่ยวกับแรงงานและค่าจ้าง มีการเก็บผลกำไรและระวางการขาดทุน ระบบการขนส่ง ตลาดและการตลาด²⁶⁹

6.1.2 ระยะที่ 2 ช่วงหลังอาณานิคม (ระบบสังคมนิยมตามวิถีพม่า)

ในช่วงนี้พบว่าเส้นทางการค้าทางไกลได้ลดความสำคัญลงด้วยผลจากการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจระบบสังคมนิยมตามวิถีพม่า ที่รัฐเก็บผลประโยชน์เข้าสู่ส่วนกลางมากกว่าที่จะนำมาใช้เพื่อท้องถิ่น มีการเรียกเกณฑ์แรงงานในระบบออกไปเพื่อเป็นแรงงานลูกหาบขนอาวูในกองทัพอากาศเพื่อทำสงครามกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่แข็งข้อกับรัฐบาล ประจวบกับภายในเงินเองก็เกิดปัญหาที่มีผลให้พ่อค้าจีนฮ่อที่เคยเดินทางค้าขายแบบกองคาราวานห่างหายไป ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงใหม่” ที่เคยคึกคักไปด้วยพ่อค้าคาราวานทั้งภายในรัฐและพ่อค้าต่างถิ่นก็ซบเซาลง เพราะปัญหาความขัดแย้งภายในท้องถิ่นที่ทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยในการเดินทาง

ในช่วง ค.ศ. 1967 เป็นต้นมา นับว่าเป็นช่วงรัฐบาลพม่าประสบกับปัญหาเสื่อมโทรมอย่างหนักที่สืบเนื่องมาจากปัจจัยหลายด้าน อาทิ เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ผลพวงจากสงครามโลกครั้งที่สอง อีกทั้งผลจากการที่รัฐบาลกลางไม่ยินยอมปฏิบัติตามเงื่อนไขของสนธิสัญญาปางโหลง จนส่งกระทบต่อรัฐฉานและเมืองเชียงใหม่อย่างมาก โดยการยึดกิจการต่าง ๆ ที่เคยดำเนินการโดยบริษัทอังกฤษ ทรัพย์สิน ที่ดินทำกินและกิจการใด ๆ ที่เคยทำเงินให้กับคนท้องถิ่นถูกยึดมาเป็นของรัฐบาลทหารพม่า เจ้าฟ้าที่เคยมีอำนาจทางเศรษฐกิจถูกจำกัด ถูกกดดันให้พ้นจากตำแหน่งผู้ครองเมือง จน

²⁶⁸ นายอนุสรณ์ บุญเรือง, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 6 เมษายน 2561.

²⁶⁹ โรเบิร์ต เอช. วินธอร์ป, *Dictionary of Concepts in Cultural Anthropology* (New York: Greenwood Press, 1991), 87-89 แปลโดย นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561, http://smc.ssk.ac.th/intranet/sac.or.th/Subdetail/old_anthronews /anthronews_Economics/Economics.html

ต้องลี้ภัยไปอยู่ต่างบ้านต่างเมือง ประชาชนถูกขูดรีด การบริการภาครัฐทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐานและการกระจายสินค้าอุปโภคบริโภคไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในฐานะรัฐชาติพันธุ์เช่นรัฐฉาน ส่งผลให้ประชาชนหันมาพึ่งสินค้าจากตลาดมืดบริเวณชายแดนเขตติดต่อระหว่างรัฐฉานกับประเทศไทยและจีน

ระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก่อให้เกิดการเติบโตขึ้นของตลาดมืดไปทุกพื้นที่ของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา สำหรับรัฐฉานพบว่าเมืองเชียงตุงเป็นเสมือนศูนย์กลางสำคัญของแหล่งสินค้าอุปโภคบริโภคจำพวกข้าว อาหาร น้ำมันและเสื้อผ้าผดกฏหมายที่มาจากทั้งชายแดนจีนและไทย โดยส่วนใหญ่พ่อค้าจีนจะมีบทบาทอย่างมากและมีชาวไทโหลงเป็นผู้คอยลำเลียงสินค้าด้วยการเดินเท้าและจักรยานแบบกองทัพนมด²⁷⁰ นอกจากนี้สินค้าอุปโภคบริโภคแล้วยังพบว่าในเส้นทางจากกลับจากดินแดนพม่าตอนในอาจมีการลักลอบนำอัญมณี ประเพทหยกเข้ามาในขบวนผู้ค้าในระบบตลาดมืดด้วย²⁷¹ ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อรัฐชาติพันธุ์อย่างเมืองเชียงตุงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เป็นเพราะรัฐบาลพม่าเรียกเก็บผลผลิตที่เข้าสู่ส่วนกลางมากกว่าที่จะนำมาใช้เพื่อประโยชน์ในท้องถิ่น เกิดการบังคับขูดรีดให้ประชาชนขายผลผลิตให้กับรัฐในอัตราที่ถูกมาก ทั้งยังไม่สามารถกระจายสินค้าอุปโภคบริโภคพื้นฐานออกสู่ระบบประชาชนอย่างทั่วถึง ทำให้เกิดการขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภค ส่งผลให้ประชาชนหันมาพึ่งพึ่งสินค้าจากตลาดมืดบริเวณชายแดนเขตติดต่อระหว่างรัฐฉานกับประเทศไทยและจีน แม้จะมีนโยบายปิดประเทศพร้อมกับการประกาศปิดพรมแดน ห้ามมีการติดต่อค้าขายบริเวณชายแดน กลับยิ่งทำให้การค้าอกระบบกลับแพร่สะพัดมากยิ่งขึ้นตลอดทศวรรษที่ 1960 – 1980

รูปแบบการค้าอกระบบในตลาดมืดแถบชายแดนอาศัยการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างกัน ด้วยการเก็บภาษีสินค้าที่เดินทางผ่านบริเวณที่เป็นเขตอิทธิพลของตน การรับจ้างเป็นหน่วยอาสาคุ้มครองคาราวานสินค้า เป็นลูกหาบแบกหามสินค้า ตลอดจนการสร้างสถานที่สำหรับกักตุนสินค้าที่ซื้อขายกันก่อนที่จะลำเลียงเข้าสู่ตลาดพม่าต่อไป สินค้าในตลาดมืด ได้แก่ สินค้าอุปโภคบริโภค เช่น กะปิ น้ำตาล ยารักษาโรค เครื่องสำอาง เครื่องใช้ครัวเรือน ผ้า วัสดุหาลา รวมถึงของใช้ฟุ่มเฟือยจำพวกโทรศัพท์มือถือ นาฬิกา เป็นต้น เนื่องจากเป็นสินค้าที่พม่าขาดแคลนสินค้าเหล่านี้อย่างรุนแรง

²⁷⁰ พ่อกำนันจัน วงศ์ใหญ่, อดีตพ่อค้าในระบบตลาดมืด, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, บ้านกานาโหลง, 13 เมษายน 2561.

²⁷¹ แม่ค้าร้านขายหม้ออลูมิเนียมชาวลื้อ, อดีตแม่ค้าอัญมณีในระบบตลาดมืด, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 14 เมษายน 2561.

นอกจากการค้าส่งออกในตลาดมืดแล้ว พบว่ามีการนำเข้าสินค้าเข้ามาขายด้วย อาทิ งาม้าง นอแรด เขา หนังและวัวเนื้อกระทิง เขี้ยวและเนื้อหมูป่า เขี้ยวและกระดูกเสือ โดยจะนำหนังและเนื้อตากแห้งหมักเมื่อดองส่งไปขายในเมืองเพื่อแลกกับเงินทอง อาวุธ เครื่องเทศและข้าวสาร นอกจากนี้ยังมีของป่า เช่น น้ำผึ้ง หน่อไม้ เพชร หยก ทองคำ หอยมุก แร่ต่าง ๆ สมุนไพร หวาย เตย เข้ามาขายในตลาด เช่นที่พบในแม่ค้าตลาดมืดเมืองเชียงตุง ซึ่งมักนำสินค้าติดมาขายจากพม่าตอนในด้วย แต่เนื่องจากเป็นผู้ค้าที่มีทุนรอนไม่มากนัก สินค้าที่นำติดกลับมาส่วนใหญ่นำมาเท่าที่มีคนสั่ง เช่น หยก ชิ้นเล็ก ๆ ต้นทุนไม่สูงมาก เมื่อนำติดตัวกลับมาขาย (ตามที่คนสั่ง) ก็ยังไม่เดือดร้อนมาก

จึงสรุปได้ว่าการปิดประเทศและการปิดด่านแม่สาวยุคนั้นมิได้เป็นอุปสรรคต่อการติดต่อระหว่างประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนของทั้งสองประเทศเพราะพรมแดนธรรมชาติที่เป็นภูเขา และลำน้ำที่ขวางกั้นไทย-พม่านั้นมีความยาวกว่า 130 กิโลเมตร แม้รัฐบาลจะสั่งปิดด่าน แต่ก็เหมือนปิดกันได้เพียงประตูด่านบนสะพานข้ามแม่น้ำสายสุ่ท่าขี้เหล็กเท่านั้น ผู้คนจากทั้งสองฝั่งก็ยังสามารถไปมาหาสู่กันเช่นเดิม รวมทั้งสินค้าต่าง ๆ ก็สามารถลักลอบขนส่งข้ามพรมแดนได้อย่างสะดวกเช่นกัน สินค้าจากแม่สายสามารถลำเลียงขนส่งโดยรถบรรทุกไปสู่อำเภอเชียงตุงได้โดยง่าย แต่ถึงกระนั้นสภาพเศรษฐกิจทั่วไปในเชียงตุงก็เป็นเพียงการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น การทำลงทุนธุรกิจขนาดใหญ่ที่แทบจะไม่ปรากฏ เพราะข้อจำกัดที่ทางรัฐบาลส่วนกลางกำหนดไว้ กิจกรรมขนาดใหญ่ในส่วนเป็นของรัฐบาลทั้งสิ้น และรัฐบาลส่วนกลางเองก็ไม่ได้มีนโยบายเร่งรัดให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาคที่มีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่อย่างจริงจัง ทำให้สภาวะเศรษฐกิจในเชียงตุงรวมถึงรัฐชาติพันธุ์ในแถบภูมิภาคนี้ไม่ได้รับการพัฒนา หรือเรียกได้ว่าแทบจะหยุดนิ่ง ระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ที่เคยคึกคักไปด้วยพ่อค้าคาราวานทั้งภายในรัฐและพ่อค้าต่างถิ่นก็ซบเซาลง เพราะปัญหาความขัดแย้งภายในท้องถิ่นที่ทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยในการเดินทาง อีกทั้งยังเรียกเกณฑ์แรงงานไปเป็นลูกหาบในการขนอาวุธเพื่อทำการสงครามระหว่างชาติพันธุ์ พ่อค้าจีนฮ่อที่เคยเดินทางจากยูนนานลงมาค้าขายก็มีจำนวนลดน้อยลง ตั้งแต่ช่วงที่จีนเกิดปัญหาภายในประเทศและสั่งห้ามไม่ให้คนเดินทางออกนอกประเทศจนยกเลิกไปในที่สุด

ดังนั้นในช่วงนี้จึงเป็นช่วงที่เกิดการสร้างฐานะของพ่อค้าจีน (จากการค้าในตลาดมืด) ผู้ค้าในกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะไตโหลงและพ่อค้าชาวอินเดียนต่อเนื่องจากช่วงก่อนหน้านี้ ให้กลับกลายเป็นกลุ่มผู้ค้าที่มีส่วนแบ่งจากกิจกรรมเศรษฐกิจของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” มากขึ้น ดังจะพบว่าอาคารร้านค้าห้องแถวภายในกาดเมืองเชียงตุงส่วนใหญ่ยังคงดำเนินกิจการโดยคนจีนและคนอินเดียนมาจนถึงปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุปในช่วงนี้ได้ว่าเป็นยุคที่ตลาดมืดเฟื่องฟูในทุกที่ของประเทศ เหตุเพราะการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจที่ผิดพลาดของรัฐบาลพม่าเอง และด้วยตำแหน่งที่ตั้งของเมือง

เชียงตุงจึงส่งให้กลายเป็นเมืองหน้าด่านแรกที่ได้รับสินค้า (ในระบบตลาดมืด) จากทั้งไทยและจีนเพื่อกระจายต่อไปยังดินแดนต่าง ๆ ตอนในของพม่า เมืองเชียงตุงจึงคึกคักในบริบทของการเป็นศูนย์กลางในการกระจาย/แลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าอุปโภคบริโภคที่ขาดแคลนไปยังพื้นที่ส่วนอื่น ๆ ของพม่า เมืองเปลี่ยนสถานะจากชุมทางการค้าของภูมิภาคตอนบน เป็นเมืองในเส้นทางการค้าสินค้าผิดกฎหมายเป็นศูนย์กลางกลางของสินค้าตลาดมืดยุคหลังอาณานิคม (ยุคสังคมนิยมตามวิถีพม่า)

6.1.3 ระยะที่ 3 ช่วงหลังสิ้นสุดยุคสังคมนิยมตามวิถีพม่า

รัฐบาลทหารพม่าดำเนินนโยบายสังคมนิยมตามแบบฉบับของตนเองอยู่ได้ช่วงหนึ่งก็พบว่าปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง นำไปสู่การนองเลือดในพม่าเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1988 ต่อมาในปีเดียวกันเองพม่าประกาศใช้กฎหมายการลงทุนต่างชาติ ยกเลิกระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมตามแบบพม่า หันมาใช้ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด เปิดโอกาสให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนในประเทศอย่างค่อนข้างเสรี พร้อมกับเปิดมิติความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น จีนและไทย²⁷² จึงเป็นที่มาของการเปิดการค้าชายแดนไทย – พม่า ทางด่านแม่สาย – ท่าขี้เหล็ก นับว่าส่งผลโดยตรงต่อบทบาทของ “กาดเมืองเชียงตุง” จนถึงปัจจุบัน

ในช่วงนี้เป็นช่วงที่จีนเริ่มเปิดตัวเองสู่การค้าระดับภูมิภาคอีกครั้ง จีนเป็นแหล่งผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคใหญ่ที่พร้อมกระจายสินค้าออกสู่ตลาดในทุกทาง ทำให้การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าโดยมีเมืองเชียงตุงเป็นศูนย์กลางของเส้นทางนั้นกลับมามีคึกคักในแบบถูกกฎหมายมากขึ้น ซึ่งก็เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ชายแดนแม่สาย – ท่าขี้เหล็กเปิดทำการอย่างเป็นทางการพร้อม ๆ กับที่ทางการพม่าขยายวันให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศได้นานขึ้น

กาดเมืองเชียงตุงในปัจจุบันกลายเป็นตลาดท้องถิ่นที่ขายสินค้าหลากหลายทั้งแบบสมัยใหม่ สินค้าอุตสาหกรรมสำเร็จรูปจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ส่วนใหญ่มาจากเมืองไทยและจีน รวมถึงสินค้าหัตถกรรมจากชุมชนท้องถิ่นที่ยังใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบโบราณ และสินค้าชาติพันธุ์ที่มีแหล่งผลิตจากตอนในประเทศพม่า นั้นหมายความว่าหน้าที่ของกาดเมืองเชียงตุง นอกจากจะเป็นศูนย์รวมและแหล่งกระจายสินค้าอุปโภคบริโภคของบ้านเมืองในฝั่งตะวันออกของรัฐฉานแล้ว ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อของเมืองเชียงตุงอีกด้วย

มาตรการในการกำหนดพรมแดนระหว่างประเทศทำให้การเดินทางค้าขายไปมาหาสู่กันที่เคยกระทำอย่างสะดวก กลับต้องผ่านพิธีการทางศุลกากรที่มีความยุ่งยากและซับซ้อน เป็นอุปสรรคในการค้าขายระหว่างเมืองต่อเมือง รัฐต่อรัฐเป็นอย่างยิ่ง ทั้งยังต้องตั้งอยู่บนความไม่แน่นอนของการเปิดปิดด่านผ่านแดนที่มีเงื่อนไขเป็นไปตามความตึงเครียดทางการเมืองภายในและนอก

²⁷² พรพิมล ตรีโชติ, มิติชาติพันธุ์ในความสัมพันธ์ไทย-พม่า, 31.

ประเทศ ควบคู่ไปกับมาตรการเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน ทั้งในเรื่องกฎระเบียบทางการค้า บริบทการค้าชายแดนไทย – พม่า หรือการปรับปรุงถนนสายหลักอย่างเส้นทาง R3B ทำให้ระบบ ตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ปรับเปลี่ยนรูปแบบออกไปอีกลักษณะหนึ่ง กล่าวคือ การค้าชายแดนด้าน อำเภอแม่สายและท่าขี้เหล็กที่มีความสำคัญมากขึ้น มีสินค้าไทยที่ส่งไปยังเมืองเชียงตุงเป็นส่วนใหญ่ และบางส่วนเลยไปถึงเมืองตองยี นั้นแสดงว่าคลังสินค้าจากเดิมซึ่งอยู่ ณ เมืองเชียงตุงได้ถูกขยายย้าย ไปยังจังหวัดท่าขี้เหล็ก โดยนำเข้าจากด่านแม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งถูกวางตำแหน่งให้เป็น “Trading City” เพื่อเชื่อมโยงระหว่างประเทศไทย – เมียนมาและจีนเข้าด้วยกัน บนเส้นทาง R3B แม้ปัจจุบันอาจมีอุปสรรคอยู่บ้างกรณีที่เกิดความไม่สงบระหว่างชนชาติพันธุ์บริเวณชายแดนพม่า – จีน ด้าน ด่านต้าหลี่ (เมืองลา ประเทศพม่า – มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน) (ดู บทที่ 4) แต่กระนั้นก็ยังเห็นว่าบนเส้นทางนี้ไม่ว่าจะมายังชายแดนไทยหรือจะเดินทางไปยังดินแดนตอนในของ พม่าก็ยังคงมีเมืองเชียงตุงเป็นศูนย์กลางของเส้นทางอยู่เช่นอดีต

สำหรับสินค้าที่แลกเปลี่ยนซื้อขายในเส้นทางพบว่ามีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย และธรรมเนียมในการบริโภค กล่าวคือ 10 อันดับของสินค้านำเข้า – ส่งออก ยังคงเป็นสินค้าจำเป็นในการอุปโภคบริโภค (ดู ตารางที่ 4.1) รูปแบบการค้าขายเป็นแบบขายส่งมากกว่าขายปลีกโดยคู่ค้าที่ คู่กันขึ้นกัน เป็นกลุ่มเครือญาติกัน

นอกจากการค้าแล้ว รัฐบาลพม่ายังสนับสนุนให้การท่องเที่ยวตามแนวชายแดน ไทย – พม่าด้านเมืองเชียงตุงที่ถูกวางบทบาทให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภายใต้ สโลแกนความเป็นบ้านพี่เมืองน้องที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกัน 700 ปี ชุมชน วัฒนธรรมและสินค้า ชาติพันธุ์ตลอดระยะระหว่างทางจากจังหวัดท่าขี้เหล็กสู่เมืองเชียงตุง จบโปรแกรมการท่องเที่ยว เยี่ยมชมกาดเข้าเมืองเชียงตุงถูกนำมาเป็นนโยบายด้านการท่องเที่ยว จึงส่งผลให้เมืองเชียงตุงตั้งแต่ ค.ศ. 2014 เป็นต้นมา เต็มไปด้วยนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ถือพาสปอร์ตพร้อมวีซ่าเข้า ออกผ่านด่านชายแดนท่าขี้เหล็ก จังหวัดเชียงตุงได้อย่างสะดวก

ข้างต้นเป็นพลวัต 4 ช่วง ของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” จะเห็นว่าการศึกษาด้าน ตลาดในเชิงมานุษยวิทยานั้นสัมพันธ์อยู่กับวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างแยกไม่ออก ทั้งนี้เป็นเพราะ “การกระทำทางเศรษฐกิจ” ถือเป็น “การกระทำทางสังคม” รูปแบบหนึ่ง เพราะมนุษย์สร้างสถาบัน ทางเศรษฐกิจขึ้นมาเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ที่ต้องใช้ชีวิตร่วมกันเป็นสังคม²⁷³ ทั้งนี้ด้วยเพราะ

²⁷³ ศ.ดร.ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย- เชียงใหม่, “ระบบเศรษฐกิจ,” ใน *แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม* (เชียงใหม่ : ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548), 48 – 57.

พฤติกรรมทางเศรษฐกิจมิได้เกิดขึ้นตามลำพัง หากแต่เกิดในสถาบันสำหรับการแลกเปลี่ยนที่ถูกสร้างขึ้น วัฒนธรรมจะช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมทางการตลาด ตลาดจึงเป็นพื้นที่ศูนย์กลางทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นพื้นที่แห่งการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านกิจกรรมต่างๆ²⁷⁴ เป็นพื้นที่ซึ่งปรากฏความสัมพันธ์เชิงอำนาจขึ้นด้วย ดังเช่นงานศึกษาตลาดไนท์บาร์ซาร์²⁷⁵ บ้านมั่ง ดอยปุย จังหวัดเชียงใหม่²⁷⁶ ด้วยความสำคัญของการศึกษาตลาดในมิติสังคมและวัฒนธรรมทั้งหลายข้างต้น สามารถอธิบายถึงความเป็นชาติพันธุ์ ได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

6.2 ความเป็นชาติพันธุ์ที่สัมพันธ์อยู่กับระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ในเชิงมานุษยวิทยา

ผลการศึกษาพลวัตของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ไม่สามารถวิเคราะห์ได้ด้วยแนวคิดการแลกเปลี่ยนแบบเดิม ด้วยเพราะบริบทเฉพาะของพื้นที่ ที่มีพลวัตในทุกส่วนของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ความหลากหลายของผู้คนที่เข้าใช้พื้นที่ สินค้าที่สัมพันธ์อยู่กับความชำนาญเฉพาะด้านของชนชาติพันธุ์และเส้นทางที่เต็มไปด้วยข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์และความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในพื้นที่ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันภายในกาดต่างล้วนมีความชำนาญในการผลิตสินค้าเพื่อป้อนเข้าสู่สายพานการผลิตของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” แต่ละกลุ่มล้วนมีความสำคัญกับระบบตลาดในบทบาทที่แตกต่างกัน บางกลุ่มมีบทบาทตั้งแต่เมื่อครั้งที่เมืองเชียงตุงเป็นชุมทางการค้าของภูมิภาคแล้วได้ลดบทบาทไป เช่น จีนฮ่อ ในขณะที่บางกลุ่มสามารถขยับปรับเปลี่ยนและเลื่อนสถานภาพทางสังคมได้โดยสัมพันธ์ไปกับกิจกรรมเศรษฐกิจ โอกาสและช่องทางในการปรับเปลี่ยนจากตลาดรูปแบบใหม่ เช่น หลอย

อย่างไรก็ดีกาดเมืองเชียงตุงยังคงสถานะการเป็นสถานที่ที่มีการจับจ่าย แลกเปลี่ยน ชื่อของ สะท้อนภาพของภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ สภาพอากาศ รสนิยมการบริโภค การเมือง โครงสร้าง

²⁷⁴ ดำรงพล อินทร์จันทร์, “ตลาดขายของของมอญพลัดถิ่น,” ใน *ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด*, บรรณาธิการโดย สมรักษ์ ชัยสิงกานนท์ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2549), 207 - 262.

²⁷⁵ ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์, *อ่าวข่าวไนท์บาร์ซาร์ การค้ากับการเป็นชาติพันธุ์*. (เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554).

²⁷⁶ ประสิทธิ์ ลิปรีชา, “การค้า พื้นที่และอัตลักษณ์ม้งดอยปุย,” ใน *อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย*, บรรณาธิการโดย ยศ สันตสมบัติ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2551), 119-169.

ทางสังคม แหล่งกระจายข่าวสาร มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเดินทาง การบอกขายที่ดินและอื่น ๆ ผ่านการใช้สถานที่ของร้านอาหารเข้าทั้งร้านชา/โรตี่โฮ่ง ข้าวซอยจ่อและร้านก๋วยเตี๋ยวหมู/เนื้อวัวทุบ ในขณะเดียวกันยังถูกใช้เป็นพื้นที่สำหรับพบปะสังสรรค์ของผู้คนหลากหลายวัย นำไปสู่การไปมาหาสู่และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนต่างวัฒนธรรม ต่างช่วงวัยอีกด้วย หรือหากมองภาคเมืองเชียงตุงในบริบทของการเป็นพื้นที่ซึ่งปรากฏความสัมพันธ์เชิงอำนาจ จะพบในรูปของการจัดระเบียบพื้นที่ การจัดวางสินค้าภายใต้กฎระเบียบของตลาดซึ่งรัฐบาลพม่าเป็นผู้บริหาร (แทนเจ้าฟ้า) การเก็บภาษีหรือค่าเช่าแผง และเป็นปกติของตลาดในแง่ที่แผงขายถูกใช้เป็นพื้นที่แห่งการต่อรองราคาระหว่างคนสองฝ่าย (ผู้ค้า – ผู้ขาย) ดังนั้นภาคเมืองเชียงตุงจึงเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม ที่สามารถได้ถึงพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของคนเมืองเชียงตุง เป็นพื้นที่ที่ชนชาติพันธุ์ใช้แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้เข้าใช้พื้นที่ ที่เกิดการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมและแสดงความเป็นชาติพันธุ์ขึ้น ทั้งหลายทั้งมวลเหล่านั้นเกิดขึ้นภายใต้พลวัตของระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงตุง”

ด้วยเหตุนี้ภาคเมืองเชียงตุงจึงเป็นพื้นที่ที่เกิดการแสดงออกอย่างอิสระผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างผู้คนที่มาจับจ่ายซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่ทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างคน ความคิด ความเชื่อและวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับตลาดที่มีทั้งการดิ้นรนต่อสู้

อย่างไรก็ดีงานศึกษาพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่ม ยังสามารถคงสถานะการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลักของภาคเมืองเชียงตุงไว้ได้ภายใต้บริบทของพื้นที่ที่เต็มไปด้วยพลวัต (ดังผลการศึกษาในส่วนก่อนหน้า) ได้แก่ ชิ่น ไตโหลง ไตลื้อ จีนและอินเดีย เป็นต้น หรือกลุ่มที่เข้ามามีบทบาทใหม่ เช่น พม่า กลุ่มล่าสุดที่เข้ามายังเมืองเชียงตุง และยังคงเดินทางเข้ามาอยู่เรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน บทบาทของชาวพม่าในระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงตุง” แบ่งแยกย่อยออกได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ (1) กลุ่มข้าราชการและครอบครัว กลุ่มนี้นับเป็นกลุ่มที่มีสถานภาพสูงที่สุดในกลุ่มคนพม่าด้วยตนเองและยังได้รับความเกรงใจจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วย โดยสังเกตได้จากการปฏิสัมพันธ์ การเรียกขานด้วยคำซึ่งเป็นการยกย่องทางสังคม เช่น คำว่า “สาหล่า” ซึ่งรากศัพท์แปลว่า “ครู/ผู้รู้” เป็นต้น (2) กลุ่มผู้ค้าที่อยู่อาศัยในเชียงตุงมานาน อย่างน้อยนับย้อนไปได้ถึงช่วงนายพล เนวิน บริหารบ้านเมือง ถือเป็นผู้นำกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งของภาคเมืองเชียงตุง ที่จะขายสินค้าที่นำเข้าจากพม่าตอนใน (3) กลุ่มผู้ค้าเร่ที่เข้ามาค้าขายชั่วคราว และ (4) กลุ่มแรงงานรับจ้างทั่วไป นับเป็นกลุ่มที่เข้ามาล่าสุดในช่วงระยะเวลาไม่เกิน 10 ปีและยังคงเข้ามาอย่างต่อเนื่อง

ประเด็นพิจารณาสำหรับหลอยกับแง่มุมความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ในบริบทการเป็นศูนย์กลางตลาดท้องถิ่นของภูมิภาค ๆ สามารถพิจารณาได้จากการพยายามกำหนดสถานภาพทางสังคมของตนใหม่ จากเดิมที่หลอย (ลัวะ) ยอมเป็นเบี้ยล่างให้เจ้าฟ้า (ชิ่น) มาตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์

(ยุคล้านนาปกครอง) ยอมถอยร่นจนตัวเองต้องขึ้นไปอยู่บนดอยสูง ยอมสวามิภักดิ์ต่อชาวซิ่นด้วยการยอมเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่กันตน (หลอย) ให้เป็นคนขายของของเมืองเชียงตุง ในประเพณีกันกอง ล่องกบ แต่ทว่าในปัจจุบันคนหลอยส่วนใหญ่ พยายามสร้างสถานภาพของตัวเองใหม่ด้วยช่องทางที่เสรีนิยมใหม่เปิดโอกาสให้ หลอยใช้ช่องทางนี้ในการประกอบกิจการค้าขายจำพวกวัสดุก่อสร้างในเส้นทางชายแดนไทย – พม่า ด้านด่านแม่สาย – ท่าขี้เหล็ก กิจการร้านทอง พ่อค้าคนกลางรับซื้อพืชป่าบางชนิดเพื่อส่งขายเมืองลาต่อไปจีน หรือเป็นผู้ค้าผลไม้ที่นำเข้าจากชายแดนจีนทั้งในแบบตั้งแผงค้าถาวรและเดินเร่ขายด้วยตะกร้า ดังนั้นบทบาทของหลอยในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” จึงไม่ใช่เพียงแค่ “ชาติพันธุ์ชายขอบ” ของเมืองเชียงตุง หากแต่คือผู้เล่นหลักอีกกลุ่มหนึ่ง ที่อาจเบียดผู้เล่นที่มีบทบาทสำคัญในอดีตอย่างจีนฮ่อให้กลายเป็นเพียงผู้เล่นที่ไม่มีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของเมืองเชียงตุงอีกต่อไป ทั้งนี้เป็นเพราะคนจีนฮ่อบางส่วนได้อพยพไปยังเมืองใหญ่อื่น ๆ เช่น ตองยีและมันทเลย์ เป็นต้น และถูกแทนที่ด้วยเงินอีก 2 กลุ่ม คือ จีนเชื้อสายพม่าและจีนรุ่นหลังจนปัจจุบันพบว่ากลับกลายเป็นคนกลุ่มหลักที่มีบทบาททางเศรษฐกิจในระบบตลาด และดูจะเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ โดยสังเกตได้จากกิจการค้าที่ทำและการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคมรวมไปถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นโดยการแต่งงาน

กาดเมืองเชียงตุงแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ภายใต้โลกเสรีนิยม ความขัดแย้งทางการเมืองรูปแบบใหม่ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในแบบที่ต้องพึ่งพิงตลาด ส่งผลให้อัตลักษณ์ของคนมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น มีคนกลุ่มต่าง ๆ รับความคิดระหว่างกันและกันมากขึ้น จนกระทบต่อการสร้างอัตลักษณ์ของตัวเองให้มีความซับซ้อนมากขึ้น มีรูปแบบการปรับเปลี่ยนการวางตัวใหม่ ทั้งการเรียนรู้ภาษาพม่า การผสมผสานทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นโดยการแต่งงาน การแต่งกาย เป็นต้น

หรือกรณีกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นคู่ขัดแย้งกันมาโดยตลอดอย่างเช่น ไตโหลงกับพม่า ในพื้นที่อื่น แต่สำหรับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่มนี้ในเมืองเชียงตุง ไม่ปรากฏความขัดแย้งที่รุนแรงมากนัก มีระดับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอยู่ในเกณฑ์ดี เป็นเพราะบุคลิกภาพของคนท้องถิ่นที่มีลักษณะของความประนีประนอมสูง สามารถเรียนรู้และปรับตัวกับสถานการณ์ต่าง ๆ รอบตัวได้เป็นอย่างดีจากประสบการณ์เดิม ในขณะเดียวกัน การดำรงชีวิตประจำวัน ไม่ได้หมายความว่าผู้คนต่างกลุ่มวัฒนธรรมจะไม่เข้าใจกัน ไม่คบค้าสมาคมกัน หรืออยู่ร่วมกันไม่ได้ หรือแม้แต่หลงรักแต่งงานกันไม่ได้ ตรงกันข้าม คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ร่วมกันมานาน จนเกิดการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ การพูดได้หลายภาษา ต่างคนต่างเรียนรู้ธรรมเนียมปฏิบัติของกันและกัน รู้ว่าอะไรทำได้อะไรทำไม่ได้ เพราะสมาชิกของชุมชนเดียวกันมีการเรียนรู้ มีความเข้าใจและเข้าอกเข้าใจและมีการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างได้

สำหรับกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เน้นการซื้อขายสินค้าในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” โดยใช้เอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน โดยนำเข้าสู่กระบวนการกลายเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบเดิมของเมืองเชียงตุง เช่น อาข่า หลอยหรือลาหู่ ที่เป็นผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์พยายามปรับเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมของตนด้วยการ (1) ดึงเอาสัญลักษณ์หรือความหมายออกจากบริบทเดิม นำไปเปลี่ยน/บรรจุไว้ในสินค้าวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีลักษณะโดดเด่น มีความแปลกและแตกต่างจากสินค้าอื่น ๆ ซึ่งเป็นการเสนอภาพตัวแทนเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตัวเอง (2) หยิบยืมเอกลักษณ์จากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น มาใส่ไว้ในชิ้นงานของชาติพันธุ์ตัวเอง และ (3) สร้างชิ้นงานของตัวเองขึ้นใหม่ในลักษณะผสมผสาน ดัดแปลงเอกลักษณ์จากกลุ่มต่าง ๆ มาสร้างใหม่เป็นสินค้าวัฒนธรรมที่กลมกลืนกับวัฒนธรรมตัวเอง จากผลการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับสินค้าชาติพันธุ์ข้างต้นพบว่า ชนชาติพันธุ์หลายกลุ่มมักนำเครื่องประดับบนเครื่องแต่งกายแบบเดิม พืชพันธุ์ ผลผลิตของชุมชน อาหารชาติพันธุ์ นำเข้าสู่กระบวนการกลายเป็นสินค้า อาทิ หลอย ใช้ชาผู่เอ๋อในการเลื่อนสถานภาพตนเองจากคนบนที่สูง สู่อุตสาหกรรม เป็นคนที่สัมพันธ์กับชาผู่เอ๋อในฐานะเป็นชาวยายฮ่องเต้ ผ่านการผลิตซ้ำคำว่า “หมู่บ้านชาฮ้อยปี” เพื่อการท่องเที่ยว หรือลาหู่/อาข่า เลื่อนสถานภาพของตนผ่านชุดแต่งกายและเครื่องประดับเงินที่เป็นประกอบอยู่บนเครื่องแต่งกาย ที่ใช้บ่งบอกถึงว่า ครั้งหนึ่งเขาได้มีโอกาสติดต่อกับชาวต่างชาติ ตั้งแต่ในยุคอาณานิคม ในขณะที่ผู้ค้าชาวอาข่าบางคนสามารถเลื่อนสถานภาพตัวเองไปสู่การเป็นผู้ค้าส่งสินค้าชาติพันธุ์ไปยังตลาดโบยก ย่างกุ้ง, ตลาดแม่สาย เชียงราย, ตลาดเวียงป่าเป้า เชียงราย รวมถึงการมีแม่ค้าชาวจีนมาซื้อสินค้าเป็นจำนวนหลักแสน เป็นต้น นั่นเป็นเพราะกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้มีคุณลักษณะที่สามารถแปรผันเป็นสินค้าของวัฒนธรรมตัวเองได้ มีช่องทางในการนำเสนอตัวเองเป็นสินค้าและมีบริบทเหมาะสมต่อการซื้อขาย สิ่งของ เครื่องประดับ เครื่องอุปโภคหรือวัฒนธรรมเหล่านี้จะกลายเป็นสินค้าได้ด้วยตัวของมันเอง ด้วยแรงจูงใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผสมผสานกับความจำเป็นในการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในโลกเสรีนิยมใหม่ โดยเฉพาะการสร้างและการปรุงแต่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปทั้งนี้เป็นเพราะกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้กำลังเข้าไปพัวพันกับเสรีนิยมใหม่ในลักษณะที่ไม่รู้ตัว ดังนั้นภายใน “พื้นที่” กาดเมืองเชียงตุง จึงสามารถผลิตสิ่งของที่มีคุณลักษณะที่สามารถผันแปรไปในบริบทของการซื้อขายจนสิ่งของนั้นกลายเป็นสินค้า ถือเป็นการถกเถียงเอาสัญลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของ “กาดเมืองเชียงตุง” โดยรวม เป็นการใช้ความโดดเด่นของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ภายในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ความเป็นมา สินค้าชาติพันธุ์ การเข้าใช้พื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สอดคล้องกับ “ความเป็นตลาดท้องถิ่นของภูมิภาค” และ “ตลาดเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” ทั้งในสถานของการเป็นผู้ค้าและผู้ซื้อ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่แสดงออกผ่าน “สินค้า” เป็นวิธีการอย่างหนึ่งของการ

แสดงออกซึ่งการปรับเปลี่ยนและเลื่อนไหลตัวเองไปตามการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทางสังคมที่มีผลต่อหน้าที่ของระบบตลาด “ภาคเมืองเชียงตุง” เช่นที่ปรากฏให้เห็นเป็นพลวัตของระบบตลาดนั่นเอง

ดังนั้นความเป็นชาติพันธุ์ที่ปรากฏในภาคเมืองเชียงตุงจึงเป็นจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่สร้างขึ้นจากสถานะที่เกิดขึ้น และไม่อาจพิจารณาได้จากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เครื่องแต่งกาย ภาษา การอยู่ร่วมดินแดนเดียวกันหรือการมีลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมบางอย่างเท่านั้น มันเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของการไม่หยุดนิ่ง มีการปรับเปลี่ยน มีการผลิตใหม่อยู่เนื่อง ๆ และสัมพันธ์อยู่กับบริบททางสังคมวัฒนธรรม รวมถึงเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่เคลื่อนไหวด้วย การปรับเปลี่ยนสำนึกชาติพันธุ์มีเหตุมาจากความสนใจ มีทิศทางแน่นอนเพื่อที่จะยกสถานะทางสังคมของกลุ่มตนให้สูงขึ้น โดยที่กลุ่มซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกันนั้นมิสถานะทางสังคมไม่เท่าเทียมกันมาก่อน ซึ่งพบได้ในกลุ่มพลอยของพื้นที่ศึกษา²⁷⁷ กล่าวคือ หน้าที่ของพลอยในพิธีแก้แค้น ล่องกบคือคนที่ต้องทำหน้าที่ตักลงทั้งวันทั้งตามความเชื่อดั้งเดิม โดยที่พลอยจะรู้สึกเป็นเกียรติอย่างเต็มที่ ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในพิธีกรรมประจำปีของเมืองเชียงตุง แต่ปัจจุบัน (ค.ศ. 2018) คนจีนต้องใช้การว่าจ้างพลอยมาตักลง ด้วยเพราะพลอยไม่ได้สนใจคนจีนอีกต่อไป นั่นแสดงให้เห็นถึงการสลับตำแหน่งแห่งที่ระหว่างกัน ฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นของพลอยในระบบตลาด เกื้อหนุนให้คนพลอยเปลี่ยนสถานภาพของตนเอง ส่งผลถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์มีพลวัตปรับเปลี่ยนไปตามระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป

หรือสถานะของพลอยปัจจุบันในอีกบทบาทหนึ่งที่วางตัวเองอยู่ในสถานะของชนชาติพันธุ์ที่มีสินค้า (ชาผู่เอ๋อ) ซึ่งเชื่อมโยงได้ถึงความเป็นชาติพันธุ์ดั้งเดิมของพื้นที่ ที่มีความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มผู้ประกอบการในอดีต ซึ่งแสดงว่าพลอยใช้ความเป็นชาติพันธุ์ของตน ให้กลับกลายมาเป็นกลุ่มชนที่มีอำนาจต่อรองเพิ่มขึ้นในตลาดการค้าและการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันพลอยก็ได้ขยับสถานะของตนจากการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ล้าหลัง ด้อยพัฒนา เป็นเบี้ยล่างของชนชั้นปกครองสู่การเป็นสองในห้าครอบครัวที่มีฐานะร่ำรวยที่สุดของเมืองเชียงตุง ด้วยการสร้างฐานะของตัวเองจากระบบเศรษฐกิจแบบเปิดเสรีควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานของเมืองเชียงตุง ทำกิจการค้าขายวัสดุก่อสร้าง จนในที่สุดก็สามารถขยับสถานภาพของตัวเองให้สูงขึ้นได้ กรณีนี้จึงเป็นหนึ่งในปรากฏการณ์ที่ยืนยัน “ความเป็นชาติพันธุ์” ภายในภาค ถึงการ “เปิดพื้นที่” เพื่อนำเสนอตัวตนของผู้คน/กลุ่มชาติพันธุ์ผ่านอัตลักษณ์ของสินค้าทางวัฒนธรรม เช่น ชา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม งาน

²⁷⁷ สุมิตร ปิติพัฒน์ และ เสอชัย พูลสุวรรณ, *ชุมชนและการสืบทอดวัฒนธรรมของไทใหญ่ในประเทศไทยสภาพพม่า* (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542), 8.

หัตถกรรม เป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันว่า “ความเป็นชาติพันธุ์” เป็นสิ่งที่ดัดแปลงได้ ต่อรองได้ตลอดจนใช้ต่อสู้เพื่อช่วงชิงความหมายได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะการณ์เช่นปัจจุบัน

ดังนั้นความเป็นชาติพันธุ์หลอยจึงถูกสร้างและถูกเลือกใช้ในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละบริบทและเงื่อนไขที่เกิดขึ้นในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” แสดงให้เห็นว่าความหลากหลายทางชาติพันธุ์กับประเด็นพลวัตของตลาดนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกัน เพราะการปรับเปลี่ยนของระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ตามการเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัยและนโยบายในการบริหารประเทศ มีผลต่อฐานะและความมั่งคั่งของชนชาติพันธุ์ซึ่งเดิมคือชนชายขอบของสังคม

ส่วนประเด็น “ความเป็นชาติพันธุ์ในบริบทของการท่องเที่ยว” มองว่าการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์กำลังเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย จนนำมาซึ่งงาน อาชีพและรายได้ให้กับคนท้องถิ่น ในขณะที่นักท่องเที่ยวมองว่าวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นเรื่องที่น่าเรียนรู้ น่าค้นหา เสมือนการผจญภัยไปในดินแดนที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ปรากฏขึ้นควบคู่กับการขยายตัวของวัฒนธรรมบริโภคนิยม ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การผลิตและซื้อขายของที่ระลึกในฐานะสินค้าทางชาติพันธุ์จึงไม่ใช่เป็นเพียงการทำสิ่งของออกมาขายเท่านั้น หากแต่เป็นการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในรูปแบบสินค้า ซึ่งเป็นยุทธวิธีการนำเสนอตนเองที่เลื่อนไหลและปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไข สถานการณ์และผลประโยชน์ที่ไม่หยุดนิ่ง ส่งผลให้พรมแดนชาติพันธุ์ของชนกลุ่มต่าง ๆ พร่าเลือนและมัวหมอง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เคยเป็นสิ่งที่ใช้แบ่งแยกตนเองออกจากคนอื่น กลัปกกลายเป็นการหิบบิ๊ม ฉกฉวยสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ ก่อให้เกิดการสร้างพรมแดนทางชาติพันธุ์ใหม่ขึ้นมา

ดังกรณีของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่แต่เดิมคือกลุ่มชาติพันธุ์ด้อยพัฒนา สร้างที่อยู่บนภูเขาสูง มีหน้าที่เก็บของป่ามาบรรณาการชนชั้นปกครองเพื่อแลกกับการปกป้องคุ้มครองภัย หากแต่ในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ปัจจุบันพบว่า ชนชาติพันธุ์อาข่าปรับเปลี่ยนบทบาทตัวด้วงงาน หัตถกรรมอันบ่งบอกอัตลักษณ์ของตน เป็นจุดขายที่ช่วยสร้างอำนาจต่อรองให้กับชาวอาข่า ผ่านสินค้าทางวัฒนธรรมที่พลิกแพลงมากขึ้น สลับซับซ้อนมากขึ้นในการนำเสนออัตลักษณ์ผ่านการผลิตสินค้าเพื่อขายนักท่องเที่ยวโดยการนำเอาสัญลักษณ์หรือความหมายออกจากบริบทเดิมเพื่อนำไปเปลี่ยนสินค้าทางวัฒนธรรม เช่น ดึงเอาลายผ้าที่เคยประดับบนแขนเสื้อของผู้หญิงหรือลายพินหมากที่เคยอยู่บนย่ามของผู้ชาย ซึ่งบ่งบอกชัดเจนถึงความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง มาใส่ในผลิตภัณฑ์เพื่อขายให้กับนักท่องเที่ยวได้หยิบใช้ได้ง่ายขึ้น เช่น ประยุกต์เป็นกระเป๋าเครื่องเขียน กระเป๋าถือ แผ่นรองแก้ว ปลูกหมอน กระเป๋าหรือผ้าคลุมเตียง พร้อม ๆ กับที่ไปฉกฉวยเอาสัญลักษณ์ของชนกลุ่มอื่น ๆ ทั้ง ลวดลาย สีสันทันและรูปแบบ โดยเฉพาะลวดลายมาใส่ในผลิตภัณฑ์ของตน โดยทำเพื่อขายนักท่องเที่ยวต่างถิ่นที่เดินทางมาท่องเที่ยวกาดเมืองเชียงตุง ทำส่งขายตลาดท่าล้อและตลาดคอยเวา แม่สาย ตลาด

ไนท์บาร์ซาร์ เชียงรายและเชียงใหม่ รวมถึงตลาดโรวสและสวนจตุจักรด้วย นอกจากนี้บางร้านยังมีร้านขายส่งขนาดใหญ่อยู่ที่เนปิตอ มณฑลเญ่และย่างกุ้งอีกด้วย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในบริบทของการแข่งขันกันผลิตสินค้าชาติพันธุ์เพื่อขายนักท่องเที่ยว นี่เองสามารถปรับเปลี่ยนบทบาท สถานภาพทางเศรษฐกิจและมีอำนาจต่อรองในระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ได้มากขึ้น อันเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนโดยความตั้งใจ มีทิศทางแน่นอนเพื่อที่จะยกสถานะทางสังคมของกลุ่มตนให้สูงขึ้น โดยที่กลุ่มซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกันนั้นมีสถานะทางสังคมไม่เท่าเทียมกันมาก่อน ความเป็นชาติพันธุ์จึงพิจารณาได้ว่ามิใช่เป็นสิ่งที่ผูกติดแน่นกับกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างเฉพาะเจาะจงเสมอไป หากเป็นสำนึกที่สามารถถูกสร้างขึ้นใหม่ได้เพื่อรองรับวัตถุประสงค์ทางการเมืองและสังคมบางอย่าง

ในทางกลับกันกลุ่มชาติพันธุ์ที่แต่เดิมเคยวางสถานภาพของตนไว้สูง เช่น ชาวจีน หรือกลุ่มพ่อค้าทางไกลจีนฮ่อ ที่แต่เดิมมีบทบาทอย่างมากในระบบเศรษฐกิจ กลับพบว่าในปัจจุบันบทบาทกลับลดลง บางส่วนที่พอมีอิทธิพลในการประกอบอาชีพก็ย้ายถิ่นไปยังเมืองใหญ่กว่า เช่น มณฑลเญ่หรือย่างกุ้ง²⁷⁸ ด้วยเพราะความเป็นชาติพันธุ์มีลักษณะเป็นสถานภาพทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ได้ดำรงอยู่อย่างคงที่ หากแต่สามารถเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ ทางโครงสร้างของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์

กล่าวโดยสรุป “กาดเมืองเชียงตุง” เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ที่คนจากทั้งเมืองเชียงตุงและเมืองน้อยใหญ่โดยรอบจะต้องเข้ามาซื้อขายทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้กาดเป็นพื้นที่ที่มีความเคลื่อนไหว มีพลวัตอยู่ตลอดเวลา ภายใต้เงื่อนไขของช่วงเวลาของสังคมและวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่ตั้ง โครงสร้างทางกายภาพ เป็นพื้นที่ทางการเมือง เพราะในมุมมองของรัฐ ตลาดไม่เพียงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการตั้งเมือง หากแต่ยังเป็นแหล่งรายได้สำคัญของรัฐมาช้านาน ไม่ว่าจะโดยการเก็บภาษี ค่าเช่าพื้นที่ ผลพวงจากการท่องเที่ยว รวมถึงรายได้จากการนำเข้า/ส่งออกสินค้าอุปโภคบริโภค พร้อม ๆ กับการเป็นพื้นที่ซึ่งผู้คนทุกชาติพันธุ์มาพบปะกันภายใต้การเจรจาต่อรอง ไปมาหาสู่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ทั้งยังเป็นพื้นที่ของการสร้างและนำเสนอตัวตนในรูปแบบอันหลากหลาย²⁷⁹ ภายใต้ “กิจกรรมทางเศรษฐกิจ” ที่ทำให้เห็นภาพของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนได้ จนสามารถความเข้าใจ “ความเป็นชาติพันธุ์” ที่แสดงออกผ่านการปรับตัวระหว่างกัน ใน

²⁷⁸ แม่ค้าร้านข้าวซอยฮ่อ, สัมภาษณ์โดยดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 15 เมษายน 2561.

²⁷⁹ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ข้ามยุคสมัยกับการศึกษาในสังคมไทย, 3-4.

สภาวะการณ์ของเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมของชาติสมัยใหม่ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในตลาด ทั้งจีน ไตโหลง ลื้อ พม่าเชื้อสายจีน พม่า หลอย จีนฮ่อ อาข่า ลาหู่และอื่น ๆ ล้วนแล้วแต่มีแง่มุมทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่จะทำให้เขาสามารถยึดโยงตัวเองกับตลาดได้ด้วยบทบาทภายใน “สายพานการผลิต” แต่ละกลุ่มต่างมีสถานภาพทางสังคมที่แตกต่างกันโดยสอดคล้องกับทักษะความชำนาญเฉพาะตัวที่สัมพันธ์กับความเป็นชาติพันธุ์ ในขณะที่ตำแหน่งแห่งที่ของบรรพบุรุษ ที่ครั้งหนึ่งอาจเคยเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในเส้นทางการค้าโบราณ (เช่น จีนฮ่อ) ในสภาวะการณ์ปัจจุบันก็เปลี่ยนแปลงไป เช่นเดียวกับที่บทบาทของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกกล่าวถึงน้อยในเส้นทางการค้า อย่างเช่น ลื้อและหลอย กลับพบว่า เป็นคนกลุ่มใหม่ที่เข้ามามีบทบาทของระบบเศรษฐกิจของเมืองและภาคเมืองเชียงตุงมากขึ้น ทั้งยังเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำหนดกติกาของภาคร่วมกับทางการด้วย เช่น การได้รับสัมปทานสถานที่จอดรถ การเป็นเจ้าของโรงแรมขนาดใหญ่ซึ่งอยู่ติดกับภาค เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ความเป็นชาติพันธุ์ที่ปรากฏในภาค เป็นผลมาจากการที่แต่ละกลุ่มมีหน้าที่และบทบาทแตกต่างกัน ระดับความสัมพันธ์กับตลาดที่ต่างกัน ทั้งนี้สามารถบอกผ่านได้จากสินค้าผลิตภัณฑ์ชาติพันธุ์ รวมไปถึงการที่กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มสัมพันธ์อยู่กับภาคเมืองเชียงตุงในลักษณะใด อาทิ กลุ่มที่มีทักษะความชำนาญในการทำเครื่องเงิน จากบ้านดอยจอมมณีก็จะได้รับการวางสถานภาพในลักษณะที่แตกต่างไปจากแม่ค้าหาบเร่ชาวพม่า เป็นต้น ในขณะเดียวกันภายในกลุ่มชาวพม่าด้วยกันเองก็พบว่า ระยะเวลาในการย้ายถิ่นเข้ามาในเชียงตุงก็กำหนดสถานภาพทางสังคมได้เช่นกัน กล่าวคือ หากเป็นระดับเจ้าหน้าที่ของรัฐก็จะได้รับการปฏิบัติที่พิเศษแตกต่างไปจาก ชาวพม่าที่เข้ามาประกอบอาชีพค้าขาย จักรยานยนต์รับจ้าง พนักงานทำความสะอาดในโรงแรม กรรมกร เป็นต้น ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นผู้คน รูปแบบการค้าขาย ประเภทสินค้าหรือกิจกรรมล้วนแล้วแต่มีส่วนกำหนดความเป็นชาติพันธุ์ที่สอดคล้องไปกับพลวัตของภาคเมืองเชียงตุงได้ นั่นเอง

ดังนั้นการนิยามตัวเองของกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีเงื่อนไขอยู่ภายใต้ระดับของผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วยและความสัมพันธ์นั้นวางอยู่บนพื้นฐานของ เช่น คนจีนเจ้าของร้านขายเสื้อผ้าชาติพันธุ์ที่จำเป็นต้องค้าขายสานสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจการค้าในกับพ่อค้าคนกลางชาวพม่า ก็เกิดความจำเป็นที่จะต้องใช้ภาษาพม่าในการสื่อสารเพื่อการค้าของตน เช่นเดียวกับคนไตโหลง คนอาข่า ในภาคเมืองเชียงตุง ในขณะเดียวกันมันก็เกิดปรากฏการณ์เดียวกันนี้กับชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่ต้องใช้ภาษาไตเป็นภาษากลางในการสื่อสารในภาค ในเมืองเชียงตุงหรือในที่ต่าง ๆ ที่ต้องออกไปจากหมู่บ้านตัวเอง กลุ่มของตัวเองดังนั้นในเมืองเชียงตุง คนหนึ่งอาจพูดได้มากกว่าหรืออย่างน้อย 3 ภาษา คือ ไตโหลง จีน และพม่า เพื่อใช้สื่อสารกับคนอื่น ความเป็นตัวตนของคน ๆ หนึ่งจึงเปลี่ยนไปมาด้วยเงื่อนไข

ความสัมพันธ์กับคนอื่น ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมืองหรือวัฒนธรรม ตามที่นิติ ภาวครพันธุ์²⁸⁰ เรียกว่า “อัตลักษณ์จะแกว่งไปตามภาษา”

นั่นเป็นเพราะกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้มีคุณลักษณะที่สามารถแปรผันเป็นสินค้าของวัฒนธรรมตัวเองได้ มีช่องทางในการนำเสนอตัวเองเป็นสินค้าและมีบริบทเหมาะสมต่อการซื้อขายสิ่งของ เครื่องประดับ เครื่องอุปโภคหรือวัฒนธรรมเหล่านี้จะกลายเป็นสินค้าได้ด้วยตัวของมันเอง ด้วยแรงจูงใจที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ทางวัฒนธรรม ผสมผสานกับความจำเป็นในการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในโลกเสรีนิยมใหม่ โดยเฉพาะการสร้างและการปรุงแต่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปทั้งนี้เป็นเพราะกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้กำลังเข้าไปพัวพันกับเสรีนิยมใหม่ในลักษณะที่ไม่รู้ตัว

สำหรับปรากฏการณ์ที่เกิดกับระบบตลาด “กาดเมืองเชียงตุง” ผู้วิจัยมองว่าแม้ผลของมันยังไม่สร้างผลกระทบในเชิงลบมากนักกับกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากปรากฏการณ์เพิ่งเข้าสู่ระยะเปลี่ยนผ่าน (สู่เสรีนิยมใหม่) แต่หากยังคงปล่อยให้เหตุการณ์ดำเนินต่อไปในแบบเดิม อย่างไม่เท่าทันผลกระทบย่อมเกิดกับกลุ่มชาติพันธุ์และคนท้องถิ่น อาทิ การถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน รัฐบาล และแม้แต่กลุ่มคนท้องถิ่นด้วยกันเอง ชุมชนจะเกิดการแบ่งแยกชนชั้นระหว่างคนที่มีฐานะดีกับกลุ่มคนที่ยากจน ภายใต้สถานการณ์นี้กลุ่มชาติพันธุ์จะกลายเป็นเครื่องมือให้กับระบบทุนนิยม ด้วยเพราะเขาจะถูกดูดกลืนเข้าไปอยู่ในระบบทุนและกลไกตลาดซึ่งคนที่มีฐานะดีกว่าจะได้เปรียบ จนนำไปสู่นิยามของชาติพันธุ์ว่ามีใช้แค่การมีความกลมเกลียวในวัฒนธรรมแบบเดียวกัน หากแต่ยังมีเงื่อนไขอื่น ๆ ที่ทำให้ชาติพันธุ์ต้องต่อรองเชิงอำนาจกับกลุ่มคนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นในภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม บริการและการท่องเที่ยว

²⁸⁰ นิติ ภาวครพันธุ์, *ชนบท “ชาติ” และ “ชาติพันธุ์”* (กรุงเทพฯ: ศยาม, 2558).

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

กนกพร กระบวนศรี. ตลาดนัดหมื่นเวียนชนบทในภาคเหนือ: กรณีศึกษาในเขตเชียงใหม่-ลำพูน.

เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531.

กรมศิลปากร. เมืองน่าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ศิลปะ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2530.

กัญญา ลีลาชัย. ประวัติศาสตร์ชนชาติไท. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจิตรศิลป์, 2544.

เกีตลภา บุญปรากฏ. ผู้ค้าข้ามแดนไทย-มาเลเซีย และพื้นที่ชีวิตในตลาดป่าดงเบขาร์. เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2559.

เกียรติ จิระกุล และคณะ. ตลาดในกรุงเทพมหานคร: การขยายตัวและพัฒนาการ. กรุงเทพฯ:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์. พม่าผ่าเมือง : วิเคราะห์การเมืองพม่าได้อาณัติจัดการทหาร. พิมพ์ครั้งที่ 3, ฉบับปรับปรุง. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น, 2553.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. วิถีชุมชน : คู่มือการเรียนรู้ ที่ทำให้ชุมชนง่าย ได้ผลและสนุก. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2545.

ชนิษฐา นันทบุตร และคณะ. คู่มือการพัฒนาทักษะการวิจัยชุมชนด้วยการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน. ม.ป.ท: ม.ป.พ, ม.ป.ป.

โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขง มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง. ตามรอยไตรภูมิในพุทธศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ (ปลั่ง), 2552.

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. รัฐชาติและชาติพันธุ์. เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 10 จังหวัดเชียงใหม่, 2551.

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ. สังคมและวัฒนธรรมไทย = Thai society and culture.

นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.

ชนวน ทองธนสุกาญจน์. คู่มือการทำงานชุมชนของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเพื่อพัฒนางานกองทุนสปลช. ขององค์กรภาคี องค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาล ชุมชนและเครือข่ายบริการสุขภาพ, 2553.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. พม่า : ประวัติศาสตร์และการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

ชาย โพธิ์สิตา. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2548.

ชูสิทธิ์ ชูชาติ. รายงานการวิจัยเรื่อง พ่อค้าวัวต่าง : ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2503). เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น, 2545.

ณัฐภูมิ สุทธิสงคราม. เจ้าคุณกรมท่า. กรุงเทพฯ: เซนทรัลเอกซ์เพรสศึกษาการพิมพ์, 2522.

ดำรงพล อินทร์จันทร์. “ตลาดขายของของมอญพลัดถิ่น.” ใน ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด, บรรณาธิการโดย สมรักษ์ ชัยสิงกานนท์. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2549.

ดุลยภาค ปรีชารัชช. การเมืองพม่า : ความขัดแย้ง ความมั่นคงในโลกที่ไร้พรมแดน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2551.

ดุลยภาค ปรีชารัชช. ความเข้าใจเรื่องเขตแดนไทย-พม่า. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2554.

ดุลยภาค ปรีชารัชช. รัฐฉาน : พิชัยยุทธ์ทางการเมืองการทหาร (Shan State: A Strategic Handbook on Politics and Military). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.

ดุลยภาค ปรีชารัชช. โรฮิงญา รัฐชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์และความขัดแย้ง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2558.

ทวีข จตุรพลกฤษ. เสี่ยงจากคนขายของ. บรรณาธิการโดย ชยันต์ วรรธนะภูติ. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.

ทวี สว่างปัญญางกูร. ตำนานเมืองเชียงตุง The Jengtung state chronicle. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: แผนกอนุรักษและเผยแพร่วรรณกรรมล้านนา ธรรมสถาน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527.

ทองแถม นาถจำนง. เส้นทางสายฝิ่น. กรุงเทพฯ: เรือนปัญญา, 2545.

เทย์เลอร์, โรเบิร์ต เอช. รัฐในพม่า (The State on Burma). แปลโดย พรรณงาม เก้าธรรมสาร, สดใส ชันติวรพงศ์ และศศิธร รัชนี้ ณ อยู่ชยา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2550.

ธัญญลักษณ์ แซ่เลี้ยว และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาและศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาร์ และ สปป.ลาว (A Study on Wisdoms and potential in Culture Tourism Management of Ethnic groups in Thailand – Myanmar and Lao Border Area. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560.

นิติ ภาวครพันธุ์. ชวนถก “ชาติ” และ “ชาติพันธุ์”. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2558.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. คนไทยหลายเผ่าพันธุ์ 3,000 ปีในสุวรรณภูมิ. กรุงเทพฯ: เอกสารประกอบจัดพิมพ์ โดยมหาวิทยาลัยศิลปากรร่วมกับเครือข่ายเชียงใหม่และนิตยสารศิลปวัฒนธรรม ณ ท้องพระโรง วังท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร วันพุธที่ 1 มิถุนายน 2548.

นิยพรรณ วรรณศิริ. มานุษยวิทยาเศรษฐกิจ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สหมิตรออฟเซต, 2536.

บ. บุญคำ. เที่ยวเมืองเชียงตุงและแคว้นสาละวิน. พิษณุโลก: โรงพิมพ์รัตนสุวรรณ, 2499.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. 30 ชาติในเชียงราย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2547.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. คนไทในพม่า. พระนคร: โรงพิมพ์รามินทร์, 2503.

ประชัน รักพงษ์. ตลาดนัดเมืองเชียงตุง. เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2537.

ประชาภิกรจักร, พระยา. พงศาวดารโยนก. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2515.

ประทีป ฉายลี. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจเมืองเชียงตุง. (เอกสารประกอบการบรรยายวิชาภูมิศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม). กรุงเทพฯ: โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป.

ประสิทธิ์ ลิปรีชา. “การค้า พื้นที่และอัตลักษณ์ม้งดอยปู่.” ใน อำนาจ พื้นที่และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของชาติในสังคมไทย, บรรณาธิการโดย ยศ สันตสมบัติ. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2551.

ปรานี ศิริธร. “เมื่อเงี้ยวเข้ามามีบทบาทในภาคพายัพของไทย,” ใน แผ่นดินไทย. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา, 2506.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. ความรุนแรงและการข่มขืนผู้หญิง ในนามของชาติ พรมแดน ชาติและเส้นทางการต่อสู้ของผู้หญิงพลัดถิ่น. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548.

พรพิมล ตรีโชติ และคณะ. ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.

พรพิมล ตรีโชติ. “พม่า.” ใน เอเชียรายปี, บรรณาธิการโดย อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, 167-179.

กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

- พรพิมล ตรีโชติ. *ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.
- พระปลัดเสน่ห์ ธรรมวโร. *วิถีไทเขิน เชียงตุง*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มรดกล้านนา, 2550.
- พันธุ์สุรย์ ลดาวัลย์, มล. *การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองพม่า*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2542.
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. *พัฒนาการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : เนติการพิมพ์, 2537.
- ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์. *อ่าวช่าไนท์บาซาร์ การค้ากับการเป็นชาติพันธุ์*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554.
- ภราดร ปริดาศักดิ์. *พจนานุกรมเศรษฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.
- यरररย จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล. *ประวัติศาสตร์สิบสองปันนา*. กรุงเทพฯ : วิถีทรรศน์, 2544.
- ยศ สันตสมบัติ. *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.
- ยศ สันตสมบัติ. *อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองเชิงวัฒนธรรมของชาติในสังคมไทยภาคเหนือ (Power, Space and Ethnic Identities : Cultural Politics of Nation - State in Northern Thai Society)*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.
- ยังฮัสแบนด์, ยอร์ช. *พันแปดร้อยไมล์ จากพม่าสู่สยาม: ปฏิบัติราชการลับในเมืองเชียงตุง*. แปลโดย สุทธิศักดิ์ ปาลโพธิ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ริเวอร์ บุ๊คส์ จำกัด, 2559.
- โยธิน บุญเฉลย. “โครงการนำร่องการพัฒนาฐานข้อมูลสำหรับการสร้างเมมรดกทางวัฒนธรรม จังหวัดแม่ฮ่องสอน.” กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2551.
- เคอร์ติส ลิลเลียน จอห์นสัน, *ชาวลาวทางตอนเหนือของประเทศไทย*, แปลโดย ชรินทร์ สิงห์เดชากุล (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2543), 157.
- รัตนพร เศรษฐกุล. *ชาวไทยลื้อในจังหวัดน่าน*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ, 2538.
- รุจยา อาภากร, ม.ร.ว.. “คน “ไท”กับเพื่อนบ้าน: กรณีเมืองเชียงตุง.” *การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2545.
- รุจยา อาภากร, ม.ร.ว.. “คนไทกับเพื่อนบ้าน : กรณีเชียงตุง” ใน *สร้อยดี อ่องสกุล, โยชิยุกิ มาซุฮาร่า, การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2545.
- เรณู วิชาศิลป์. *ไท=TAI*. เชียงใหม่ : ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.
- ลัดดาวัลย์ แซ่เตียว. *200 ปีพม่าในล้านนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545.

วราภรณ์ เรืองศรี. *คาราวานและพ่อค้าทางไกล : การก่อเกิดรัฐสมัยใหม่ในภาคเหนือของไทย และ*
ดินแดนตอนในของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา, 2557.

วัดท่ากระดาน. *เขมรรัฐนครเชียงใหม่*. เชียงใหม่: ดาวคอมกราฟิค, 2541.

วาเลอรี แชนเซน. *พลิกประวัติศาสตร์เส้นทางสายไหม*. แปลโดย นงนุช สิงหเดชะ. กรุงเทพฯ: มติชน,
 2557.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. “สถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์ไท.” ใน *การศึกษาประวัติศาสตร์และ*
วรรณกรรมของกลุ่มชนชาติไท. บรรณาธิการโดย สรัสวดี อ๋องสกุล และ โยชิยุกิ มาซูฮารา.
 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2002.

วิรัช นิยมธรรม. *คิดแบบพม่า ว่าด้วยชาติและวีรบุรุษในตำนาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551.

ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. เก็บมาแล้ว. ใน *จดหมายข่าวศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร*. 13, 73 (เมษายน-
 พฤษภาคม 2554); 11 – 15.

สงวน โชติสุขรัตน์. *ตำนานเมืองเหนือ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2552.

สงวน โชติสุขรัตน์. “ตำนานพระยามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่.” *รวมสารนิยายไทย*. กรุงเทพฯ :
 โอเดียนสโตร์, 2515.

สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์. *ประวัติศาสตร์ไทใหญ่*. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2544.

สมรักษ์ ชัยสิงห์กานนท์. *ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การ
 มหาชน), 2550.

สรัสวดี อ๋องสกุล และ โยชิยุกิ มาซูฮารา. *การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์*
ไท. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2545.

สรัสวดี อ๋องสกุล. *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พรินต์ติ้ง, 2539.

สรัสวดี อ๋องสกุล. *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. พิมพ์ครั้งที่ 7, ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเติม. นนทบุรี: อมรินทร์
 บุ๊คเซ็นเตอร์, 2553.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่. *การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนใน*
การบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา เรือนไทยเขินชุมชนบ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวัง
พริ้ว อำเภอลี้ปาดทอง จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
 แห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, 2551.

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 7. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2551.

สายหยุด เกิดผล. “เชียงใหม่ ตามรายงานของหมอดอดด์.” ใน *เชียงใหม่ และ ข้อคิด เขียน พุด ทำ ของ พลเอกสายหยุด เกิดผล*. กรุงเทพฯ : บริษัท เมจิโปรดักชั่นส์ จำกัด, 2538.

สายันต์ ไพรัชญาจิตร, สุพจน์ พรหมมาโนช และ พาสุข ดิษยเดช. *เมืองและแหล่งชุมชนโบราณใน ล้านนา คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย*. บรรณาธิการโดย ประโชติ สังขุนกิจ.

กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี, 2539.

สารานุกรมวัฒนธรรม ภาคกลาง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

สุภางค์ จันทวานิช. “พฤติกรรมรวมหมู่.” ใน *สังคมและวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 9. สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

สุมิตร ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ. *ชุมชนและการสืบทอดวัฒนธรรมของไทยใหญ่ในประเทศ สหภาพพม่า*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวง ศึกษาธิการ, 2542.

สุรศักดิ์ ศรีสำอาง. *ลำดับกษัตริย์ลาว*. กรุงเทพฯ : สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ ที่ 8 อุบลราชธานี, 2543.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ. *แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ :

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, 2547.

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. “รัฐชาติ ชาติพันธุ์ และความทันสมัย.” *รัฐศาสตร์สาร* (ฉบับพิเศษ ธรรมศาสตร์ 60 ปี รัฐศาสตร์สาร 30 ปี) 1, (2552): 1-17.

เสถียร พันธรังสีและอัมพร จุลานนท์. *สมัยพระปิยมหาราช*. พระนคร : แพร่พิทยา, 2505. (แปลจาก Carl Bock, *Temples and Elephant : The Narrative of a Journey of Exploration through Upper Siam and Lao*. London : Sampson Low, Marston, Searle & Rivington, 1884

หม่องทินอ่อง. *ประวัติศาสตร์พม่า*. แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร. กรุงเทพฯ: โครงการตำรามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, 2549.

อภิญา เพ็ญฟูสกุล. *อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการ สภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546.

- อภิรัฐ คำวัง. “พหุลักษณะ พาหุรัต: พ่อค้าชาวปัญจาบในสังคมไทย (Plural society in Phahurat: The Punjabi merchants in Thai Society)”. ใน *หนังสือรวมบทความวิชาการ “การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม”*, สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559.
- อมรา พงศาพิชญ์. *วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- อรัญญา ศิริผล. “ระหว่างเส้นทางพลัดถิ่น: ประสบการณ์ชีวิตชุมชนไทใหญ่กับการค้าแรงงานในมิติทางสังคม วัฒนธรรม บริเวณชายแดนไทย-พม่า.” ใน *รายงานโครงการวิจัย “อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองเชิงวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทยภาคเหนือ*. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. *ตำนานตุงครี เมืองเชียงตุง หนังสือปริวรรตคัมภีร์ใบลาน ชุดตำนานเมืองและกฎหมาย: เอกสารลำดับ 8-15*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. *เล่าเรื่องเมืองเชียงตุง เมืองพะเยา และเมืองเลน*. เอกสารประกอบการสัมมนา ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง: จดหมายเหตุ-ประวัติศาสตร์-นิเวศวิทยา-ชาติพันธุ์ เมื่อ 26-27 ก.พ. 2552 จังหวัดเชียงราย.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวและนฤมล เรืองรังสี. *เรื่องเมืองเชียงตุง*. เชียงใหม่: สุริวงศ์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2537.
- อัศรพงศ์ อันทอง และคณะ. “การศึกษาศักยภาพและโอกาสของสินค้าส่งออกไทยในตลาดกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง.” สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์, 2550.
- อาดัมส์ เนล. *โลกสลาย: เรื่องจริงของเจ้าหญิงฉวน*. แปลโดย ศรวณีย์ สุขุมวาท, สมพร วาร์นาโด, และวิไลลักษณ์ อุณจักร์. เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ และฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. “บททวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ข้ามยุคสมัยกับการศึกษาในสังคมไทย.” ใน *ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2547.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. *ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2548.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. *ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2547.

อุดม เกิดพิบูลย์. *พม่าในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับต่างประเทศ*. เชียงใหม่: โชตนา พรินท์, 2549.
 จดหมายเหตุเรื่องทัพเชียงตุง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย, 2459.

บทความวารสาร

- นฤพนธ์ ตัววิเศษ. ศัพท์มานุษยวิทยา. ใน *จดหมายข่าวศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร* 13, ฉ.73 (2554): 3.
 น้ำผึ้ง จิวปัญญา. “เส้นทางสู่ประชาธิปไตยในพม่า.” *จุลสารศูนย์ศึกษาเอเชียตะวันออก* 4, ฉ.1 (2547): 62-72.
- พรพิมล ตรีโชติ. “มิติชาติพันธุ์ในความสัมพันธ์ไทย-พม่า.” *มติชนสุดสัปดาห์*, 21 พฤศจิกายน 2538.
 พินิตพันธุ์ บริพัตร, มล. “ทหารกับการเมืองพม่า : บทบาทของรัฐบาลทหารในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญ.” *รัฐศาสตร์สาร* 29, ฉ.พิเศษ (2551): 127-172.
- ภูมิ พิทยา. “ปัญหาชนชาติและศาสนา.” *มติชนสุดสัปดาห์*, 3 ส.ค. – 9 ส.ค. 2550.
 รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. “ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์กับการอธิบายปรากฏการณ์สังคมจากมุมมองตัวแสดง.” *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย* 5, ฉ.2 (2556): 69-89.
- ลลิตา หิงคานนท์. “หละมยิ่น (Hla Myint): บทสะท้อนความคิดทางสังคม-เศรษฐกิจของเมียนมาร์จากยุคอาณานิคมถึงยุคหลังอาณานิคม.” *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร* 12, ฉ.1 (2559): 151-174.
- วรารณ เรืองศรี. “การค้าของรัฐดินแดนตอนใน : ตรวจสอบความคิดเรื่องรัฐจารีต และความสำคัญของการค้า (Trade in the Hinterland of Peninsula Southeast Asia: Examining the Idea of Pre-modern State and Trade Emphasis).” ใน *วารสารสังคมศาสตร์* 21, ฉ.2 (2552): 37 – 57.
- วสันต์ ปัญญาแก้ว. “ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ กับทิศทางใหม่ในไทศึกษา : Charles F. Keyes and the New Direction in Tai Studies.” *วารสารสังคมศาสตร์* 19, ฉ.1 (2550): 231 - 275.

วิทยานิพนธ์

- กัลย์ธีรา วิทยุวิจักขณ์. “การพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลพรรคโครงการสังคมนิยมพม่า ค.ศ. 1962-1988.” สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2555.

ชวิศา ศิริ. “การค้าของอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22.”

วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.

นฤมล อีรวัฒน์. “พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.” วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

พรณี ไทยานนท์. “บทบาทของพรรคสันนิบาตเสรีชนต่อต้านฟาสซิสต์ในการปกครองระบอบ
ประชาธิปไตยของพม่า.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2520.

พูนพร พูลทจักร. “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดเส้นทาง รถไฟสาย
เหนือ พ.ศ.2464-2484.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530,
วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. “ความสำคัญของเกลือสินเธาว์ที่มีผลกระทบต่อชุมชนโบราณ : กรณีศึกษาบ้าน
บ่อหลวง ตำบลบ่อเกลือใต้ กิ่งอำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน.” สารนิพนธ์ปริญญาบัณฑิต,
ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ม.ป.ป.

ศศิภัสร เทียงมิตร. “กาดหลวงเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่: ศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการและการ
เปลี่ยนแปลงจากผลกระทบของระบบเศรษฐกิจโลกหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน.”
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.

อรรวรรณ ทรัพย์พลอย. “บทบาทและความสำคัญของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงวงษาธิราชสนิทใน
การบริหารราชการแผ่นดิน.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2535.

อาสา คำภา. “ล้านนา และ รัฐฉาน : ความเปลี่ยนแปลงภายใต้กระบวนการรวมศูนย์ อำนาจและช่วง
สมัยอาณาจักรมลายูคริสต์ศตวรรษที่ 19 – 20.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชา
ภูมิภาคศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

การสัมภาษณ์

ทองคำ, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, สำนักวัฒนธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่, 9 เมษายน 2561.
คนขับซีรจักษ์ยานยนต์รับจ้าง. สัมภาษณ์โดยดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 12 เมษายน
2561.

คุณป้าเจ้าของร้านหม้ออะลูมิเนียม. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 12 เมษายน
2561.

คุณยายร้านข้าวซอยฮ่อ (อิสลาม). สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 10 กุมภาพันธ์ 2561.

คุณยายร้านอาหารเช้า (โรตีสอ). สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 15 เมษายน 2561.

คุณยายร้านอาหารอิสลาม. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 9 กุมภาพันธ์ 2561. จาย แสงคำ. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, สำนักวัฒนธรรมประจำจังหวัดเชียงตุง, 12 เมษายน 2561.

เจ้าของตู้รับแลกเงินชาวจีน (สัญชาติพม่า). สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 13 มีนาคม 2560.

เจ้าของร้าน (ตู้) รับแลกเงิน. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 8 เมษายน 2561.

เจ้าของร้านขายส่งผลิตภัณฑ์ชาติพันธุ์อาข่า. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 10 เมษายน 2561.

เจ้าหน้าที่ดูแลกาดเมืองเชียงตุง. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 10 กุมภาพันธ์ 2561.

นายจาย สาม. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, บ้านยางขวย เอ็งเมืองล้ง เมืองเชียงตุง, 15 เมษายน 2558. นายตีบ. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ. บ้านยางขวย เอ็งเมืองล้ง เมืองเชียงตุง, 6 มิถุนายน 2559. ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงตุง, สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, สำนักงานวัฒนธรรมประจำจังหวัดเชียงตุง, 13 เมษายน 2561.

ผู้จัดการโรงแรม Nong Tung Hotel. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, โรงแรม Nong Tung Hotel เชียงตุง, 16 เมษายน 2561.

พ่อกำนันจัน วงศ์ใหญ่. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, สำนักวัฒนธรรมประจำจังหวัดเชียงตุง, 12 เมษายน 2561.

แม่ค้าขายข้าวมันไก่. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 9 กุมภาพันธ์ 2561.

แม่ค้าขายผลไม้ชาวหลอย (ตั้งแผงอยู่ตรงกันข้ามอาคารพาณิชย์). สัมภาษณ์โดยดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 9 กุมภาพันธ์ 2561.

แม่ค้าร้านข้าวซอยฮ่อ. สัมภาษณ์โดยดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 15 เมษายน 2561.

แม่ค้าร้านข้าวซอยฮ่อ. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 15 เมษายน 2561.

แม่ค้าแปง. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ. บ้านยางขวย เอ็งเมืองล้ง เมืองเชียงตุง, 6 มิถุนายน 2559.

ลุงหนานอ้าย. สัมภาษณ์โดยดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 13 เมษายน 2561.

ลูกจ้างชาวพม่าโรงแรม Nong Tung Hotel. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, โรงแรม Nong Tung Hotel เชียงตุง, 13 เมษายน 2561.

ลูกจ้างร้านขายเครื่องแต่งกายชาติพันธุ์ชาวจีน. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 13 เมษายน 2561.

ลูกจ้างร้านผ้าพื้นเมืองในกาดตุง. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 10 กุมภาพันธ์ 2561.

ลูกสาวเจ้าของร้านทองชาวจีน. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 13 เมษายน 2561.

หลานเจ้าของร้านเครื่องประดับเงินกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, กาดเมืองเชียงตุง, 9 เมษายน 2561.

อดีตกำนันบ้านกลางนาโหลง อดีตพ่อค้าตลาดมืด. สัมภาษณ์โดยดุจฤดี คงสุวรรณ, บ้านกานาโหลง เมืองเชียงตุง, 13 เมษายน 2561.

อนุสรณ์ บุญเรือง. สัมภาษณ์โดย ดุจฤดี คงสุวรรณ, สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 5 เมษายน 2561.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

“2 มีนาคม 1962: “เนวิน” ทำรัฐประหาร เปลี่ยนพม่าจาก “ผู้ส่งออกข้าวอันดับหนึ่งของโลก” เหลือแค่พอกิน.” ศิลปวัฒนธรรม SILPA-MAG.COM. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2561.

นำข้อมูลขึ้นเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2559. [https:// www.silpa-mag.com/this-day-in-history/article_1750](https://www.silpa-mag.com/this-day-in-history/article_1750)

“Ethnolinguistic map of Burma.” Wikimedia. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2561.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ethnolinguistic_map_of_Burma_1972_en.svg#mw-jump-to-license

“Former Myanmar President U Ne Win Dies.” สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2561. <http://en.people.cn/200212/05/eng>

“India–Myanmar barrier.” Wikipedia. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 เมษายน 2561.

https://en.wikipedia.org/wiki/IndiaMyanmar_barrier/File:Burma_and_Ledo_Road_1942.jpg

- “เครื่องเงิน: หัตถศิลป์แห่งภูมิปัญญา.” พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติเฉลิมพระเกียรติ. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2561. <http://museum.socanth.tu.ac.th/knowledge/past-exhibition>.
- “โครงข่ายเส้นทางแนวเหนือ-ใต้ (Northern Corridor) หรือ เส้นทาง R3 โครงข่ายเส้นทางแนวเหนือ-ใต้ (Northern Corridor) หรือ เส้นทาง R3.” ARE : Asia Road Express. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2561. <http://www.asiaroad-express.com/r3.html>.
- “ชาตินิยม : นวัตกรรมที่ไม่เสื่อมไปจากแผ่นดินพม่า.” สืบค้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2554. <http://www.human.nu.ac.th/myanmar/>
- “ทางการพม่ายอมให้นักท่องเที่ยวเข้า “เชียงใหม่-เมืองลา” หลังปิดมา 2 ปี.” ประชาไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2561. <https://prachatai.com/journal/2012/06/40873>.
- “ไทยเกือบแผนส่งสินค้าผ่าน R3b ชะงักจีนเปิดด่าน-พม่าปิดรับชนกลุ่มน้อย.” ผู้จัดการรายวัน. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2561. <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000124026>
- “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ – ข้อมูลทั่วไป.” สารสนเทศด้านภาษาและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Language and Culture). สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2561. http://library.sut.ac.th/asean_data.
- กาญจนา เหล่าโชคชัยกุล. (2554). “ตลาด...ตลาด: บทบทวนเบื้องต้นว่าด้วยเรื่องของตลาดและปรากฏการณ์ตลาดในสังคมร่วมสมัย (Market...Market: A Primary Review and Phenomenon of Market in Contemporary Society).” ใน *วารสารรวมบทความนักวิจัยสถาบันไทยคดีศึกษา ในวาระ 42 ปี กองทุนวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเภททุนวิจัยทั่วไป ประจำปีงบประมาณ 2554*: 263 - 289. <https://www.academia.edu>. (สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2561).
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. “อัตลักษณ์ วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง.” สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559. http://www.soc.cmu.ac.th/~wsc/data/Identity28_3_05.pdf.
- ฉัตรศิริ ปิยะพิมลสิทธิ์. “การสุ่มตัวอย่าง (Sampling).” สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559. <http://www.watpon.com/Elearnig/res22.htm>
- ชนิด ศุภยาลย์. “การค้าชายแดนไทย-พม่า.” ชนิด เซอร์วิส. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2561. http://chanidservice.com/index.php?option=com_content&view=article.
- ชาญชัย คุ่มปัญญา. “สันติภาพในพม่าท่ามกลางสงคราม ก้าวหน้าหรือถอยหลัง.” สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2015. <http://transborder-news.in.th/home>

- ชินภัทร์ ไชยมล. “ส่งออกด่านแม่สายยังแรง แม้ท้องเที่ยวชายแดนซบ.” โปสทูเดย์. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2561. <https://www.posttoday.com/aec/news/370293>.
- ชุมพล ศรีสมบัติ. “แกะรอยมุสลิมพม่า ประชาชาติที่ถูกกลืน.” มุสลิมลันนา. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2561. <https://muslimlanna.wordpress.com/2013/01/12/>
- ณัฐพรพรรณ อุตมา, พรพินันท์ ยี่รงค์, ภาคภูมิ มาประสบและชัยวัฒน์ ดวงแก้ว. “สำรวจการเติบโตของพื้นที่เมืองท่าขี้เหล็ก ประเทศเมียนมาร์.” สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2561. <http://rs.mfu.ac.th/obels/?p=431>
- ณัฐพรพรรณ อุตมา, พรพินันท์ ยี่รงค์, ภาคภูมิ มาประสบและชัยวัฒน์ ดวงแก้ว. “ค้าชายแดนไทย-พม่าอ้อมตัว ครึ่งแรกด่านหลักลด/แนะช่วยตัดถนนเชียงตุง-ตองยี.” สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2561. <http://m.thansettakij.com/content/4196>
- นฤพนธ์ ดั่งวงวิเศษ จาก David Levinson and Melvin Ember(eds.), *Encyclopedia of Cultural Anthropology* (New York: Henry Holt and Company, 1996), 728-732.
- นิติ นวรัตน์. “เที่ยวเมืองลา (1).” ไทยรัฐทีวี. สืบค้นเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2561. <https://www.thairath.co.th/content/542906>.
- ไม่ปรากฏผู้แต่ง. “การวิจัยเชิงสำรวจ.” สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2559. http://hq.prd.go.th/lan/ewt_dl_link.php?nid.
- ระพี สาคริก. “ก้าวไปสู่ความเป็นสากล?.” สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2556. www.openbase.in.th/files/72.doc.
- รัตนพร เศรษฐกุล. “ศึกเชียงตุง : การเปิดแนวรบเหนือสุดแดนสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (*Chiang Tung War: Opening of Military Activities in the Extreme North of Siam in the Reign of Rama IV*).” สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2560. [https://www.niu.edu/burma/Two%20 Journeys/Histories/Keng-Tung-Wars.pdf](https://www.niu.edu/burma/Two%20Journeys/Histories/Keng-Tung-Wars.pdf)
- โรเบิร์ต เอช. วินธอร์ป. *Dictionary of Concepts in Cultural Anthropology*. New York: Greenwood Press, 1991, 87-89 แปลโดย นฤพนธ์ ดั่งวงวิเศษ. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561. http://smc.ssk.ac.th/intranet/sac.or.th/Subdetail/old_anthronews/anthro_news_Economics/Economics.html

วาทีน ศานต์ สันติ. “พม่า : ภายใต้การปกครองของอังกฤษ และปัญหาการภายหลังได้รับเอกราช.” อารยธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2561.

<https://www.gotoknow.org/posts>

สำนักงานประสานความร่วมมือระหว่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (2555). *สรุปความก้าวหน้าแผนงาน GMS*. สืบค้นเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2559. www.nesdb.go.th/Portals/0/HighLight/gms/.pdf.

สุทธิ สุนทรานุรักษ์. “เปิดประตูสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน พม่าเปิดเมือง (ตอนที่ 2).” สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2561. http://www.thailandindustry.com/indust_newweb.

สุภาวี เรืองวิทย์โชติ. “กฎระเบียบทางการค้าของสหภาพพม่า.” Logistics Views. <http://logisticsviews.com>. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2561. blogspot.com/2012/06/blog-post_26.html.

สุภาวี เรืองวิทย์โชติ. “พม่าจุดพลุธุรกิจ “อสังหาฯ” เปิดทางต่างชาติลงทุนคอนโดฯ.” สืบค้นเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2561. http://mparachachat.net/news_detail.php?newsid.

สมิทร สุวรรณ, “การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ,” ศูนย์การเรียนรู้ทางการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ วช. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2559. <http://www.priv.nrct.go.th>.

สุรพงษ์ ชัยนาม. “การเลือกตั้งในพม่าและประชาคม ASEAN : มุมมองทางภูมิรัฐศาสตร์.” สืบค้นเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2553. <http://www.taifreedom.com/tha/index>.

จดหมายเหตุ

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.58/180 หนังสือราชการเมืองลำปาง (7 สิงหาคม - 15 ธันวาคม ร.ศ. 115.)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.58/88 รายงานกรมหมื่นพิชิตปรีชากร เรื่องจัดการราชการเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง (พฤษภาคม ร.ศ.103.)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 5 กระทรวงมหาดไทย ม.1.12 ก/2 เรื่อง หนังสือพระศรีเสนาถึงหลวงศิลาปะสารสรวุธ (19 พฤษภาคม ร.ศ.108.)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงกลาโหม ร.6 ก.1/17 เรื่อง หนังสือกราบบังคมทูลมหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาวงศาอนุประพันธ์ (18 มกราคม พ.ศ.2458) อ้างถึงใน พจนานุกรมพุทธาจารย์. “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ.2464-2484.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงกลาโหม ก.1/17 เรื่อง หนังสือกราบบังคมทูลมหาอำมาตย์ เอกเจ้าพระยาวงศาอนุประพันธ์. (18 ม.ค.2458).

Books and Book Articles

- “Markets (Anthropology).” Accessed June 12, 2018. <http://what-when-how.com/social-and-cultural-anthropology/markets-anthropology>. Martin Smith. *Ethnic Groups in Burma: Development, Democracy and Human Rights*. London : Anti-Slavery International, The Stable yard, Broomgrove Road, 1994.
- Chang Wen - Chin. *Beyond Borders: Stories of Yunnanese Chinese Migrants of Burma*. Cornell University Press, 2014.
- Colquhoun, R. Archibald. *Amongst the Shans*. London: Field & Tuer, 1885.
- Dodd William Clifton. *The Tai race, elder brother of the Chinese*. Iowa: Torc Press, 1923.
- Frederik Barth. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Oslo: Universitetsforlaget, 1969.
- Freeman Michael and Ahmed Selena. *Tea Horse Road: China's ancient trade road to Tibet*. Bangkok: River Books, 2011.
- Hall, Daniel George Edward. *A history of South-East Asia*. London: Macmillan, 1960.
- Hallett, Holt Samuel. *A thousand miles on an elephant in the Shan states*. Toronto: W. Blackwood, 1890.
- Hudson. G.F. “The Medieval Trade of China.” In *Islam and the Trade of Asia*. A Colloquium. D.S.Richards (ed). London: Bruno Cassier Oxford, 1970.
- Keyes, Charles F. *Thailand: Buddhist Kingdom as Modern Nation-State*. Boulder: Westview Press, 1987.

- Keyes, Charles F. *Who Are the Lue Revisited? Ethnic Identity in Laos, Thailand, and China*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology, 1992.
- Kunstadter Peter, Ed.. *Southeast Asian Tribes, Minorities, and Nations*, Published for the Princeton Center of International Studies by Princeton University Press, Princeton, N.J., 1967.
- Leach. *Political systems of highland Burma: A study of Kachin social structure*. G. Bell & Son Ltd., Harvard University Press, 1954; preprinted, 1964;. London: The Athlone Press, 1970.
- Levinson David and Ember Melvin ed. *Encyclopedia of Cultural Anthropology*. Henry Holt and Company: New York, 1996.
- Martin, Michael. "Burma's 2010 elections : Implications of the new institution and election Law." In *CRS Report for Congress*. 1-19. n.p., 2010.
- Maung Maung. *Burma and General Ne Win*. Myanmar: Asia Publishing House, 1968.
- McCarthy James. *Surveying and exploring in Siam: with descriptions of Lao dependencies and of battles against the Chinese Haws*. Bangkok: White Lotus, 1994.
- Melchers K. William. *The Thai Invasion of Kengtung During the Reign of Rama III*. Anuson Walter Vellar. Honolulu : Center for Asian and Pacific Studies, 1986.
- Myat Thein. *Economic Development of Myanmar*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2006.
- Prasertkul Chiranan. *Yunnan Trade in Nineteen Century: Southwest China's Cross-Boundaries Functional System*. Institute of Asian Studies: Chulalongkorn University, 1989.
- Sao Saimong Mangrai. *The Padaeng Chronicle and the Jengtung State Chronicle Translated*. (Ann Arbor : University of Michigan, 1981).
- Sao Saimong Mangrai. *The Shan State and British Annexation*. Ithaca: Cornell University Press, 1965.
- Silverstein, Josef. *Burma: Military Rule and the Politics of Stagnation*. London: Cornell University Press, 1977.
- Skinner, G. William. *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*. Ithaca: Cornell University Press, 1957.

Smith, Roger. M. *Southeast Asia: Documents of Political Development and Change*.

Ithaca : Cornell University Press, 1974.

Steinberg, David I. *Burmar/Myanmar : What Everyone Needs to Know*. New York:

Oxford University Press, 2010.

Than, Tin Maung Maung. "Myanmar : Military in charge in John Funston (Ed)." In

Government and Politics in Southeast Asia. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2001.

Volker Grabowsky and Andrew Turton. *The Gold and Silver Road of Trade and*

Friendship. Chiang Mai : Silkworm Books, 2003.

Yawnghwe Chao Tzang. *The Shan of Burma: Memoirs of a Shan Exlle*. Singapore: Institute

of Southeast Asia Studies, 1987.

Articles

Zin, Min & Joseph, Brian. "The Opening in Burma : The democrats' opportunity."

Journal of democracy 23 (2012): 104-119.

Theses

Brailey, Nigel. J. "The Origins of the Siamese Forward Movement in Western Laos,

1850-1882." Ph.D dissertation, University of London, 1968.

ภาคผนวก

แผนผังพัฒนาการสังคม วัฒนธรรม การเมืองและเศรษฐกิจเมืองเชียงตุง

คริต						
ศตวรรษ	1849/					
ที่ 14	1802	1822	1853-4	1892	1912	1935
-	- การค้า	เจ้าฟ้า	- ศักเชียง	- เป็น	- สยาม	ย้ายกาต
เส้นทาง	เชียงตุง	มหา	ตุง ครั้งที่	อาณา	สร้างทาง	เมือง
การค้า	เจริญ	ขนานขอ	½	นิคม	รถไฟพรอ	เชียงตุง
ทางไกล	มาก	ล้านนา	- พม่า	อังกฤษ	เชื่อมขุน	มาที่
- กาด	- สยาม	เปิดทาง	สนใจ	- คนใน	นาน -	ปัจจุบัน
เมือง	สนใจ	ไปมะละ	เส้นทาง	บังคับ	เชียงตุง	
เชียงตุง	เชียงตุง -	เหม่ง	เชียงตุง	อังกฤษ ;	-	
(เก่า)	สนับสนุน		ไปจีน	อินเดีย	เชียงราย	
- หลอย/	ล้านนา		- สยาม			
ขึ้น			สนใจ			
			เชียงตุง			
			คาน			
			อังกฤษ			

1941	1942-5	1948 -	1960 -	1962 - 88	1988 - 90
 - สงครามโลกครั้งที่ 2 - ญี่ปุ่นเข้าพม่า - KMT ตรึงกำลังที่เชียงตุง	 - สหรัฐไทยเดิม - สร้างสะพานแม่สาย - ทำซี้เหล็ก (1)	 - ได้เอกราชจากอังกฤษ - สนธิสัญญาปางโหลง - อนุบริหารประเทศ - ปิดประเทศ/ปิดด่านแม่สาย (ตั้งแต่ 1955)	 - ยุคตลาดมืดเฟื่องฟู - พ่อค้าไต/จีน/จีน	 - เนวินบริหารประเทศด้วยระบอบสังคมนิยมตามวิถีพม่า - พม่าเข้าเชียงตุงมากขึ้น	 - SLORC ยึดอำนาจ - ยกเลิกระบอบสังคมนิยมตามวิถีพม่า - เลือกตั้ง

1992	1997	2003	2009	2013	2016 - ปัจจุบัน
เปิดด่าน แม่สาย – ท่าซี้เหล็ก (อีกครั้ง)	อนุญาตให้ ท่องเที่ยว พม่า (ภายใน อาณาเขต จำกัด)	เปิดใช้ R3B	เปิดใช้ สะพาน แม่สาย – ท่าซี้เหล็ก (2)	- อนุญาต ให้ต่างชาติ เดินทางเข้า พม่าด้วยวี ซ่าที่ด่าน ท่าซี้เหล็ก - พม่ามี นโยบาย การ ท่องเที่ยว บ้านพี่เมือง น้อง (เชียงใหม่- เชียงใหม่- เชียงใหม่)	ปิด <u>ด่านต้าลี่</u> (ชายแดน พม่า - จีน)

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสาวดุจฤดี คงสุวรรณ
วันเดือนปีเกิด	04 กุมภาพันธ์ 2518
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา 2544: ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2540: วิทยาศาสตร์บัณฑิต (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ตำแหน่ง	อาจารย์ สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
ประสบการณ์ทำงาน	พ.ศ. 2544 – ปัจจุบัน; อาจารย์ สังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย